

TC

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

EKÜMENİKLİK VE FENER RUM PATRİKHANESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
TANSEL TOPBAŞ

DANIŞMAN
Yrd.Doç. Dr. AHMET MEHMET EFENDİOĞLU

İZMİR-2007

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

...../...../2007

Tansel TOPBAŞ

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün ...../...../2007 tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Eğitim Yönetmeliği'nin maddesine göre, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Tansel Topbaş'ın **“Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi”** konulu tezini incelemiş ve adayın ...../...../2007 tarihinde, saat .....’da jüri önünde tez savunmasını almıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ..... olduğuna oy ..... ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

**YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ
VERİ FORMU**

Tez no:

Konu no:

Ünv. No:

Tez Yazarının

Soyadı: **TANSEL**

Adı: **TOPBAŞ**

Tezin Türkçe Adı: **Ekümeniklik ve Fener Rum Patrikhanesi**

Tezin İngilizce adı: **The Ecumenism and Fener Rum Orthodox Patriarch**

Tezin Hazırlandığı:

Üniversite: **Dokuz Eylül Üniversitesi**

Enstitü: **Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü**

Yıl: **2007**

Tezin:

Türü: **Yüksek Lisans**

Dil: **Türkçe**

Sayfa Sayısı: **240**

Referans Sayısı:

Tez Danışmanı:

Yard. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu

Türkçe Anahtar Kelimeler

İngilizce Anahtar Kelimeler

1- Ortodoks

1- Orthodox

2- Ekümeniklik

2- Ecumenism

3- Azınlık

3- Minority

Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir.

Yazarın imzası:

Tarih:

ÖNSÖZ

Günümüzde ülkemizin uluslararası ilişkiler ve ulusal güvenlik konularında en çok tartışılan ve gündemi meşgul eden meselelerden bir tanesi İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesinin Ekümenikliği meselesidir.

Özellikle 2004 yılından itibaren artarak adeta bir dayatma haline gelen ABD, AB ve Yunanistan'ın, Türkiye'nin Fener Rum Patrikhanesinin ekümenikliğini tanınması talebi, içinde bulunduğumuz dönemde Türk hükümetini ve kamuoyunu, Cumhuriyet tarihinde hiç olmadığı kadar meşgul etmekte ve bu konuda ciddi kararlar almaya zorlamaktadır. Uluslararası kamuoyunun yakinen takip ettiği ve hatta bir kısmının yukarıda arz ettiğimiz şekilde müdahil oldukları Patrikhanenin Ekümenikliği konusunda alınabilecek yanlış bir kararın Türkiye açısından geriye dönülmesi imkânsız ve gelecek nesilleri ipotek altında bırakacak sonuçlar doğuracağı açıktır.

Bu çalışmanın amacı, Fener Rum Patrikhanesi'nin Türk yasalarına ve uluslararası antlaşmalara aykırı olarak gerçekleştirdiği her hareketin, Türkiye tarafından yeterli tepki almaması sonucu teamül haline geldiği ve Patrikhane tarafından bir sonraki adımın çok geçmeden atıldığını gördüğümüz şu günlerde, kavram karmaşası içindeki ekümeniklik tartışmalarına bir açıklık getirebilmek ve milli menfaatlerimize etkileri açısından incelenmesi neticesinde, gelecekte bu konuda uygulanması gerekli tedbirlerin oluşturulmasına yardımcı olmaktır.

Çalışmamızın tarihi bir süreç içerisinde anlatıldığı ilk iki bölümde, son bölümde yer alan ve çalışmamızın esas temasını oluşturan ekümeniklik tartışmaları için bir ön bilgi ve altyapı oluşturulması amaç edinilmiştir. Üçüncü bölümde ise Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tarih Bölüm Başkanı Profesör Doktor Mehmet Çelik'in, "Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik iddiasının Tarihi Seyri" adlı eserinde ortaya koyduğu ve günümüz tartışmalarında da sıkça dile getirilerek başvuru,

“Patrikhanenin Vatikan gibi bağımsız bir devlet olma yolundaki aşamaları”, günümüz olaylarından derlenen örneklerle incelenmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise Patrikhanenin Ekümeniklik konusundaki görüşleri anlatılmış, Patrikhanenin ekümenik olabilmesi için gerekli şartlar ortaya konulmuştur. Ekümenikliğin fayda ve mahsurları ile ilgili olarak yaşanan tartışmalar, çok kritik bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirdiğimiz 2000 yılından itibaren ağırlıklı olarak incelenmiştir. Tartışmalar, Türk basınında yayınlanan olumlu ve olumsuz görüşler olarak incelenmiş, olumsuz görüşler; Türk basını, Çeşitli Dernek ve Kuruluşlar ve Akademisyenlerin görüşleri başlıkları altında ortaya konmuştur. Çalışmanın son kısmında ise Cumhuriyet Dönemi hükümetlerinin ekümenikliğe bakış açısı ve uygulamaları ele alınmıştır.

Çalışmamızda, Patrikhane konusunda yayınlanmış olan eserlerin yanında, güncel dergi ve gazetelerde yayınlanan çok miktarda makale ile yerli ve yabancı haber kaynaklarından da faydalanılmıştır.

Çalışmanın her aşamasını görüş ve düşünceleri ile yönlendiren ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanı değerli hocam Yrd. Doç.Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu'na ve tez konusunu seçmemde yardımcı olan değerli hocam Doç.Dr. Kemal Arı'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca çalışmanın hazırlanması esnasında sonsuz sabrından dolayı sevgili eşime ve bana her zaman destek olmuş olan değerli babama da şükranlarımı sunarım.

TANSEL TOPBAŞ

İzmir, 2007

ÖZET

Fener Rum Patrikhanesi, yaklaşık 1700 yıldır Anadolu ve İstanbul ile iç içe var olan tarihi bir din kurumudur. Roma İmparatorluğu'nun bölünmesinden sonra Bizans İmparatorluğu'nun kilisesi şeklini almış, Bizans İmparatorluğu sona erince Osmanlı Rumlarının kilisesi olmuş, Fatih Sultan Mehmet tarafından bazı ayrıcalıklara kavuşturulmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesini müteakip ise Türkiye'de yaşayan Rum azınlığın kilisesi haline gelmiştir.

Fener Rum Patrikhanesi ile ilgili Cumhuriyet döneminde yaşanan tartışmalar, ABD Başpiskoposu Yunan kökenli Athenagoras'ın Türk vatandaşı olmadığı halde 1948 yılında Patrik yapılması ile başlamıştır. Bu dönemde, ABD ile Sovyet tehlikesine karşı girişilen işbirliği, Yunanistan ile de yakınlaşmayı getirmiş ve Patrikhaneye karşı geçmişten gelen şüpheler bir süre için akıllardan silinmiştir. Ancak bu dönem kısa sürmüş, 1950'li yılların ortasından itibaren Kıbrıs'ta Türklere karşı yapılan katliamların kilise tarafından organize edilmesi, Patrikhane ile ilgili şüphelerin tekrar gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur.

1990 yılında şu anki Patrik Bartholomeos'un göreve gelişi ile Patrikhane, ABD, Avrupa Birliği ve Yunanistan'ın desteği ile ekümeniklik söylemlerini uluslararası kamuoyuna kabul ettirme faaliyetlerine hız vermiş ve baş döndürücü bir siyaset ve diplomasi fırtınası yaşanmaya başlanmıştır.

Türkiye'nin 2000'li yılların başı ile beraber Avrupa Birliği'ne katılım müzakerelerine başlaması, Patrikhane ve onun ekümenikliğini destekleyen ülkeler için Türkiye'yi ekümenikliği kabul etmesi için zorlayacak yeni bir dönem olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği'ne katılım şartlarının içinde olmamasına rağmen, Patrikhanenin ekümenikliğinin tanınması, "azınlık hakları ve din özgürlüğü" adı altında giriş şartlarından biri haline getirilmiştir. Heybeliada Ruhban Okulu'nun Yabancı öğrenci kabul edilmesi şartıyla açılması, Sinod Meclisi'ne yabancı metropolit atanması,

Patriğin Türk Vatandaşı olma zorunluluğunun kaldırılması, Azınlık vakıflarına mal edinme hakkının verilmesi gibi eklemelerle yeni taleplerin ortaya çıkması, Türk kamuoyunda Patrikhanenin ABD ve AB desteği ile Vatikan tarzı bir devlet kuracağına dair iddiaların kuvvetlenmesine sebep olmuştur.

Günümüzde Fener Rum Patrikhanesi, Lozan Konferansı ile beraber Türkiye'de Türk Anayasası'nın ve Türk Kanunlarının himayesi ve teminatı altına alınmış bir devlet kurumu niteliğindedir. Peki, durum bu iken Patrikliğin Ortodoks âleminin dünya ölçüsünde (Ekümenik) en yüksek ruhani makamı olduğu inancı nereden gelmekte ve neye dayanmaktadır?

Dört bölümden oluşan bu çalışmada bu sorunun cevabı aranmakta ve özellikle güncel olaylar ve haberlerden örnekler verilerek bu tartışmalara açıklık getirilmeye çalışılmaktadır.

ABSTRACT

Fener Rum Orthodox Patriarch is a historical church, which has been existed approximately 1700 years within Anatolia and Istanbul. After separation of Roman Empire, it performed as Bizantine Empire Church. Being the end of the Bizantine Empire it was given some privileges by Fatih Sultan Mehmed and changed formation as the church of Ottoman Orthodox Minority Society. By the establishment of new Turkish Republic it was entrusted as the church of the Greek Originated Orthodox Minority living in Turkey.

During the period of Republic of Turkey, the arguments about the Patriarch has been mainly started with the nomination of Patric Athenagoras (A Greek originated Archbishop of USA Orthodox Church) in 1948, even he was not a Turkish Citizen. In this period, the cooperation with USA against Soviet Union threat had also brought the gentle relationship with Greece and caused the disappearance of suspicious (which had been coming from the past) against Patriarch for a while. But this period lasted very short and from the middle of 1950's, the effect of murders organized by Church in Cyprus, made these suspiciouses aroused again.

In 1990, by Patric Bartholomeos coming to the duty, Patriarch has accelerated its international activities to make international public opinion admit its Ecumenic speeches by the support of USA, EU and Greece.

Turkey getting started the negotiations to join EU by 2000's, this period comes out as an new era to enforce Turkey to admit Patriarch's ecumenism. Even it had not been existed in the first declaration, the admittance of Patriarch's ecumenism, in the name of minority rigths and religious freedom, was put forward as one of the obligatories to join EU. Coming out of new demands as opening

Heybeliada Clergy School by admitting the alien students, appointment of alien clergies to Saint Sinode Council, to lift the obligation about Patriarchs to be Turkish Citizen, has strengthened the claims of foundation of a religion state like Vatican by the supports of USA and EU.

Fener Rum Orthodox Patriarch is a governmental foundation of which rights are guaranteed by Turkish Constitution and Turkish laws. Then where does the idea of “the Patriarch is the highest rank of overall Orthodox society” come from and lean to?

In this study which was composed of four parts, we are searching for answer to this question especially by giving examples of contemporary incidents and news and trying to clarify the arguments.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	I
TUTANAK	II
TEZ VERİ FORMU	III
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT.....	VIII
İÇİNDEKİLER.....	X
KISALTMALAR	XVII
GİRİŞ.....	1
I- FENER RUM PATRİKHANESİ ÜZERİNE EKÜMENİKLİK TARTIŞMASININ TARİHİ SEYRİ.....	2
A-HRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU VE EKÜMENİKLİK TARTIŞMALARI	2
1-Ekümenik Nedir.....	2
2- Hristiyanlığın Doğuşu ve İlk Ekümenik Konsil (İznik)	3

3- İstanbul Psikoposluğu'ndan Ekümenik Patrikliğe.....	5
a-Piskoposluğun Patrikliğe Dönüştürülmesi ve Tepkiler.....	5
b-Siyasi Kuvvet Kullanarak Patrikhane'ye Ekümenik Statü Kazandırma Teşebbüsleri.....	7
4- Doğu ve Batı Roma'nın Ayrılması.....	9
5- Latin İstilasası.....	12
B-OSMANLI HÂKİMİYETİNDE FENER RUM PATRİKHANESİNİN SİYASİ FAALİYETLERİ.....	14
1- Patrikhanenin Türk Hakimiyetine Girişi.....	14
2- Osmanlı'da Millet Sistemi.....	16
3- Patrikhaneye verilen Ferman.....	17
4- Tanzimat Döneminde Patrikhanenin Statüsü.....	20
5- Meşrutiyet Dönemi'nde Patrikhane.....	21
C- EKÜMENİK DÜŞÜNCENİN ALTINDA YATAN BİR GERÇEK "MEGALİ İDEA".....	25
1- Patrikhanenin Bağımsız Yunan Devleti'nin Kurulmasındaki Rolü	25
a- Patrikhane ve Etnik-i Eteryia.....	28
b- Mora İsyanı ve Patrikhane.....	29
2- Patrikhanenin Balkanlar'daki Rumlaştırma Faaliyetleri.....	31
a- Bulgar Kilisesi İle İlişkiler.....	32
b- Sırp Kilisesi İle İlişkiler.....	34
c- Romen Kilisesi İle İlişkiler.....	35

3- Patrikhanenin İstanbul Ve Anadolu'nun İşgalindeki Rolü.....	37
a- Yunanistan Güdümündeki Patrikhane.....	37
b- Patrik Vekili Dorotheos Dönemi.....	39
b- Patrik Meletios Dönemi.....	44
c- Ermeni Patrikhanesi ile Girişilen Ortak Çabalar.....	46
5- Patrikhane ve Pontus Hareketi.....	48
a-Patrikhanenin Pontus Devleti Kurulmasına Yönelik Çalışmaları.....	48
b-Patrikhane ve Rum Cemiyetleri.....	52
c-Pontus Hareketi ve Fener Patrikhanesine Karşı Alınan Önlemler.....	53

II- PATRİKHANENİN GÜNÜMÜZDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE ORTODOKS MEZHEBİ İÇERİSİNDEKİ KONUMU 56

A. MODERN TÜRKİYE CUMHURİYETİ İÇERİSİNDE PATRİKHANE.....	56
1- Lozan Antlaşması'na Göre Patrikhanenin Türkiye Cumhuriyeti İçerisindeki Konumu.....	56
a- Lozan Görüşmelerinde Patrikhane Meselesi.....	57
b- TBMM'de Patrikhane İle İlgili Tartışmalar ve Lozan'ın Kabul Edilmesi.....	60
c- Lozan Antlaşması'na Göre Patrikhanenin Türkiye Cumhuriyeti İçerisindeki Statüsü.....	61
d- Mübadele ve Patrik Araboğlu Meselesi.....	64
2- Patrikhanenin Türkiye Cumhuriyeti İçerisindeki Mevcut Durumu.....	67

a- Lozan'dan Günümüze Patrikhaneye Kısa Bir Bakış.....	67
b- Patrikhanenin Günümüzdeki Yetki Alanı.....	73
c- Patrikhane ve Rum Azınlık Vakıflarının Taşınmaz Mal Sorunu.....	74
i- Osmanlı Devleti Zamanında Azınlık Vakfı Uygulamaları.....	75
ii- Lozan ve 1936 Beyannamesinde Azınlık Vakıfları.....	76
iii-Yargıtay'ın 1974 Tarihli Kararı ve Tartışmalar.....	79
iv-AB Uyum Yasaları ve Azınlık Vakıfları İle İlgili Gelişmeler.....	81
d- Ruhban Okulu Sorununun Gelişimi	84
i- Okulun 1971'de Kapatılıncaya Kadar Geçirdiği Evreler.....	84
ii- Okulun Teoloji Bölümünün Kapatılması.....	87
iii-Teoloji Bölümünün Kapatılmasından Sonraki Hukuki Girişimler.....	88
B. PATRİKHANE VE ORTODOKS MEZHEBİ	90
1- Ortodoksluk Nedir?.....	90
2- Ortodoks Kiliseleri.....	92
a-Ortodoks Kiliselerinin Hiyerarşisi.....	92
b-Türk Ortodoks Kilisesi.....	93
3- Patrikhane Ve Yunan Kilisesi.....	97
4- Patrikhane ve Rus Ortodoks Kilisesi.....	105

III- PATRİKHANENİN GÜNÜMÜZDE EKÜMENİKLİK YOLUNDAKİ

FAALİYETLERİ.....110

A- EKÜMENİKLİK İDDİASININ TÜM DÜNYADA TANINMASI İÇİN YAPILAN GİRİŞİMLER.....111

1- ABD ve AB'nin Yeni Dünya Düzeni'nde Patrikhanenin Rolü.....111

2- Patrikhane ve Vatikan'ın Yakınlaşma Çabaları.....114

3- Dünya Kamuoyunda Ekümenikliğin Kabul Edilmesi İçin Yapılan Siyasi Faaliyetler.....119

4- Günümüz İnsanlarının Duyarlı Olduğu Konuların Siyasi Malzeme Olarak Kullanılması 125

B- PATRİKHANE'NİN EKÜMENİKLİĞİNİN DİĞER ORTODOKS KİLİSELERİ TARAFINDAN TANINMASI.....127

1- Ortodoks İttifakı Teşebbüsleri.....127

2- Diğer Ortodoks Kiliseleri Üzerinde Otorite Kurma Teşebbüsleri.....130

a- Kudüs Patriğinin Yargılanması.....131

b- Kıbrıs Piskoposu Seçimleri.....132

c- Bağımsız Ukrayna Kilisesi Projesi.....133

d- Bulgar Azınlık Kilisesi Problemi.....135

C- PATRİKHANENİN ULUSLARARASI BİR NİTELİK ALARAK TÜRKİYE'NİN KANUN VE VESAYETİNDEN KURTULMASI 136

1- Heybeliada Ruhban Okulu'nun Teoloji Bölümü'nün Yeniden Açılması Teşebbüsleri.....136

a- ABD - AB ve Yunanistan'ın Okulun Açılması Yönündeki Girişimleri.....	137
b- Patrikhanenin Okulun Açılması ve Yabancı Öğrenci Kabulü Yönündeki İstekleri.....	141
c- Türk Hükümetleri Tarafından Okulun Açılabilmesi Amacı İle Ortaya Konulan Formüller ve Tartışmalar.....	144
2- Metropolit Revizyonu ve Patriğin Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olma Zorunluluğunun Kaldırılması Çalışmaları.....	149
3- Anadolu'daki Kiliselerin Tamir Edilmesi ve Ayın İçin Açılması Teşebbüsleri.....	151
D- VATİKAN BENZERİ BİR DEVLETİN KURULMASI ÇALIŞMALARI.....	153
1- Patrikhane Binasının Onarımı.....	153
2- Patrikhane ve Rum Vakıflarının Taşınmaz Mal Sorunu.....	154
3- Üç İstanbul Planı.....	158
4- Fener Balat Projesi.....	160
IV –GÜNÜMÜZDEKİ EKÜMENİKLİK VE FENER RUM PATRİKHANESİ.....	162
A- PATRİKHANENİN EKÜMENİKLİK İLE İLGİLİ GÖRÜŞ VE SÖYLEMLERİ...	163
B- PATRİKHANENİN EKÜMENİK OLABİLMESİ İÇİN GEREKLİ OLAN ŞARTLAR.....	167
1- Yazılı Olmayan Hıristiyan Hukukunun Bu Konuya İlişkin Usul Kurallarına Uyulduğu Yönündeki kabulü.....	168
2- Türkiye'nin Onayı.....	171

3- Dünya Üzerindeki Diğer Ortodoks Kiliselerin Kabulü	176
C- EKÜMENİKLİK ÜZERİNE TÜRK BASININDA YAŞANAN TARTIŞMALAR.....	178
1- Ekümenikliğin Kabul Edilmesi Yönündeki Görüşler.....	178
2- Ekümenikliğin Kabul Edilmesine Karşı Olan Görüşler	184
a- Türk Basınına Yansıyan Aleyhte Görüşler.....	185
b- Çeşitli Dernek Ve Kuruluşların Ekümeniklik Meselesi Aleyhine Beyanlatları.....	189
3- Akademisyenlerin Görüşleri	190
D- CUMHURİYET DÖNEMİ HÜKÜMETLERİNİN EKÜMENİKLİĞE BAKIŞI.....	193
1- 1923-1990 Yılları Arasında Hükümetlerin Ekümeniklikle İlgili Görüş Ve Uygulamaları.....	193
2- 1990 Yılından Sonra Hükümetlerin Ekümeniklikle İlgili Görüş ve Uygulamaları.....	197
SONUÇ.....	205
KAYNAKÇA.....	213
EKLER.....	224

KISALTMALAR

A.A.M.D.	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
A.g.b.	: Adı geçen broşür
A.g.e	: Adı geçen eser
A.g.a.b.	: Adı geçen arşiv belgesi
A.g.g.	: Adı geçen gazete
A.g.m.	: Adı geçen makale
A.g.n.	: Adı geçen not
A.g.t.	: Adı geçen tez
A.İ.İ.T.A.U.	: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay.
Aktr.	: Aktaran
A.T.B.	: Askeri Tarih Bülteni
A.Y.D.	: Atatürk Yolu Dergisi
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
B.T.T.D.	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
K.K.K.	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
M.H. D.	: Müdafaa-i Hukuk Dergisi
M.B. D.	: Mülkiyeliler Birliği Dergisi
P.T.D.	: Popüler Tarih Dergisi
P.T.T.D.	: Popüler Türk Tarihi Dergisi
S.A.D.	: Stratejik Analiz Dergisi
S.Ü.A.İ.İ.T.A.U.M.	: Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi

T.T.D. : **Toplumsal Tarih Dergisi**
T.T.K. : **Türk Tarih Kurumu**
T.A.D. : **Tarih Araştırmaları Dergisi**
T.D.D. : **Tarih ve Düşünce Dergisi**
T.T.D. : **Tarih ve Toplum Dergisi**
Yay. : **Yayımları**

GİRİŞ

Kamuoyu ve basında Fener Rum Patrikhanesi ile ilgili olarak yaşanan tartışmalarda, bir kavram ve bilgi karmaşası olduğu çok açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu tartışmalar, yurt içinde ve uluslararası ortamlarda iki yönlü devam etmektedir.

Yurt içinde Patrihanenin ekümenik olduğunu iddia edenlerin büyük bir çoğunluğu Patrikhane ve Patrikhaneye yakın çevreler ile konuyu İnsan Hakları ve Din Özgürlüğü açısından değerlendirerek Patrikhanenin ekümenikliğinin Türkiye'ye zarar değil, avantajlar getireceğini savunan ancak konuyu sadece bu yönüyle değerlendirerek günlük magazinel yorumlar yapan ve Türkiye'nin bu meselenin dışında olması gerektiğini ileri süren kesimdir.

Yurt dışından Türkiye'yi bu konuda zorlayan çevreler ise Patrikhanenin himayesindeki Rum kökenli kiliseler ile Ortodoks olmayan ABD, Avrupa Birliği ve Dünya Kiliseler Birliği'dir. Dünya üzerindeki Ortodoks nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan milli Ortodoks kiliseleri bu konuda ya çekimser kalmakta veya Patrikhanenin ekümenikliğini kabul etmemektedir.

Fener Rum Patrikhanesinin ekümenikliğı meselesi, sadece bir azınlığın din özgürlüğü adı altında değerlendirilemeyecek kadar önemli ve hayati bir husustur. Bu mesele, günümüz dünya politikalarının gözönüne alınarak çok boyutlu olarak incelenmesi gereken bir konudur.

1- FENER RUM PATRİKHANESİ VE EKÜMENİKLİK TARTIŞMALARININ TARİHİ SEYRİ

A- HİRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU VE EKÜMENİKLİK TARTIŞMALARI

1-Ekümenik Nedir?

Ekümenik kavramı, Hıristiyan âleminde belirleyici rol oynayan ve birkaç anlam ifade eden üst kavramlardan birisidir. Bu kavram, Hıristiyanlığın kuruluş dönemi sayılan ilk üçyüz yıl içerisinde Kilise ileri gelenleri tarafından günümüzde farklı bir anlam ifade eden “Ekonomi” kavramıyla karşılanmıştır.

M.S. IV. yüzyıla kadar “Ekonomi” kavramı olarak kullanılan bu kelime, günümüzde Katolik Kilisesi tarafından her türlü resmi belgede, “*Tasarruf Alanı*” anlamında kullanılmaktadır. Diğer bir ifade ile, günümüzde ayrı bir bilim dalı olan iktisat, Hıristiyanlığın temel kavramı olan bu kavramın dünyevileştirilmiş şeklidir¹.

Kelimenin Grekçe'deki karşılığı ise, “*sürekli yerleşim alanı*”dır. Kelime aynı zamanda üstün bir kültürün ifadelendirilişi olarak da kullanılmaktadır. Dolayısıyla Ekümene, çevre kültürlerin yarı bağımlı oldukları üstün kültür alanı, şehir ya da bölge anlamına da gelmektedir².

Günümüzde, "Ekümenik" kavramının Hıristiyan âlemi tarafından kullanılan genel anlamı ise, “Cihanşümül” ya da diğer bir karşılığı olarak “Evrensel”dir. Bu evrensellik, özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren kiliselerin yakınlaşmasını, mezheplerarası farklılıkları yok sayarak, Protestan ve Doğu Ortodoks Kiliseleri'nin kurdukları ve Hıristiyanlığı yaymak amacına yönelik olan “*Kiliselerarası Birliği*” ifade

¹ Aytunç Altındal, *Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri*, Alfa yay., İstanbul, 2005, s.67.

² Aytunç Altındal, “Ekümenik Nedir?”, *M.H.D.*, S.51(Kasım, 2002), s.10.

etmektedir³.

Günümüzde yeniden biçimlendiği bu hali ile “Ekümene” kelimesi; Hıristiyan dininin ve uygarlığının egemen olduğu coğrafi alan demektir ve "ekümenik" toplantılar, Dünya Kiliseler Birliği*, Protestan Kiliseleri ile Ortodoks ve Anglikan Kiliseleri'ni bir araya getiren, mezheplerarası toplantılar olarak yürütülmektedir⁴.

Ekümenlik, bu ortak kilise hareketi içinde, Kilise sayesinde çok önemli rol oynayan ve siyaset aracılığıyla Hıristiyan "misyonerliğini" özellikle gençler arasında yaygınlaştıran bir hareket durumundadır ve Fener Patrikhanesi, bu hareketin Ortodoks ayağını oluşturmaktadır.

Günümüzde birçok tartışmalara ve endişelere sebebiyet veren bu kelime Fener Rum Patrikhanesi için hem misyonerlik, hem de kelimenin doğasından gelen evrensellik anlamı ile diğer Ortodoks kiliseleri üzerinde baskı oluşturabilecek bir tahakkümün kurulması anlamına gelmektedir.

Her iki anlamı da gözönüne alındığında kendisini “Ekümenik Patriklik” ilân eden Fener Rum Patrikhanesi, bir “Din”in olmaktan çok bir “İdeoloji” nin siyasi strateji üretim merkezi durumundadır⁵.

2- Hıristiyanlığın Doğuşu ve İlk Ekümenik Konsil (İznik)

Hız.İsa tarafından, M.S.30'lu yıllarda Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olan Filistin'de bölge insanlarına yeni bir din öğretisi olarak tebliğine başlanan Hıristiyanlık, başlangıçta Yahudiliğin içinde bir mezhebin çalışmaları gibi algılanmıştır.

---

³ Ekümenlik hareketinin merkezi İsviçre'nin Cenevre şehrindeydir. Cenevre'de egemen olan Protestan Etiğinin Kalvinist Kilisesiyle bağlantılıdır. Almanya'da ise yine Protestan Kiliseleri'nden olan Lutheran Kiliseleriyle bağlantılıdır. Fener Rum Patrikhanesi de bu hareketin öncülerindedir, bkz. *a.g.m.*, s.10.

* Konsey ile ilgili olarak tezin, “ABD'nin ve AB'nin Yeni Dünya Düzeninde Patrikhanenin Rolü” başlıklı kısmına bakınız.

⁴ Salim Gökçen, “Ekümeniklik Meselesi”, *M.H.D.*, S.88 (Aralık,2005), s.17.

⁵ Aytunç Altındal, *a.g.m.*, s.10.

Sıradan bir Yahudi mezhebi veya tarikatı karakterinden sıyrılarak evrensel bir mahiyet alması ve Roma İmparatorluğu'nun sosyal yapısını sarsmaya başlamasıyla, M.S.305 tarihine kadar geçen sürede Hıristiyanlar çeşitli baskı ve zulümlere maruz kalmışlar, ancak İmparator Konstantin'in, İmparatorluğu eski ihtişamlı günlerine kavuşturabilmek için Hıristiyanlığı "Birleştirici Unsurlar" olarak kullanmaya karar vermesiyle Hıristiyanlık yeniden hayat bulabilmiştir⁶.

Milano Fermanı'nın ardından, çeşitli kültürlerin baskı ve etkisi altında bulunan Hıristiyanlığın kilise kuralları üzerinde başlayan fikir tartışmalarının su yüzüne çıkması ile beraber bu anlaşmazlıklara bir çözüm bulmak ve birliği sağlamak için Konstantin, İznik'te (M.S.325) Hıristiyanlık tarihinde ilk ve en önemli "Ekümenik" (Evrensel) konsili toplamıştır⁷.

Bu ilk ekümenik konsilde, Hıristiyanlığın sahte kutsal kitapları ayıklanmış, dinin inanç ve ilkeleri üzerinde bir görüş birliği sağlanmış ve kiliselerin organizasyon işlemi ilk defa gerçekleştirilerek "Ekümenik Kiliseler" tescil edilmiştir. Bu kiliseler Roma, İskenderiye ve Antakya kiliseleridir⁸.

Bizans İmparatoru'nun arzu ve baskısına rağmen İmparatorluğun kilisesi olan İstanbul kilisesi, apostolik olma kriterinden yoksun olduğu için, kendisine bu statü verilememiş, sıradan bir piskoposluk (episkoposluk) olarak kabul edilerek Hereclea (Marmara Ereğlisi) Metropolitliğine bağlanmıştır⁹.

Ekümenikal kavramı bu ilk konseyde imparatorun veya patriğin özel sıfatı olarak değil, doğrudan doğruya bir Din'in en üst yasama kavramı olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla, İmparator veya Patrik'in tekelinde değildir¹⁰.

⁶ Bu maksatla M.S.313 yılında tarihe "Milano Fermanı" diye geçen emirname ile, Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu'nun koruması altına alınmış ve bu tarihten sonra kiliselere ve ruhban sınıfına bir takım imtiyazlar verilmiştir.", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, S.288 (Nisan 2006) , s.29, "Konstantin Hıristiyanlığı resmi bir din olarak kabul etmekle beraber kendisi Hıristiyan olmamış, ancak ölüm döşeginde (337) vaftiz olmuş ve o zaman resmen Hıristiyanlığı kabul etmiştir., bkz. Settar F.İksel, "İstanbul Rum Patrikhanesi", *B.T.T.D.*, S.62, 1972.

⁷ M.Süreyya Şahin, "Fener Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Meselesi-1", *M.H.D.*, S.89 (Ocak, 2006), s.30.

⁸ Bu Ekümenik Patrikhanelerin yetki sahaları şöyle tespit edildi: Antakya Ekümenik Kilisesi, Suriye, Anadolu (İstanbul dahil) ve tüm Doğu üzerinde; Roma Ekümenik Kilisesi, İtalya ve tüm Avrupa Üzerinde; İskenderiye Ekümenik Kilisesi ise Mısır ve Birleşik Eyaletler (Kuzey-Güney Afrika ve Arabistan) üzerinde yetki ve söz sahibi oldular, bkz. *a.g.m.*, s.31.

⁹ Bu kiliselere "ekümeniklik" sıfatı verilirken kriter olarak "apostolik", yani "bir havari tarafından kurulmuş olma" şartı aranmıştır. Hıristiyan dünyasında bu sıfat ve yetki, bu üç kilisenin dışında hiçbir kiliseye verilmemiştir, *a.g.m.*, s.31.

¹⁰ *A.g.e.*, s.71.

Hıristiyan dünyasındaki bu ilk ekümenik (evrensel) konsil ve aldığı kararlar, yukarıda saydığımız özellikleri ve "oybirliğiyle" tespit ve tescil edilmiş olmaları sebebi ile Hıristiyan âlemi gibi, İstanbul Kilisesi'nce de tartışmasız kabul edilmektedir.

Tüm Hıristiyan dünyası bu konsilin tespit ettiği ilkelere kayıtsız-şartsız bağlıdır. Konsil'in kararlarının tartışılması dahi düşünülemez. Çünkü Hıristiyan inancına göre, ekümenik konsillerde "Kutsal Ruh" hazır bulunur. Bu durumda yanlış karar almaları veya yanılmaları kesinlikle düşünülemez.¹¹

Bu sebeple, 17 yüzyıldır hiçbir kilise ve mezhepte tartışılması dahi düşünülmeyen İznik Konsili'nin "ekümenik kiliseler" hakkındaki hükmünün, günümüzde Fener Rum Patrikhanesi tarafından çiğnenmeye çalışılması Hıristiyanlığın kutsal kanunlarına aykırı ve siyasi bir tasarruftur.

3- İstanbul Piskoposluğu'ndan Ekümenik Patrikliğe

a-Piskoposluğun Patrikliğe Dönüştürülmesi ve Tepkiler

İznik Konsili, kiliseleri hiyerarşik bir düzen içerisinde, siyasi yapı içerisine sokmuş, ancak aynı zamanda dini otoritenin, başkentten (Siyasal otoriteyi elinde tutan İmparator'dan) uzak merkezlere (Antakya, İskenderiye, Roma) verilmesine sebep olmuştur.

M.S.381'de Büyük Theodosius, hem kiliseleri yeni bir organizasyona tabi tutarak dini kurumları siyasi denetim altına almak, hem de dini tartışmalara bir son vermek amacıyla İstanbul'da mahalli bir Konsil toplamıştır¹².

---

¹¹ Mehmet Çelik , *a.g.e.*, s.18., Kilise bu konudaki inançlarını da Matta (23:28), Yuhanna (16:13, 14:26) ve Resullerin işleri (11:2) adlı kutsal kitaplara(İncillere) dayandırmaktadır, bkz. M.Süreyya Şahin, *a.g.m.*, s.31.

¹² Bu amaca ulaşabilmek için, başkent'in Piskoposluğunun, Hereclea (Marmara Ereğlisi) Metropolitliğinin denetiminden kurtarılıp, ekümenik Antakya ve İskenderiye Patrikleriyle eşit düzeye getirilmesi gerekiyordu, bkz. *a.g.m.*, s.32.

İmparatorun önergesiyle İstanbul Piskoposluğu, “Patriklik” statüsüne çıkarılmış ve Trakya bölgesi kendisine bağlanmıştır. Kutsal kilise kanunlarına aykırı olan bu siyasi hareketi Roma Kilisesi günümüze kadar kabul etmemiştir¹³.

Toplanan konsilin "ekümenik" olmaması, mahalli (yerel, bölgesel) bir konsil olması sebebi ile İstanbul Piskoposluğu'na verilen “Patriklik” statüsü tamamen “siyasi” ve “idari” bir tasarruf olarak kalmıştır.

Bu siyasi karar nedeniyle Hıristiyan dünyasında çıkan tartışmalara, daha sonraları Hıristiyan âlemini iki büyük kampa bölen Meryem tartışması katılmıştır.

İskenderiye Kilisesi Patriği Kurilos'un başını çektiği grup Meryem için "Theotokos - Tanrı Anası" sıfatını kullanırken, İstanbul Patriği Nastoryus'un başını çektiği grup ise "Christotokos - İsa'nın Anası" olarak tanımlamış, tarihte “Nasturyanizm” olarak bilinen bu ayrılık, doğu kiliselerinin parçalanmasına sebep olan mezhep ayrılıklarına yol açmıştır¹⁴.

İmparatorluk içerisinde büyük kavga ve çekişmelere sebep olan kiliseler arasındaki bu teolojik anlaşmazlıkların giderilmesi ve patrikliklerin durumlarının görüşülmesi için imparatorun emriyle M.S.431 yılında Efes'te yeni bir ekümenik konsil toplanmıştır.

Bu konsilde, İznik Konsili'nin tespit ettiği üç ekümenik patrikliğin (Roma, Antakya, İskenderiye) hak ve yetkileri bir kere daha tescil edilmiş, İstanbul Kilisesi kâğıt üzerinde bağımsız bir patriklik olarak görünse de, fiilen “Piskoposluk” olduğu tekrar vurgulanmış ve İskenderiye Patriliği tarafından yönetilmeye başlanmıştır.

M.S.449 yılında yine Efes'te imparatorun emriyle toplanan ikinci bir konsilde, İstanbul Piskoposluğu'na verilen patriklik statüsü, kutsal kilise kanunları çerçevesinde bir defa daha reddedilmiştir¹⁵.

---

¹³ *A.g.m.* s.32.

¹⁴ Mehmet Çelik , *a.g.e.*, s.26., İstanbul Patriği Nastoryus, Meryem'in diğer kadınlar gibi bir kadın olduğu, bu nedenle Allah'ı doğuran değil de, İsa'yı doğuran diye adlandırılabileceğini belirtmesine karşılık, İskenderiye piskoposu Kurilos, ilâhî ve beşeri tabiatın ezelden beri bir denge içinde birbirinin yanında olduğunu ve İsa'da yalnızca ilâhlık unsurunun bulunduğunu ileri sürmekte ve Meryem'i, Allah'ın annesi (Theotokos) olarak kabul etmekteydi, bkz. Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.m.*,s.37.

¹⁵ *A.g.e.*, s.29.

b - Siyasi Kuvvet Kullanarak Patrikhane'ye Ekümenik

Statü Kazandırma Teşebbüsleri

Efes konsillerinde İmparatorluk patriklerinin peş peşe aforoz edilerek kiliselerden uzaklaştırılmaları ve özellikle, İskenderiye Kilisesi'nin devlete hâkim duruma gelmesi, İmparator'un siyasi nüfuzunu zedelemiştir. İmparator Marcian, İskenderiye Kilisesi'nin nüfuzunu kırmak, İmparatorluk kilisesini kuvvetlendirmek ve insiyatifi ele geçirmek amacıyla, 451'de Kalkedon' da (Kadıköy) ekümenik bir konsil toplamıştır¹⁶.

Bu konsey dini bir konsil olmaktan ziyade, bizzat İmparator Marcian'ın başkanlık yaptığı siyasi bir toplantı haline gelmiştir¹⁷.

İmparator bu konsil kararları ile üç ekümenik patrikliğin statüsünü sarsmak amacıyla önce Kudüs Kilisesine de patriklik statüsü vererek patriklik sayısını beşe çıkarmış, ardından kilisesini birinci sıraya oturtmak amacıyla, tarihte "28. madde" olarak bilinen kanun taslağını Konsil'e zorla kabul ettirmiştir. Böylece Başkent Kilisesi, metinde açıkça belirtilmemekle birlikte zımnen "ekümenik" sıfatını almıştır¹⁸.

Konsilde alınan karar neticesinde, Mısır ve Mısır'a bağlı memleketleri içine alan Antakya Rum Patrikliği ve Kudüs Patrikliği, İstanbul Rum Patrikliği'nin dini yetki dairesine girmiştir¹⁹.

İmparatorun kararı onaylamayan Papa Leo'dan konsil kararlarını onaylanarak bütün kiliselerde ilân etmesi isteğine, papa bir mektupla cevap vermiştir.

Papa mektubunda; *"Konsil'de kabul edilen 28. maddenin, başta İznik Konsili'nin 6. maddesi ve İstanbul Konsili'nin 3.maddesiyle ters düştüğünü; atalarının kanunlarının, Kutsal Ruh'un statüsünün ve eski zaman geleneklerinin çiğnendiğini ve Kutsal Kitap'la ters düştüğünü, İstanbul'un hiçbir metropolitlik hakkının dahi*

---

¹⁶Konsil, Efes konsillerinde aforoz edilen İmparatorluk patriklerinin intikamını almak için dini bir toplantı olmaktan çıkarılarak, adeta bir "mahkeme salonu"na dönüştürülmüş, İskenderiye Patriği Dioscorus bir suçlu gibi sorgulanarak aforoz edilip sürgüne gönderilmiştir, bkz. *a.g.e.*, s.31.

¹⁷ Ahmet Uçar, "Bu İddia Ne Canlar Aldı?", *T.D.D.*, S.1(2005), s.12.

¹⁸Bu konsilde, Roma ve İstanbul piskoposlarının birbirine eşit olduğu belirtilerek, İstanbul Kilisesi'nin, Roma Kilisesi'nin yanında, ikinci kilise olması kabul edilmiştir., bkz. *a.g.e.*, s.32., konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Birsal Küçüksipahioğlu, "Hristiyan Dünyasında İlk Ayrılıklar", *P.T.T.D.*,S..58(Haziran, 2005), s.35.,

¹⁹ M.Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken yay., İstanbul, 1999, s.28.

bulunmadığını, bu hakkın sadece Apostolik kökenli kiliselere ait olduğunu” vurgulamış ve bu maddeyi kesinlikle kabul edemeyeceğini bildirmiştir²⁰.

Fener'e verilen bu “ekümeniklik” sıfatı, kilisesinin “Apostolik” olmaması yani “bir havari tarafından kurulmamış” olması sebebi ile başkent ruhanileri tarafından savunulamamış, bu statüyü kabul etmeyen Papa Leo'nun dini yönden itirazları karşısında Patrikhane, önce “Kutsal Havariler Kilisesi”nin ve havarilerden bazılarının haç, asa gibi emanetlerinin İstanbul'da bulunduğunu ileri sürmüştür²¹. Fakat dayandırdıkları bu temelin zayıf ve yetersiz olması sebebi ile buna ilâve olarak; Fener Kilisesi'nin, Hz.İsa'nın ilk ve meşhur havarisi Petrus'un kardeşi Havari Andrew tarafından kurulduğu, dolayısıyla sadece “apostolik” yani “ekümenik” değil, aynı zamanda ilk havari tarafından kurulması ve başkentte olması sebebi ile Roma Kilisesi'nden üstün olduğu iddiasında da bulunulmuştur²².

Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddiasını kabul ettirmek amacıyla siyasi olarak ileri sürdüğü bu iddialar Hıristiyan dünyasında kabul görmemiş, iç huzuru bozmuş, siyasi istikrarı alt üst etmiş ve devleti parçalanmaya yüzyüze getirmiştir.

Tehlikeyi sezen İmparatorun kilise temsilcileri ve ruhanilerle yaptığı toplantılarda istikrarsızlığın önlenmesi için tek çarenin Kadıköy Konsili'nin kararlarının iptal edilmesi ve Patrikliğe siyasi amaçla verilen “ekümeniklik statüsünün kaldırılması” olduğuna karar verilmiştir.

M.S.476'da başkentte toplanan, İskenderiye ve Antakya Patriklerinin de katıldığı ekümenik konsilde yapılan hararetli tartışmalar neticesinde İmparator, yayınladığı fermanda; “*İznik Konsili'nde kabul edilen ilke ve prensiplerin dışında, bütün görüşlerin, hangi konsilde olursa olsun gayri meşru olduğunu ve özellikle Kadıköy Konsili'ni ve kararlarını lânetlediklerini*” ilân etmiştir.

---

²⁰ Mehmet Çelik, *a.g.e.*, s.36.

²¹ Bunun delili olarak Tyrus piskoposu Dorotheus'a isnad edilen bir belge ile, Kıbrıs piskoposu Salamis'in rüyası gösterilmektedir, bkz. *a.g.m.*, s.13., Ancak temeli bir rüyaya dayanan bu iddiaya kimse inanmamış ve Patrikhane konsillerde "alay konusu" olmuş ve "sahtekarlıkla" suçlanmıştır, bkz. *a.g.e.*, s.42.

²² *A.g.m.*, s.13.

Bu ilânın Hıristiyan dünyasına duyurulması amacı ile bütün ruhanilerin katılımıyla, Efes'te bir Sinod toplanmış ve İstanbul Patriği Acacius “aforoz” edilmiştir²³.

4- Doğu ve Batı Roma Kiliseleri'nin Ayrılması

Her ne kadar 1054 senesi, Roma ve Bizans Kiliseleri'nin birbirinden ayrılma tarihi olarak gösterilse de aslında her iki kilise arasındaki ayrılıklar daha V.yy'da başlamıştır.

Fener Patrikhanesi'nin 451'de siyasi olarak “Ekümenik” ilân edilmesinin ardından parçalanma noktasına gelen imparatorlukta, devletin birliğini korumak adına Monofizitler ile Ortodokslar birleştirilmeye çalışılmıştır²⁴.

482'de Fener Patriği ile anlaşılan imparator, tarihte “Henedikon” olarak bilinen ve doğu kiliseleri arasında birliği amaçlayan “Birlik Fermanı”nı çıkarmıştır. İlk üç konsilin kararlarını benimseyen ve Kadıköy Konsili'nin kararlarını göz ardı eden ferman, önceleri İskenderiye'deki ortamı yumuşatmış ise de Monofizitleri ve Ortodoksları memnun edememiştir.

Patrikhane, 476 İstanbul Konsilinde lağvedilen Ekümenik statüsünü, Zenon döneminde fiilen tekrar kullanmaya başlamıştır. Ayrıca önceki dönemlerinden farklı olarak Patriklik, Ekümeniklik statüsünü diğer doğu kiliseleri üzerinde “yetki ve güç gösterisi” olarak kullanmış ve halkın imparatora karşı kıskırılması ile siyasi istikrar tekrar bozulmuştur²⁵.

²³ Patriğin aforoz edilmesinin başkentteki konsilde değil de, Efes'teki toplantıda gerçekleştirilmesinin sebebi ise şu idi “*Sen, bırak “ekümenik” statüye sahip olmayı, biz seni Patrikhane olarak dahi kabul etmiyoruz. Sen olsa olsa, kutsal kilise kanunları gereğince, Efes' e bağlı sıradan bir piskoposluksun!*” Bundan maksat, ana mazisini ve gerçek statüsünü hatırlatmaktır.”, bkz. *a.g.e.*, s.52.

²⁴ Kadıköy Konsili kararlarını kabul etmeyenler Monofizit olarak adlandırıldılar. Monofizit kiliseler, Süryani, Kopt, Habeş, Hindistan-Süryani kiliseleridir, bkz.Elçin Macar, *İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim yay., İstanbul, 2003, s.32.

²⁵ Konsilde, devlet içinde devlet haline gelmiş olan Fener Kilisesi'nin patriği aforoz edilmiştir. Böylece doğu kiliseleri birbuçuk asır içerisinde, ekümenik sıfatını taşıyan beşinci patriği aforoz ettirmiş oldular. Bu istanbul'un ekümenikliğinin reddi anlamına geliyordu. ...bu meseleyi çözmek isteyen imparator, üç yıl süren tetkik ve müzakerelerden sonra, Kadıköy Konsili'nin orijinal tutanaklarını yaktırtmıştır, bkz. Mehmet Çelik, *a.g.e.*, s.55-56.

Doğu kiliselerinde tüm bu çekişmeler sürerken, Henedikon’u reddeden Papa, Fener Patriğini aforoz etmiş ve böylece Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki ilk ayrılık kıvılcımı ateşlenmiştir²⁶.

Justinien döneminde Roma Kilisesi “Tek Devlet, Tek Kanun, Tek Kilise” anlayışı ile diğer iki Ekümenik Kilise’ye karşı yok etme girişimine başlamış, ortaya çıkan kaostan ardından İstanbul Patrikliği, Roma tarafından “mahalli statüye” indirilmiştir. II.yy.’ın başlarında Milli Rum Kilisesi’ne dönüştürülen Fener Patrikhanesinin mahalli bir konsille tekrar “ekümenik” sıfatını kullanmaya başlaması üzerine 607 yılında Roma İmparatoru Phokas, Kadıköy Konsili’nin 28.Maddesini lağvettiğini ve “Roma Kilisesi’nin tüm Hıristiyan âleminin başı” olduğunu ilân etmiştir²⁷.

Fener Patrikhanesi ile Doğu Kiliseleri (Antakya ve İskenderiye) arasında yaklaşık iki asır devam ederek yüzbinlerce cana malolan “kiliselerin liderliği ve dünyevi hâkimiyet” kavgası sonucunda, manen zayıflayan doğu toprakları kolayca Arap-İslam ordularının eline geçmeye başlamıştır²⁸.

Suriye ve Mısır’ın Yermük Savaşı ile İslam ordularının eline geçişi ile beraber, iki Ekümenik Patrikhane de İslam hâkimiyetine girmiştir²⁹. Bu iki kilise üzerinde dünyevi hâkimiyet (Ekümeniklik) iddiasını kaybeden ve Roma’ya karşı yalnız kalan Fener Patrikhanesi, bu iddiasından VII. yüzyıldan itibaren vazgeçme eğilimi göstermiş ve asıl konumu olan Rum Milli Kilisesi’ne dönmüştür³⁰.

Yine aynı dönemde batı ve doğu kiliseleri arasında süregelen dini tartışmalar sonucunda, Hıristiyanlık dininin ilk saf halinin bozulması, VII. yüzyılda halkın yeni anlayışlara yönelmesine sebep olmuştur. Kilise ve manastırlar ikonaların adeta istilâsına uğramış, Hıristiyanlık putperest bir hal almıştır. Bu duruma müdahale etmek maksadı ile III. Leon (717–741) döneminden başlayarak X.yüzyıla kadar devam eden

---

²⁶ Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.m.*, s.37.

²⁷ *A.g.e.*, s.67.

²⁸ Kudüs kendi isteğiyle teslim olmuş ve Halife bu kutsal beldeye davet edilerek, “Kurtarıcı” lakabı ile kendisine şehrin anahtarları takdim edilmiştir, bkz. *a.g.e.*, s.71.

²⁹ 636’da Antakya, 638’de Kudüs ve 642’de İskenderiye’nin Arapların eline geçmesiyle Hıristiyanlığın doğudaki üç merkezi Müslümanların eline geçmiştir, bkz.Elçin Macar, *a.g.e.*, s.33.

³⁰ Fener Patrikhanesi, Kutsal Kilise Kanunlarına göre hakkı olmayan “Ekümeniklik” iddiasından vazgeçip, Milli Rum Kilisesi’ne dönüşünce, bu sefer devleti yok olmaktan kurtarmış ve 1453 yılına kadar ömrünün uzamasına sebep olmuştur, bkz. Mehmet Çelik, *a.g.e.*, s.73.

dönemde “Tasvir Kırıcılık” (İkonoklazm) adı verilen bir siyasi hareket ortaya çıkmıştır³¹.

İkonoklazm hareketi iki kilise arasının daha da açılmasına sebep olmuştur. Papa'nın ikonoklast yanlısı patriği aforoz etmesinin ardından, İmparator III.Leon buna tepki olarak Roma'ya bağlı Moravya ve Selanik'i İstanbul Patrikliğine bağlamıştır. Bu bölgelerin hâkimiyeti iki kilise arasında uzun süre mücadele konusu olmuş, Papa ikonoklazm döneminde İstanbul'a bağlanan bu episkoposlukları kendi yetki alanı içerisine almak isteyen Patrik Fotios'u 867'de aforoz etmiştir³².

İki kilisenin gerçek anlamda birbirlerinden tamamen ayrılmaları 1054 yılında gerçekleşmiştir. Bu yıla kadar ki olayları özetleyecek olursak; siyasi istikrarsızlık içerisinde yüzyıllarca süren iç çekişmeler sonucunda topraklarının büyük kısmını kaybeden Bizans İmparatorluğu, doğudan gelen İslam tehlikesine karşı Papalığın desteğinin şart olduğunu görmüş ve Patrikhanesini temeli olmayan “ekümeniklik” iddiasından vazgeçirerek 602 yılından itibaren “Milli Rum Kilisesi”ne dönüştürmüş, manevi yönden Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü kabul etmiştir. Bu durum Batı Kilisesi'ne ve İmparatorluğa karşı zamanla artan bir tepki meydana getirmiştir³³.

Patrikhaneyi bu misyonuyla kabul eden Bizans İmparatoru, 1014'de Bulgar Kilisesi'ni Fener Patrikhanesi'ne değil, ayrı bir başpiskoposluk olarak doğrudan kendisine bağlamıştır³⁴.

XI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Papa'nın (Leon IX.) himayesinde yürütülen “Cluny Hareketi”ne³⁵ karşı Bizans'ta meydana gelen rahatsızlık, Bizans kilisesi tarafından Roma'nın boyunduruğundan kurtulmak için bir fırsat olarak görülmüştür.

Patrik Kerullarios, ortaya çıkan kargaşayı arttırmak için, bu siyasi gerginlik ortamına asırlardan beri iki kilise arasında sürtüşmelere sebep olan teolojik ihtilafları da eklemiştir. Bu amaçla sokaktaki vatandaşa kadar herkesin anlayabileceği liturjik

---

³¹ *A.g.e.*, s.77., ayrıca aynı konu ile ilgili olarak bkz.Birsel Küçüksipahioğlu, *a.g.m.*, s.39.

³² Elçin Macar, *a.g.e.*, s.34.

³³ Ahmet Uçar, *a.g.m.*, s.15.

³⁴ *A.g.m.*, s.15.

³⁵ Bu hareketin müdafileri gittikleri her şehirde, o şehrin ruhani hayatını doğrudan doğruya Papa'nın emri altında vazetmeyi amaçlıyordu , bkz. Mehmet Çelik, *a.g.e.*, s.103.

farklılıkları münakaşa meydanına getiren Bizans Kilisesi, Roma'ya karşı diğer Ortodoks dünyasının da desteğini kazanmıştır³⁶.

Devletin bekası için Roma desteğinin devamını isteyen İmparatorun son çabası da boşa gitmiş ve impator'un isteği ile iki kilise arasında görüşme yapmak amacı ile İstanbul'a gelen Papanın temsilcileri, çıkan tartışmaların ardından Bizans Patriğini aforoz eden bir ferman bırakarak 16 Temmuz 1054'de Başkenti terk etmişlerdir³⁷.

Bu olay iki kilise arasındaki bağlılığı tamamen koparıırken diğer taraftan İmparatora karşı oldukça güçlenen Patrik ile İmparator arasında siyasi çekişmelerin daha da artmasına sebep olmuştur.

5- Latin İstilâsı

Haçlı seferleri başlarken, Bizans'ın geçmiş yüzyıllarda kaybettiği toprakları tekrar ele geçireceği ve İmparatorluğun eski muhteşem günlerine döneceği ümitleri yeniden yeşermeye başlamıştır. Bu nedenle özellikle Komnenoslar Hanedanı döneminde Papalık ile sıcak ilişkiler kurulması için adımlar atılmıştır³⁸.

Ancak Latinler, ilk üç Haçlı Seferindeki başarısızlığın en büyük sebebi olarak, Doğu Roma İmparatorluğu'nu görüyorlardı. Bunun yanında Haçlı Seferlerinin güçlü ve zengin ortağı Venedik, Doğu Roma üzerinde geniş ayrıcalıklar istemiş, reddedilince de İstanbul'u alma düşüncesini hayata geçirmek için fırsat kollarda duruma gelmişti³⁹.

Tam bu sıralarda Papa seçilen III. Innocentius, IV. haçlı seferi için çalışma içerisine girmiştir. Papa'nın çağrısına karşılık katılımı çok az olan bu seferin ilk rotası Mısır olarak belirlenmiştir.

---

³⁶ A.g.e., s.103-104.

³⁷ Bu aşağılayıcı tavrı üzerine Patrik hemen bir konsil toplatarak Papalık fermanını törenle yaktırmıştır, bkz. a.g.e., s.104.

³⁸ A.g.e., s.106.

³⁹ Murat Sav, "Constantinopolis'in Tam Elli Yedi Yıl Süren Fetret Dönemi... Latin İstilâsı", *Tarih ve Düşünce*, (Eylül, 2004), S.2004/8., s.49., Ayrıca Bizans'ın, Venedik'e karşı ağırlık yaratmak için diğer İtalyan tüccar şehir-devletlerine ve özellikle de Cenova ve Piza'ya, ayrıcalıklar tanınması da Venedik tekelinin tehdidi anlamına geliyordu., bkz. Mehmet Ali Kılıçbay, "İstanbul'un Latinler Tarafından Zabtu (1204)", *Tarih ve Toplum Dergisi*, (Haziran 1985), S.18., s.32.

Birlikleri deniz yolu ile taşıma bedeli karşılığında, Macaristan'a bağlı olan Hıristiyan Zara kenti Haçlılar tarafından yağmalanarak, Venedik adına zaptedilmiştir⁴⁰.

Zara'nın kuşatılması sırasında kapatıldığı zindandan kaçarak Batı'ya ulaşan II. Isaakios'un oğlu olan Aleksios Venediklilere başvurarak babasının tahta çıkarılması halinde, Bizans'ı dinsel alanda Roma'ya tâbi kılmayı, Haçlılara yüksek bedeller ödemeyi ve Haçlı Seferi'ne bizzat katılmayı önermiştir⁴¹.

Bu antlaşma sonucunda Temmuz 1203'te İstanbul kapılarına dayanan Haçlı ordusunun desteği ile IV. Alexios ve babası İsaakios tahta çıkarılmıştır. Yapılan anlaşma karşılığı Havariun kilisesinin hazinesi başta olmak üzere pek çok kilisenin değerli eşyalarının Haçlılara verilmesi ve Latinlerin şehre sokulmasına izin verilmesi sonucunda ortaya çıkan tepki, 1204 Ocak ayında çıkan bir ayaklanma ve Aleksios'un tahttan indirilmesi ile sonuçlanmıştır⁴².

Aleksios'un ölümünün ardından kendilerini tüm anlaşmalardan kurtulmuş sayan Venedik ile Şövalyeler arasında, 1204 yılının Mart ayında Bizans İmparatorluğu'nun paylaşımı konusunda anlaşma yapılmış ve "Tanrı'nın ve Kutsal Roma Kilisesinin ve İmparatorluğun Şanı" adına şehir Nisan ayında Haçlılar tarafından fethedilmiştir.

Kentin ele geçirilmesinden sonra Latinler görülmemiş bir vahşet ve talana girişmişler, bu talan sırasında kent yakılmış, yıkılmış, yüzyıllar boyu toplanan hazineler yağmalanmıştır⁴³.

---

⁴⁰ Papanın öfkesi, aforoz tehdidi ve Zara halkının surları üzerine çıkardıkları haçlar Haçlıları durduramamışlardır ... Bizans tarihinin ünlü uzmanlarından Luchaire'ne göre "*Bir çok Haçlı için Haçlı Seferi her şeyden önce bir iştir*", bkz. Mehmet Ali Kılıçbay, *a.g.m.*, s.33.

⁴¹ Bizans tarihçilerinden Vasiliev, Haçlı Seferinin yönünün değişmesi konusunda, hiçbir batılı kaynaktan yer almayan bir iddiaya yer vererek, İstanbul'un fethine Papa'nın da karar verdiğini bildirmektedir. Vasiliev'e göre, "*İstanbul'un Latinler tarafından fethinde sayısız yararlar gören ve bunun ancak Haçlılar tarafından yapılabileceğinin bilincinde olan Papa, anti-Müslüman bir harekâtın Hıristiyanlara yöneltmesinden, müminlerinin mauzzeb olmalarından ve kilise öğretisine inançlarının zayıflamasından korkmuş olmalıdır. Bu nedenle görünüşte karşı çıkmakla beraber, el altından mutlaka destek vermiş olmalıdır.*", bkz. *a.g.m.*, s.33.

⁴² Murat Sav, *a.g.m.*, s.51.

⁴³ İstanbul'un Latinler tarafından fethinin görgü tanığı olan Efes Metropoliti Nikolam Mesaratis, şehirde Haçlı vahşet ve talanın meydana getirdiği harabiyetin tarihin bu konuda kaydettiklerinin en büyüğü olduğunu bildirmektedir. Ayrıca Papa III.Innocentios'un bu konuda yazdığı bir mektuptaki tasvirleri şöyledir; "*Kargılarını yalnızca döneklere çevirmek durumunda olan bu İsa muhafızları Hıristiyan kanyla yıkanmışlardır. Alenen zina, fücür ve bedeni zevk duyma suçlarını işlemişlerdir. Kilise'nin zenginliklerine el uzatmışlar ve bundan da kötüsü Kilise'nin bizzat kendisine saldırmışlardır. Mıhrapların gümüş*

Yığılan ganimet lâik ve kilise mensubu Latinler arasında paylaşılmıştır. Bu yağmanın sonucu olarak bütün Batı Avrupa İstanbul'dan götürülen hazinelerle zenginleşmiştir. Bu gün hâlâ Venedik'teki San Marco Kilisesi'nin kapısını süsleyen dört bronz at işgal sonrası Venedik'e götürülen eserlerdendir.

Haçlılar, 57 yıl süren ve merkezi İstanbul olan bir "Doğu Latin İmparatorluğu" kurmuşlardır. İşgal üzerine İstanbul Patrikhanesi İznik'e taşınmış ve işgal sona erene kadar orada ikamet etmiştir.

B- OSMANLI HÂKİMİYETİNDEN LOZAN ANTLAŞMASI'NA KADAR FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN SİYASİ FAALİYETLERİ

1- Patrikhanenin Türk Hâkimiyetine Girişi

Latin hâkimiyeti 1261 yılına kadar sürmüş ve Latinler İstanbul'u yakıp yıkmış, Ortodokslara çok büyük eziyet etmiş ve Patrikhaneye müthiş bir baskı uygulamışlardır⁴⁴.

İstanbul'un, 1261'de Latinlerden alınışından, 1453 yılında Osmanlılarca ele geçirilmesine kadar devam eden sürede Latinlere karşı hep teyakkuzda kalınan bir dönem olmuştur.

Bununla beraber, bu dönem içerisinde Türk akınları karşısında Devletin bekası için, Bizans İmparatorları yeniden Papaya yönelmişlerdir. Bu duruma Fener Patrikhanesi büyük bir tepki göstermiş ve Latinler'den nefret eden halk da Vatikan'a karşı Patrikleri desteklemiştir.

Birleşme meselesi uzun zaman tartışmalara sebep olmuş, nihayet İmparator VIII. Jean'ın şahsen katıldığı Floransa konsilinde iki kilisenin birleşmesi 6 Temmuz

---

bezemelerini sökmüşler, bunları parçalayıp paylaşmak için aralarında kavga etmişler, haçlara ve dinsel kutsal emanetlere el koymuşlardır.", bkz. M.A.Kılıçbay, *a.g.m.*, s.35.

⁴⁴ Hakan Alkan, *Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri*, Kutup Yıldızı yay., İstanbul, 2003, s.26.

1439’da kabul ve ilân edilmiştir. Ancak Floransa’dan İstanbul’a dönen İmparator tepkiler karşısında bu kararı ertelemek zorunda kalmıştır⁴⁵.

Fetihten kısa bir süre önce Türklere karşı batının yardımının sağlanabilmesi amacıyla, Bizans İmparatoru’nun ricası ile Papalık makamı ile tekrar birleşme gayretleri içerisine girilmiş, 1452’de yapılan antlaşma ile Patrikhanenin Papalığa tabi olduğu açıklanmıştır. Bu antlaşmaya, yüzyıllarca Katoliklerin ve Latinlerin baskı ve zulümlerine maruz kalmış olan Rum Ortodoks Cemaati karşı çıkmış, “*Papanın şapkası yerine Sultanın sarığını görmeyi tercih ederiz*” söylemleri yayılmıştır⁴⁶.

Türkler İstanbul’u fethettiklerinde, eski zengin ve görkemli durumundan çok uzak bir şehir bulmuşlardır.⁴⁷ İktisadi dengesizlik ve yoksulluk içinde olan başkentte son Patrik istifa etmiş ve kilise başsız kalmıştır.⁴⁸

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul’un fethinden hemen sonra Rumlara dini serbestlik vermiş ve dini geleneklerine göre Patrik seçilmesini emretmiştir. Bunun üzerine kilise başları, ruhban ve şehirde toplanan halk Scholarius’u, Gennadios unvanı ile Patrik olarak seçmişlerdir⁴⁹.

Böylece, Bizans ve kurumları ömürlerini doldururken, İslam’ın “din ve vicdan hürriyeti” sayesinde kilise yeniden hayat bulmuştur.

Türk hâkimiyeti ile başlayan bu döneme geçmeden önce bu dönemin daha iyi anlaşılabilmesi için Osmanlı idare sisteminin temelini oluşturan “Millet Sistemi”nin öncelikle açıklanmasında fayda görüyoruz.

---

⁴⁵ “Bizanslı din adamları Katoliklerle birleşmektense Türk idaresine girmeyi tercih ediyorlardı. ... Bu din adamlarından metropolit Dorothee, 1393’de Türklerin Atina’ya zaptetmeleri yolunda gayret sarfetmiştir.”, bkz. Settar F.İksel, *a.g.m.*, s.25.

⁴⁶ Ertan Köse, *Yunanistan ve Bitmeyen Kin*, IQ Kültürsanat yay., İstanbul, 2005, s.186.

⁴⁷ Latin istilasında zenginliklerini ve insanların çoğunu kaybeden İstanbul, 1453’te Türkler’in eline geçene kadar bir daha toparlanamamıştır. Çoğu zaman söylendiğinin aksine, Türklerin eline geçen kent en fazla 50.000 nüfusa sahip ve çok fakir bir yerdir, bkz. M.A.Kılıçbay, *a.g.m.*, s.36.

⁴⁸ Türk tehlikesi arttıkça sık sık ortaya atılan Roma ile birleşme düşüncesi son Bizans İmparatoru XI.Konstantinos tarafından da kabul görmüştür. 1452’de Ayasofya’da Katolik usullerine göre âyin yapılması üzerine Patrik II.Anastios buna tepki olarak istifa etmiştir., bkz. Bülent Atalay, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Siyasi Faaliyetleri(1876-1908)”, *Yeni Türkiye*, S.44 (Mart-Nisan 2002), s.194.

⁴⁹ Scholarius, 12 Aralık 1452 de Ayasofya’da Papa ile evvelce imzalanmış kiliselerin birleşme esasına göre Kardinal İzidor tarafından tertiplenen âyini, Latinlere karşı duyduğu kin ve nefret sebebiyle, halk ve ruhban ile birlikte protesto eden büyük bir din âlimidir, bkz. Şahabettin Tekindağ, “Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane”, *B.T.T.D.*, S.1(Ekim, 1967), s.52.

2- Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi

Osmanlı Devleti, iç siyasetini şer-i ve örfi hukuk sistemleri çerçevesinde tanzim etmiş ve bu çerçeve içinde, Gayri Müslimleri “Millet Sistemi” olarak adlandırılan bir sistem içerisinde değerlendirmiştir.

Bu sistem içerisinde Müslümanlar tek millet, gayri müslimler de inandıkları din veya mezhebe göre ayrı ayrı milletler olarak tanımlanmış ve siyasi, idari ve sosyal organizasyonları da bu ayrımın temelinde gelişmiştir⁵⁰.

Osmanlı millet sisteminin veya diğer bir ifade ile Osmanlı Devleti'ndeki gayri Müslimlerin idari-hukuki statülerinin ana kaynağı, İslâm Hukukundaki “zimmî kurumu”dur⁵¹. İslâm Hukuku'na göre “zimmî”, kendi dinlerini değiştirmeden bir İslâm devletinin korunmasından yararlanan, müslüman olmayan ehl-i kitap kişilere verilen addır⁵².

Müslüman ülkelerdeki Hıristiyanların durumuyla ilgili iki temel belge mevcuttur. Bunlardan birincisi Hz.Muhammed'in Sina Dağı Keşişlerine, diğeri ise, Halife Ömer'in Kudüs Patriği'ne verdiği “anlaşma”dır. Müslümanlarca fethedilen bölgelerde yaşayan Hıristiyanların haklarını koruyan bu iki belgede verilen haklar tüm Müslüman hükümdarlarca da verilmiştir⁵³.

Söz konusu anlaşma ile müslümanlardan farklı bir hukuka tâbi olmayı kabul eden zimmilerin haklarına riayet dini bir zorunluluktur. Bir müslümanın taraf olmadığı kendi Cemaatleri ile ilgili işlerde tamamiyle serbest bırakılmışlardır. Mali, idari ve adli açıdan kendi cemaatleri üzerinde hüküm sahibi olan zimmîlerin, kendi dinlerine göre ve dilleriyle eğitim yapma, dini örgütlenmelerini devam ettirme, vakıf kurma, hastane ve yetimhane açma gibi hakları vardır⁵⁴.

---

⁵⁰ *A.g.e.*, s.27.

⁵¹ Ali Güler, *XX. Yüzyıl Başlarının Askeri Ve Stratejik Dengeleri İçinde Türkiye'deki Gayri Müslimler*, Gn.Kr.ATASE Yay. , Ankara, 1996, s.8.

⁵² Müslümanlar, gayri Müslimlerin yaşadıkları bir bölgeyi işgal ettikleri zaman onlara, üç kere İslâmiyeti tebliğ ederlerdi. Kabul ettikleri takdirde müslümanın sahip olduğu bütün haklara tamamiyle sahip olurlardı. Bu anlaşmaya “zimmî”, bu anlaşma ile gayri Müslimlerin kazandıkları statüye “zimmî” adı verilirdi. bkz. Elçin Macar, *a.g.e.*, s.8., ayrıca bkz .Hakan Alkan, *a.g.e.*, s.28.

⁵³ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.48.

⁵⁴ Hakan Alkan, *a.g.e.*, 28.

İslâm'da bir din ve mezhebe bağılı topluluk anlamına gelen “millet” kavramı zamanla milliyetçilik akımlarının da etkisi ile “etnik” bir anlam kazanmış ve imparatorluk içindeki cemaatler milli topluluklar haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nde “millet sistemi” çerçevesinde oluşturulan idari ve hukuki statü ile her dini grubun en yüksek rütbeli din adamlarından biri, kendi cemaatlerini tarafından o grubun lideri olarak seçilmiş ve kendi topluluğunu düzenlemek ve yönetmekle görevlendirilmiştir. Böylece bu gruplar beratlarla kendilerine verilen özerklik sayesinde, Osmanlı egemenliğinde, ama devlet içinde devlet gibi kendi din, hukuk, gelenek, eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Dine ilişkin kurallarını örflerini ve özel hukuklarını korumuşlar ve baskı görmeden uygulamışlardır. Dini grupların liderleri ise birer devlet memuru gibi kendi yönetimlerindeki topluluklardan Sultana karşı sorumlu tutulmuşlardır⁵⁵.

Millet sistemi ile gayri Müslimlere bir yandan din ve özel hukuk işlerinde müsamaha gösterilirken, bir yandan da Müslümanlardan ayrılmaları sağlanarak toplumdaki dini hassasiyet korunmuştur.

Ancak ilerleyen bölümlerde de göreceğimiz gibi 19.yüzyılda artan milliyetçilik duyguları ile beraber “millet sistemi”ni yürütmenin şartları yavaş yavaş ortadan kalkmış ve bu sistem yürürlükten kaldırılarak gayri müslim azınlıkların Müslümanlarla eşit haklara sahip olmasına çalışılmıştır.

3- Patrikhaneye Verilen Ferman

Fatih Sultan Mehmed, Ortodoks cemaatinin hukuki statüsünü tespit eden fermanında şu imtiyazları vermiştir:

“Genel hizmetlerden, vergi vs. gibi sorumluluktan muaf tutulmaktadır. Kiliseleri camiye çevrilmeyecektir. Dini ayinleri serbest olacaktır. Nikâh ve cenaze işleri, törenleri eskisi gibi yapılacaktır. Patrik, vezir ile eş düzeyde tutulacak, ayrıca kendisine yeniçeri çorbacılarından kurulu bir muhafız birliği verilecektir. Patrik, kilisesi

---

⁵⁵ Ali Güler, *a.g.e.*, s.9.

içinde ve dışında Ortodoks halkın başkanı sayılmakta, yalnız dini işlerde değil, hukuki ve cezai işlerde de en yetkili kişi durumuna gelmektedir. Patrik bu yetkileri, başkanlığı altında bulunan Sinod Meclisi ile ortaklaşa yürütecektir. Patrik, Osmanlı İmparatorluğu içindeki Hıristiyan cemaatinin başkanı olmak sıfatıyla, cemaatinin yararı için, Divan' da her zaman söz almak hakkına sahiptir”⁵⁶.

Ayrıca daha önce açıklamış olduğumuz “Millet Sistemi” ile verilen imtiyazlarla kiliseler tebaasını yargılayabilir, sürgüne gönderir, hapseder, din adamlarının vasfını geri alabilirdi. Metropolitlerin tutukevleri bulunur ve genellikle din adamları için kullanılırdı. Patrikhane aynı zamanda cemaatinin vergilerini toplardı. Metropolitlerin kendi bölgelerinde yargılama hakları olduğu gibi büyük davalar Patrikhane mahkemesinde görülürdü⁵⁷.

Fatih, yayınladığı fermanla yalnızca Patriklik makamını değil, ona bağlı cemaati de tanınan haklarla, itilmiş kakılmışlıktan saygın bir konuma getirmiştir. Bu hoşgörü ortamı Batı'yı o denli etkilemiştir ki, Papa II.Pius, Fatih'e bir mektup yazarak; *“Hıristiyanlığı kabul ettiği takdirde Batı Roma'yı da kendisine teslim edeceğini”* bildirmiştir⁵⁸.

İngiliz tarihçi Harry Luke de, Türklerin İstanbul halkına karşı bu müsamahalı davranışı konusunda şöyle bir yorum getirmiştir⁵⁹:

“...Türkler, Ortodoks halka iki nimet getirdi. Bizans devrinde bile köylüleri inleyen köleliğe son verdiler ve 300 yıldan beri bir Hıristiyan kilisesinin baskısı altında atıl bir hâlde tutulan Ortodoks Piskoposluğu'nu ihya ettiler. Kıbrıs kilisesinin tarihini yazan tarihçilerin dediği gibi, Rumlar, yüzyıllardan beri köle olarak ekip biçtikleri topraklara, cüz'i bir ücret karşılığında sahip olmak hakkını kazandılar. Bu toprakların kendilerinden sonra varislerine kalması sağlanınca da büyük hayrete düştüler, bu görülmemiş bir şeydi.”

---

⁵⁶ Hakan Alkan, *a.g.e.*, s.30.

⁵⁷ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.51., Bu imtiyaz ve haklara sahip olan Patrik de karşılık olarak Osmanlı Devleti'ne sadakat ve itaatten sorumluydu, bkz. Settar F. İksel, *a.g.m.*, s.28.

⁵⁸ Esat Arslan, “Kurtuluş Savaşında Yunan-Fener Patrikhanesi Birlikteliğine Karşı Örgütlü Bir Yaklaşım “Türk Ortodoks Kilisesi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C.4., S.15(Mayıs 1995), s.407.

⁵⁹ Hakan Alkan, *a.g.e.*, s.32.

Fatih bu fermanla, Doğu ve Batı Kiliselerinin birleşmeleri ile ilgili sorunlarla uğraşmalarını yasaklamak ve Hıristiyan dünyasındaki bölünmüşlüğü sürdürmek istemiştir⁶⁰.

Fatih, İmparatorluğunu bir dünya devleti yapmak düşü ile benimsediği bu sistem ile, o güne kadar Osmanlı Devleti'ndeki geleneksel devlet anlayışına ilk defa olarak gayri müslimleri ilgilendiren din konusunu da eklemiştir. Böylece, sadece İslâmi tabana bağımlı kalmayarak, asırlardır Haçlı Seferlerinde yaşanan kamplaşmayı önlemeyi ve bu kamplaşma sonucu İstanbul'un gelecekte hedef olacağı sonu gelmez savaşların önüne geçmeyi düşünmüştür⁶¹.

Fatih Sultan Mehmed, bu düşüncesi ile "Millet Sistemi"ni birleştirmiş ve Ortodoks Kilisesi'ne tanıdığı statünün benzerlerini diğer Hıristiyan azınlıklara da tanımıştır. 1461 yılında Bursa'daki Ermenilerin Anadolu'daki ruhani lideri olan Ovakim İstanbul'a getirilerek kendisine "Ermeni Patriği" ünvanı verilmiştir. Böylece İstanbul, Türkiye Ermenilerinin ruhani ve idari merkezi haline gelmiş ve Ermeni milletine, Musevi ve Ortodokslar'ın dışında kalan bütün diğer Hristiyanlar üzerinde de idari bir yetki verilmiştir⁶².

Aslı mevcut olmayan ve bir yangında yandığı söylenen bu ferman, topraklarında Hıristiyanlığın men'ini isteyen Yavuz Sultan Selim tarafından uygulanmak istenmemiştir. Ancak, İstanbul'un fethinde hazır bulunduğu iddia edilen üç yeniçerinin ifadelerine müracaat edilerek, Şeyhülislâm Zenbilli Ali Cemali ve Sadrazam Pir Mehmed Paşa tarafından yenilenen ferman, Yavuz Sultan Selim'in Patrikhanenin mevcudiyeti konusunda ikna edilmesi ile tekrar uygulanmaya başlanmıştır⁶³.

Günümüzde Fatih zamanında Patrikhaneye verilen adli, dini ve idari imtiyazlar yönünden, "Ekümenik" statünün ne anlama geldiğine dikkat edilmeden, Patrikhaneye "Ekümenik" statü verildiği yönünde söylemler yayınlanmaktadır.

Hâlbuki Fener Rum Patrikhanesi'ni güçlendirmek başka bir şey, kutsal kilise kanunlarına göre dini bir statü olan "Ekümeniklik" başka bir şeydir. Dini bir yetki ve

---

⁶⁰ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.39.

⁶¹ *A.g.m.*, s.409.

⁶² Bunlar Süryani, Habeş ve Kıpti Kiliseleri'ne bağlı olan, Çingeneler, Süryaniler, Suriye ve Mısır'ın Monophysitleri ve Bosnalı Bogomillerden meydana geliyordu., bkz.Ali Güler, *a.g.e.*, s.12.

⁶³ Şahabettin Tekindağ, *a.g.m.*, s.55.

sıfat olan böyle bir payeyi zaten veremeyecek olan Fatih, bu fermanla, Patrikhanenin Rum cemaati üzerindeki yetki ve sorumluluklarının aynen kabul edildiğini bildirmiştir⁶⁴.

Ayrıca Osmanlı Devleti içerisinde Patrikhanenin normal bir din kurumu olarak görüldüğüne dair bir örnek olarak, Patrikhanenin Sen Sinod üyesi Yannadios Arabacıoğlu'nun, Selanik'te 1953 Nisan'ında "Bizans Etüdleri Kongresinde" yaptığı bir konuşma verilebilir. Arabacıoğlu konuşmasında verdiği örneklerde, Bizans imparatorlarının aile hukuku ve miras davalarına müdahalelerinin, Patrikhanenin müracatı üzerine, Padişahlarca da tekrar edildiğini, ayrıca ikinci bir örnek olarak Patrik Paisius'un 1751'de, Padişahın bir veraset davasına müdahalesini dilediğini ve ferman aldığını belirtmiştir⁶⁵.

4-Tanzimat Dönemi'nde Patrikhanenin Statüsü

Osmanlı yönetimi XIX. Yüzyıldan itibaren Gayri Müslimler bahane edilerek çok ağır baskılara maruz bırakılmıştır. Bu baskılar ve Gayri Müslimlerin içerideki ırkçılık faaliyetleri nedeniyle, 3 Kasım 1839'da ilân edilen Gülhane Hatt-ı Humâyunu ile beraber "Millet Sistemi" yerine kozmopolit bir "Osmanlılık" fikri uygulanmaya başlanmıştır.

Bu yeni statü ile Müslümanlara sağlanan haklardan yararlanmakla beraber, askerlikten muaf olmaları dolayısıyla, eğitim, ve ticarete kendilerini daha da geliştirme fırsatını elde eden Gayri Müslimler, böylece ayrıcalıklı ve üstün bir statüye kavuşmuşlardır⁶⁶.

Tanzimat Fermanı'nın yayınlanmasından itibaren Gayri Müslimlerin hukuki durumları ile ilgili olarak ortaya konan yeni düzenlemeler bu tartışmaları bitirmeye yetmemiş ve 1856'da yürürlüğe giren Islahat Fermanı ile Gayri Müslimler, "Millet

---

⁶⁴ Mehmed Çelik, *a.g.e.*, s.115.

⁶⁵ BCA 030.01./ 35.213.17.

⁶⁶ Ali Güler, *a.g.e.*, s.16.

sistemindeki” din adamlarının mutlak otoritesinden kurtarılmaya ve devlet idaresinde olduğu gibi cemaatlerinin yönetiminde de söz sahibi kılınmaya çalışılmıştır⁶⁷.

Patrikhane, Osmanlı Devleti'nin son 60 yılında, Sultan Abdülaziz tarafından onaylanan ve 25 Nisan 1862/13 Şevval 1277 tarihinde yürürlüğe giren 1862 tarihli Rum Patrikhanesi Nizamnamesi'ne⁶⁸ göre idare edilmiştir. Nizamnameye göre Patrikhane, Patriğin nezaretinde olup sivil işler için dört metropolit ve sekiz kişiden meydana gelen karma bir meclisin de yardımını temin eden 12 kişilik Synode tarafından idare edilecektir⁶⁹.

Ancak Patrik ve Patrikhane görevlilerinin, ilerideki bölümlerde göstereceğimiz şekilde devleti parçalama, asıl unsur olan Türk unsurunu yok etme ve dinsel hâkimiyet kurma çalışmaları, Patrikhanenin statüsünün zorunlu olarak değiştirilmesini ve siyasi faaliyetlerden uzak tutulmasına yol açacak önlemlerin alınmasını da beraberinde getirmiştir.

Görülüyor ki Tanzimat'la başlayan dönem içerisindeki düzenlemelerle, Gayri Müslimler, kendi içinde özerk olan “Millet Sistemi”nden çıkarılarak Müslümanlarla eşit bir statüye kavuşturulmuştur.

Dolayısıyla Osmanlı hükümeti, “Millet Sistemi” içerisinde Ortodokslara mutlak olarak hükmeden Patrikhane ile diğer Gayri Müslim din adamlarının bu topluluklar üzerindeki mutlak otoritelerini büyük ölçüde kırmıştır.

5- Meşrutiyet Dönemi'nde Patrikhane

Meşrutiyet'in ilanı ile beraber Patrikhane ile Bâbiâli arasındaki ilişkilerde beklenenin aksine herhangi bir değişiklik olmamış ve Patrikhane bu dönemde de mevcut şartları istismar etmeye devam etmiştir.

---

⁶⁷ A.g.e., s.16.

⁶⁸ Nizamname'nin metni için bkz. *Düstur*, C.II, s.902-937, Mehmet Çelik, a.g.e., s.211.

⁶⁹ Salim Gökçen, “Fener Rum Patrikhanesi'ndeki Metropolit Revizyonu Mevcut Statüye Rağmen Neden Yapıldı?”, *M.H.D.*, S.68(Nisan, 2004), s.32.

Bu dönemde Patrikhane ile Bâbiâli arasındaki ilk büyük problem, devlete karşı suç işleyen ruhanilerin yargılanması konusunda olmuştur. Patrikhane, ruhaniler arasında suç işleyen zanlıların yargılanmasına karşı çıkmış ve Patrik başkanlığında bir mahkemede yargılanmalarını istemiştir. Bu istek, Patriğin başkanlığında yapılacak bir yargılamanın doğrudan doğruya devletin varlık sebebine halel getireceğini ve Patrikhanenin kuvvet kazanmasına sebep olacağını düşünen hükümet tarafından şiddetle reddedilmiştir⁷⁰.

Bununla beraber Patrikhane, Kiliselerin yanında özellikle Yunanlı müdürlere görev verdiği mekteplerde Ortodoks cemaatin çocuklarını kendi emelleri doğrultusunda eğitmiş ve bu yerlerde devlet aleyhine yoğun bir propoganda uygulamıştır. Bu ve benzer uygulamalar sebebi ile hükümet, Rum mektepleri üzerinde tam bir denetim sağlamak amacı ile bir takım düzenlemeler getirerek öğretmen atamaları ve müfredatın hazırlanması konusunda kendisinin bilgilendirilmesini ve habersiz bir uygulama yapılmamasını istemiştir⁷¹.

Aleyhine gelişen bu durumun kaldırılmasını isteyen Patrikhane, sonuç elde edemeyince kiliselere verdiği gizli bir emirle bazı yerlerdeki kiliseleri kapatmıştır.

Kapatılma kararının arkasında hükümetin olduğu izlenimini vererek Avrupa Devletleri nezdinde şikâyetlerle devleti zor duruma sokmak isteyen Patrikhane, kilise kapatma kararına karşı çıkan Alasonya ve Kandiye gibi yerlerdeki Ortodoksların bu durumu protesto etmeleri karşısında geri adım atarak kiliselerin kapatılmasının bazı metropolitlerin şahsi uygulamalarından kaynaklandığını belirtmek zorunda kalmıştır⁷².

Günümüzde bazı çevrelerce ve özellikle de Patrikhane'nin yayın organları tarafından, Osmanlı Devleti zamanında şimdiki durumundan daha çok imtiyaza sahip olduğu şeklinde açıklamalar yapılmaktadır.

Fatih tarafından verilen ve 205 yıl boyunca 14 Sultan tarafından aynen korunan bu yetki ve haklar için, her yeni patriğe Şeyhülislam'ın imzasını taşıyan bir berat

---

⁷⁰ BOA, Y.A. HUS, nr. 175/38, 10 Teşrînisânî 1922/22 Kasım 1883'den akr., Bülent Atalay, "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri(1876-1908)", *Yeni Türkiye*, S.44 (Mart-Nisan 2002), s.196.

⁷¹ BOA, Y.A. HUS, nr. 240/89, 26 Teşrînievvel 1306/7 Kasım 1890'den akr., *a.g.m.*, s.197.

⁷² BOA, Y.A. HUS, nr. 239/104, 29 Safer 1308/14 Ekim 1890'den akr., *a.g.m.*, s.198.

çıkarılması, Fatih'in Patrik'e verdiği ayrıcalıkların "kurumsal" değil, "kişisel" olduğunun kanıtı niteliğindedir⁷³.

Ayrıca daha sonraları Ermeni Patriği ve Yahudi Hahambaşısı'na da verilen bu imtiyazlar, Osmanlı devlet yapısı içerisindeki "Millet Sistemi"ne uygun olarak verilmiş ve özellikle XIX. yüzyıl başı itibari ile devlet yapısına zarar veren bu durum ortadan kaldırılmaya çalışılarak gayri müslimlerin kişi özgürlüğü sağlanırken Patriklerin yetkileri kontrol altına alınmıştır. Aşağıda verdiğimiz örnekler şüphesiz ki bu iddialara bir açıklık getirecektir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Rumların Ahkâm Defteri'nde yer alan tayin beratları göstermektedir ki; "Rumların dini liderlerinin seçimi kendi cemaatleri tarafından, tayini ise devlet tarafından yapılıyordu. Bir metropolitin terfi veya tayini, seçilen adayın Patrikhane ve metropolitler tarafından ortak bir dilekçe ile devlete yapılan müracaatı sonucunda gerçekleşiyordu"⁷⁴.

Dini liderler 1856 Islahat Fermanı'ndan sonra devletten maaş almaya başlamışlardı. Bu uygulama XX. yy. başlarında da devam etmiştir⁷⁵.

Patrikler ve metropolitler, gerek yurtiçi gerek yurtdışı yapacakları seyahatler için Patrikhane aracılığı ile Babıâli'den izin almaktaydılar. Rebiyülâhır 133(1897) tarihli bir belgeden Kayseri Metropolit İvanidis'in Münih'e gitmesine müsaade edildiği ve bundan dolayı Rum Patriği'nin teşekkür ettiği öğrenilmektedir⁷⁶.

Dini liderlerin özellikle bazı yurtdışı seyahatleri devlet aleyhindeki faaliyetler çerçevesinde görülerek engellenmiştir. Hükümet bu engellemeleri daha çok büyük devletlerin gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarını kışkırtmalarını önlemek maksadı ile yapmıştır. Meselâ, Papanın İstanbul'daki vekilinin kırk-elli kişi ile beraber Roma'ya gideceği ve İstanbul Ermeni Katolik Patriği'nin de bunlara katılacağı öğrenilmiş, bunun üzerine hükümet 1902 tarihinde çıkardığı bir irade ile bu seyahate engel olmuştur⁷⁷.

Patrikler ve hahambaşı, kendi cemaatinden birisine nişan verilmesi için Osmanlı Hükümeti'ne başvurmakta, konu incelendikten sonra, nişan verilmesi için irade

⁷³ Bkz. Elçin Macar, a.g.e., s.49.

⁷⁴ Ali Güler, a.g.e., s.39.

⁷⁵ A.g.e., s.40.

⁷⁶ BOA; Yıldız Tasnifi, Sadrazam Hususi Maruzat Evrakı, C.VIII, Genel No: 337, Hususi No:4'den aktır, a.g.e., s.43.

⁷⁷ BOA; İrade-i Hususiye Kataloğu 1320, Genel No:844, Hususi No:28'den aktır., a.g.e., s.43.

çıkarılmaktaydı. Gayri Müslim din adamları, kendilerine yabancı bir devlet tarafından verilen nişanları da, Osmanlı Devleti'nin izni ile takabiliyorlardı.

Avusturya-Macaristan Devleti tarafından Patrik Yermanos ile Patrikhane memuru Espariki Konstantinidi'ye verilen "Birinci ve Üçüncü Rütbeden Fransuva Josef Nişanları" için Patrikhanenin Babiali'ye yaptığı müracaata Hariciye Nezareti'nce 14 Temmuz 1918 tarihli irade ile takılma izni verilmiştir⁷⁸.

Gayri Müslim Cemaatlerin kendi aralarında yardım parası toplama hususu Patrikhane ve Hahamhanenin kontrolünde ancak devlet izni ile yapılabilmekteydi. 1904 yılında Rum Patrikhanesi hükümete haber vermeden iane toplama girişiminde bulunduğu için bu konuda bir tahkikat yapılması emredilmiştir⁷⁹.

Gayri Müslimlerin din hürriyetini sağlayan ve bunu kanunlarla güvence altına alan Osmanlı Devleti'nde, kilise ve havraların iç teşkilatına karışılmamakla beraber, İslam'daki zimmet hukukuna uygun olarak, yeni ibadethanelerin inşası yasak edilmiş ve mevcutların onarımı izne bağlanmıştır. İzinli olarak yapılan onarımlarda özellikle ekleme ve değişikliklerin yapılmamasına dikkat edilmiştir. Bu şekilde olan bazı ibadethaneler ya yıkılmış, ya da bu konuda haklarında karar alınmıştır⁸⁰.

Örneklerde de gördüğümüz gibi Patrikhane, Osmanlı Devleti zamanında millet sistemi içerisinde kendisine verilmiş bazı imtiyazlara sahip olmakla beraber, bu hak ve imtiyazları hiçbir zaman devletin kanunları çerçevesi dışına çıkmamıştır.

Günümüzde, İstanbul'daki Ortodoks Rumların bir azınlık kilisesi durumundaki Fener Rum Patrikhanesi, kendisini hâlâ Osmanlı Devleti'nin kendisine vermiş olduğu statüde kabul etmekte ve bu şekilde uluslararası zeminlerde meşruiyet aramaktadır. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti yasalarına tabi olan Fener Rum Patrikhanesi artık Osmanlı Devleti dönemindeki gibi imtiyazlı bir statüye sahip değildir.

---

⁷⁸ BOA; İrade-i Hususiye Kataloğu 1323, Genel No:991, Hususi No:3'den aktr., *a.g.e.*, s.44.

⁷⁹ BOA; İrade-i Hususiye Kataloğu 1320, Genel No:742, Hususi No:9'den aktr., *a.g.e.*, s.46.

⁸⁰ *A.g.e.*, s.47

C- EKÜMENİK DÜŞÜNCENİN ALTINDA YATAN GERÇEK “MEGALİ İDEA”

1- Patrikhanenin Bağımsız Yunan Devleti'nin Kurulmasındaki Rolü

Ortaçağdan beri ulus niteliğinden yoksun olarak yaşayan Rumlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen her yerinde ama ağırlıklı olarak Mora, Teselya ve Ege Adaları'nda bulunuyordu. Bu azınlığın tek ortak bağları, Yunan milliyetçiliğinden hiçbir zaman bağımsız olmamış olan Ortodoks kilisesi ve dilleriydi.

Osmanlı Devleti'nin, diğer azınlıklara olduğu gibi Rumlara da dinleri ve milliyetleri hususunda yumuşak ve hoşgörülü bir idare sistemi uygulaması zararına olmuş, benliklerini bulmalarına ve gitgide bağımsızlık düşünceleri beslemelerine sebep olmuştur. Rum Kilisesi yıllar geçtikçe metodlu bir şekilde milli dinin ve milli duygunun idarecisi, geniş, büyük bir hazırlığın idare merkezi haline gelmiştir⁸¹.

Patrikhanenin 1600'de Fener'de bugünkü yerine taşınmasıyla Rumların ileri gelen aileleri de bu semte taşınmışlardır. Avrupa'ya eğitime gönderilen ve Avrupalıların Fenerliler olarak adlandırdıkları Rum gençleri, İstanbul'a döndüklerinde birçok dili bilmelerinden dolayı bürokraside özellikle tercüman olarak görevlendirilmişlerdir⁸².

Devlet, Fenerli bu ailelerin tesirinde kalan Patriklerin Yunan milliyetçiliği yönünde bazı siyasi işlere alet olmaları üzerine, ciddi tedbirler almak gereğini hissetmiştir.

1637'de tekrar Patrikliğe getirilen ve yaptığı çalışmalar ile Osmanlı Devleti topraklarında Katolikler'e hareket imkânı vermediği için Katolik dünyasının nefretini kazanan I.Kirillos, Fransa'nın etkisi ile Yeniçeriler tarafından boğulmuştur. Yerine geçen II.Kirillos ise, Papa VIII. Urban'a sadakat yemini edince Sen Sinod'un tavsiyesi ile azledilerek, 1639'da Kuzey Afrika'ya sürülmüştür⁸³.

---

⁸¹ M.Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.163.

⁸² Ertan Köse, *a.g.e.*, s.189.

⁸³ Bülent Atalay, *a.g.m.*, s.195.

Ancak devlete karşı milliyetçilik yönünden gerçek ihanet 1657’te, Eflâk Voyvodası Constantin Şerban’ı isyana teşvik eden Patrik III. Parthenios tarafından gerçekleştirilmiş ve IV. Mehmed’in emri ile Parmakkapı’da asılmıştır⁸⁴.

Özellikle Balkanlar’da ve adalarda propoganda ve sistemli çalışmalarla suni olarak yaratılan Yunanlılık bilinci, IX. Yüzyılla beraber Megali İdea fikrinin önderliğinde yine tarihsel gerçeklere aykırı olarak kendisini Bizans İmparatorluğunun mirasçısı ilan etmiştir.

Bu düşüncüyü Yunanistan Başbakanı J.Kolletis’in Ocak 1844 tarihinde yaptığı bir konuşmasında da görmekteyiz;

*“Yunanistan Krallığı bütün Yunanistan değildir. Yunanistan’ın sadece bir parçası en küçük ve en yoksul parçasıdır. Grek sadece krallık içinde yaşayan değildir. Aynı zamanda Yanya’da ya da Selanik’de, Serez’de ya da Sisam Adasında Grek tarihine ya da Grek ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Grek’dirler. Hellenizmin iki büyük merkezi vardır; Atina ve Constantinople, Atina yalnız Krallığın başkentidir. Constantinople büyük başkent bütün Hellenizmin kendi düşü, umududur.”*⁸⁵

Yunan tarihçi ve devlet adamı olan Panayatis Pipinellis bu ideayı, “Yunan varlığının anlamı Yunanistan’ı tüm Yunan ırkını bir sınır içinde toplayacak birleşik ulusal bir devletin çekirdeği haline gelmeğe zorluyordu. Herkes kendisini Bizans İmparatorluğu’nu yeniden canlandırma hayaline kaptırmıştı” şeklinde tanımlamaktadır⁸⁶.

İşte özellikle Rus Çarı I. Petro (1682–1725) döneminden itibaren bütün Hıristiyan tebaayı Osmanlı saltanatından Rus Çarlarının kurtaracağı propagandasıyla, kendisini Osmanlı egemenliğinden kurtaracak, “Büyük Grek Devleti”nin kurulması ülküsüne, yani “Megali İdea”ya⁸⁷ adayan Osmanlı’daki bazı Ortodoks ruhaniler bu

⁸⁴ Şahabettin Tekindağ, *a.g.m.*, s.55., İstanbul’da meydana gelen yağma olaylarını Yeniçeri kıyafeti giyen Rumların gerçekleştirdikleri ve kullanılan kıyafetlerin Patrikhanede muhafaza edildiği belirlenmiştir, bkz. Bülent Atalay, *a.g.m.*, s.195.

⁸⁵ Adnan Sofuoğlu, “Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi’nin Faaliyetleri”, *A.A.M.D.*, CIX, S.28., s.211.

⁸⁶ *A.g.m.*, s.211.

⁸⁷ Rusya’nın geleceğe yönelik olarak ortaya koyduğu “Grek Projesi”, 1787 yılında Rus Çarı İ. Katerina ile Avusturya İmparatoru II. Joseph tarafından ele alınmış, bu proje daha sonraki tarihlerde Yunanistan tarafından takip edilip, Bizans-Rum ideali şeklinde ortaya çıkan Yunan “Megali İdea”ında kendisini göstermiştir, bkz. Fahri Taş, “Milli Mücadele Döneminde Rum Ayaklanması”, *A.A.M.D.*, C.XII., S.34 (Mart, 1996), s.87.

düşüncenin en fanatik savunucuları olmuşlardır. Bu ruhanilerin savunduğu düşünce, “Bizans'ın yeniden diriltilmesi” ya da “Büyük Yunanistan” amacı diye de ifade edilebilir”⁸⁸.

Bu amaç için aşağıda sunulan maddeler Megali İdeanın temelini oluşturmuştur;

- Yunan milletinin tam istiklâlinin temini.
- Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a ilhakı.
- Ege Adaları'nın Yunanistan'a ilhakı.
- Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı.
- Pontus Rum Devleti'nin kurulması.
- Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı.
- İstanbul'un işgal edilerek Doğu Roma İmparatorluğu'nun yeniden kurulması⁸⁹.

İstanbul'un kurtuluş gecesi, patrik VIII. Grigorius'un Yunanistan'a kaçmasından sonra Patrikhane'de yapılan aramada ele geçen, E.Klisyasteki Altia'nın “Kara Kitabında”, bütün Ege ve Türk Akdeniz, merkezi Trabzon olan eski Pontus, Arnavutluk kıyıları, Kıbrıs ve Onikiadalar geleceğin büyük Yunan-Rum Devleti'nin sınırları içerisinde gösterilmektedir. Bu kitapta İstanbul, Doğu Roma İmparatorluğu'nu yani Hıristiyanlığı Katolik - Ortodoks olarak ikiye bölen dünya manevi hayatının taksiminin Bizans'a ait bölümünün merkezi olarak gösterilmiştir⁹⁰.

İlerleyen bölümlerde de göreceğimiz gibi Patrikhane, IX. yüzyıl ile beraber Megali İdea'nın Anadolu toprakları üzerindeki düşünce ve hareket merkezi durumuna gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin gücünün azalması ile beraber Patriklik makamı kendisini Bizans'ın dini ve dünyevi olan iki yönlü iktidarının ayakta kalan tek taraflı devamı olarak görmüş, yani Bizans ölmemiş ve onun makamında yaşatılmaya devam etmiştir.

---

⁸⁸ Uğur Yıldırım, *Dünden Bugüne Patrikhane*, Kaynak yay., İstanbul, s.34., Megali İdea'nın haritası, ilk kez 1791-1796 yılları arasında Bükreş'te şair Velestinlis Rigas tarafından 12 nüsha halinde hazırlanmıştır. Anadolu'nun ve Balkanlar'ın büyük bölümü, Trakya ve İstanbul ile Kıbrıs ve Rumca konuşulan hemen bütün adalar Megali İdea haritasında gösterilmiştir, bkz. *a.g.e.*, s.55.

⁸⁹ Erol Türkmenoğlu, “Ortodoks Birliği ve Türkiye (III)”, *B.T.T.D.*, (Nisan-Mayıs-Haziran, 2005), s.116.

⁹⁰ M.Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.164.

Bu konu ile ilgili olarak Atina Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof.Dr. Luvaris; “*Patrikhane muayyen ölçüde, çöken ülkenin haklarının mirasçısı haline yükseltildi. Patrik, Hıristiyanlar için Bizans İmparatorluğu'nun kıymetini ve Bizans devlet alâmetlerini, bu arada iki başlı kartalı da aldı*” diyerek Patrikhanenin pozisyonunu belirtmektedir⁹¹.

a. Patrikhane ve Etnik-i Eteryia

Tarihte suni ve bağımsız bir Yunanistan ve Yunan milleti fikrinin hayata geçirilişinde en büyük payı olan kuruluşların başında şüphesiz Rusya'nın desteği ile kurulan Etnik-i Eteryia cemiyeti gelmektedir.

Rum ve Slav asıllı Ortodoks mezhebinin bütün unsurlarının yücelmesi, ilerlemesi, bir ülkü etrafında toplanmasını hedef alan, merkezi İstanbul ve başında da, Rus prenslerinden birisinin bulunacağı bir Grek İmparatorluğu'nun kurulmasını amaçlayan⁹² Etnik-i Eteryia Örgütü'nün yeminin son kısmı şöyleydi; “*Vatanımızın istiklâline kavuşması için yegâne çare Türklerle savaştır. Onlarla uzlaşma unsuru aramızda sadece ateşde demirden ibarettir. Kutsal görevi ifa etmek borcumuzdur. Bu görevi reddederek kaçanlar, görevini kötüye kullanarak hainlik edenlerimizin isimleri halkımız ve ulusumuzca lanetlenmiş olarak anılsın ve kanı bir şarap misali akarak, vücudu gömülmeye değer olmadan vahşi hayvanlara yem olsun Bunun için bütün varlığımızla yemin ederiz!*”⁹³.

Örgütün kurulduğu günden 1914'e kadar, örgütün merkezi halinde çalışan Fener Rum Patrikhanesi'nin hedefi ise, merkezi yine İstanbul olan ve başında, sülalesi

---

⁹¹ A.g.e., s.163.

⁹² 16 Ocak 1821 günü, Odesa'daki Rus Çarlarına mahsus sarayda örgütün kurulması amacı ile toplanan ve toplantı sonunda gizli olmayan 17 maddeden ibaret kuruluş metnini okuyan üç adam şunlardı; Çar I.Aleksandr'ın özel yaveri Aleksandr İpsilanti, Karadeniz ve Akdeniz'de ticaret filosu bulunan zengin Rum armatörü ve aynı zamanda Aleksandr İpsilanti'nin kardeşi olan Diyamandis İpsilanti ve Fener Rum Patrikhanesinde özel temsilci Mihail Fotiyadis, bkz. Necati Çankaya, *Türk Kurtuluş Savaşında İrticai Olaylar ve İç İsyenlar*, ABO Ajans, İstanbul, 1998, s.373.

⁹³ Uğur Yıldırım, a.g.e., s.37.

Mora'da devam eden Konstantin Dragazes'in varislerinden olan birinin yönetiminde Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmaktı⁹⁴.

Derneğin Rum ticaret şirketleri maskesi altında çalışan Türkiye'deki şubeleri tüm faaliyetlerinde, verilen imtiyazlar sebebi ile denetlenemeyen kiliseleri karargâh olarak kullanıyorlardı.

Din adamlarının tümü Etnik-i Etery'a'nın aktif üyeleri olarak çalışıyorlardı. Bu sebepten dolayı bütün kiliseler isyanı destekleyecek şekilde maddi yardım ve cephane depoluyor, bir kısım metropolit, papaz ve keşiş, Rusya ve Avrupa ülkelerine mektup yazarak Türkleri kötülüyor ve yardım talep ediyorlardı⁹⁵.

Etnik-i Etery'a, Balkan savaşından sonra sosyal cephede "Fakir Koruyucusu Dostluk Cemiyeti" (Filotofos Azelfotis) adı ile her yerde kollar açmıştı. Bunun görevi Rum çocuklarını zorla okullara alıştırırken, Rumları da sanata, bilime ve ticarete alıştırmaktı. Fırsat buldukça Rumların buldukları bölgelerde Rumca olarak gazetelerin basılması yayınlanması ile de uğraşan cemiyetin tüm çalışmalarının merkezini Fener Rum Patrikhanesi oluşturuyordu⁹⁶.

b. Mora İsyanı ve Patrikhane

Bazı eserlerde Mora ayaklanması başladığında Patrik Grigorios'un isyancıları aforoz etmesi, Patrikhanenin kurulan Yunan Kilisesi'ni 17 yıl sonra tanınması ve Patrikhanenin Yunan ayaklanmasında ölen ve Yunan Kilisesi tarafından aziz olarak kabul edilen kişilerin azizliklerini tanımayı uzun süre reddetmiş olmasının Patrikhanenin Osmanlı Devleti'ne her zaman sadık olduğunun delili olarak gösterilmektedir⁹⁷.

Bu görüşlere göre, isyanın esas sebebi, Fransız ihtilalinden etkilenen Rum burjuvazisidir. Patrikhane, bu burjuvazinin desteklediği "Allahsız Fransız fikirleri"ni eleştirmiştir. Patrikhanenin isyanla ilişkilendirilmesinin sebebi de Müslüman toprak

---

⁹⁴ Necati Çankaya, *a.g.e.*, s.373.

⁹⁵ Erol Türkmenoğlu, *a.g.m.*, s.115.

⁹⁶ Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü, *B.T.T.D.*, S.17(Temmuz, 1986), s.53.

⁹⁷ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.47.

sahiplerinin elinde zor duruma düşmüş olan Rum köylülerle birlikte yaşayan Mora'daki köy papazlarının isyancılarla birlikte hareket etmiş olmasıdır⁹⁸. Oysaki isyanı, köy papazlarının çok üstündeki bir ruhani olan Piskopos Germanos başlatmıştır. İsyan öncesinde Piskoposun denetimindeki Papazlar Mora'da kasaba kasaba, köy köy dolaşarak paskalya gecesi isyanın başlayacağını ve bütün Müslümanların imha edileceğini bildirmişler ve bu sırrı vaktinden önce kimseye söylememek için halka yemin ettirmişlerdir⁹⁹.

Ayrıca isyanın bastırılmasından sonra Sadrazam Benderli Ali Paşa'nın Patrikhane'ye yaptığı baskında, şu belgeler ele geçirilmiştir: "Moralı asi kaptanlara yazılan mektuplar, İstanbul'daki hazırlıklar için verilen bilgiler, Dışişleri Bakanlığı'nın maiyetinde çalışan Fenerli Rum beylerinden alınan Devlet'in gizli hazırlıkları; İngiliz ve Fransız elçiliklerinden edinilen bilgiler, özellikle Rusya'daki hazırlık safhaları; Odessa'daki Etnik-i Eteryia merkezinden gönderilen silahlar, dünya Ortodoks âlemine hitap eden yardım beyannameleri, yardımlara ait makbuzlar"¹⁰⁰.

Bu faaliyetlerin inkâr etmeyen Patrik Grigorios ile Efes, Ahyolu ve İzmit Metropolitleri, 22 Nisan 1821'de Fener meydanında Patrikhanenin orta kapısı önünde idam edilmiş, daha sonra bunlara Terkos, Edirne ve Selanik Metropolitleri de eklenmiştir¹⁰¹.

Patriğin denize atılan cesedi Rumlar tarafından bulunarak önce Odesa'ya götürülmüş, ardından 1871 yılında Yunan Hükümeti'nin aldığı Meclis kararı ile Atina'ya getirilmiş ve bu olay Rumların elinde bir bayrak haline gelmiştir¹⁰².

Fener Rum Patrikhanesi'nin tüm bu faaliyetleri değerlendirildiğinde, başlangıçta Mora'da ve akabinde Balkanlar'da milliyetçi ideolojinin yayılmasında ve isyanın çıkmasında, Patrikhanenin rolünün büyük olduğu görülmektedir.¹⁰³

1951 yılında yapılan bir mülakatta Makarios'un sarf etmiş olduğu sözler de Patrikhanenin isyandaki rolünü destekler niteliktedir; "*Belki malumunuzdur 1821'de*

---

⁹⁸ A.g.e., s.44-47.

⁹⁹ Erol Türkmenoğlu, a.g.m., s.115.

¹⁰⁰ M.Süreyya Şahin, a.g.e., s.192.

¹⁰¹ O gün Fener Patrikhanesi yöneticilerinin aynı seviyede bir Türk din veya devlet adamı asılmadıkça o kapının açılmayacağına dair yemin ettikleri söylenir. Ve bu kapı hala kapalı tutulmaktadır, bkz. Elçin Macar, a.g.e., s.44.

¹⁰² H.Yavuz Ercan, "Fener ve Türk ortodoks Patrikhanesi", T.A.D., C.V., S.8-9(1967),s.413.

¹⁰³ Uğur Yıldırım, "Yunanistan'ı Masonlar Kurdu", T.D.D., S.61(Eylül,2005), s.17.

*Yunan ihtilalinde kilise önderlik etmiş, ilk ihtilal bayrağını papazlar açmış ve böylece Yunanistan istiklalini ele geçirmiştir*¹⁰⁴.

2- Patrikhanenin Balkanlar'daki Rumlaştırma Faaliyetleri

Patrikhanenin Mora isyanındaki rolünü Balkanlar'da ortak ulus anlayışı oluşturma çalışmalarında da görmekteyiz. Yaratılmaya çalışılan bu ulus anlayışında Ortodoks Sırp ve Bulgar kiliselerinin dili Rumcadır şeklinde ortak bir dil olgusu ile yaklaşmıştır.

Balkanlar'daki ulusal benlikler Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtılırken, ortak dil olgusuyla Balkanlar'ın, Girit ve Batı Anadolu ile Trabzon merkezli Pontus'un elenleştirilmesi çalışmalarına hız verilmiştir¹⁰⁵. Balkan uluslarını Bizans Devleti'nin asli unsuru olacak şekilde "Rum" adı altında birleştirmek, başta Patrikhane olmak üzere burada yaşayan Rum azınlık için büyük bir amaç haline gelmiştir.

Balkanlar'da dili Rumca olmayan bölgelerde Patrikhanenin nüfuzu kullanılarak Rumca ibadet ve öğretim yapılmıştır. Bu amaçla başka dillerde yazılmış ibadet kitapları yasaklanmış, toplatılıp yakılmıştır. Balkanlar'ın her yerinde Rum tüccar, rahip ve öğretmenler egemen hale gelmişlerdir¹⁰⁶.

Patrikhanenin ortak ulus anlayışındaki katı tutumunu, 1905 yılında yapılan nüfus sayımı örneğinde de görmekteyiz. Türk memurları ve cemaatlerin güvenilir temsilcilerinin katılımıyla yapılan nüfus sayımının ardından telaş içerisine düşen Patrikhane, hükümete bir mektup göndererek adeta bir ultimatom vermiştir¹⁰⁷.

Mektupta, nüfus sayımı esnasında Patrikhaneye bağlı Rumların yanında kendi dillerinden başka Rumcayı da konuşan tüm azınlıkların, Ortodoks-Rum adı altında

---

¹⁰⁴ Süreyya Şahin, *a.g.e.*, 145.

¹⁰⁵ Esat Arslan, *a.g.m.*, s.413.

¹⁰⁶ M.Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.129.

¹⁰⁷ Bülent Atalay, *a.g.m.*, s.200.

kaydedilmesi istenmiştir. Bundan başka Sırp, Ulah ve Arnavutların da Patrikhaneye bağlı Ortodokslar olarak belirtilmesi istenmiştir¹⁰⁸.

Ancak Mora isyanı ve ardından kurulan Yunanistan devleti, Balkanlar'daki milletlere de ulus olma ve kendi ulusal kiliselerini kurma yönünden örnek olmuş, subjektif ulus anlayışından yoksun olan yapay Elenleştirme hareketine karşı koymalar başlamıştır.

Bu karşı hareket sonucunda 1825 yılından itibaren başlayan Bulgar milli hareketleri sonucunda 1870'te bağımsız bir Bulgar Eksarhlığı, 1879'ta bağımsız Sırp Kilisesi kurulmuş, Romanya'nın bağımsız hale gelmesinden sonra ise 1885'te Fener Kilisesi ile yapılan bir protokol ile Romanya Kilisesi otosefal bir statüye kavuşmuştur¹⁰⁹.

Bu durum da göstermektedir ki, Rum din adamlarının Ortak kilise düşüncesi ile yıllarca baskı aracı olarak kullandıkları milliyetçilik fikirleri, XIX. yüzyılla beraber diğer milletlerin kendi milli kiliseleri için de bir altyapı teşkil etmesi sonucunda birleştirici değil, ayrıştırıcı bir faktöre dönüşmüştür.

a- Bulgar Kilisesi ile İlişkiler

Patrikhanenin Balkanlardaki Rumlaştırma politikasına en sert tepki Bulgarlar'dan gelmiştir. Ohri Bulgar Başpiskoposluğu'nun 1767 yılında Patrikhane tarafından kapatılmasından sonra Balkanlar'daki üst düzey din adamları tamamen Rumlar'dan atanmaya başlanmış ve bu durum Bulgar papazlar arasında her yönüyle kendi kültürlerine sahip çıkma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır¹¹⁰.

---

¹⁰⁸Turgut Işıksal, "Makedonya Üzerinde Oynanan Oyunlar ve Bilinmeyen Bir Nüfus Sayımı", *B.T.T.D.*, S.43., 1971, s.16.

¹⁰⁹Necla Atalay, "XX. Yüzyıl Başlarında Balkanlar'da Fener Patrikhanesi ile Diğer Ortodokslar (Sırp, Ulah ve Arnavut) Arasındaki Kilise Mücadeleleri", *Yeni Türkiye*, S.44(Mart-Nisan, 2002), s.204 vd.

¹¹⁰Bülent Atalay, "Ortodoks İttifakı ve Türkiye", *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu(Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler)*, 17-19 Ekim 2001, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2002, s.71.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren milli benliklerini korumak adına harekete geçen Bulgar din adamları, 1840 yılındaki teşkilatlanmalarının ardından 1849'da Papaz evi sahibi olmuşlarsa da, Patrikhane 1859 yılında bütün Bulgar papazlarını aforoz etmiş ve Papaz evini de kapatmıştır. Bu durum karşısında Bulgarlar da 1860 yılında yaptıkları ayinde Patriği tanımadıklarını açıklamışlardır. Devam eden süreç sonunda Bulgarlar 1870 yılında Eksarhlık fermanını alarak dini bağımsızlıklarını ilân etmişlerdir¹¹¹.

Bu bağımsızlıkla, Bulgar Kilisesi'nin Patrikhaneye bağlı cemaatin neredeyse yarısını alıp götürmesi gerçeği karşısında Patrikhane, diğer Milli kiliselerin aksine çok sert tepki göstermiştir¹¹².

Patrikhanenin, Eksarhanenin kurulmasının ardından, buna ancak ekümenik bir konsilin karar verebileceğini belirtmesine rağmen mevcut durum Babiâli tarafından destek görmüş ve kendisinden Patrikhane tarafından yardım istenen Rus Patrikliği de durumun Osmanlı Devleti'nin iç hukukunu ilgilendirdiğini belirterek tarafsız kalmıştır.

Kendi kiliselerine kavuşan Bulgarları baskı altında tutmak isteyen Patrikhane, zaman zaman bu kiliseyi sapkınlıkla suçlamış ve buna karşı Bulgar din adamları da Ortodoksluktan ayrılmadıklarını, sadece Patrikhaneden ayrıldıklarını açıklama ihtiyacı duymuşlardır¹¹³.

İstanbul hükümeti de kiliseler arasındaki bu çekişmeleri zaman zaman kullanarak Rumların Balkanlar'daki etkinliğini azaltmaya çalışmıştır. Örneğin Meşrutiyet dönemi içerisinde Bulgar Metropolitlerine yeni beratlar verilirken, Patrikhanenin görüşü alınmamış, böylece Patrikhanenin Bulgarlar üzerindeki etkisi azaltılmaya çalışılmıştır¹¹⁴.

Zamanla Bulgarların mağdur taraf olmaları ve Rumlara karşı silahlı hareketler de dahil olmak üzere meşru müdafaa haklarını kullanmalarını kendi çıkarlarına uygun bulan Babiâli, Bulgarlara daha yakın bir politika izlemiştir.

---

¹¹¹ *A.g.m.*, s.72.

¹¹² Fener Patrikhanesi Bulgarları "ayrılıkçı" (şizmatik) ilan ederek yayınladığı bildiriyle, onları ırk ve milliyet ayrılığı ortaya çıkarmakla suçlamış ve bunun İsa'nın dinine aykırı olduğunu vurgulamıştır, bkz.Elçin Macar, *a.g.e.*, s.57.

¹¹³ Bülent Atalay, *a.g.m.*, s.72.

¹¹⁴ BOA, Y.A. HUS, nr. 240/89, 26 Teşrinvevvel 1306/7 Kasım 1890'dan aktr. Bülent Atalay, "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri(1876–1908)", s.197.

Bu politikadan cesaret alan Bulgarlar'ın, 1895 yılında Ustrumca, Debre ve Manastır'da metropolitliklerinin açılmasını istemesi ve bu isteklerinin Babiâli tarafından kabul görmesi, Patrikhaneyi çok rahatsız etmiştir¹¹⁵. Özellikle II. Abdülhamid zamanında uygulanan iki kilise arasındaki olayları bilinçli olarak çözmek ve hatta körükleyerek bundan istifade etmek politikası, İttihat ve Terakki Partisinin iktidara gelmesi ile değişmiş ve uzlaşma politikasına girilmiştir¹¹⁶.

İttihat ve Terakki iktidara gelince iki kilise arasındaki ihtilafı kökten çözmek istemiş 3 Ekim 1910'da, "Kiliseler ve Mektepler Kanunu"nu çıkarmıştır. Bu kanunla nüfus ölçütü göz önüne alınarak kilise ve okulların kimlere ait olacağı sorunu çözülmeye çalışılmıştır¹¹⁷.

Ancak, hükümetin iyi niyeti ile çıkarılan bu kanun, Rum ve Bulgar milleti arasındaki en önemli ihtilafı çözmüş ve kiliseler arasındaki ittifakı siyasi ittifak izlemiştir. Bu yasanın çıkması, Balkan Savaşlarının en önemli sebeplerinden birisi olan Balkan ittifaklarının oluşmasına zemin hazırlamıştır¹¹⁸.

b-Sırp Kilisesi ile İlişkiler

Sırp Kilisesi'nin kurulması, Bizans'ın iç İsyanlarından faydalanan Sırların 1345'te bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından kiliselerini bağımsız bir Patriklik olarak yeniden düzenlemeleri ile olmuştur¹¹⁹.

1459'da Sırp Devleti ile beraber Sırp Kilisesi de Fatih Sultan Mehmet tarafından ortadan kaldırılmış ve Ohri'deki Bulgar Kilisesi'ne bağlanmıştır. 1557 yılında ise Sokollu Mehmet Paşa Sırp Kilisesi'ni tekrar işler hale getirerek başına da kardeşi Makarios'u getirmiştir¹²⁰.

---

¹¹⁵ *A.g.m.*, s.72.

¹¹⁶ Hale Şıvgın, "Kiliseler ve Mektepler Kanunu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.48(Şubat, 2004), s.133.

¹¹⁷ Bu kanunu kabul etmek istemeyen Patrikhane, Bulgar Kilisesi'ni 1945 yılına kadar tanımamıştır, bkz. Elçin Macar, *a.g.e.*, s.58.

¹¹⁸ *A.g.m.*, s.145.

¹¹⁹ Kendisini "Yunanlılarla Sırların Çarı" ilan eden Duşan tacını 1346 Paskalyası'nda, Üsküp'te Patriğin elinden giymiştir, bkz. Meydan Larousse, C.11., İstanbul, 1973, s.270.

¹²⁰ Necla Atalay, *a.g.m.*, s.206.

Ancak Sırp ruhanilerin 1730–1739 Osmanlı-Avusturya Savaşı'nda Avusturya'dan yana tavır koymaları ve zaman zaman Roma ile birleşme hareketleri sonucunda bu durum Patrikhane tarafından iyi kullanılmış ve Sırp Kilisesi doğrudan doğruya İstanbul Kilisesi'ne bağlanmıştır. Böylece Balkanlar'da üst düzey Ortodoks din adamlarının sadece Rumlardan oluşması için alt yapı oluşturulmuştur¹²¹.

XVIII. yüzyılın içerisinde Patrikhane ile Rusya'nın çıkarları Osmanlı Devleti'nin yıkılması hususunda birleşmiştir. Rusya'nın özellikle 1815 Viyana Kongresi'nden sonra Sırbistan işlerine daha fazla karışmaya başlaması sonucunda bunu engellemek amacıyla Babiâli, aralarında Sırlara, kilise ve mektepler konusunda daha rahat hareket etmeleri konularının da yer aldığı bazı haklar vermiştir¹²².

Özellikle Tanzimat ve İslahat Fermanları ile beraber dini açıdan sağlanan rahatlığın da etkisi ile Sırlarda da kendi kiliselerini kurma fikri oluşmaya başlamıştır. Rusya'nın da büyük katkıları ile 1878 Ayastafanos antlaşması ile bağımsızlığını kazanan Sırlar, 1879'da kiliselerini de bağımsız bir statüye (Otosefal) getirmişlerdir.

Sırlar, başlangıçta Rumların Balkanlar'ı Rumlaştırma faaliyetlerine alet olmuşlarsa da bu durumun zamanla kendi aleyhlerine dönmesi ile beraber Rumlara karşı hareketlerini arttırmışlardır¹²³.

c- Romen Kilisesi ile İlişkiler

Patrikhanenin Balkanlar'daki Rumlaştırma faaliyetlerinden Ulahlar da rahatsız olmuşlardır¹²⁴. Yaşadıkları toprakları Tara Romaneasca olarak ifade eden Roman ismi, Buğdan, Transilvanya ve Balkan Yarımadası'nda yoğun olarak yaşayan Ulahlar için milli bir addir. Romenler Ortodoks oldukları için, Macar ve Lehler'in Katolikleştirme

---

¹²¹ *A.g.m.*, s.206.

¹²² *A.g.m.*, s.207.

¹²³ Debre'den, Rumeli Vilayeti İslahat Müfettişliği'ne gönderilen bir dilekçede artık kendi kiliselerine kavuştuklarından, Rum metropolitinin yerine Sırp Metropolit istediklerini belirtmektedirler, bkz. *a.g.m.*, s.207.

¹²⁴ Ulahlar Eflak ve Boğdan'da yaşamaktaydılar. Memleketeyn denilen bu topraklar Fatih zamanında Türk hakimiyeti altına alınmıştı, bkz. Bülent Atalay, *a.g.m.*, s.74.

politikalarını değil, Osmanlı Devleti'nin bunlara karşı yürüttüğü faaliyetleri desteklemişlerdir.

XVIII. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecine girmesi ile milletlerarası politikada gündeme gelmeye başlamışlarsa da, Ulahları doğrudan doğruya destekleyen bir devletin olmaması sahipsiz kalmalarına sebep olmuş ve zaman zaman Bulgarlar'ın baskısı altında kalmışlardır¹²⁵.

Memleketeyn topraklarının 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile Romanya adı altında bağımsızlığına kavuşmasının ardından 1885'te Fener Patrikhanesi ile yapılan bir protokol ile Otosefal bir statüye kavuşmuştur¹²⁶.

Patrikhane, diğer Ortodokslara göre zayıf olan Ulahları Rumlaştırmak için yoğun bir baskı uygulamış ise de, Ulahlar, Babiâli'nin desteği ile Makedonya'da Yunanlılığa karşı mücadelenin odağı haline getirilmişlerdir.

Patrikhane, Ulahlar üzerinde, zayıf olmalarının da etkisi ile ağır baskılar uygulamıştır. Örnek olarak Görice Rum Metropoliti nüfus tahriri sırasında Rum yazılmayan Ulahları aforoz edeceğini bildirmiştir. Katrin'de otel duvarlarına asılan ve Yunan eşkiya reisi Mihal Matapes imzasını taşıyan kâğıtlarda Ulahça konuşmanın yasak olduğu, konuşanların idamla cezalandırılacağı, bazı Ulahların yirmi gün içerisinde Rumluğa geçmedikleri takdirde öldürülecekleri ilan edilmiştir¹²⁷.

Yine Patrikhanenin teşviki ile Yunan çeteleri, Gerebne'de Ulah köyünü basarak, nüfusun üçte birine yakın bir sayının köyü terk etmesini sağlamıştır. Bu ve benzer örneklerdeki Rumlaştırma faaliyetleri ile meskûn yerlerde Rum nüfus ya dengelenmiş veya çoğunluk sağlanmıştır¹²⁸.

Ulahların Patrikhane aracılığı ile çektikleri bu ve benzeri sıkıntılar Meclis-i mebusan toplantılarında da ele alınmıştır. Ulah Mebusu Dr.Mişe sıkıntıları anlatırken,

---

¹²⁵ Balkanlar'daki azınlıklara her vesile ile karışmaya çalışan Rusya, Slav olmadıkları için Ulahlara, Bulgarlar ya da Sırp kadar sıcak bakmadığı gibi, onlara yeterince güvenmiyordu, bkz. *a.g.m.*, s.74.

¹²⁶ Romen Kilisesi daha Türklerin İstanbul'u fethetmesinden çok önce, 1359 yılında Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin yönetimi altına girmiştir, bkz. Necla Atalay, *a.g.m.*, s.209.

¹²⁷ BOA, TFR. 1 SL, 129/12832, 4 Kanunuevvel 1322/17 Aralık 1906'den aktr. Necla Atalay, *a.g.m.*, s.211.

¹²⁸ BOA, TFR. 1 A, 34/3316, 2 Mayıs 1323/15 Mayıs 1907'den aktr. *a.g.m.*, s.211.

duygularına hakim olamamış ve Patrikhane'yi tahkir etmiştir. Bu durum Patrikhane tarafından hükümet nezdinde süratle protesto edilmiştir¹²⁹.

3- Patrikhanenin İstanbul ve Anadolu'nun İşgalindeki Rolü

a-Yunanistan Güdümündeki Patrikhane

Bağımsızlığını kazandıktan bir süre sonra Girit'i de alarak Balkanlar'da bir hayli genişleyen Yunanistan, hedefine ulaşabilmek için Kilise tarafından yönlendirilen politikasında, dilden ziyade, ortak kültür ve ortak tarih olgusunun yaratılmasının şart olduğu gerçeği ile değişiklik yapma gereksinimi duymuştur.

Ortak kültür ve tarih anlayışı için eski Bizans unsurları kullanılabilirdi. Bu durumun yaratılması için Patrikhanenin çalışmalarını Anadolu'da yoğunlaştırmak ve nihayi hedef olarak İstanbul'u almak gerekiyordu.

Anadolu'da genişlemeyi bir ulusal hedef olarak benimseyen Yunanistan, Anadolu'da başarılı olabilmek için daha önce çok yararlandığı Türkiye topraklarındaki kilise kurumlarını, Türklere karşı kullanmaya karar vermiştir¹³⁰.

Anadolu üzerindeki Yunan emellerinin uygulamaya geçmesinde çok önemli bir rol oynayan Venizelos, 1910'da daha Başbakan olmadan önce yarı resmi de olsa, Patrikhane ile Yunanistan'ın birleşmesini siyasi programının birinci maddesine almıştır¹³¹. İlk iş olarak Osmanlı yönetimi ile iyi geçinen, Türklere dostça bakan

---

¹²⁹ A.g.m., s.212.

¹³⁰ Venizelos bu husustaki düşüncelerini, "Patrikhane Yunanistan emrine girmelidir, bu surette birleşmiş bir Patrikhanenin ilerideki milli davalarında rolü pek büyük olacaktır" şeklinde ifade etmiştir, bkz.Esat Arslan, a.g.m., s.414.

¹³¹ Venizelos'un Yunan Başbakanlığı'na geçmek için Girit'ten ayrıldığı ve bir papaz elbisesi ile gizlice geldiği İstanbul'da bir hafta kalarak patrikhaneye yeni talimatlar vermesinin ardından, Patrikhane yavaş yavaş Osmanlı Hükümeti ile bağlantısını keserek "Doğu Büyük Kilise Merkezi" sıfatıyla kendisine bağımsızlık süsü vererek dışarıdaki birçok siyasi kurumlarla ve Batı Kiliseleri ile ilişkiye girmiştir, bkz. a.g.e., s.211.

Karaman doğumlu Patrik V.Yermanos baskı ve çeşitli iftiralar yoluyla istifa ettirilmiş ve yerine Patrik vekili olarak Bursa Metropolidi Dorotheos getirilmiştir¹³².

Bu dönemde, Venizelos tarafından, Patrikhanenin yeniden faal hale getirilmesi için bir taraftan Patrikhanenin büyük bir yekün tutan gelirine yüksek miktarda ilave yapılırken, diğer taraftan ve Patrikhanenin Anadolu'daki güçlü Metropolitleri İstanbul'a getirilerek merkezi örgütlenme güçlendirilmiştir¹³³.

Bundan sonra Patrikhanenin yoğun çaba ve propogandaları ile Anadolu'nun Türkler tarafından işgal altında olduğu ve Rumların esaret altında özgürlüklerini bekleyen Anadolu'nun esas sahipleri oldukları gösterilmeye çalışılmıştır.

Rum basını da Patrikhanenin teşviki ile bu yönde yayınlar yayınlamıştır. Bunlardan Rum Patrikhanesinin resmi gazetesi olan Eklisiyastiki Alitia'da şöyle bir yazı yayınlanmıştır;

“...Bir milletin, eşitlik vaatleriyle kandırıldığı zamanlar geçmiştir... Bu devlet yıkılıyor. Bu köhne ve çürümüş vaatlerle devlet toplanamayacaktır. Coğrafi istatistikler gösterilmesi de Türk unsurunun çoğunluğa sahip olduğuna ve dolayısıyla Rum milletinin de böyle geçersiz açıklamalarla idare-i maslahat edilmesi gerektiğine kimseyi ikna edemezsiniz. Haritaları hazırlayanlar unutmamalıdır ki Rum unsuru bir çok yerlerde azınlıkta ise de “baba mirası” üzerindeki tarihi ve sosyal haklarını kaybedemez...”¹³⁴.

Bu örnekten de anlaşılacağı gibi Patrikhane tarihi gerçekleri çarpıtarak Anadolu topraklarını “baba mirası” olarak tanımlamakta ve bu yönde propoganda faaliyetlerinde bulunmaktadır. Oysaki Anadolu'da Greklerden önce ve sonra birçok millet yaşamış ve Selçukluların geldiği günden itibaren altıyüz yıl boyunca Türk çehresi kazanmıştır.

---

¹³² V.Yermanos Rum basını tarafından İttihat ve Terakkinin elinde oyuncak olmakla suçlanmıştır, bkz.Ahmet Uçar, *a.g.m.*, s.25., V.Yermanos'un istifası ile Patrikhane'nin “*Venizelist Dönemi*” başlamış ve bu dönemde Patrikhane, “*Kurtarılmamış Rumların sözcüsü*” durumuna gelmiştir, bkz. Elçin Macar, *a.g.e.*, s.66.

¹³³ Venizelos İstanbul'da başlayan çalışmalar için Teşkilat-ı Mahsusa tahsilatından birkaç milyon Drahmi ile Amerika'da oturan İstanbul'lu Niçeuos'un bağışladığı dört milyon Drahmi'yi ve Yunanistan Dahiliye Nezaretinin Anadolu ve Rumeli muhacirlerinin iskanı için ayırdığı yarım milyon Drahmi'yi tahsis etmiştir, bkz. Ali Güler, “Yunan Gizli Teşkilatları-Patrikhane”, *B.T.T.D.*, S32(Ekim,1987), s.64.

¹³⁴ İbrahim Erdal, , “Türk Basınına Göre; Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi”, *A.Ü.T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi*, S.33-34., (Mayıs-Kasım, 2004), s.34.

Venizelos, özellikle istediği Batı Anadolu'da, Türk nüfusunun çoğunlukta olduğunu kendisi de biliyordu. Bu nedenle Tanzimat'tan sonra başlayan Anadolu'ya Rum nüfusunun kaydırılması işlemine, mütareke döneminde hız verilmiş ve Anadolu'daki kilise ve din adamları bu hususta da etkili olarak kullanılmıştır.

Anadolu'ya göçün etkin kişilerinden olan Çatalca Metropolit, Trakya ve Batı Anadolu'ya daha önce hicret ve firar etmiş olan Rumların tekrar dönmeye başlamasında büyük rol oynamıştır. Metropolitin bu faaliyetleri ile ilgili olarak Dâhiliye Nezareti'nin Sadaret'e sunduğu raporunda şöyle denmektedir:

“Balkan Harbini müteakip Edirne, Aydın, İstanbul Vilayeti ile Karesi ve havalisinde kendi arzu ve ihtiyarıyla alaka-i tâbiyet ve maliyelerini kat' ederek Yunanistan'a hicret veya firar etmiş ve Hükümet-i Mezkûrece memleketlerini terk ve hicret etmiş olan Müslümanların emlakinde yerleştirilmiş olan Rumlardan bir kısmı evvelce münferiden ve ahiren kafile halinde hududa sevk edilmekte ve bunlara Fransız ve İngiliz kumandanlarınca vesika verilmekte olduğu, Edirne Vilayetinden evvelce giden Rumların avdeti mükerrer olduğundan bahisle muhacir yerleştirilmiş olan Rumlar köylerinin tahliyesi Çatalca Rum metropolid vekilinin talebi...”¹³⁵

Anadolu'da Rum nüfusunu arttırma girişimlerinin İzmir'in işgalinin ardından artarak devam ettiği ve göçün, özellikle deniz yoluyla, kontrol ve muhafazadan yoksun olan Ayvalık ve Çanakkale taraflarından, İngiliz Komiserleri bilgisi dâhilinde yapıldığı tespit edilmiştir.

b- Patrik Vekili Dorotheos Dönemi

1861 Rum Patrikhanesi Nizamnamesi'ne göre eski Patriğin ölümü ve Patrik vekili tayininden kırk gün sonra yeni Patriğin seçilmesi gerekirken, Patrikhane tarafından bu seçim “*milletin geçirmekte olduğu ahval-i fevkelâde dolayısıyla patrik seçiminin ertelendiği*” şeklinde sudan bahanelerle ertelenmiş ve hükümetin gönderdiği tezkerelere olumlu cevap verilmemiştir. Bu da göstermektedir ki, birçok konuda

---

¹³⁵ Adnan Sofuoğlu, *a.g.m.*, s.225.

Venizelos'tan talimat alan Patrikhane, kendisini bu dönemden itibaren Osmanlı Hükümeti'ne karşı bağımsız olarak görmektedir¹³⁶.

Patrik Vekili Dorotheos'un ilk faaliyetlerinden birisi 6 Ocak 1919 günü Patrikhanede yapılan bir toplantıda, Sen Sinod kararı ile Türkiye'deki bütün Rum mekteplerinde Türkçe ve Türkçe eğitimini yasakladığını ilan etmesi olmuştur¹³⁷.

Yunan toprak isteklerini 3 ve 4 Şubat 1919 günleri katıldığı Paris Barış konferansı'nda dile getiren Venizelos, Batı Anadolu üzerindeki hak iddiasını, *“Türkiye'ye ait herhangi bir bölgede kesin olarak bir Türk çoğunluğu yok ise o bölge müstakbel Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak kalmamalıdır”* ilkesine dayandırıyor ve Patrikhanenin hazırladığı nüfus istatistikleri ile desteklediği bu tezinde Batı Anadolu'nun etnik açıdan özel ayrı bir bölge teşkil ettiğini öne sürüyordu¹³⁸.

Dorotheos'un, 14 Şubat 1920 tarihinde Lloyd George'a İstanbul'un Yunanlılara verilmesi ile ilgili olarak gönderdiği bir mektup, onun aşağıda açıklayacağımız faaliyetlerinde görüş ve politikalarını özetleyecek tarzda bir örnek teşkil etmektedir; *“Türklerin kötü idaresi devam ediyor. İstanbul hiç bir vakit ne kültür ne de nüfus olarak Türk olmamıştır. Müslümanlar için değil fakat Yunanlılar için mukaddes bir şehirdir. Kuvvetlerin Türkleri İstanbul'dan atmaması bir zaaf telâkki edilecektir. İstanbul Yunanistanla kuvvetli bir bağla bağlanmazsa Yunanlıların arzuları hiçbir vakit yerine getirilmemiş olacaktır. Türkler boğazları müdafaa edemedi. Hâlbuki Yunanlılar milletlerarası bir rejimde ve kuvvetlerin de menfaatlerini koruyarak müdafaa edebilir. Bütün bu sebeplerden İstanbul anavatanla(Yunanistan) birleştirilmelidir. Bunu boğazların milletler arası olması şartıyla en iyi bir çözüm olarak görüyoruz. Biz İstanbul'a selfdeterminasyon ve kuvvetlerin menfaatlerini garanti ediyoruz. Bu kabul edilmez ise İstanbul'un mandasını da almaya razıyız. Artık yeniden dünyaya gelen Yunanistan Türk mayasına tahammül edemez, İstanbul'dan Türk hükümeti ve Türk Sultanı atılmalıdır. Sulh konferansının en âdil hareketi, doğudaki*

---

¹³⁶ Ayrıca Dorotheos, “Doğu Büyük Ortodoks Kilisesi Merkezi” adı ile kendisine bağımsız bir görüntü vererek anlaşmalara ve idari hukuka aykırı olarak dışarıdaki birçok siyasi kuruluş ve batı kiliseleri ile ilişki kurmaya başlamıştı, bkz. Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü, *a.g.m.*, s.54.

¹³⁷ “İstiklal Harbi Gazetesi, 16 Mayıs 1919.”, çev. Ömer Sami Coşar, *Kültür Broşürü*, ATO yay., ş.y., 2004.

¹³⁸ Venizelos, Bölgenin nüfusunu gösterecek resmi istatistikler olmadığını belirterek Patrikhanenin hazırladığı istatistiklere dayandığını ve bunların doğru olduğunu ifade ile Batı Anadolu'daki Rum nüfusunun 1.700.000 olduğunu iddia etmiştir, bkz. Adnan Sofuoğlu, *a.g.m.*, s.217.

cinayetlerin yeniden tekrarına mani olmaktadır, medeniyetin ve sulhun haklarını vermesidir”¹³⁹.

Dorotheos 3 Mart'ta bir heyetle beraber, İstanbul Rumlarının haklarını müdafaa etmek ve İstanbul'un Yunanistan'a bırakılmasını istemek üzere Paris Barış Konferansı'na katılmıştır. Kendisinden gelen bir telgraf üzerine 16 Mart günü İstanbul'un Rum Kiliseleri'nde mitingler yapılarak bu Rum taleplerinin duyurulmasına çalışılmıştır. Aynı gün Rum kiliselerince ortak olarak alınarak Venizelos'a (Paris'e) gönderilen karara göre; *“İstanbul ve Rumluğu, anavatan Yunanistan'la birleşmeye karar vermiştir ve bu uğurda mücadele edecektir*”¹⁴⁰.

Dorotheos, 9 Mart'ta Osmanlı Rumlarının vatandaşlık görevlerinden muaf olduklarını, Patrikhanenin Osmanlı resmi kurumları ile resmi ilişkiyi kestiğini ilan etmiştir¹⁴¹.

Yine Paris görüşmelerinden dönerken Yunanistan'a uğrayan Dorotheos'un, Pire'de, Türkiye'den ayrılan Rumların kurdukları bir cemiyetin toplantısında yaptığı konuşma, hem kendi zihniyetini, hem de Patrikhanenin gerçek durumunu aydınlatması bakımından önemlidir; *“Yunan milletinin sinesinden doğmuş olan Patrikhane her devirde Yunan haklarının savunuculuğunu yapmıştır. Bu hakları devamlı ve büyük savaşlarla savunmuştur. Anânelerine sadık kalarak müstebid Türklerin darbelerine maruz kalmıştır. Fakat bir gün emellerine ulaşacağı ümidi ile bunlara karşı koymaya devam etmiştir. Size müjdeliyorum ki, pek yakında büyük Yunanistan'ın kuruluşuna şahit olacağız*”¹⁴².

Diğer din adamlarının, din adamlığını unutturmasına, Patrikhanenin amaçlarını ne kadar uç noktalarda desteklediğine bir örnek olarak, işgalden önce İznik Başpiskoposu Vassilios'un görüşleri de ibret vericidir; *“Geride bir tek ferdi kalmamak üzere Türklerin tamamen yok olmasını ne kadar çok isterdim*”¹⁴³.

İzmir Metropoliti Hrisotomos, Patrikhanede planlanan programların Ege bölgesindeki baş aktörüydü. “Yunan askerlerini Kordonboyu'nda dualarla karşılamış,

¹³⁹ Erol Uluben, *İngiliz Belgelerinde Türkiye*, Aykoç Kitabevi, İstanbul, 1967, s.236.

¹⁴⁰ “*İstiklal Harbi Gazetesi*, 16 Temmuz 1919.”, a.g.b.

¹⁴¹ Ertan Köse, a.g.e., s.195.

¹⁴² “*İstiklal Harbi Gazetesi*, 6 Haziran 1919.”, a.g.b.

¹⁴³ Ertan Köse, a.g.e., s.196.

Yunan Temsilcisi'ne Metropolithaneyi karargâh olarak tahsis etmiş, İzmir'e gelen Yunan Kralına Efes'te yapılan şatafatlı bir törenle Ankara Kalesine çekilmek üzere "Bizans İmparatorluğu Bayrağı"nı teslim etmişti"¹⁴⁴.

Patrikhane de 24 Mayıs'ta, Hükümet'in tepkisine aldırmaksızın, İzmir'in işgalinden duyduğu minnet duygularını içeren bir tebliğ yayınlamış ve ardından işgalin gerekçesini haklı gösterecek şekilde, Hıristiyanların Müslümanlarca nasıl katledildiklerini anlatan Fransızca bir kitap bastırmıştır¹⁴⁵.

Dorotheos, 3 Temmuz 1919'da Ermeni Patriği ile birlikte, Türkiye'deki asayişsizlikten, Türklerin milli savunma bahanesi ile Hıristiyanlara saldıracaklarından bahseden bir dilekçeyi İngiliz Yüksek Komiserliğine vererek tedbir alınmasını istemiştir¹⁴⁶.

Dorotheos, Temmuz 1919'da Patrikhane kapısının üzerine çifte kartal armalı Bizans bayrağını asmış ve Patrikhanenin bütün işlerini birinci derecede İstanbul Yunan Siyasi Temsilciliği, ikinci derecede ise müttefik temsilcileri ile görmeye başlamıştır. Bu oyunun bir devamı olarak da İzmir'in işgalinin ardından, Yunan ordularının Hıristiyanlık adına mukaddes cihad yaptıkları ve Türkiye'deki Rumların Yunan ordusuna katılmaları gerektiği konusunda resmi bir bildiri yayınlamıştır.

Yunanistan'ın İstanbul'a sahip olma veya en azından Rumlara özerk bir statü kazandırmak hedefinin hazırlık aşaması olarak Yunan elçiliğinin girişimi ve Patrikhanenin genelgesi ile İstanbul'da bir Rum Parlamentosu oluşturulmuştur. İstanbul Rumları tarafından, 7 Eylül 1919'da kilise komitelerinin seçimi sırasında, "İstanbul Rum Mebusları" adıyla dört yıl için belirlenen kırk mebusun oluşturduğu bu sözde Rum Parlamentosu haftada üç gece Sinyosoğlu Aleksandr'ın başkanlığında Beyoğlu, Aynalıçeşme'deki Hellas Mektebi'nde toplanmış ve bu toplantılara Yunan elçiliğinden

---

¹⁴⁴ Hrisotomos, Vali Rahmi Bey tarafından 1.Dünya Savaşı sırasında İzmir'den uzaklaştırılmış ve Mondros Mütarekesi'nin sağladığı ortam sayesinde 1 ocak 1919'da İzmir'e dönebilmiştir, bkz. M.Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.343.

¹⁴⁵ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.69.

¹⁴⁶ Ali Güler, *Yakın Tarihimize Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Rızeliiler Kültür ve Dayanışma Derneği, Ankara, 1995,s.6.

gönderilen bir mümessil de katılmıştır¹⁴⁷. Bu heyet Fransa, İngiltere, İsviçre ve Yunanistan'a gönderilmiş ve buralarda İstanbul'un Rumlara ilhakını talep etmiştir¹⁴⁸.

Patrikhane, bütün Hıristiyan dünyasının desteğini almak amacıyla, 1920 Eylül'ünde Londra'da Anglikan Kilisesi Başpiskoposu Kantadoriyas'ın izniyle "Umum Hıristiyan Gençler Cemiyeti"ni kurmuştur.

Mondros mütarekesi'nden sonra Patrikhane ve kiliselerin üzerinde en çok çalıştıkları ve propoganda malzemesi yaptıkları konulardan biri de İstanbul'daki camiye çevrilmiş olan kiliselerin ve özellikle de Ayasofya'nın kilise haline getirilmesi olmuştur.

Rumların, bu amaç için Ayasofya civarında birçok arsa ve mülkü fahiş fiyatlarla satın almak istemeleri karşısında, Vükela Meclisi, 28 Mayıs 1919'da yaptığı toplantıda, "*Elden çıkarılmak istenilen mahallerin Evkaf Nezaretince bedelleri tesfiye edilmek suretiyle alınması cihetine gidilmesi*" kararını almıştır¹⁴⁹.

Buna rağmen Patrikhane ve Rumlar, Ayasofya'yı ele geçirmek kararından hiçbir zaman vazgeçemedikleri gibi, ani bir gece baskını ile kiliseyi ele geçirmeyi planlamışlardır. İzmir'den gelen Rum Metropoliti Galata'da, bir kilisede etrafına toplananlarla Ayasofya'ya çecekleri Yunan bayrağını takdis için merasim yapmıştır¹⁵⁰.

Fener Rum Patrikhanesinin ilgilendiği en önemli konulardan birisi de çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde de göreceğimiz gibi Pontus meselesiydi. Pontus Rum teşkilatlarını etkili bir şekilde destekleyen Patrikhane, bu teşkilatların başında ya da içerisinde yer almıştır. Nitekim Patrik Vekili Dorotheos, aynı zamanda Mavr-i Mira Cemiyeti'nin başkanı olarak sahneye çıkmıştır¹⁵¹.

---

¹⁴⁷ BOA; DH.KMS, d.49-2, b.57, no.19, ek1, no.20, ek2'den aktr. Sabahattin Özel, "Milli Mücadele'de Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'daki faaliyetleri ve Atatürk'ün Patrikhane Konusundaki Görüşleri", *A.T.B.*, S46(Şubat, 1999), s.3.

¹⁴⁸ Ali Güler, *a.g.e.*, s.6.

¹⁴⁹ Adnan Sofuoğlu, *a.g.m.*, s.227.

¹⁵⁰ Başarılı propoganda çalışmaları sonucunda Fransız ve İngilizler de Ayasofya'nın tekrar kilise haline getirilmesine sıcak bakıyorlardı. Mesela Lloyd George, 2 Ocak 1918 tarihli memorandumunda, "*İstanbul bilhassa doğu dünyasının kozmopolit ve milletlerarası bir şehridir. Ayasofya tabiatıyla eski hüviyetine iade edilecektir*" diyordu, bkz.Ali Güler, *a.g.m.*, s.23.

¹⁵¹ Mehmet Okur, "Milli Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikhanesi'nin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimleri", *A.Ü.T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi*, S.29., (Mayıs-Kasım 2002), s.104.

c- Patrik Meletios Dönemi

Venizelos'un, Anadolu'yu ele geçirme amacını gerçekleştirmesinde Patrikhane bünyesinde oluşturulan Mavr-i Mira Derneği çok önemli bir rol oynuyordu. Bu örgütlenmede Derneğin görevi bütün illerde çeteler kurmak ve yönetmek, propogandalar yaptırmak ve alınan kararları biçimlendirmektir.

İşte bu bir ortamda Patrik Vekili Dorotheos'un ölümü üzerine 8 Aralık 1921'de Fener Patriği olan Meletios, Osmanlı Türk vatandaşı olmamasına rağmen batının baskısıyla, Osmanlı hukukuna aykırı olarak göreve başlayan ilk Patriktir¹⁵².

Daha ilk konuşmasında, Anadolu'da Yunan zaferi için her kilisede dua edileceğini bildiren Patrik Meletios, dış dünyada kabul görebilmek amacı ile Patrik olmadan önce başladığı faaliyetlerine Patrik olduktan sonra da devam etmiştir¹⁵³.

Meletios'un Türk kamuoyunda ciddi tepkilere yol açan icraatlarından bir kısmı şöyledir; 1 Şubat 1921'de İtilaf Devletlerinin Başbakanlarına telgrafla yaptığı başvurularda Rumluğun kurtarılmasını istemiştir. 9 Şubat 1921'de "Siyah Kitap" mümessillikleri vermiş, 15 Şubat 1921'de İstanbul Rumlarıyla, doğrudan doğruya Türkiye idaresinde kalacak Rumlar hakkında yazdığı uzun bir yazıyı bütün siyasi makamlara göndermiştir. 22 Şubat 1921'de Rumların kurtarılması için doğrudan doğruya Londra Konferansına telgrafla başvurmuştur. 23 Şubat 1921'de Patrik Kaymakamı sıfatı ile birçok hediye ve propoganda kitabı ile birlikte Londra'ya gitmiş, ziyaret sırasında İngiliz Kralına Patrikhanenin arması bulunan bir diploma vererek, kendisinden Sevr Antlaşması'nın değiştirilmemesi için çalışmasını rica etmiştir. 5 Mart 1921'de Edremit halkının Yunanistan idaresini istediğine dair Londra'ya telgraf göndermiş, 9 Mart 1921'de Londra'da, Sen Mars Kilisesinde, Fener Patrikhanesi'nin Hıristiyanlık adına yaptığı mücadeleyi ve Türklere karşı açılan savaşları etraflıca izah

---

¹⁵² Venizelos, Derneğin tavanında alınan kararların tabanda da uygulatabilecek bir din adamı olan çocukluk arkadaşı ve Atina Metropolidi Meletios Metaksakis'i Haziran 1921'de Edirne'de toplanan bir Sen Sinod ile Patrik seçirmiştir. Kral Konstantin ve Venizelos arasındaki mücadelenin en sıcak zamanlarına rastgelen bu dönemde Türk hükümeti Patrik Meletios'u tanımadığını her vesile ile ortaya koymuştur, bkz. Esat Arslan, *a.g.m.*, s.416.

¹⁵³ *A.g.e.*, s.72.

etmiştir¹⁵⁴. İstanbul ve civarındaki güya Rumlara yapılan zulüm ve göçten dolayı siyasi temsilcilikler nezdinde şikâyetle bulunmuştur. Patrikhane, 8 Haziran 1921'de kurtarılmamış Rumlar için takibe başladığı politikasından dolayı Yunanistan'a bir teşekkür mektubu göndermiştir. 13 Temmuz 1921'de, Patrikhanenin etkisi ile, Amerika'daki Rumlar tarafından, Anadolu'daki Rumların Türklerin idaresinden kurtarılacakları Amerika tarafından korunmaları istenmiştir¹⁵⁵.

Meletios, ileride ayrıca inceleyeceğimiz, Karadeniz'de bir Rum Pontus Devleti'nin kurulması faaliyetlerinde de başı çeken isim olmuş, hatta Venizelos, batı kamuoyunun Batı Anadolu'daki Yunan istekleri konusunda dikkatinin dağılmaması amacı ile Pontus çalışmalarına gereken önemi vermezken, Patrikhane bu çalışmaların bizzat koordinatörü ve takipçisi olmuştur.

Meletios'un önderliğindeki Patrikhane, Milli Mücadele esnasında, Yunanlıların her yenilgisinden sonra icraatlarının şiddetini daha da arttırmıştır. Büyük zaferin ardından, hesabını ödemekten korkarak İstanbul'un kuşatılmasından yaklaşık iki hafta önce, güya izinli olarak, Yunanistan'a kaçarak Aynaroz'a yerleşmiştir¹⁵⁶.

1922 yılında Akşam gazetesi tarafından, Meletios henüz İstanbul'u terk etmemiş iken, kendisi ile bir yapılan bir röportaj yayınlanmıştır. Meletios'un yukarıda açıkladığımız icraatlarının ardından röportajda sarf ettiği cümleler dikkat çekicidir;

“Ben Yunanistan'dan ziyade Türkiye'nin malıyım. 1918 tarihine kadar Türkiye'ye hizmet ettim ve Türk tebaasıyım.... Ben her zaman Türkiye ile Yunanistan'ın itilaf edilmesi taraftarı idim. Hatta Mösyö Venizelos dahi bu fikirde olduğunu bana def'atle söylemişti... İki millet birbirine o kadar yakındır ki aralarındaki irtibatın nerede başladığını ve nerede bittiğini kestirmek imkânsızdır. Yaradılış, düşmanlık beslemeyi değil, iki milletin dostluğu için çare aramayı emrediyor. Şahsım itibariyle bunu temin etmek için elimden geleni yapıyorum! Rumlar Türklere düşman değildirler. Bilakis ve bilhassa ben, Türklere karşı büyük bir hürmet besliyorum.... İstanbul Rumlarının yaptıklarına ehemmiyet vermek, ağır başlı adamlara yakışmaz! Onlar geçici bir cinnet haline girmişlerdi.... Patrikhanenin vazaiif ve selahiyeti sırf ruhanidir. Siyaset

---

¹⁵⁴ A.g.m., s.417.

¹⁵⁵ Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü, a.g.m., s.55.

¹⁵⁶ Esat Arslan, a.g.m., s.419.

ile hiçbir alakası yoktur. Binaanaleyh bizim yegâne vazifemiz, hükümetten telakki ettiğimiz emir ve iradelerine itaat etmektir”¹⁵⁷.

Önceki verdiğimiz örneklerde de çok açık bir şekilde gördüğümüz gibi, Rumlar arasındaki Türk düşmanlığını ve nümayişleri bizzat planlayan, yoktan var eden ve uluslararası ortamda bu nümayişlerin duyurulmasına çalışan kişi, Meletios’un bizzat kendisidir. Ve bu zatın, nedense herşey aleyhine döndükten sonra Türk vatandaşı olduğu ve her iki tarafı aklıselime davet etmek gerektiği aklına gelmiştir!

d- Ermeni Patrikhanesi ile Girişilen Ortak Çabalar

Milli Mücadele daha başlamadan önce ve devamında ülke topraklarının paylaşılmaya başlanması ile beraber yukarıda faaliyetlerini iletmiş Rum Patrikhanesi’nin yanında Ermeni Patrikhanesi’nin de temsil ettiği azınlık için pay çıkarma peşine düştüğünü görüyoruz. Biz burada Rum ve Ermeni Patrikhanelerinin bu faaliyetlerinin bir başka yönüne yani iki Patrikhane arasındaki işbirliğine temas etmek istiyoruz.

Ermenilerin Osmanlı Devleti’ne karşı diğer azınlıklarla yaptığı işbirliği, 1896 yılında Ermeni Komiteleri ile Makedonya’daki Bulgar komiteleri arasında yakınlaşma ile başlar. Ermeniler ve Rumlar, 1901’de Bulgar komitelerinin Edirne yakınlarında Türklerle girdiği çatışmalarda, 1902 Şubatı’nda Paris’te toplanan Osmanlı Hürriyetperverleri Kongresi’nde bu işbirliğini devam ettirmişlerdir¹⁵⁸.

Mütareke döneminde silahlı teşkilatlanma, isyan, yağma ve Türk halkına yönelik baskın ve katliamlar içerisinde süren bu işbirliği daha açık bir şekilde Patrikhaneler arasında cereyan etmiştir.

5 Ocak 1919’da Aya Tiryada Kilisesi’nde, “Teçhir olunan Rum ve Ermeniler’in İstirahat-ı Rehvi” adı altında yapılan ayin, Rum Kiliselerinde gerçekleştirilen en büyük nümayişlerden birisidir. Bu ayinde konuşan Çanakkale

---

¹⁵⁷ Önder Kaya, “80 Yıl Önce Fener Rum Patriği İle Yapılan Bir Mülakat”, *T.T.D.*, S.124(Nisan, 2004), s.62-63.

¹⁵⁸ Osman Köksal, “Mütareke Döneminde Ermeni ve Rum Patrikhanelerinin İşbirliği”, *A.T.B.*, S.24 (Şubat,1998), s.24.

Metropoliti, Türklerin mezaliminden bahsederek Rum ve Ermeniler'in birleşmesini istemiştir¹⁵⁹.

11 Ocak 1919 tarihinde "Polis Müdüriyet-i Umumiyesi" tarafından "Harbiye Nezareti"ne gönderilen istihbarat raporu bu işbirliğinin derecesini şöyle ortaya koymaktadır; "*Geçen Perşembe günü öğleden sonra Beyoğlu'nda kalyoncu kolluğunda bulunan Sillogos Salonu'nda Ermeni Ramdakarlar tarafından Bogos Nubar Paşa'nın¹⁶⁰ isim günü olmak münasebetiyle bir müsamere tertib edilerek, müsamerede Ermeni Patriği Zaven Efendi ve Rum Patrik vekili Vemiti ve Protestan Cemiyeti Reisi ve Viyanalı despotlardan bazıları bulunuyordu. Salonun göze çarpacak mahallinde Bogos Nubar'ın resmi talik edilmiş ve etrafı Ermeni ve Yunan bayrakları ile donatılmış idi. Resmin iki tarafında Ermeni yetim çocukları kaimen durmakta idiler. Okunan Ermeni marş ve şarkılarının ardından Mıgırdıçyan nam Ermeni Fransızca olarak Ermeni milletine müteşekkik olduğunu beyan ettikten sonra orada bulunmakta olan Rum Patrik vekiline aynen teşekkür ederek bu münasebetle Rum ve Ermeni milletinin daima kardeş gibi geçinmeleri lüzumunu ve Rum-Ermeni sancaklarının daima birlikte temevvüc etmesini temenni eyledi. Hitamında yaşasın Yunan milleti "Venizelos" diye bağırıldı...*"¹⁶¹.

Bu iki azınlığın Türk toprakları üzerindeki niyet ve maksatlarını gözler önüne seren diğer bir belge de Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi İkinci Şubesi'nce çok gizli kaydıyla gönderilen, Ermeni ve Rumların faaliyetleri ile ilgili elde edilen istihbarat raporlarının bir özetidir. Bu raporda, iki Patriğin Paris Barış Konferansı'na yaptıkları başvuru ile ilgili olarak şunlar söylenmektedir; "... Geçenlerde Ermeni Patriği'nin Vilson'a, L'loyd George'a, Klemanso'ya gönderdiği bir muhtırada İzmir'de Ermenilerin katledilmekte olduğunu ve Vilayat-ı Şarkkiye'de mezalimin hâlâ devam etmekte bulunduğunu irad ettikten sonra, Şark Meselesi'nin bir an evvel hallini Konferans'tan istirham etmiş; olmadığı takdirde Ermeni kıtaatının şimdiden Vilayat-ı Şarkkiye'den Ermenistan'a verilecek mıntıkalarla vilayetleri işgal etmelerine müsaade

¹⁵⁹ Ali Güler, *a.g.m.*, s.69.

¹⁶⁰ Bogos Nubar Paşa Ermeni Milli Meclisi'nin başkanıdır. Kendisi Berlin Konferansı'na (1878) Ermeniler için bir lahiya sunan meşhur Nubar Paşa'nın oğludur. Çocuklar ise kiliseler bünyesinde "Eytam Mektepleri" adıyla kurulan görünüşte kimsesiz çocukların barındırılıp eğitildiği okul öğrencilerindedir. Bu mekteplere zaman zaman çeşitli suretlerle Türk çocuklarının da alındığı ve fırsat buldukça isimlerinin değiştirilerek kendilerine Ermeni adları verildiği yine belgelerle sabittir, bkz. Osman Köksal, *a.g.m.*, s.65.

¹⁶¹ ATASE Arşivi; No. 1/2, Kls.92, Dos.333, Fih.2'den aktr. *a.g.m.*, s.66.

edilmesini rica etmiştir. Ermeni Patriği'nin bu muhtırası Venizelos tarafından Rum Vekili'ne gelen bir talimat neticesidir. Zaten muhtıra Rum ve Ermeni Patriklerinin müşterek mesalesiyle ihzar edilmiştir...’’¹⁶².

Mustafa Kemal Söylev’de (22 Ağustos 1919 tarihli belgede) Mavri Mira hakkında bilgi vermektedir. Patrikhane’de bu adı taşıyan bir kurul oluşturulduğunu, doğrudan Venizelos’tan talimat aldığını, görevinin çeteler kurup yönetmek, açık hava toplantıları düzenlemek ve propaganda yapmak olduğunu, Yunan Kızılhaçı’nın bu kurula bağlı çalıştığını, Ermeni Patriği Zaven’in de bu kurulca satın alındığını belirtmektedir¹⁶³.

Rum Patriği Dorotheos ve Ermeni Patriği Zaven Efendi, İstanbul’daki İngiliz, Fransız Amerikan ve İtalyan Yüksek Komiserlerini ziyaret ederek Mustafa Kemal’in Hıristiyanlar için büyük bir tehlike teşkil ettiğini ve Anadolu’nun İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi gerektiğini belirtmiştir. 19 Ekim 1919’da bu istekler Amiral Sir Frederick de Robect tarafından bir rapor halinde Londra’ya bildirilmiştir¹⁶⁴.

5- Patrikhane ve Pontus Hareketi

a- Patrikhane’nin Pontus Devleti Kurulmasına

Yönelik Çalışmaları

Patrikhane’nin Anadolu üzerindeki Megali İdea hedeflerinden bir tanesi de Karadeniz’de bir Rum Pontus Devleti’nin kurulması idi. Bu hedefin diğer Megali İdea hedeflerinden farkı ise, Venizelos’un bilgisi dahilinde başlatılan faaliyetlerin, Batı Anadolu’da sınırsız emeller besleyen Venizelos’un, müttefiklere daha inandırıcı görünebilmek için Pontus konusunda fedakarlık göstermesinin ardından, neredeyse

---

¹⁶² ATASE Arşivi; No.1/1, Kls.27, Dos.108-7, Fih.28’den aktr. *a.g.m.*, s.67.

¹⁶³ *A.g.e.*, s.71.

¹⁶⁴ Mustafa Ekincikli, “Milli Mücadele’de Türk Ortodoksları”, *XII.Türk Tarih Kongresi, Ankara, 12-16 Eylül 1994, “Kongreye Sunulan Bildiriler”*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1999., s.1301.

sadece Patrikhane ve bağılı kiliselerin çabaları sonucunda devam ettirilmiş olmasıdır¹⁶⁵. Venizelos da, bu çalışmalarla ilgili yaptığı bir yorumunda; “*Patrikhanenin Pontus meselesini hiç yoktan ihdas ettiğini*” ifade etmiştir¹⁶⁶.

Pontus veya Pont Euxim, eski Yunanlıların Karadeniz için kullandıkları isimdir. Doğu Karadeniz sahilleri için kullanılan bu isim, zaman zaman değişiklik göstermiştir. Yakın devirlerde ise, adı geçen bölge Samsun ve Trabzon sahiliyle hinterlandından ibaret sayılmıştır¹⁶⁷.

Yunanlılar, Doğu Karadeniz bölgesi ile gerek siyasi, gerekse sosyal yapı olarak ciddi anlamda bir ilişkileri olmamasına rağmen, bölgede kurulan ilk Pont Krallığı ile 1207’de kurulan Trabzon devletini birbirine bağdaştırarak bir Rum Pontus Devleti söylemi ortaya çıkarmışlardır. Patrikhane ve bağılı kiliseleri de, bu temele dayanarak, 20.yüzyılın ilk çeyreğinde Doğu Karadeniz kıyılarında bir Rum Pontus devleti kurma hayaline kapılmışlardır¹⁶⁸.

Mustafa Kemal Atatürk, Pontus Meselesinin başlangıcını, 1840’lara dayandırmaktadır. Bu tarihten itibaren eski Yunanlılığın diriltilmesi için çalışan bir Rum topluluğu mevcut olmasına rağmen ilk teşkilat, Amerikan Rum göçmenlerinden Rahip Klematios tarafından şimdiki halkın Manastır dediği bir tepede İnebolu’da kurulmuştur. Teşkilat mensupları o tarihten itibaren Birinci Dünya Savaşına kadar özellikle Kastamonu, Samsun, Tokat, Sivas, Amasya bölgelerinde bir takım çetecilik faaliyetleri düzenlemişlerdir¹⁶⁹.

Konu ile ilgili olarak birçok eserde ise, Pontuşçuluğun başlangıcı olarak, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Amerikan Misyonerleri tarafından üs bölgesi olarak seçilen Merzifon ilçesindeki Merzifon Amerikan Koleji’nde oluşan örgütlenme

---

¹⁶⁵ Paris Barış Konferansı öncesi itilaf devletlerinin genel görüşü, Giresun-Sivas-Mersin hattının doğusunda kalan toprakları Ermenistan’a vermektir. Venizelos, 30 Aralık 1918’de Paris barış Konferansı’na resmen verdiği ve Yunanistan’ın toprak isteklerini toplu olarak ifade eden muhtırasında, itilaf devletlerinin bu isteğini kabul etmiş ve bu durum Pontuşçuları büyük hayal kırıklığına uğratmıştı. Venizelos aynı tavrını 3-4 şubat 1919’da konferansta yaptığı konuşmada da sergileyerek Pontus devletinden söz etmemiştir, bkz. Yusuf Sarıay, “Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XI., S.34.(Mart, 1995), s.116.

¹⁶⁶ Mesut Çapa, “Pontus Meselesinde Rum Cemiyetlerinin Rolü”, *B.T.T.D.*, S.35.(Ocak, 1988), s.68.

¹⁶⁷ *A.g.m.*, s.107.

¹⁶⁸ *A.g.m.*, s.107

¹⁶⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, 4.Basım, İstanbul, 2005, s.443.

gösterilmektedir¹⁷⁰. 1883'te öğretime açılan yüksek okul statüsündeki bu kolejin maksadı, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde bulunan orta dereceli okulların öğretmen ihtiyacını karşılamaktır. Ancak kolejin çalışma şeklinin Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasında rol oynayan Etnik-i Eteryia Cemiyeti'nin stratejisiyle paralellik göstermesi dikkat çekicidir¹⁷¹.

1800'lü yılların sonunda Doğu Karadeniz bölgesindeki Hıristiyanların dini merkezi Trabzon idi. Trabzon'da dört başpiskoposluğu olan bir Rum Metropolitliği vardı. Birinci Piskoposluğun merkezi Rize olup, Giresun ve Tirebolu ilçelerindeki Sumela Manastırı, kutsal özelliğinden dolayı doğrudan Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlanmıştı. Bu dini kuruluşlar, Pontus devleti kurma çabalarına katılınca, Hıristiyan din adamları kendilerini siyasi bir misyonu yerine getirmekle yükümlü görmüşlerdir¹⁷².

Pontus Meselesi daha sonra Hıristiyanlık meselesi olmaktan çıkartılarak bir "Yunanlılık" meselesi haline dönüştürülmüştür. Hayal edilen devlet içine Trabzon, Ordu, Giresun, Samsun sahil vilayetleri ile, içeride Amasya ve Sivas vilayetlerinin bir kısmı girmektedir.

Pontus faaliyetlerinin en önemli lideri Trabzon Metropoliti Hrisantos olmuştur¹⁷³. Bu faaliyetlerde etkin rol alan diğer din adamlarından Samsun Metropoliti Yermanos hem Müslümanlara hem de Rumlara karşı yapılan propogandadan ve yerel kuvvetlerden sorumlu iken, Trabzon Metropoliti Hrisantos ise Fener Patrikhanesi'nin emir ve desteği ile uluslararası görüşmelerde propoganda faaliyetlerinden sorumlu olarak çalışmışlardır¹⁷⁴.

---

¹⁷⁰ 1921 yılında Merzifon Amerikan Koleji'ne yapılan baskın sonrasında Ankara Hükümetine Dışişleri Bakanlığı tarafından gönderilen bir yazıda, "1904 tarihinden beri Merzifon Koleji içerisinde Pontus adıyla kurulan bir Rum kulübünün tüzüğüyle mühür ve önemli evrakları ve bir de Yunan bayrağı elde edildiği, kulüp tüzüğünden anlaşıldığı kadarıyla Karadeniz bölgesinde bir Yunan hükümeti kurulması için Rum gençliğini teşvik ve cesaretlendirmek ve bu maksatla Rum gençliğini Yunan sultanı altına koymak için çalıştığı" bildirilmektedir, bkz. Rahmi Çiçek, "Merzifon Amerikan Koleji ve Pontus Meselesindeki Yeri", *19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu(20-22 Mayıs 1999)* Ondokuz Mayıs Üniversitesi A.İ.İ.T.A.U. Merk. Yay., No:5, Samsun, 2000, s.72.

¹⁷¹ Fahri Taş, *a.g.m.*, s.89.

¹⁷² Mesut Çapa, *Pontus Meselesi*, Serander yay., Trabzon, 2001., s.15.

¹⁷³ Metropolitin kardeşleri Antaş ve Yorgi, Yunan Ordusu ve Pontus milis çeteleri içinde görev almış, Selanik ve Kafkaslarda Pontus çeteleri içinde komutanlık yapmışlardır. Hrisantos ile Ruslar işbirliği yaparak şehrin yönetimini Vali Cemal Azmi Bey'den devralmışlardır. Belediye meclisi dağıtılmış ve Rumların hakim olduğu bir meclis kurulmuştur, bkz. *a.g.e.*, s.17.

¹⁷⁴ İbrahim Erdal, *a.g.m.*, s.37.

Şubat 1919'da Patrikhane tarafından düzenlenen Pontus Kongresi'nde, kendi kaderini tayin, bağımsızlık ve daha sonra da Pontus'un Yunanistan'a ilhak edilmesi kararlaştırılmıştır¹⁷⁵.

Paris Barış Konferansına katılan Hrisantos, Venizelos'un bu bölgenin Ermenilere verilmesine sıcak baktığını belirten açıklamasının ardından 2 Mayıs 1919'da Konferansa bir muhtıra vermiştir. Ayrıca Patrikhanenin düzmece nüfus istatistiklerini kullanarak Pontus'un bağımsız bir ülke olması gerektiğini ileri sürmüştür¹⁷⁶.

Konferans devam ederken Başkan Wilson'un Müslüman ahaliye ait rakamların Fener Patrikhanesi'nden mi, yoksa resmi Türk Kaynaklarından mı alındığı yönündeki sorusuna karşılık olarak Venizelos'un verdiği; "*Yunan din adamlarından alınmıştır. Ama onların da resmi Türk istatistiklerinden faydalandığı kanaatindeyim*" cevabı, Yunanlıların Pontus iddialarının ne derecede gerçek dışı olduğunu göstermektedir¹⁷⁷.

Hrisantos, Rusya ve diğer bölgelerde yaşayan Rumların Anadolu'ya getirilerek nüfus dengesinin Rumlar aleyhine bozulması çalışmalarında da başrolü oynamıştır. XV. Kolordu Komutanlığı'na 16 Kasım 1919'da Harbiye Nezareti'nden gönderilen telgrafta; "*Trabzon Metropolit'i'nin, hariçten Rumların Trabzon'a göçlerini temin veyahut vilayet içindeki Rumlar arasında esaslı bir teşkilat yapmak için çalıştığı, harekâtının uygun bir surette takip edilmesi gerektiği*" ifade edilmiştir¹⁷⁸.

Atina'da, Türklerin yaptığı sözde facialar, nüfus istatistikleri, Pontus'un geçmişine dair düzmece bilgilerin olduğu "Pontus Faciaları" adlı bir "Kırmızı Kitap" yayımlanarak Avrupa ülkelerine gönderilmiştir. Bununla bağlantılı olarak, 31 Ağustos 1921'de Amasya Metropolit'i, Pontus facialarına ilişkin uydurma haberleri bir rapor halinde Atina'daki İngiliz ve Amerikan sefirlerine verirken, Patrikhane de aynı raporları 11 Eylül 1921'de Avrupa'nın belli başlı basın organlarına yayımlanmak üzere göndermiştir¹⁷⁹.

---

¹⁷⁵ Yusuf Sarımay, *a.g.m.*, s.118.

¹⁷⁶ *A.g.m.*, s.118., Hrisantos'un bu muhtıradaki nüfus istatistikleri olarak verdiği rakamlara bakılırsa, Türk nüfusu Rumların üçte birinden biraz fazla idi. Oysa 1914'deki resmi nüfus sayımına göre Rum nüfusu genel nüfusun ancak onda biri kadardı. Yörede, 250.000 Hristiyan'a karşılık, 2.350.000 Türk ve Müslüman yaşıyordu, bkz. Mesut Çapa, *a.g.e.*, s.23-25.

¹⁷⁷ *A.g.e.*, s.25.

¹⁷⁸ Ali Güler, *a.g.m.*, s.16.

¹⁷⁹ M.Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.235.

b- Patrikhane ve Rum Cemiyetleri

Anadolu'da Yunan Megali İdeası'nı gerçekleştirmek amacı ile gizli veya açık birçok Rum Cemiyeti, Fener Rum Patrikhanesi ile doğrudan veya dolaylı olarak ortak hareket etmişlerdir.

Bunlardan "*Pontus Cemiyeti*", 1904 yılında Merzifon Amerikan Kolejinde kurulmuş ve Trabzon Metropolitliğinin de çabalarıyla 1908'de Batum'dan İnebolu'ya kadar birçok şubeler açarak genişlemiştir. Cemiyeti kuran ve yayanlar, doğrudan doğruya Fener Patrikhanesi yetiştirmeleri olan Etniki Eteryaya ruhuna sahip kişilerdir¹⁸⁰. Metropolitlik ve kiliselerde gelişen cemiyet, Mondros Mütarekesi'nden sonra Patrikhane ile bağlantılarını arttırarak silahlı çete teşkiline girişmiştir. İlk üyeleri Trabzon, Amasya, Samsun ve Kayseri Metropolitleri olan cemiyet, kısa zaman içerisinde Atina, Paris ve Amerika'ya da heyetler göndererek şubeler açmıştır¹⁸¹.

Çalışmalarına İstanbul'da Yunan Büyükelçiliğinde başlayan "*Rum Matbuat Cemiyeti*"nin görevi, Patrikhaneye sahte belge sağlamak ve Patrikhanenin hazırlanmasını istediği konular hakkında belgeler toplamaktır. Karadeniz kıyılarında 58.374 Hıristiyan Türk'ün, Türkler tarafından katledildiğini anlatan, Rumların en fazla zulme uğradığı yerlerin; Trabzon, Sürmene, Giresun, Ordu, Samsun, Amasya ve Ankara olduğunu ileri süren ve intikam dolu bir üslupla yazılan "Siyah Kitap"ın hazırlanmasında "*Rum Matbuat Cemiyeti*" büyük çaba sarfetmiştir¹⁸². En önemli rolünün kamuoyu yaratmak olduğu anlaşılan Cemiyetin çalışmalarında bölgede görev yapan öğretmenler de etkin olarak kullanılmıştır¹⁸³.

Mütareke'den sonra Patrikhaneye bağlı Trakya ve Anadolu metropolitlerinin ortak çabaları ile faaliyete geçen "*Rum Göçmenler Cemiyeti*", Birinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan, Adalar, Güney Rusya ve diğer yerlere göç ettiği kabul edilen Rumların eski

---

¹⁸⁰ Mesut Çapa *a.g.m.*, s.68.

¹⁸¹ M.Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.235.

¹⁸² *A.g.m.*, s.70.

¹⁸³ Bafra'da öğretmenlik yapan 21 yaşlarındaki bir Rum kızı İstanbul'dan getirdiği evrakları metropolithaneye vermek üzere iken yakalanmış, evraklarda Rum milletini galeyana getirmek amacıyla yazılmış şarkılar bulunmuştur.Yapılan soruşturmada, Patrikhane tarafından görevlendirildiğini ve bütün Rum öğretmenlerin bu vazifeyi ifaya mecbur olduğunu belirtmiştir, bkz. *ag.m.*, s.70.

yerlerine dönmelerini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Patrikhane, Amerika'ya giden Rumları İstanbul'a döndürmek için metropolithanelere birer genelge göndermiş ve Mayıs 1919'da metropolitlere, dini çevrelerindeki Rum nüfusunun tesbiti için emir vermiştir¹⁸⁴.

1908'de kurulan "Meşru Müdafaa Cemiyeti"nin gayesi, yirmi yaşına gelen her Rum'u bir silah sahibi olmaya mecbur etmek, devletin zayıf olduğu yer ve zamanlarda çeteleri harekete geçirip Pontusçuluk faaliyetlerine yardım etmektir¹⁸⁵. Her köy ve kasabanın nüfusuna göre çeteler teşkil eden cemiyet içerisinde, Metropolitler veya bir başkan ve dört üyeden oluşan mahkemeler tarafından işletilen bir de ceza mekanizması kurulmuştur¹⁸⁶.

1919 yılında Venizelos'un talimatı ile kurulan "Küçük Asya Cemiyeti", Anadolu'nun her yerinde Yunanlılığı uyandırmak, hiç olmazsa sahil kısımlarının Yunan idaresine geçmesini temin etmeyi amaçlıyordu¹⁸⁷. Rum Göçmenler Cemiyeti ile beraber yüzbinlerce Rumu özellikle Anadolu'nun sahil kesimlerine yerleştiren cemiyet, Avrupa ve Amerika'ya heyetler göndererek, Patrikhanenin düzenlemiş olduğu nüfus istatistiklerini, Rumların techir ve katliamlarıyla ilgili uydurulmuş broşürleri dağıttırması ve böylelikle Anadolu nüfusunun büyük çoğunluğunu Rum olarak göstermeye çalışmıştır¹⁸⁸.

c- Pontus Hareketi ve Fener Patrikhanesi'ne Karşı

Alınan Önlemler

Aralık 1920'de Pontusçuluk faaliyetlerinin önlenmesi amacıyla Nurettin Paşa komutasında Merkez Ordusu kurulmuştur. Geniş bir bölgeye dağılan Pontusçuluk hareketinin sadece askeri tedbirlerle çözülmesinin zor olduğunu gören TBMM Hükümeti, askeri tedbirler yanında, idari ve adli tedbirler de alma yoluna gitmiştir.

---

¹⁸⁴ *A.g.e.*, s.52.

¹⁸⁵ *A.g.e.*, s.53.

¹⁸⁶ *A.g.m.*, s.68.

¹⁸⁷ *A.g.m.*, s.69.

¹⁸⁸ *A.g.e.*, s.53.

Sakarya Savaşı'nın yaklaşması ve Milli orduların iki ateş arasında kalma olasılığına karşı Temmuz 1921'de Merkez Ordusu'na, Rumların askeri açıdan lüzum görüldüğü takdirde başka bölgelere nakledilmesi hususunda yetki verilirken, aynı zamanda Karadeniz kıyıları savaş alanı ilân edilmiştir¹⁸⁹. TBMM Hükümeti ayrıca, 30 Nisan 1921 tarihinde aldığı 822 sayılı kararla, faaliyetine son verilen Sivas İstiklâl Mahkemesi'nin, Pontus suçlularının davası ile ilgilenmek üzere Amasya ve Samsun havalisinde tekrar harekete geçmesine karar vermiştir¹⁹⁰.

1921 yılında Merkez Ordusu'nun Rum çetelere karşı giriştiği hareket esnasında, Samsun ve Trabzon'daki Rum kilise ve okullarında Pontusçularla ilgili çok sayıda belge ele geçirilmiştir. Bu belgelerden, Samsun'daki Pontus Komitesi adına hareket eden Rum Göçmenler Komisyon Şubesi'nin önce İstanbul'daki genel merkeze bağlı iken, daha sonra genel merkez görevini Trabzon Göçmenler Komisyonunun üstlendiği, dolayısıyla Pontusçuluğun genel merkezinin Trabzon olduğu anlaşılmıştır¹⁹¹.

Pontusçuları yargılayan Amasya İstiklal Mahkemesi¹⁹², Trabzon metropolidi Hirisantos, Giresun metropolidi Lavrentios ve Giresunlu Kaptan Yorgi oğlu Konstantinidis'in gıyaben idamlarına, ayrıca emval ve emlaklarının müsaderesine karar vermiştir¹⁹³. Yine aynı davalar kapsamında, Merzifon Amerikan Koleji öğretim elemanları sorgulandıktan sonra sınır dışı edilmiştir. Pontus örgütü ile bağlantıları ortaya çıkan 4 Rum öğretim elemanı ile 2 Rum öğrenci yargılanmışlar ve öğretim elemanlarından üçü idam edilmiştir¹⁹⁴.

Patrikhane, Pontus çetelerine karşı alınan askeri ve idari tedbirlerin yanında alınan idam kararları üzerine, Birleşmiş Milletler'e idamların durdurulması için

---

¹⁸⁹ *A.g.m.*, s.137.

¹⁹⁰ *A.g.m.*, s.139.

¹⁹¹ Mesut Çapa, "Karadeniz'de Pontusçuluğun Sonu: Rumların Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sadakatleri, Hıristiyan Türkler ve Türk ortodoksluğu", *19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu(20-22 Mayıs 1999) Ondokuz Mayıs Üniversitesi, A.İ.İ.T.A.U. M. yay ., No:5, Samsun, 2000, s.56.*, ayrıca yapılan genel aramaların yanında Samsun ve Trabzon Metropolitlikleri ile Merzifon Amerikan Koleji'nde yapılan aramalarda ele geçen silah, bayrak, evrak ve ihtilal belgeleri vb. olayın boyutlarını ve ciddiyetini ortaya koymuştur, bkz. Yusuf Sarıay, *a.g.m.*, s.134.

¹⁹² Samsun istiklal Mahkemesi devamlı olarak Amasya'da çalıştığı için resmi kayıtlarda dahi adı çoğu kez Amasya İstiklal Mahkemesi olarak geçmiştir, bkz. Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri, C.I-II., İleri Kitabevi, İzmir, 1995.*

¹⁹³ *A.g.m.*, s.57-58.

¹⁹⁴ Rahmi Çiçek, *a.g.m.*, s.71.

başvururken, İtilaf devletleri temsilciliklerine devamlı olarak protestolar göndererek bu propogandaların Avrupa ve Amerika'ya kadar ulaşmasını sağlamıştır¹⁹⁵.

Her ne kadar İtilaf devletleri tarafından bu propogandaların etkisinde kalınmış ve bazı girişimlerde bulunulmuş ise de, olayı mantıklı olarak değerlendiren çevreler tarafından Türkler lehinde yazılar da yayınlanmıştır. 18 Ekim 1921 tarihli Times gazetesi, Pontuşuların idamında Yunanistan'ın da kısmen sorumlu olduğunu belirtmiş ve “*Hiç bir devlet ahalisinin yüzde onu Rum olan bir sahada bir Rum cumhuriyetinin tesisi fikrini kabul edemezdi*” sonucuna varmıştır.”¹⁹⁶

---

¹⁹⁵ Yusuf Sarımay, *a.g.m.*, s.140.

¹⁹⁶ *A.g.e.*, s.120.

II- PATRİKHANE’NİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE ORTODOKS MEZHEBİ İÇERİSİNDEKİ KONUMU

A- MODERN TÜRKİYE CUMHURİYETİ İÇERİSİNDE PATRİKHANE

Fener Rum Patrikhanesi’nin ekümenikliği ile ilgili tartışmaların anlaşılabilmesi ve doğru bir sonuca ulaşılabilmesi için öncelikle Patrikhanenin günümüzde Türkiye Cumhuriyeti içerisindeki konumunun ve bağlı olduğu yasaların net bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. Çalışmanın bu kısmında, öncelikle Patrikhanenin Lozan Antlaşması’na göre hukuki durumu incelendikten sonra, günümüzde bağlı olduğu diğer kanun ve yasalar çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti içerisindeki konumu ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca Patrikhane ile ilgili olarak günümüzde en çok tartışma konusu olan Rum Azınlık Vakıflarının Taşınmaz Mal sorunu ile Heybeliada Ruhban Okulu meseleleri üzerinde durulacaktır.

1-Lozan Antlaşması’na Göre Patrikhanenin Türkiye Cumhuriyeti İçerisindeki Konumu

Patrikhanenin günümüzdeki hukuki statüsünü, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluş antlaşması niteliğindeki Lozan Antlaşması belirlemektedir. Her ne kadar Antlaşma’da Patrikhane ile ilgili olarak bir madde veya ibare geçmiyor olsa da, Antlaşma’nın “azınlıklar” ile ilgili maddeleri, bir azınlık kurumu olan Patrikhaneyi de hukuki olarak bu maddelerde geçen hükümlere karşı sorumlu duruma getirmektedir. Meselenin siyasi boyuttan ziyade hukuki boyutta ele alınması, bunun için de Patrikhanenin hukuki konumunun irdelenmesi gerekmektedir¹⁹⁷.

---

¹⁹⁷ Patrikhanenin statüsünün, Lozan Antlaşması’nın hukuki çerçevesinde incelemesi için bkz. Sibel Özel, “Lozan Antlaşması ve Azınlık Hukuku Çerçevesinde Fener-Rum Patrikhanesi”, *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 2006., [http://avrupa.marmara.edu.tr/webecimjes_pdf14\(1\)](http://avrupa.marmara.edu.tr/webecimjes_pdf14(1)), Erişim, 01.05.2007.

Günümüzde Lozan Antlaşması ve 1923 Valilik Tezkeresi dışında Patrikhane ile ilgili olarak doğrudan yapılmış herhangi bir yasa veya düzenleme mevcut değildir. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti Devleti için hayati önem taşıyan Lozan Antlaşması, başta bu antlaşmayı tanımamış olan ABD¹⁹⁸ ve AB tarafından devamlı olarak tartışma konusu haline getirilerek yıpratılmakta, günümüz koşullarındaki geçerliliği sorgulanmaktadır.

a- Lozan Görüşmelerinde Patrikhane Meselesi

Patrikhane Lozan konferansı'nda ayrı bir mesele olarak değil, Nüfus Mübadelesi Alt komisyonunun ek üçüncü maddesi görüşülürken gündeme gelmiştir¹⁹⁹.

Bu görüşmeler esnasında, Yunanistan'ın, mübadele antlaşması çerçevesinde İstanbul Rumlarının yerlerinde kalmaları isteğine karşılık olarak, Türk heyeti bunun ancak Patrikhanenin Türkiye sınırları dışına çıkması karşılığında olabileceğini söylemiş ve 16 Aralık 1922'de Nüfus Mübadelesi Alt Komisyon Başkanlığı'na verdiği yazılı bildirisinde şu gerekçeleri sunmuştur; *“Türk Hükümeti, Halifelik’le Devletin birbirinden ayrılması ve demokratik rejimin kurulması yüzünden, Osmanlı İmparatorluğunda, Müslüman-olmayan topluluklara tanınmış bulunan ayrıcalıklara son vermiştir; azınlıkların hayır, eğitim ve yardım kurumlarıyla Devlet arasındaki ilişkilerin doğrudan doğruya yürütülmesi gerekmektedir; din adamları sınıfı ile bu sınıfın en büyük başının, gelecekte yalnız ruhani işlerle uğraşmaları zorunludur. Her zaman siyasal bir organ olmuş bulunan Patriklik, yararlına geldiği siyasal ayrıcalıkların kendisine organik*

---

¹⁹⁸ 27 devlet tarafından onaylanan Lozan Antlaşması, onaylama sırası kendisine gelen ABD tarafından üç yıl süren tartışmalardan sonra 1927'de bir daha gündeme getirilmeyecek şekilde reddedilmiştir. Lozan Antlaşması'nın reddedilmesinde en etkin rolü oynayanlar, ABD'de yaşayan Ermeniler ile onlara destek veren Episcopal Kilisesi olmuştur, bkz. Aytunç Altındal, *Türkiye ve Ortodokslar*, Alfa yay., İstanbul, 2005, s.101.

¹⁹⁹ Nüfus Mübadelesi Alt Komisyon Başkanı M.Montagna'nın Birinci Komisyon Başkanı Lord Curzon'a 8 Ocak 1923'te sunduğu rapor bu görüşmeleri özetlemektedir, bkz. *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler*, çev.Seha L.Meray, Takım I, C.1., Kitap1., Yapı Kredi yay., s.334 vd.

*bakımdan bağılı kurumların ortadan kalkmasından sonra, varlık nedenini yitirmesi yüzünden Türkiye sınırları dışına çıkarılmalıdır*²⁰⁰.

Bu bildiriye karşılık olarak; Fransız temsilcisi, Patrikhanenin dünyevi işlerine son verilerek İstanbul'da bırakılmasını isterken, İngiliz temsilci Lord Curzon'un “ (...) *Evrensel Patrik'in, Ortodoks Kiliselerinin Yüce Başı ve Türkiye Ortodoks Kilisesi'nin başı sıfatıyla sahip olduğu haklara ve salt ruhani yetkilere hanel getirmek haksızlık olacaktır*” şeklindeki beyanını iletmiştir²⁰¹.

Yunan Heyeti de, Patrikhanenin tarihsel bir kurum oluşuna atıfta bulunarak, Türk heyetinin isteğine karşı çıkmıştır. Venizelos, 10 Ocak 1923 tarihli oturumda Patrikhanenin konumunu kendi açısından şöyle değerlendirmiştir; “... *Patrik IV. ve V. Yüzyıllardaki büyük gelişmelerinden ötürü, Roma Kilisesi'nin de katılmasıyla, bütün Hıristiyan Kiliselerinin kararı ile Evrensel Patrikliğe yükseltilmiş olan İstanbul'un, başka bir deyimle, “Yeni Roma”nın başpiskoposudur. Dünyada hiç kimse bu iki görevi birbirinden ayıramaz. Bu öylesine önemli bir konudur ki, Patrik İstanbul'u bırakıp gitmek zorunda kalırsa, Rum ortodoks topluluğu ruhani başını yitirmiş olur...*”²⁰².

Diğer taraftan Yunan Temsilci Heyeti, Patrikliğin İstanbul'dan uzaklaştırılmasına taraf olmayacağını, bu kurumun Türk olmasından dolayı Yunanistan'ın bu antlaşmayı imzalamasının hiçbir değeri olmadığını ifade etmiştir²⁰³.

Bu husus üzerinde bir anlaşmaya varmak mümkün olmayınca Alt Komisyon Başkanı Montagne konuyu Ülke ve Askerlik Komisyonu Genel Kurulu'na havale etmiştir.²⁰⁴

Mustafa Kemal Atatürk, 25 Aralık 1922'de Patrikhane ile ilgili görüşlerini Le Journal gazetesine şöyle aktarmıştır; “*Bir fesad ve hıyanet ocağı olan ve memleketimize nifak tohumları eken, uyuşmazlıklar yaratan, Hıristiyan hemşehrilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluğa ve felakete sebep olan Rum Patrikhanesi'ni artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. Bu tehlikeli teşkilatı memleketimizde muhafazaya bizi mecbur etmek için ne gibi vesile ve sebepler gösterilebilir? Türkiye'nin Rum*

---

²⁰⁰ A.g.e., s.337-338.

²⁰¹ Elçin Macar, a.g.e., s.101.

²⁰² Lozan Barış Konferansı-Tutanaklar-Belgeler, s.329, ayrıca bkz. Mustafa Baş, *Türk Ortodoks Patrikhanesi*, Aziz Andaç yay., Ankara, 2005, s.61.

²⁰³ Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler, s.339.

²⁰⁴ Elçin Macar, a.g.e., s.102.

Patrikhanesi için arazi üzerinde bir sığınılacak yer göstermeye ne mecburiyeti var? Bu fesad ocağının hakiki yeri Yunanistan değil midir? Büyük Millet Meclisi tarafından idare edilmekte olan yeni Türkiye, Bâb-ı Âli'nin taht-ı idaresindeki eski Osmanlı İmparatorluğu değildir. Yeni Türkiye, şeref ve haysiyet, kudret ve kuvvetini müdrik ve hukukunu muhafaza için mevcudiyetini tehlikeye atmaya hazır ve amadedir”²⁰⁵.

Lozan’da görüşmelerin kesilme tehlikesi karşısında Lord Curzon; “Eğer Patrikhanenin bir tahrik göbeği olduğu doğru ise, bu Patrikhanenin siyasi imtiyazlarını değiştirmek ve kaldırmak için sebep olabilir. Ama Patrik’in ruhani ve kiliseye ait imtiyazlarını kaldırmaya sebep olamaz. Eğer din ve kilise salâhiyetleri yok olursa medeniyet dünyasının vicdanı kanar”²⁰⁶ şeklinde görüşlerini bildirmiştir.

Tüm bu tartışmaların ardından İsmet Paşa, Patrikliğin siyasal ya da yönetime ilişkin işlerle bundan böyle hiç uğraşmayacağı, yalnız salt din alanına giren işlerle yetineceği konusunda, Konferans önünde, Müttefik Temsilci Heyetlerinin ve Yunan Temsilci Heyetinin yapmış oldukları resmi konuşmaları ve verdikleri garantileri senet saydığını belirterek, Patrikhanenin İstanbul’da kalmasını kabul etmiştir²⁰⁷.

Antlaşma metni içerisinde, Patrikhane ile ilgili özel bir madde mevcut değildir, ancak bütün Türk vatandaşlarının kanunlar önünde eşit olduğu şeklinde ifadeler mevcuttur. Dolayısıyla, Patrikhane görevlileri Türkiye Cumhuriyeti’nin hem hürriyetlerde, hem de sorumlulukta eşit vatandaşlarıdır. Konferans’ta ortaya konulan kurallar çerçevesinde Patrikhane, sadece İstanbul’daki Rumların kilisesidir.

Sonuçta Patrikhanenin ismi Lozan Antlaşması’nda zikredilmeden, ancak gayrimüslüm azınlıkların haklarının düzenlenmesi yoluyla, İstanbul’da, yalnız din işleri ile ilgilenmek kaydı ile kalabilmiştir.

---

²⁰⁵ Erol Türkmenoğlu, *a.g.m.*, s.23.

²⁰⁶ M.Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.329.

²⁰⁷ *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler*, s.332.

b- TBMM’de Patrikhane İle İlgili Tartışmalar ve Lozan Antlaşması’nın Kabul Edilmesi

Lozan görüşmeleri ve sonrasında Patrikhanenin Türk toprakları içerisinde çıkarılarak atılması konusunda çok sert tartışmalar yaşanmıştır. Patrikhanenin görüşmeler sonucunda Anavatan’dan çıkarılmaması, Lozan görüşmelerini yakından takip eden²⁰⁸ Meclis’te büyük hayal kırıklığı yaratmıştır.

Halbuki 1923 yılı başlarındaki TBMM’nin gizli ve açık oturumlarında Lozan Konferansı ile ilgili olarak birçok konuya temas edilmiş ve Patrikhanenin son yüzyıl içerisinde ve özellikle de Kurtuluş Savaşı sırasında oynadığı yıkıcı roller göz önüne alınarak kayıtsız şartsız yurtdışına çıkarılmasına karar verilmiştir. Patrikhanenin yurtdışına çıkarılacağından hiçkimsenin şüphesi yoktur.

Lozan görüşmeleri esnasında yaşanan tartışmalar, TBMM’ne de taşınmıştır. Türk delegasyonunda bulunan Rıza Nur Bey’in gizli oturumda müzakere çalışmalarını anlatması esnasında şu konuşmalar geçmiştir²⁰⁹;

“Rıza Nur Bey- Heyet-I Celile Kabul ederse ekalliyetler meselesi hal edilmiş şeydir... Patrikhane meselesi, bu da ulvi bir mesele oldu. ... Bu mesele biliyorsunuz ki birçok asırlardan beri gelen Patrikhanenin imtiyazat-ı mezhebiyesi meselesi vardır. Arz ettiğim beynelmilel muahedatta olmayan derecede bu imtiyazat-ı mezhebiyeyi ifa etmek ve hem teşdiden ifa etmek istiyorlardı. Yunanlılar da bunu şiddetle arzu ediyorlardı. Bunun için çok çalışıyordu. Hâlbuki biz Patrikhanenin bütün tavab-i ile memleketten çıkıp gitmesini teklif ettik. Biliyorsunuz ki, Patrikhanede siyasi, idari, adli, dini vazâif vardır. Asırlardan beri gelir mahkemeleri vardır... Bunların hepsini kaldırmak istedik... Fakat büsbütün Patrikhaneyi çıkarmak mümkün olmadı ve bütün İngilizler kiliselerinin taziyik sütresi altında bunu kurtarmak istediler. ... İmtiyazat-ı mezhebiye meselesi ancak bizim için mühim olduğundan buna muvaffak olduk. Bugün Patrikhanenin dini bir hassasından başka hiçbir şeyi kalmamıştır... Bugün bir köy papazı haline gelmiştir. Bir sıfat-ı resmîyesi kalmamıştır.

²⁰⁸ Lozan Konferansı’nda cereyan etmekte olan müzakereler hakkında Meclisin aydınlatılması için Trabzon Milletvekili Hafız Mehmet Bey tarafından verilen önerge için bkz. EK-1.

²⁰⁹ 2 Mart 1923, Devre1, İctima senesi III, 2.İtkat, 3.celse, TBMM Gizli Celse Zabıtları, Türkiye İşbankası Kültür yay., C.4., Genel Yayın No 267, Tarih dizisi 18, Ankara, 1985., s.10-11.

Ethem Fikri Bey(Mentese)- Hala Sefir gönderiyor!

Rıza Nur Bey(devamla)- Halen muahhede mevkii icaya meriyete konmamıştır... Patrikhane gider de Aynaroz'a otursa idare aleyhimize faaliyette bulunacağına hiç şüphe yoktur. Fakat pençemizin altında bir papaz gibi İstanbul'da her şeyden tecrit edilmiş bir halde en güzel bir tariftir. Bu meselede bu suretle hal olmuştur.

Osman Bey(Kayseri)- Patrikhane unvanı kalıyor mu?

Rıza Nur Bey(devamla)- Hatta biz bunda başka şekilde düşündük, bir piskopos halinde olsun ve böylelikle kalmıştır. Efendiler her türlü evsafi gittikten sonra hiçbir meziyeti kalmamıştır. Pençemizin altında zebun bir halde kalacaktır.

...

Neşet Bey(Üsküdar)- Patrikhanenin buyurduğunuz herhangi bir şekilde kalması benzenizce Hüsnü tevilden arîdir ve tatbikatta hüsnü netice vereceğini zan etmiyorum. Patrikhanenin her ne şekilde olursa olsun İstanbul'da kalması tehlikelidir. Atiyen daha ziyade tevessü edecek, eskiden daha fena tesir edecektir.

Rıza Nur Bey(devamla)- Patrikhane iki meclisten mürekkeptir. Birisi Sensinod Meclisi, diğeri muhtelid Sensinod. 12 Metropolitten teşekkül eder. Bu gün mübadele ile Rumlar gidiyor. Bir defa katiyen metropolit bulamayacaklar."

Bu konuşmalardan da anlaşılacağı gibi her ne kadar Patrikhane ismi herhangi bir madde içerisinde geçmemiş olsa da Patrikhanenin yeni Türkiye Devleti içerisinde mevcudiyetini devam ettirecek olması dahi milletvekillerini huzursuz etmeye yetmiştir.

c- Lozan Antlaşması'na Göre Patrikhanenin Türkiye Cumhuriyeti İçerisindeki Statüsü

Lozan Antlaşması'nın 37–45.maddeleri, Türkiye Cumhuriyeti içerisindeki azınlık hakları ile ilgilidir²¹⁰. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Patrikhane ayrı bir madde altında geçmemiş, azınlık haklarının belirtildiği bu maddeler çerçevesinde hak ve yetkilere sahip olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, azınlıklara tanıdığı din ve ibadet

²¹⁰ Lozan Antlaşmasının ilgili maddeleri için bakınız EK–2.

özgürlüğü ile beraber verdiği ayrı vatandaşlık statüsü, Lozan Antlaşması ile beraber tamamen kaldırılmıştır.

Lozan Antlaşması'nın 38.maddesi; bütün Türk vatandaşlarının din, mezhep ve inanç özgürlüklerinden bahsederken, bu hürriyetleri ve bu hususiyetlerden doğan hakları "Kamu Düzeni" şartına bağlamıştır. Bu da demek oluyor ki, bu haklar devlet egemenliğinin ve temel yetkilerin sağlanması koşulu ile güvence altına alınmıştır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti, hürriyetin kullanılması pahasına kendi kamu ve toplum düzeni ile güvenliğinin tehlikeye girmesine göz yumamaz.

Yine Lozan Antlaşması'nın 39.maddesinde; "Bütün Türk halkının din ayrımı yapılmaksızın kanun nazarında eşit olacağı" esası kabul edilerek, aynı hakların yanında aynı yükümlülükler de sahip olduğu belirtilmiştir. Türk kanunlarının yüklediği mükellefiyetlere, hangi nitelikte olursa olsun her Türk kurumu tabidir. Müslüman olmayan vatandaşlara ait bir kurumun bu mükellefiyetin dışında kalması Lozan Antlaşması hükümlerine göre Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilemez.

Lozan Antlaşması'ndan sonra eşitlik ilkesinin ilk uygulamasını Patriklik seçiminde görmekteyiz. Patrik Meletios, Venizelos'un da baskıları sonucunda istifa ederek 10 Kasım 1923 tarihinde Yunanistan'a gitmiştir. Sinod Meclisi, boş kalan Patriklik makamı için valiliğe başvurmuş ve seçim için izin istenmiştir. Sinod Meclisi'nin bu isteğine karşılık olarak İstanbul Valiliğince hazırlanan 1092/6-12 sayılı ve 1923 tarihli tezkere ile Patriğin seçimi esasları belirlenmiştir.

"İstanbul Valiliği

6 Aralık 1923

Protokol No:1092

İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi Kutsal Meclisi'ne,

Türkiye dahilinde gerçekleştirilecek dini ve ruhani seçimlerde, katılacak adayların Türkiye vatandaşı ve seçim sırasında Türkiye dahilinde görevli olmaları gerekmektedir. Bu şartlar seçilecek kişi için de geçerlidir.

*İstanbul Vali adına yardımcısı Fahreddin."*²¹¹

²¹¹ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.123., Tezkere için ayrıca bkz. Yorgo Benlisoy-Elçin Macar, *Fener Patrikhanesi*, Ayraç yay., Ankara, 1996, s.60, bkz. İbrahim Erdal, *a.g.m.*, s.42., Ramazan Tosun, "Patrik VI.Konstantin Araboğlu'nun Mübadelesi", *Askeri Tarih Bülteni*, S.46.(Şubat, 1999), s.53.

Tezkerenin seçimle ilgili olarak belirlediği şartlar şunlardır;

a) Patrik yalnız Türk tabiiyetine haiz olan, ruhani daireleri Türkiye’de bulunan Türk vatandaşı Metropolitler tarafından seçilecektir,

b) Seçilecek Patrik de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olacak ve ruhani dairesi de Türkiye’de olacaktır,

c) Hükümet laik Rumların her ne suretle olursa olsun, Patrikhaneye iştiraklerini red etmiştir. Çünkü Patrik yalnız ekalliyetin ruhani reisi olup görevi din işlerini yürütmektir,

d) Metropolitlerden üç kişilik bir komisyon kurulacak ve en az üç kişilik aday metropolitlerin listesi, Vilayete bildirilecektir,

e) Uygun olmayan adaylar Vilayetçe çıkarılacaktır,

f) Adaylar arasında Patrik, noter huzurunda gizli oyla seçilecektir.²¹²

Görüldüğü gibi bu tezkereye göre Patriğin Türk vatandaşı olması şart olduğu gibi Ortodoks olmasına rağmen Türk vatandaşı olmayan, ya da Türkiye'deki metropolitliklerde görev yapmayan papazların Patrik olarak seçilmeleri de yasaklanmıştır²¹³.

Patrik seçimi ile ilgili Cumhuriyet döneminde çıkarılmış tek hukuki düzenleme olan Valilik Tezkeresinin, hukuki dayanağını 1862 tarihli Rum Patrikliği Nizamnamesine dayandığı söylenebilir. Buna göre Sen Sinod Meclisi tarafından Valiliğe sunulan listedeki Patrik adayların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması gerekmektedir. Valilik uygun görmediği adayları listeden çıkarabilir. Valilikten gelen listedeki adaylar Sinod Meclisi’nde oylanır ve Patrik seçilir²¹⁴.

Fener Patrikleri, günümüzde Türkiye Cumhuriyeti yasaları çerçevesinde idari açıdan, Eyüp Kaymakamlığı'na, Fatih Savcılığı'na ve İstanbul Valiliği'ne bağlıdırlar.

---

²¹² Hakan Alkan, *a.g.e.*, s.59-60.

²¹³ Yunanlı tarihçi Aleksandris, Valilik tezkeresini Türkiye'nin, Patrikhanenin ekümenik karakterine ilk saldırısı olarak yorumlamaktadır. Bu görüşe göre, Ekümenik Patrikhanenin Patriği de ekümenik yani uluslarüstüdür, dolayısıyla bu makam tek bir milliyetten olma zorunluluğu ile sınırlamaz, Elçin Macar, *a.g.e.*, s.124.

²¹⁴ Yorgo Benlisoy-Elçin Macar, *a.g.e.*, s.60.

Çoğu cemaatsiz 18 metropolit tarafından yapılan seçimin onayını İstanbul Valiliği verir. Buna göre patriğin Türkiye Cumhuriyeti Devleti içindeki en yüksek dereceli muhatabı İstanbul Valisi'dir²¹⁵.

d- Mübadele ve Patrik Araboğlu Meselesi

Lozan Konferansı'nda, Türkiye ile Yunanistan arasındaki önemli meselelerden birisi de karşılıklı nüfus değişimi konusu olmuştur. Balkan savaşları sonrasında özellikle İzmir ve Balıkesir sahillerinde yaşayan çok sayıda Rumun Yunanistan'a göç etmeye başlamış olması ve Venizelos'un; Yunanistan'ı yalnız Yunanlılardan kurulu bir devlet haline getirme düşüncesi, mübadelenin ilk kez gündeme gelmesine sebep olmuştur²¹⁶.

Özellikle 1922 yılı Ekim ayında, Mudanya Antlaşmasının imzalanması ile Doğu Trakya ve Anadolu'dan da çok sayıda Rum kendiliğinden Yunanistan'a göç etmiştir. Bu yer değiştirmelerin hem Türkiye, hem de Yunanistan ekonomisine olan olumsuz etkileri sebebi ile her iki ülke mübadeleye sıcak bakmışlardır. Sonuç olarak 30 Ocak 1923 tarihinde Dersaadet(İstanbul) Rum ahalisi ve Garbi Trakya(Batı Trakya) Türk ahalisi hariç tutulmak kaydıyla "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol" imzalanmıştır²¹⁷.

Meletios'tan boşalan Patriklik makamına seçilen Patrik Grigorios'un 16 Kasım 1924 tarihinde ölmesinden sonra Terkos Metropolidi Konstantin Araboğlu'nun Patrik seçilmek istendiği anlaşılınca²¹⁸ Valilik, Konstantinos'un mübadeleye tâbi olduğunu²¹⁹,

---

²¹⁵ Salim Gökçen, a.g.m., s.33.

²¹⁶ Yunanistan bu olayı her vesile ile propoganda malzemesi yapmış, ancak milletlerarası yapılan bir araştırmada Rumların kendi istekleri ile gittiklerinin anlaşılması üzerine, İngiltere'nin de araya girmesi ile "Yunanistan'a giden Rumların bir daha avdet etmemek üzere ve şarki Trakya ile İzmir Vilayeti sahillerinin 30 kilometre dahiline kadar olmak üzere buralarda köylerde oturan Rumlarla Makedonya'daki Türk köyleri arasında mübadele yapılmasına" karar verilmiştir. Ancak I.Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine bu mübadele anlaşması uygulanamamıştır, bkz. Ramazan Tosun, "Lozan ve Azınlıklar", *ATA Dergisi*, S.Ü.A.İ.İ.T.A.U.M. yay., S.10.(2002), s.94.

²¹⁷ Bu protokol ile Türkiye'deki Müslüman olmayan azınlığa tanınmış olan haklar, Yunanistanca da, kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlığa tanınacaktır, bkz. Eyüp Kaptan, *Lozan Konferansı'nda Azınlıklar Sorunu*, HarpAkademileri Basımevi, İstanbul, 2002., s.155.

²¹⁸ Yeni Patrik seçimi gündeme geldiğinde Patrikliğe yakın iki isimden Terkos Metropolidi Konstantin Rum basını ve burjuvasının tercihi idi. Diğer aday İokim ise, Türklerin Rumlara yaptığı sözde mezalimi anlatan Kara Kitap'ı yazdığı gerekçesiyle Hükümet tarafından istenmemekteydi. Türkiye basını,

bu nedenle seçilmemesi gerektiğini bildirmiştir.²²⁰ Tüm bu uyarılara rağmen Araboğlu, 17 Aralık 1924 tarihinde Sinod Meclisi tarafından VI. Konstantinos adıyla Patrik seçilmiştir.

Karma Mübadele Komisyonu'nun 28 Ocak 1925'te yayınladığı ve Patriğin, mübadil olabileceği şeklinde yorumlanan açıklamasının²²¹ ardından, Türkiye Hükümeti tarafından 29 Ocak 1925 tarihinde İstanbul Valiliğine Patriğin sınır dışı edilmesi talimatı verilmiş ve Patrik, ertesi sabah sınır dışı edilmiştir.

Patriğin sınır dışı edilmesi üzerine Karma Mübadele Komisyonu Yunan üyesi Eksindaris, Başpapazın mübadele pasaportu olmadan hudut dışına çıkarılmasının gayri kanuni olduğunu ve Mübadele Karma Komisyonu'nun yetkisine bağlı uluslararası bir sorun olan bu meseleyi Türk Hükümeti'nin bir iç sorun olarak gördüğünü ileri sürerek üyelikten istifa etmiştir.

Mübadele Komisyonunun, Yunan üyelerin ve Yunan basınının “Türk Hükümetinin bu kararının Brüksel’de verilmiş olan teminata aykırı olduğu yönündeki” iddialarına karşılık olarak Karma Mübadele Komisyonu Başkanı General Dölara, “*Patrik meselesinde Komisyonun haklarına tecavüz yoktur. Gerçekten de Patrik olmadan önce Tali Komisyona evrakları verilmiştir, mübadeleye tâbidir. Mübadele mukavelesinde bu konuda hiçbir kayıt yoktur*”²²² şeklinde bir açıklama yapmıştır. Buna rağmen Yunanistan konuyu uluslararası ortama çekmiş ve Türkiye’yi Milletler Cemiyeti’ne şikâyet etmiştir.

TBMM’de yapılan görüşmelerde de Konstantin’in, Yunan emellerinin gerçekleştirilebilmesi için özellikle Patrik yapıldığı; bu suretle bir yandan mübadele

---

Konstantin’in mübadeleye tabi olduğu ve bu nedenle Patrik seçilemeyeceği yönünde bir yayın kampanyası başlatmıştı, bkz. Elçin Macar, *a.g.e.*, s.128. vd.

²¹⁹ Bursa doğumlu olan, Heybeliada’da eğitim gören ve Başpapaz olan Konstantin Araboğlu, İstanbul doğumlu olmaması ve 1918 yılından sonra buraya gelmesinden dolayı mübadele gündemine girmiştir, bkz. İbrahim Erdal, *a.g.m.*, s.42.

²²⁰ Ramazan Tosun, *a.g.m.*, s.55.

²²¹ Bu açıklamada şöyle denmekteydi; “*Küçük Asya’da doğmuş, 30 Ekim 1918’den sonra İstanbul’a giderek, nüfus değiş tokuş amacıyla bütün gereken koşulları kendisi yerine getirmiş olan Monsenyör Konstantinos Araboğlu’nun değiş tokuşu ile ilgili olarak altıncı yardım komitesininin 2360 numaralı 17 Aralık 1924 tarihli raporunda bulunan gerekçeleri karma komisyon görmüş bulunuyorsa da, başpiskopos olması dolayısıyla konu komisyonun yetkisi dışındadır.*” Açıklama ile ilgili olarak bkz. İbrahim Erdal, *a.g.m.*, s.43., Elçin macar, *a.g.e.*, s.130.

²²² *A.g.m.*, s.43.

kavramı zedelenirken, diğer taraftan kilisede Yunan himayesinin sağlanmasının amaçlandığı belirtilmiştir²²³.

Patrik ve Yunanistan bu sorunun tartışılması boyunca, Patrikhanenin uluslararası konumunu ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Yunan Hükümeti, konuyu Lahey Adalet Divanı'na götürmüş ve bu mübadelenin Lozan Antlaşması'na aykırı olduğunu ve bütün Ortodoksları rencide ettiğini ileri sürerek, Hıristiyan dünyasının desteğini almaya çalışmıştır²²⁴.

Lozan Antlaşması'nda belli kurallara uyması koşulu ile İstanbul'da kalmasına izin verilen Patriğin, antlaşmanın imzalanmasının üzerinden çok kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen Başbakan Fethi Bey'e sarfettiği sözler Patrikhanenin Lozan Konferansı öncesindeki düşüncelerinden vazgeçmediğini göstermektedir; *"...Patrikhane meselesi Türkiye'nin dâhili bir meselesi değildir. Patrikhane, milletlerarası mahiyette dini bir müessesedir"*²²⁵.

Yunanistan'a dönen Araboğlu'nun istifa etmemekte direnmesi üzerine, Türkiye, metropolitlerin mübadele dışı bırakılmasına karşılık olarak Patriğin istifasını ve Yunanistan'ın şikâyetini geri almasını istemiştir. Yunan hükümetinin Patrik üzerindeki uyguladığı baskı neticesinde Patrik Araboğlu 22 Mayıs günü istifa ettiğini açıklamıştır.

---

²²³ 4 Şubat 1925, Devre II, İçtima senesi II, 47.İtikat, 2.celse, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Türkiye İşbankası Kültür Yay.C.4., Genel Yayın No 267, Tarih dizisi18, Ankara, 1985., s.476-477., aslında TBMM'nin bu iddiası ilk değildir. Diyarbakır Milletvekili Zülfü Bey'in 1923 yılındaki Patrik seçimine yabancıların karıştığına dair Meclise verdiği önerge için bkz. EK-3.

²²⁴ Yunanistan, bilhassa Ortodoks Hıristiyanların kalabalık olarak yaşadığı ülkeleri Türkiye'ye karşı birliğine davet etmiştir. Yunanistan'ın Belgrad Büyük Elçisi, Yugoslavya Dışişleri Bakanı ile görüşerek ahalisinin büyük kısmının Ortodoks olması sebebiyle Yunanistan ile birlikte hareket etmesini talep etmiştir, bkz. Ramazan Tosun, *a.g.m.*, s.58.

²²⁵ *A.g.e.*, s.132.

2- Patrikhanenin Türkiye Cumhuriyeti İçerisindeki Mevcut Durumu

a- Lozan Konferansı'ndan Günümüze Patrikhaneye Kısa Bir Bakış

Patrikhanenin Lozan Konferansı'ndan günümüze kadar gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri göz önüne alındığında; 1923–1949 yılları arasındaki dönemde daha çok kendi içerisinde kaldığı ve azınlık vakıf malları meselesi dışında Türkiye Cumhuriyeti ile büyük bir sorun yaşamadığı görülmektedir.

Bu dönemde Patrikhane, kendisine koyulan kurallara riayet etmiş ve eski görüntüsünden uzak bir görüntü sergilemiştir. Patrikhanenin, İçişleri Bakanlığı'na da bilgi olarak gönderdiği, Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünde Patrikhane Kilisesi ile Başpiskoposluk kiliselerinde yapılacak dua programında, Patrik'in okuduğu dua metni şöyledir; *“Ey cenabi kadiri mutlak, bu dakikada sesimizi dinle ve memleketimiz üzerine yardım ve muavenetini dileyen dua ve tadarruumuzu is'af eyle ve memleketimizin rejimi üzerinden kuvvet ve kudretini deriğ eyleme. Bu rejimin şanlı korucularını, Dahi Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerini ve pek müdebbir vekillerile rüfekayı mesaisini daima siyanet ve himaye eyle! Sulh uğrunda hüsni niyet ve arzularını kuvvetlendir. Vatan uğrunda himmet ve emeklerini takdis et ki vatanın sadık evlâtları, muhabbet ve sulhu huzur dairesinde yaşasınlar ve nami ülviyet maabini tezkâr etsinler.”*²²⁶

Birçok badireler ve sıkıntılar atlatan Türkiye Cumhuriyeti, tarihinde ilk ve son defa Patrik seçimlerine müdahale ederek, Araboğlu'nun yerine aday olan iki metropolit Kadıköy metropolidi İokim'in adaylığını iptal etmiş ve İzmir Metropolidi Vasillios, Patrik seçilmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin iyiye doğru gittiği bu dönemde Patrikhaneye de hoşgörü ile yaklaşmış, bu dönem ikinci dünya savaşı kadar devam etmiştir. Patrikhaneye 1931'de Venizelos'un iki defa, 1933'de Başbakan Tsaldaris'in,

---

²²⁶ BCA 030.10./ 109.728.17.

1935’de Dışişleri Bakanı Maksimos’un yaptığı ziyaretlere Türkiye iyi niyet göstergesi olarak karışmamıştır²²⁷. Yine Lozan Konferansı’ndan sonra Başpapaz olarak hitap eden Türk makamları, 1930’da Patrik seçilen Fatios’tan itibaren Patrik diye hitap etmeye başlamışlardır²²⁸.

ABD’nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB ile içine girdiği soğuk savaşın başlangıcında Patrikhaneye olan ilginin artması, Patrikhane için yeni bir dönemin ve siyasi bir hareketliliğin başlangıcı olmuştur.

Stalin’in Türkiye’den toprak talebine kadar varan istekleri karşısında ABD’ye yakın bir politika izleyen hükümet, ABD’nin Sovyet yanlısı olduğundan şüphelendiği Patrik Maksimos’un²²⁹ yerine 1948 yılı sonunda Kuzey ve Güney Amerika Başpiskoposu Athenagoras’ın²³⁰ getirilmesi isteğine karşı gelmemiştir.

Türk vatandaşı olmadığı halde²³¹, Sen Sinod meclisi tarafından Patrik seçilen Athenagoras’ın ilk icraatı, yedi olan metropolit sayısını yirmiye çıkarmak olmuştur²³². Ayrıca Atina Kilisesi’nin izni ile Girne ve Aynaroz’u manevi nüfuzu altına almış ve tüm bu faaliyetleri Türk makamlarından izin almadan gerçekleştirmiştir.

---

²²⁷ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.147 vd.

²²⁸ Patrik’e bir dava sebebi ile Valilik tarafından Patrik yerine Başpapaz diye hitap edilmesi sebebiyle Rumca Avvi gazetesinde çıkan bir haberde, devletin en üst makamı tarafından uygun görülen bu sıfatın kullanılmamasının hayret verici olduğu yorumu yapılmaktadır, bkz. BCA 030.10./109.726.9.

²²⁹ 25 Şubat 1946’da ölen Patrik 11.Venyamin’in yerine seçilen V.Maksimos hakkında, Yunan iç savaşında komünistleri destekler tavırları ve Marksist görüşlere olan hoşgörüsü nedeniyle Amerikan gizli servisleri tarafından Rus Ajanı olduğu yönünde şüpheler mevcuttu, bkz. Ertan Köse, *a.g.e.*, s.201., aynı konu ile ilgili olarak ayrıca bkz. M.Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954*, Ankara, 1997., s.278 vd.

²³⁰ Aristokles Spuru ya da bilinen adıyla I.Athenagoras, 1886’da Yanya yakınlarında bir Osmanlı vatandaşı olarak dünyaya geldi. Heybeliada Ruhban Okulu’ndan mezun olduktan sonra diyakoz, daha sonra Atina’da Meletios’un (Meletios daha sonra Patrik olacaktır.) yanında başdiyakoz olarak görev yaptı. 1922’de Korfu metropoliti, 1930’da Kuzey-Güney Amerika Rum Ortodoks Kilisesi’nin Başpiskoposu oldu.”, bkz.Cüneyt Akalın, “Athenagoras Kimdir?”, *Cumhuriyet*, 12-13 Temmuz 2000., İstiklal Savaşı sırasında İstanbul’da bulunan ve Mavri Mira’nın başı olduğu söylenen Athenagoras, Büyük Zafer sonrası Amerika’ya kaçmıştır ve İstiklal Savaşı sırasında yurtdışına kaçanların tekrar Türk uyruğuna girmeleri yasaktır, bkz. Emre Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu Üzerine Bir İnceleme*, Hacettepe Ün. A.İ.İ.T.E. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1999., s.60.

²³¹ Sen Sinod Meclisi Başkanı Kadıköy Metropoliti Toma imzasıyla Cumhurbaşkanlığı’na , Amerika Başpiskoposu Athenagoras’ın Patrik seçildiğini ileten telgrafi için bkz. Ek-4, ayrıca Dışişleri Bakanı Çağlayangil vatandaşlık sorununun nasıl çözüldüğünü şöyle anlatmıştır; “*Athenagoras aynı akşam Yanya’lı yapıldı ve nüfus kağıtlarının yandığına dair işlem yapıldı, yeni bir kimlik çıkarıldı ve adam da böylece Patrik yapıldı*”, bkz. Uğur Yıldırım, *Dünden Bugüne Patrikhane*, Kaynak yay., İstanbul, 2004., s.97.

²³² Başbakan Suat Hayri Ürgüplü, metropolit sayısını çok bulan Atatürk’ün bu sayıyı kırktan yediye düşürdüğünü, kendiliklerinden bu sayıyı artıramayacaklarını bildirmiştir. Ayrıca bu metropolitlerin dünyanın her yerinde aleyhimize propoganda yaptıklarını söylemiştir, *Hürriyet*, 19.10.1965.

Athenagoras'ın diğer bir başarısı da bizzat kendisinin yetiştirdiği, doğma büyüme Gökçeada'lı olan ve zararlı faaliyetleri nedeniyle sınırdışı edilen Yakovos'un Kuzey ve Güney Amerika'daki Ortodoksların Başpiskoposu olmasını sağlamasıdır²³³. 1964 yılında zararlı faaliyetleri nedeniyle sınır dışı edilen Yakovos, edindiği geniş siyasi çevre ve bağlantı kurduğu lobiler sayesinde günümüze kadar Türkiye aleyhtar faaliyetlerine devam etmiştir.

1950'li yılların başlarında Başbakan Adnan Menderes'le çok samimi bir ilişki içine giren Patrik²³⁴, birçok din adamının Türk vatandaşlığına geçmesini sağlamıştır²³⁵.

Bu yakınlığa bir örnek olarak Adnan Menderes'in eski Yunan Dışişleri Bakanlarından Averof'la olan diyalogu gösterilebilir; “... *Bütün dünyaya göstermek istiyorum ki, bir büyük Müslüman ülke olan Türkiye ne ölçüde uygar ve hoşgörülüdür. Biz bu Hıristiyan dini liderin durumunu kolaylaştırmak istiyoruz. Sur içinde ya da dışında görkemli bir Bizans manastırı bulup Patrikhaneyi Vatikan gibi imtiyazlarla oraya yerleştirelim.*”²³⁶

Patrikhanenin, bu yakınlığın getirmiş olduğu rahat hareketleri sebebiyle ülke içerisinde tepkiler oluşmaya başlamıştır. Patrikhaneye, “devlet içinde devlet” anlayışından bir türlü ayrılmadığı ve Athenagoras'ın, Sen Sinod Meclisini bir nevi “Millet Meclisi” gibi kullanmaya başladığı yönünde eleştiriler yöneltilmiştir²³⁷.

Athenagoras'a tepkiler sadece dışarıda kalmamış, Patrikhane içerisinde de muhalif bir grup oluşmuştur. Athenagoras, “Nurlu Ufuklara Doğru” adlı bir kitap yayımlayan Tarabya Metropolidi Yakovos hakkında disiplin kararı alınması ile ilgili Başvekaletten B.Korur imzalı bir mektup alınmasının ardından bu konuda toplantı yapılmasını talep eden metropolitlerin sözlerini dikkate almamış ve Yakovos'u himaye eder bir tavır içerisine girmiştir. Ayrıca Sinod kararlarını uygulamayarak keyfi hareket eden ve iktisadi meseleleri idare eden komisyona kendi adamı olan Kadıköy

---

²³³ Şahin M.Süreyya, “Fener Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Meselesi-IV”, *M.H.D.*, S.92(Nisan, 2006), s.43-45.

²³⁴ Athenagoras'ın Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği telgraf için bkz. Ek-5.

²³⁵ Bu metropolitlerden Yakovos ve Emilyanos 1964'te sınır dışı edilmişlerdir, bkz. Elçin Macar, *a.g.e.*, s.195.

²³⁶ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.194., Halbuki 6-7 Eylül olayları sonrasında yeni atanan ABD Elçisi Garnier, Patrikhaneyi ziyaretinden sonra, Patriğin Helen yanlısı faaliyetlerini gizli olarak yürüttüğünü söylemiştir, bkz. Cüneyt Akalın, *a.g.g.*

²³⁷ BCA 030.01./133.869.4.

Metropolidini, Heybeliada Ruhban Okulu İdare Heyetine de benzer şekilde Adalar Metropolidini getiren Athenagoras, bu iki komisyonun üyelerinin iki ay müddetince seçilememesine sebep olmuştur. 1954 yılı ortalarında İstanbul'da mevcut bulunan 16 metropolitten, sekizinin muhalif olması sebebiyle 6 Mayıs 1954'te yapılması planlanan Sinod toplantısına muhaliflerin katılmaması üzerine, 11 Mayıs 1954 tarihinde 6 üye mevcudu ile toplanabilmiştir²³⁸.

Bundan sonraki dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin Kıbrıs sorunu ile gerginleşmesinin ardından, patrikhane ile olan ilişkilerde 6-7 Eylül olayları ile 1964 ve 1965 yılları uygulamaları damgasını vuracaktır.

6-7 Eylül 1955'te meydana gelen olayların sorumlusu olarak gösterilen Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatih Rüşdü Zorlu, 27 Mayıs ihtilalinden sonra tarihe Yassıada Duruşmaları olarak geçen yargılamalarda 6-7 Eylül olaylarından da suçlu bulunmuş ve altışar yıl hapse mahkûm olmuşlardır²³⁹.

6-7 Eylül gecesi meydana gelen olayların ardından Patrik Athenagoras, 9 Eylül 1955 günü Başbakana gönderdiği bir telgrafla, Rum cemaatine karşı girişilen olayları özetledikten sonra, iki halk arasındaki eski güvenin tesis edilebilmesi için hükümetten tedbirlerin süratle alınmasını istemiştir²⁴⁰.

1964 yılına gelindiğinde, Kıbrıs'ta Rumların Türklere karşı devam ettirdiği ve amaçlarının Yunanistan'la birleşmek olduğu faaliyetleri devam ederken, İnönü Hükümeti, Yunanistan'a karşı bir yaptırım sağlayabilmek amacıyla Atatürk ve Venizelos arasında imzalanmış olan 30 Ekim 1930 tarihli "*İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması*"nı iptal etme kararı almış ve bunun sonucunda Türkiye'ye yerleşmiş olan Yunan Uyuksular²⁴¹ ve ayrıca iki metropolit sınır dışı edilmiştir²⁴².

---

²³⁸ BCA 030.01/133.869.4.

²³⁹ 29 Ağustos'ta Londra'da başlayan ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında devam eden görüşmelerde, Kıbrıs'ta İngiltere himayesinin devam etmesini savunan Türk hükümeti temsilcisi Dışişleri Bakanı Fatih Rüşdü Zorlu'nun daha aktif olunması gerektiği hakkında Ankara'ya gönderdiği kriptoyla Başbakan Menderes'in 28 Ağustos'ta İstanbul Liman Lokantasında yaptığı ve Kıbrıslı Türklere karşı katliam yapılacağı şeklindeki konuşmasının olayları başlattığı yönünde karar verilmiştir, bkz. Rıdvan Akar, "İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül Olayları", *Toplumsal Tarih*, S.117(Eylül, 2003), s.93.

²⁴⁰ BCA 030.0.1./ 133.869.5.

²⁴¹ İçişleri bakanlığı'nın bu yıl içerisinde yaptığı bir araştırmada, Türkiye'de, muvakkaten ikamet eden 2500, devamlı oturan 7000 kişi olarak tespit edilmiştir. Zararlı faaliyetleri görülerek sınır dışı edilenlerin sayısı ise 977 kişidir, *Cumhuriyet*, 20.04.1965.

²⁴² BM'deki Türkiye Büyükelçisi Orhan Eralp, bu konuda BM genel Sekreteri'ne bu iki metropolitin Yunan ajanı gibi çalıştıklarını ve Yunan propogandası yaptıklarını belirtmiştir, bkz. Elçin Macar, *a.g.e.*,

Aynı yıl içerisinde azınlık okulları ile ilgili alınan önlemlerle Bozcaada ve Gökçeada'daki Rum okulları özel okul statüsünden çıkarılmış ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.

16 Nisan 1965'te Dışişleri Bakanlığı açıklamasında, Türk- Yunan ilişkilerinin Lozan Antlaşması'nda kurulan dengeye dayandığı, Kıbrıs ve Onikiada'da yaşayan Türklerle, İstanbul'da oturan Rumlar ve Patrikhanenin bu muvazenede mütalaa edileceği, yani "Karşılıklılık" ilkesi içerisinde değerlendirileceği bildirilmiştir²⁴³.

Aynı dönem içerisinde Türk basınında da, Patrikhanenin Kıbrıs meselesinde bir koz olarak kullanılması gerektiği şeklinde haberler çıkmaktadır²⁴⁴.

19 Nisan 1965'te Bakanlar Kurulu'nda Patrikhanenin teftiş edileceği kararı alınmıştır. Athenagoras'ın, Patrikhanenin teftiş edilemez şeklindeki şiddetle karşı çıkışına rağmen 28 Nisan'da başlayan teftişe, ABD'nin baskısı ile son verilmiştir²⁴⁵.

Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının ve Lozan Antlaşması'nın delinmesi pahasına Rus tehdidine karşı ABD isteği ile Patrik yapılan Athenagoras'ın bu dönem içerisinde yaptığı faaliyetler ve elde ettiği imtiyazlar değerlendirildiğinde, Lozan Antlaşması'nda şart olarak koşulan İstanbul Rumlarının Kilisesi olma özelliğinin çok üzerinde, ABD'nin Ortadoğudaki emellerini kullanarak ekümenik olma isteğinin yattığı çok açık bir şekilde görülmektedir²⁴⁶.

---

s.201 vd., Uğur Yıldırım'ın bu konu ile ilgili olarak Bağımsız Türk Ortodoks Patriği Turgut Erenerol ile 15 Haziran 2002'de yaptığı özel görüşmede ise; Erenerol, metropolitlerden Emilyanos'un Athenagoras istediği için kargaşadan yararlanılarak bir oldu bitti ile sınır dışı edildiğini belirtmiştir, bkz. Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.117.

²⁴³ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.206.

²⁴⁴ Kayhan Sağlamer, "Bir Siyasi Koz Olarak Patrikhane", *Cumhuriyet*, 21.04.1965.

²⁴⁵ *A.g.e.*, s.207.

²⁴⁶ Athenagoras'ın ABD ile ilişkileri hakkında Fransa Büyükelçisi Jean Lescuyer'in Dışişleri Bakanı Robert Schuman'a gönderdiği ve Yunan Büyükelçisinden aldığı bilgileri içeren raporunda; Patriğin Türkiye'ye ilk geldiği günlerde Başkan Truman'ın temsilcisi Myron Tylor tarafından, Athenagoras'a, Papa'nın son açıklamalarına koşut anti-komünist bir demeç vermesi, Sovyet devletlerindeki kiliselerle ilgili bir savunma politikasının birlikte geliştirilmesi, ayrıca Kudüs'ün açık şehir ilan edilmesi için B.M.'den bir talepte bulunması şeklinde üç talep iletilmesi, ilk iki talepte Patriğin isteksiz tavrı ve üçüncüsünde ise Türk Hükümetinin karşı çıkması nedeniyle istekleri tam olarak karşılanmadığı ve temsilcinin, İstanbul'daki Patriğin uzaktan sanıldığı kadar büyük bir etkiye sahip olmadığını izlemesini içeren bir rapor gönderdiği belirtilmiştir, bkz. Cüneyt Akalın, *a.g.g.*, 3 Nisan 1952'de yine Fransa Büyükelçisi olan Saint-Hardoin'in Fransa Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği ve Patrikhaneye yaptığı ziyareti anlatan mektubunda, Athenagoras'ın çalışma odasında Atatürk'ün ve Celal Bayar'ın fotoğraflarının yanında Başkan Truman'ın fotoğrafının da asılı olduğu belirtilmektedir, bkz. *a.g.g.*

Athenagoras'ın bu fikirlerin doğrultusunda 1959 yılında yaptığı Ortadoğu gezisinin ardından, 1961, 1963²⁴⁷ ve 1964'te Rodos'ta, 1968'de Chambesy'de Panortodoks toplantıları toplanmıştır.

Ayrıca Yunanistan basınında da bu olaylar işlenirken Patrikhanenin evrenselliği vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu haberlerde; Yassı Ada duruşmaları ile ilgili olarak; “*Yassıada duruşmalarına şahit olarak çağırılan Patrik basit bir Türk vatandaşı gibi mahkemeye gitmeli miydi yoksa Patriklerin hiçbir zaman mahkeme huzuruna çıkmama geleneğine bağlı mı kalmalıydı?*” diye soruluyor²⁴⁸, Rodos Panortodoks toplantısı ile ilgili olarak Kongreye katılacak kiliselerin isimleri veriliyor ve Arnavutluk kilisesinin de Patrikhanenin ortodoksluğun başkanı olduğunu kabul etmesi durumunda Patrikhanenin onayı ile toplantıya katılabileceği belirtiliyor, yine aynı haberin devamı olarak; “*Moskova Kilisesi, İstanbul “Üniversal” Patrikhanesinin desteğine muhtaç olduğu gibi, iki kilise arasında hiçbir zaman anlaşmazlık ve soğukluk belirmemiştir*” deniliyordu²⁴⁹.

Kıbrıs'taki tedhiş hareketi başlamadan önce Makarios'un²⁵⁰ İstanbul'a gelerek Athenagoras'la görüşmüş olması²⁵¹ ve Kıbrıs olaylarına maddi olarak yardımda bulunduğu dair bilgiler²⁵², Amerika destekli olarak Ortodoks liderliğine soyunan ve kendisini Ekümenik olarak gören Patrikhanenin, Milli Mücadele öncesi ve sonrasında

---

²⁴⁷ Bu toplantıda Roma'yla eşit şartlarda diyalog kararı alınmıştır

²⁴⁸ T.C.Atina Büyükelçiliği Basın Muşavirliğinin 10 Kasım 1960 tarihli bülteninden, To Vima gazetesinin “*Fener Patrikhanesi Yassıada'da*” başlıklı haberi, bkz.Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, K.K.K.lığı Basımevi, Ankara, 1981, s.122 vd.

²⁴⁹ T.C.Atina Büyükelçiliği Basın Muşavirliğinin 1 Ağustos 1961 tarihli bülteninden, To Vima gazetesinin “*Patrik Athenagoras'ın Demeci*” başlıklı haberi bkz.Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.130-132.

²⁵⁰ Kitium Piskoposu olan Micheal Mouskos (Makarios), Kıbrıs Rum Kilisesi'nde hâkimiyeti ele geçirek önce 18 Ekim 1950'de Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu, ardından Kıbrıs Cumhuriyeti Başpiskoposu olmuştur.

²⁵¹ Papa Eftim'e göre (Papa Eftim'le ilgili olarak Türk Ortodoks Patrikhanesi bölümüne bakınız) Makarios'un kilisesi müstakil dahi olsa, Ortodoks kilisesinin merkezi olan İstanbul Patrikhanesi'nden izin almadan öyle siyasi mahiyet taşıyan bir işin başına geçmiş olmasına ihtimal verilemez, bkz.Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.100-101.

²⁵² M.Süreyya Şahin, Patrikhanenin Kıbrıs olaylarına maddi yardımı ile ilgili olarak şu bilgiyi veriyor; “27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra Patrikhane ve ona bağlı kiliseleri denetlemek için Milli Birlik Komitesi tarafından kurulan komisyon üyelerinden (Komisyon üyelerinin tamamı ilginç bir şekilde istifa etmişlerdir.) Necdet Kirman ile yapılan görüşmede; Patrikhanenin gelirinin 11 milyon lirayı aşmış olduğu halde harcama hususunda herhangi bir kayda rastlamadıklarını, Ayapana Kilisesi'nin kasasının ise parayla dolu olup, 100 liradan küçük paraya rastlanmadığını ve bütün komisyon üyelerinin bu paraların Yunanistan'a ve özellikle de Kıbrıs'a gönderildiği konusunda hemfikir olduklarını iletmiştir”, bkz., *a.g.e.*, s.101.

gördüğümüz geleneğine bağlı kalarak Yunan emellerine hizmetini de devam ettirdiğini göstermektedir.

Athenagoras'ın 7 Temmuz 1972'de İstanbul'da ölümünden sonra Dimitrios I adıyla Patrik seçilen Gökçeada ve Bozcaada Metropoliti Dimitrios Papadopulos da önce Ortodoks kiliselerinin arasındaki birliği güçlendirmeye çalışmış, ardından Papa, 1967 ve 1979'da Patrikhaneyi iki kez ziyaret etmiştir.

Bu dönemde tartışma konusu olan konuların başında Patrikhane binasının tadilat adı altında yeniden inşaa edilerek 17 Aralık 1989'da açılması gelmektedir²⁵³.

1987'de uluslararası gezilere başlayan Patrik, Papa II. Jean Paul'le Vatikan'da görüşmüş, Kasım ayında gittiği Yunanistan'da adeta bir devlet başkanı gibi karşılanmıştır. 1990 Temmuz ayında ABD Başkanı Bush'la "Doğu Roma Ekümenik Patriği" sıfatı ile görüşmüş²⁵⁴, ardından BM Genel Sekreteri'ni ziyaret etmiştir.

Patrik Dimitrios'un 4 Ekim 1991'de ölümünün ardından, Kadıköy Metropoliti Dimitri Arhondoni, I.Bartholomeos adıyla Patrik seçilmiştir. Patrik Bartholomeos dönemi, Patrikhanenin Ekümeniklik söylemlerinin ve tartışmaların en üst noktaya ulaştığı dönemdir.

b- Patrikhanenin Günümüzdeki Yetki Alanı

Günümüzde mübadele sonrası sayıları çok azalan Rum-Ortodoks cemaati Türkiye toprakları içerisinde; İstanbul Başpiskoposluğu'nun, Kadıköy, Gökçeada-Bozcaada, Adalar ve Terkos(Tarabya) metropolitliklerinin bulunduğu yerlerde

---

²⁵³ Patrikhane binası, Ayasofya Katedrali'nin camiye çevrilmesinin ardından önce kiliseye bitişik "Ayon Apostolon" Kilisesi'ne (Şimdiki Fatih Camii'nin bulunduğu yer), ardından 1455'te şu anda Fethiye Camii diye anılan "Panmakaristos" manastırına nakledilmiştir. 132 sene burada kalan Patrikhane, 1587'de bu manastırın cami yapılması üzerine Haliç Fener'inde "Panaia" kilisesine, on sene sonra 1597'de Balat'ta Kırkanbar sokağında "Aya Dimitri" kilisesine nakledilmiş, orada da üç sene kaldıktan sonra 1601 senesinde Fener'de şimdiki yeri olan "Aya Yorgi" manastırına nakledilmiştir, bkz.Settar F.İksel, *a.g.m.*, s.27.

²⁵⁴ Patrik Dimitrios, Amerikan Kongresini de ziyaret etmiş ve Türklerin yakından tanıdığı, Yunanistan ve Rum çıkarlarının temsilcileri olan Rum asıllı yedi kongre üyesine değerli kamu hizmetlerinden dolayı St. Andrew ödülü vermiştir. Törende Dimitrios, 250 milyon Ortodoksun lideri olarak tanıtılmıştır, *Güneş*, 12.07.1990., geziye bir tepki olarak Eski Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, Patrik Türkiye'ye dönünce, Eyüp Kaymakamı kendisini çağırmalı ve ABD gezisi hakkında bilgi istemelidir demiştir. Böylece Patrik muhatabının Eyüp Kaymakamlığı olduğunu anlayacaktır, *Güneş*, 13.07.1990.

yaşamaktadırlar. Sinod üyeleri ise, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dâhilinde, yukarıda saymış olduğumuz metropolitlikler hariç olmak üzere hepsi tarihi birer makam olan 12 metropolitten oluşmaktadır²⁵⁵.

Bunların haricinde Patrikhaneye bağlı olarak çalışan metropolitlikler ve başpiskoposluklar şöyledir; Aynaroz Manastırlar Topluluğu, Patmos Manastırı ve Eksharlığı, Vlatadon ve Ayia Anastasia Manastırları, Selanik Pateristik Araştırmalar Kurumu, Cenevre Patrikhane Merkezi, Girit Ortodoks Akademisi ve Kore Ortodoks İerapostolik Kurumu.

Görüldüğü gibi Fener Rum Patrikhanesi'nin yetkilerini kabul edenler iki gruptur. Bunlardan birincisi Yunanistan dışında yaşayan Rum ve Yunanlılardır. Türkiye'de yaşayan Rumların da dâhil olduğu bu grup ABD, Avusturalya, Yeni Zelanda ve bazı Avrupa ülkelerindeki Ortodoks cemaatten Yunan kökenlilerin mensubu olduğu kiliseleri kapsar²⁵⁶. Diğer gurubu ise Yunanistan'a bağımsızlığından sonra katılan (Girit, On İki Adalar ve kuzey Yunanistan) bu günkü Yunanistan topraklarında yaşayan Yunanlılar oluşturmaktadır.

c- Patrikhane ve Rum Azınlık Vakıflarının Taşınmaz Mal Sorunu

Günümüzde Patrikhane ile ilgili olarak üzerinde sürekli olarak tartışılan konulardan biri de Rum azınlık vakıflarına ait olan taşınmaz mal ve gayrimenkuller konusudur.

Son dönemlerde Azınlık vakıfları ile ilgili olarak gerek basında çıkan haberlerde, gerekse şu an iktidarda olan 59. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin beyanatlarında²⁵⁷ Patrikhanenin her fırsatta diğer azınlıklara göre ayrıcalık peşinde

²⁵⁵ Yorgo Benlisoy-Elçin Macar, *a.g.e.*, s.60.

²⁵⁶ ABD, Avusturalya, Yeni Zelanda ve Avrupa'da yaşayan bütün Ortodokslar değil sadece buralarda yaşayan Yunanlılar'ın mensup oldukları Kiliseler Patrikhaneye bağlıdır. Örneğin ABD'de 14 milyon civarındaki Ortodoks nüfusun sadece 2 milyonu Yunan'dır ve bunlar Fener'e bağlıdır, bkz.Gözde Kılıç Yaşın, "Türkiye'nin AB Üyelik İlişkilerinde de Pazarlık Gündemine Girdi", *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, 20.12.2004., s.8.

²⁵⁷ "Başbakan Yardımcısı Şahin; Patrik Sınırlarını Aşıyor", *Milliyet*, 1 Ağustos 2005.

olduğu vurgulanmaktadır. Yalnız Rum azınlığı ve Patrikhaneyi değil, diğer tüm azınlıkları ilgilendiren bu tartışmalara sağlıklı bir açıklama getirebilmek amacıyla Azınlık vakıfları konusuna Osmanlı Devleti zamanından itibaren bir göz atmak istiyoruz.

i- Osmanlı Devleti Zamanında Azınlık Vakfı Uygulamaları

Vakıflar, Doğu ve İslam Medeniyetinde olduğu gibi Osmanlı Devleti içerisinde de bir çok faydası olan sosyal ve politik kurumlar olarak algılanmış ve kurulmaları teşvik edilmiştir.

Osmanlı devleti içerisinde vakıflar, “müessesatı hayriye” ve “müstagaliatı vakfiye” olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Bu vakıf sistemi içerisinde Müslümanların kurduğu vakıflarda, mutlak surette vakfiye (Kuruluş yönetmeliği) olur ve şer’i mahkemelerce onaylanırdı. Azınlık vakıflarının vakfiyeleri ise Padişah fermanı ile kurulmaları sebebi ile bulunmamaktaydı²⁵⁸.

Yine Osmanlı devletinde yabancılara mülk edinme hakkı verilmemesi gelenekleşmiş bir kuraldı. Tanzimat dönemine kadar toprağın mülkiyetinin devlete, kullanım hakkının tımar sahibine ait olması uygulaması aynen devam etmiştir.

1867 tarihinde çıkarılan ve “Tebaayı Ecnebiyetinin Emlâke Mutasarrıf Olmaları Hakkında Kanun” ile 30 yıl içerisinde yabancı kişilere büyük bir hızla toprak satılması sağlanmış, ancak aynı hak yabancı tüzel kişilere tanınmamış ve bu tüzel kişilere sadece ülke içerisinde ticaret yapma hakkı tanınmıştır²⁵⁹.

---

²⁵⁸ Musa Gürbüz-Abdullah Ok, “Azınlık Vakıflarının Taşınmaz Mal Edinmeleri Sorunu Ve Uyum Yasaları İle Getirilen Düzenlemeler”, *S.A.D.*, C.5., S.49(Mayıs, 2004), s.27.

²⁵⁹ 1895’te sadece İzmir çevresinde İngilizlerin eline geçen toprak miktarının 2,8 milyon dönüme ulaştığı görülmüştür. Aynı dönemde Rum, Ermeni ve Yahudilerin eline geçen topraklar da hesaba katıldığında yaklaşık altı milyon dönümün yabancıların eline geçtiği, Ege’deki Türk köylerinin topraklarının büyük çoğunluğunun el değiştirdiği ve İzmir’in %85 taşınmaz mal ve toprak tapusunun yabancıların eline geçtiği görülmektedir. bkz.Yusuf Karakılçık, “Yabancılara Taşınmaz Mülk ve Toprak Edindirme Uygulaması ve Türk Yerel Yönetimlerine Etkisi”, *S.A.D.*, Gen.Kur.ATASE yay., S.6(Aralık,2005), s.21.

Osmanlı'da "tüzel kişilik" kavramı ilk defa 1870 tarihli Ticaret Kanunu ile tanınmış, Vakıflara tüzel kişilik tanınması ise 1909 (8 Ağustos 1325) tarihli Cemiyetler Kanunu ile olmuştur. Vakıfların gayrimenkul edinme hakkı 1912 (16 Şubat 1328) tarihli Vakıflar kanunu ile tanınırken, Azınlık Vakıflarına da gayrimenkullerini tescil ettirmeleri şartı ile bu hak verilmiştir. 1912 yılından önce kişi isimleri üzerine tescil edilen ve Vakıfların bünyesinde bulunan gayrimenkullerin tescili maksadı ile önce altı aylık bir süre tanınmış ve ardından bu süre iki seneye çıkarılmıştır. Ancak bu düzenlemeden istenilen sonuç alınamamış ve çok sayıda gayrimenkul, azınlık vakıfları adına tapuya işlenememiştir²⁶⁰.

ii- Lozan Antlaşması ve 1936 Beynamesinde Azınlık Vakıfları

Lozan Antlaşması'nın 42/3. Maddesinde, Antlaşma ile azınlık olarak belirlenen gayrimüslüm halkın Türkiye'de halen mevcut vakıfları ile din ve hayır işleri kurumlarına her türlü kolaylığın sağlanacağı ve Türk Hükümetinin yeniden din ve hayır kurumları kurulması için, bu nitelikteki öteki özel kurumlara sağlanmış gerekli kolaylıklardan hiçbirini esirgemeyeceği taahhüdü verilmiştir²⁶¹.

1926 yılında Medeni Kanunun kabul edilmiş ve kanunun yürürlüğe girmesinden sonra kurulacak vakıfların Medeni Kanun hükümlerine tabi olacağı, kanundan önce kurulan vakıflar için ise ayrı bir kanun düzenleneceği açıklanmıştır. Bu kanun ancak 1935 yılında "2762 sayılı Vakıflar Kanunu" olarak çıkarılabilmiş ve vakıflara Medeni Kanunla öngörülen tüzel kişilik tanınmıştır²⁶².

Vakıflar Kanununun 44. maddesi ile bu vakıfların envanterlerinde olan malların bildirilmesi ve tapuya kaydettirilmesi istenmiştir. İlk başta böyle bir

---

²⁶⁰Musa Gürbüz-Abdullah Ok, *a.g.m.*, s.28.

²⁶¹ Baskın Oran, "Lozan'da Azınlıkların Korunması", *T.T.D.*, S.115(Temmuz, 2003), s.74.

²⁶² Kanunun hazırlanması sırasında bilgisi ve ihtisasından yararlanmak üzere Batı'nın Ünlü Medeni Hukuk Üstadı Hans Lemann da çalışmalara katılmıştır, bkz. Musa Gürbüz-Abdullah Ok, *a.g.m.*, s.28. ayrıca kanunla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Güneri, "Azınlık Vakıflarının İncelenmesi", *Vakıflar Dergisi*, S.X., 1972, s.99.

beyanname vermek istemeyen azınlık vakıfları, vakfiyeleri olmadığından dolayı 2762 sayılı yasa kapsamına girmediklerini belirten bir şerh koyarak beyannamelerini vermişlerdir.

İstanbul Valiliği'nin 17 Mayıs 1937 tarihli yazısında, Fener Rum Patrikhanesi'nin vakıflar kanununun uygulanmasına itiraz etmek maksadı ile, barodan uzaklaştırılmış olan avukat Viladimir Mırmıroğlu başkanlığında bir heyeti Ankara'ya gönderdiği, aynı teşebbüsün Ermeni Patrikhanesi tarafından da yapılmasının teklif edildiği ve Ermeni Patrikhanesi tarafından yine barodan uzaklaştırılmış olan avukat Karabet Paroni ile Lütüf Kuyumcuyan'ın Ankara'ya gönderildiği belirtilmektedir. Aynı yazıdan Mırmıroğlu'nun ayrıca bir taraftan Katolik ve Yahudileri de bu işe teşvik etmek için propogandalar yaparken, diğer taraftan Yunan hükümetinin bu konuda teşebbüsünü sağlamak amacıyla Yunanistan Konsolosluğu ile görüştüğü anlaşılmaktadır²⁶³.

Yine Rum Vakıflarının başını çektiği azınlık vakıfları, yabancı ülkelerden yardım alan veya yabancı ülkelerdeki ruhani makamlarla o zamana kadar tayin ve azil noktalarında irtibata geçmiş olan azınlık vakıflarına, yabancı vasfı tanınması gerektiği hususunu ileri sürmüşler ve 2762 sayılı vakıflar kanununun şart koştuğu beyannameleri vermemekte ve idare kontrolüne girmemekte ısrar etmişlerdir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden Başbakanlığa gönderilen 25 Ocak 1940 tarihli yazıda bu düşünceden hareketle, Büyük ada ile Burgaz adasındaki Saint Georges Goudunas ve Georges Karypis manastırları hakkında, Yunan Konsolosluğu tarafından yapılan başvurulara olumsuz cevap verildiği bildirilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü gerekçesinde; yabancı ülkelerden yardım görmesi ve ruhani memurlar, müdür ve temsilcilerinin yabancı ülkelerdeki ruhani makamlardan atanıyor olmasının, yabancı olduğunu iddia eden bu vakıfların azınlık vakfı özelliğini değiştirmeyeceğini ve 2762 sayılı kanun kapsamında değerlendirileceğini belirtmiştir²⁶⁴.

1940'ların sonunda, yerli Rumca gazetelerde de 2762 sayılı vakıflar kanununun Rum cemaat müesseselerine zararlı olduğu, Hıristiyan hayır müesseselerinin "Vakıf" sayılmayacağını, sayılacaksa bile bu müesseselerin Şeri Mahkeme huzurunda

---

²⁶³ BCA 030.10./191.308.11.

²⁶⁴ BCA 030.10./191.308.15.

vakıfnamelerinin hazırlanması gerektiği konusunda, yazılar yayınlanmış ve kanunda değişiklikler yapılması istenmiştir²⁶⁵.

Konya Milletvekili Dr.Sadi Irmak'ın, Rum azınlığın mal alım ve satımları için yaptığı müracaatların İstanbul Milli Emlâkince sürüncemede bırakıldığı ve bunlar hakkında Müslüman Türk vatandaşları gibi muamele görülmesi istemi ile hazırlanmış olan rapora karşılık olarak Maliye Bakanlığı'nın 6 Mart 1950 tarihli cevabında, meselenin üç kısımda incelenmesi gerektiği belirtilmiştir. Rapora göre, birinci kısma giren şahsen başvurularda, Tapu ve Kadastro Dairelerinden cevap alınması ve defterdarlıktaki fihrist kayıtlarına göre verilmiş olan tahrir kayıtlarının Belediye şubelerinden istenmesinin ardından yapılan inceleme sonucunda işlem yapılmakta, bu yüzden bu türlü başvurularda zorluk veya gecikme olmamaktadır. İkinci kısma giren ve miras yolu ile intikal eden gayrimenkuller için yapılan başvurularda ise, mutlak surette ölüm kayıtları istenmekte, ancak gerek İstanbul'un bazı semtlerindeki nüfus kayıtlarının yanmış olması, gerekse nüfus sicil kayıtlarındaki eski ve yeni kayıtlar arasında irtibatın olmaması sebebi ile bu tür taleplerin işlemleri yavaş yürümektedir. Üçüncü kısma giren ve devir cedvellerine dâhil olan gayrimenkuller hakkındaki talepler ise çözümü en zor olanlardır. Bu cedveller, Ankara mukavelesince Hükümete devredilmiş olan Rum mallarını ihtiva etmektedir ve öncelikle talep edilen bu malların devir cedvellerine dâhil olup olmadıklarının incelenmesi gerekmektedir. Cedvellerin ilk kayıtları hazırlanırken, tapu kayıtları değil, vergi kayıtları dikkate alınmış ve mal sahipleri hakkında yapılan tahkikatların ardından Mübadele Komisyonundan onay alınmıştır. Ancak Mübadele Komisyonu, lağv tarihi olan 19.10.1934'e kadar kendisine bildirilen isimler üzerinde yeterli tetkik yapamadığı için, mukavalenemenin 12. maddesinde belirtilmiş olan şahıslara ait olan gayrimenkullerin dışında kalan ve aralarında bir kısmı Müslümanlara ait olan gayrimenkuller de yanlışlıkla devir cedvellerine işlenmiştir. Ortaya çıkan karışıklığın önlenmesi maksadı ile Mübadele Komisyonu tarafından 109 sayılı bir karar çıkarılmıştır²⁶⁶. Bu kararlar, devir işlemine giren gayrimenkuller için bir senelik başvuru süresi tanınmış, ancak çoğu mal sahibi tarafından bu süre içerisinde gerekli

---

²⁶⁵ Apoyevmatini gazetesinde 14.01.1948 tarihinde yayınlanan, , "Avukat D.G." imzalı "Vakıflar Kanunu ve Hayır Müesseselerimiz" isimli bir makalenin özeti için bkz. BCA 030.01./101.625.15.

²⁶⁶ Karar metni için bkz. EK-6.

başvurular yapılmadığı için devir işlemi başlatılmıştır. Rumların şikâyetleri ve mahkeme başvuruları da bu sebepten kaynaklanmaktadır²⁶⁷.

Hükümetin Vakıflar Kanununa dayanarak 19 Nisan 1965'te Patrikhane ve Patrikhaneye bağlı bir kilise vakfının hesaplarını denetlemek istemesi ve bunun Patrikhane tarafından Lozan Antlaşması'nın maddeleri ileri sürülerek reddedilmesi, Türk Yunan ilişkilerini sıkıntılı bir safhaya sokmuştur. Bu duruma, Türk basınından da eleştiriler gelmiştir. Fahir Armaoğlu, Lozan Antlaşması'nın azınlıklar ile ilgili maddelerinin tersine Patrikhanenin, Türk kanunlarını hiçe sayan ve sırtını Yunanistan'a dayamak isteyen bir görüntü sergilediğini, Türkiye'deki Rum vatandaşlarının ve Rum vakıflarının kendilerine Lozan Antlaşması'nı kalkan yapmaları halinde, sahip oldukları hak ve hürriyetlerin, Lozan Antlaşmasınının 45. maddesi bakımından Anayasamızın teminatı altından çıkabileceği uyarısını yapmıştır²⁶⁸.

iii- Yargıtay'ın 1974 Tarihli Kararı ve Tartışmalar

1936 beyannamesinden sonra azınlık vakıfları valilik izni ile mal edinmeye devam etmişlerdir. Kıbrıs ve ASALA sorunlarının iyice alevlendiği 1960'lı yılların ortasından itibaren bu konuda bazı kısıtlamalara gidilmek istenmiştir. Azınlık vakıflarına taşınmazların tapuya tescili için gerekli olan ve Tapu Kanununun 2.maddesinde düzenlenen belgeler, vakıfnameleri olmadığı için Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından verilmemeye başlanmıştır. Ayrıca Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, 06.07.1971 tarihinde 4449 E, 4399 K, sayılı ilamının gerekçesinde Balıklı Rum Hastanesi Vakfı hakkında aldığı bir kararında şöyle demektedir; “*Görülüyor ki, Türk olmayanların meydana getirdikleri tüzel kişiliklerin gayrimenkul iktisapları men edilmiştir...*”. Daire burada vakıfnamesi olmayan Balıklı Rum Hastanesi Vakfı'nı yabancı bir vakıf olarak değerlendirmektedir²⁶⁹.

---

²⁶⁷ BCA 030.10./109.733.4.

²⁶⁸ Fahir Armaoğlu, “Lozan ve Patrikhane”, *Cumhuriyet*, 22.04.1965.

²⁶⁹ Baskın Oran, “Ulusal Egemenlik Kavramının Dönüşümü, Azınlıklar ve Türkiye”, *Anayasa Mahkemesi'nin 41.Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyum'da Sunulan Bildiriler, Anayasa Yargısı Dergisi*, 25–26 Nisan 2005, s.81.

Sorunun yargıya intikal etmesi üzerine Yargıtay, ulusal güvenliği gerekçe göstererek 8 Mayıs 1974 tarihli ve E.1971/2–820, K.1974/505 sayılı kararlar, 1936'ya kadar yapılan beyanların kuruluş belgeleri olarak kabullenilmesine ve vakıfların beyannamelerinde belirtilenden başka gayrimenkul elde edemeyeceklerine karar vermiştir. Alınan kararın ardından azınlık vakıflarının 1936'dan sonra edindikleri mallar geri alınarak eski sahiplerine bedelsiz olarak iade edilmeye başlanmıştır. Uygulamaya göre eski sahipleri bulunamayan ve yasal mirasçıları da olmayan taşınmazlar Hazine'ye aktarılmış ve azınlık vakıflarının yeni mülk edinmelerinin önü kesilmiştir²⁷⁰.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun bu kararlarla ilgili olarak gösterdiği iki gerekçe şöyle özetlenebilir;

1- 16 Şubat 1912 tarihli kanunla Türk olmayan tüzel kişilerin taşınmaz mal edinmeleri yasaklanmıştır. Bu nedenle azınlık vakıfları mal edinemez.

2- Azınlık vakıflarının vakfiyeleri olmaması sebebi ile “1936 Beyannamesi”nin vakfiye olarak kabulü zorunludur. Bir vakfın yeni mal edinebilmesi için vakfiyesinde açıkça belirtilmiş olması şarttır. Hâlbuki 1936 beyannamesinde azınlık vakıfları böyle bir bildirimde bulunmamışlardır. Bu nedenle 1936 beyannamesinin verildiği tarihten itibaren mal edinemezler.

Yargıtay 1971'deki Balıklı Rum Hastanesi Vakfı ile ilgili olarak almış olduğu kararı tekrarlayarak 1974'te bu vakfı bir defa daha yabancı vakıf olarak nitelendirmiştir. Ayrıca 1936'da verilen beyannamede, sonradan mal edinilebilmesi isteği belirtilmediği için de bu tarihten sonra azınlık vakıflarına herhangi bir yolla mal edinilmesi hakkı verilmemiştir²⁷¹.

Bu konuda yöneltelen eleştirilerin ardından toplanan Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 11.12.1975 tarih, E:975/11168 ve K:975/12352 sayılı düzeltme kararı ile birinci gerekçesini düzeltmiş ve azınlık vakıflarını “Türk vakıfları” olarak tanımlamıştır. Ancak 1936 Beyannamesini vakfiye olarak tanımlayan ikinci gerekçesini değiştirmemiştir²⁷².

²⁷⁰ “Azınlık Vakıfları”, *Milliyet*, 2 Ağustos 2005.

²⁷¹ Musa Gürbüz-Abdullah Ok, *a.g.m.*, s.29.

²⁷² *A.g.m.*, s.30.

iv- AB Uyum Yasaları Kapsamında Azınlık Vakıfları İle İlgili Gelişmeler

AB Uyum Yasaları olarak çıkarılan kanunların içerisinde Azınlık Vakıfları ile ilgili düzenlemeler de mevcuttur.

3 Ağustos 2002 tarihinde uygulamaya konulan Üçüncü Uyum Paketi ile Vakıflar Kanunu değiştirilerek, gayrimüslim vakıflara Bakanlar Kurulu kararı ile gayrimenkul mal edinme hakkı tanınmıştır. 4771 Sayılı bu Kanunun 4. maddesinin 7.fıkrası bu taşınmazların tapuya tescili için kanunun yürürlüğe girdiği tarihten başlamak üzere altı aylık bir başvuru süresi öngörmüştür²⁷³. 4771 sayılı yasa, daha önce iptal davası açılarak azınlık vakıflarının elinden alınan taşınmazlarla ilgili yasal bir düzenleme getirmediği ve vakıfların mal edinmesini Bakanlar Kurulu kararına bağladığı yönünde eleştiriler almıştır²⁷⁴.

4771 Sayılı Kanuna yöneltelen eleştirilerin ardından 02 Ocak 2003'te düzenlenen Dördüncü Uyum Paketi (Kopenhag Paketi) ile gayrimüslim vakıflarının mal edinmeleri Vakıflar Genel Müdürlüğü iznine bağlanarak kolaylaştırılmıştır. "Cemaat Vakıflarının Mal Edinmeleri, Bunlar Üzerinde Tasarrufta Bulunmaları ve Tasarrufları Altında Bulunan Taşınmaz Malların Bu Vakıflar Adına Tescil Edilmesi Hakkında Yönetmelik", 4778 Sayılı Yasa olarak 24 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile azınlık vakıflarının taşınmaz mal edinmesi kolaylaştırılmış, ancak azınlık yerine cemaat ibaresinin kullanılması Lozan Antlaşması'nda azınlık olarak kabul edilmeyen gayrimüslimlerin kurdukları vakıfları da aynı kapıyı açtığı için yoğun eleştiriler almıştır.

Azınlıkların mal edinmesi ile ilgili diğer bir çalışma da 23 Ocak 2003'te düzenlenen Altıncı Uyum Paketidir. Bu paket kapsamında çıkarılan 4928 sayılı yasa ile azınlık vakıflarının mal edinmeleriyle ilgili olan başvuru süresi 18 ay süre ile uzatılmıştır²⁷⁵. Ayrıca İmar Yasası'nda değişiklik yapılarak her din ve inanıştan ibadet yerlerinin yapılmasına olanak tanınmıştır.

²⁷³ Kanun maddeleri için bkz. *Resmi Gazete*, 09.08.2002., S.24841.

²⁷⁴ *A.g.m.*, s.31., ayrıca AB Uyum Paketi Kanunları için bkz. Baskın Oran, *Türkiye'de Azınlıklar*, İletişim yay., İstanbul, 2006.

²⁷⁵ Kanun maddeleri için bkz. *Resmi Gazete*, 19.07.2003., S.25173.

Tüm bu çabalara rağmen, yasaların uygulanmasında istenilen sonuç elde edilememiştir. 2003 Mayıs ayı itibari ile AB'ye uyum kapsamında mülk edinme hakkı kazanan cemaat vakıflarının yapmış oldukları 1813 başvurudan, 579'u belgeleri eksik olduğu için, 226'sı ise hak sahibi olunmadığı gerekçesi ile reddedilmiştir²⁷⁶. 2004 yılı itibari ile azınlık vakıflarının taşınmaz oranı %18,66 oranında kalmıştır²⁷⁷.

Özellikle Rum Patrikhanesi tarafından uluslararası ortamda tartışma konusu yapılan azınlık vakıflarının mal edinmesi hususuna AB de her vesile ile destek olmaktadır. 9 Kasım 2005'te açıklanan AB Komisyonu İlerleme Raporu'nda ana başlık olarak belirtilen hususlardan biri de azınlık vakıflarının durumudur²⁷⁸.

AB uyum sürecinin devamı olarak Mayıs 2006'dan itibaren 9.Uyum Paketi üzerinde çalışılmaya başlanmış ve TBMM'de yaşanan sert tartışmaların ardından yeni kanun tasarısı Ekim 2006'da TBMM Adalet Komisyonu'nda kabul edilmiştir.

Bu tasarıya göre, cemaat vakıflarının 1936 yılı beyannamesinden sonra, beyannamelerinde kayıtlı olup, tasarrufu altında bulunan "namı müstear" veya "namı mevhumlar" adına tapuda kayıtlı olan taşınmazlar ile 1936 Beyannamesi'nden sonra cemaat vakıfları tarafından satın alınmış veya cemaat vakıflarına vasiyet edildiği veya bağışlandığı halde, mal edineme gerekçesiyle Hazine veya Vakıflar Genel Müdürlüğü adına tescil edilmiş ya da halen vasiyet edenler veya bağışlayanlar adına kayıtlı olan taşınmazlar; tapu kayıtlarındaki mükellefiyetleriyle birlikte, düzenlemenin yürürlüğünden itibaren 18 ay içinde başvurmaları halinde, tapu sicil müdürlüklerine,"cemaat vakıfları" adına tescil edilebilecektir. Yabancılar

Türkiye'de vakıf kurabilecek, Türkiye'de kurulan vakıfların yönetimlerinde görev alabilecektir. Vakıflar, hiçbir makamın izni gerekmeden mal alabilecek, malları üzerinde tasarrufta bulunabilecektir²⁷⁹.

---

²⁷⁶ "Vakıflar Umduğunu Bulamadı", *Radikal*, 5 Mayıs 2003.

²⁷⁷ Türkiye devletini 2005 yılında AİHM'de temsil eden avukatın beyanına göre devlete geçen malların sayısı 900'dür. Oysa karşı tarafın tezine göre, gayrimüslimlere ait 160 vakfın toplam 2 bin 570 parçasına devlet el koymuştur, bkz.Oktay Ekşi, "Sadece Patrik mi Dertli?", *Hürriyet*, 22.09.2005.

²⁷⁸ *Akşam*, 22 Ekim 2005.

²⁷⁹ *Sabah*, 02.10.2006.

10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından 9 maddesi üzerinde tekrar görüşülmek üzere Meclis'e iade edilen tasarı, Adalet komisyonu tarafından 13.03.2007 tarihinde aynen kabul edilmiştir²⁸⁰.

Cumhurbaşkanı Sezer veto gerekçesinde şu görüşlere yer vermiştir; "Yasayla, yeni vakıfların vakıf senedindeki amaçları gerçekleştirmek üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bildirimde bulunmak koşuluyla şube ve temsilcilik açabilmesi; vakıfların yeni taşınmaz mal edinebilmeleri, mülhak vakıfların²⁸¹ hayrat niteliğindeki taşınmazlarının özgülenebilmesi; cemaat vakıflarına ilişkin, kısmen ya da tümüyle hayrat olarak kullanılmayan taşınmazların, vakıf yönetiminin istemi üzerine Vakıflar Meclisi kararıyla, aynı cemaate ilişkin başka bir vakfa özgülenebilmesi ya da vakfın akarına dönüştürülebilmesi; vakıfların, yurtiçi ve yurtdışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan ayni ve nakdi bağış ve yardım alabilmesi, yurtiçi ve yurtdışındaki benzer amaçlı vakıf ve derneklere ayni ve nakdi bağış ve yardım yapabilmesi; vakıfların, amacını gerçekleştirmeye yardımcı olmak ve vakfa gelir sağlamak için Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bilgi vermek koşuluyla iktisadi işletme ve şirket kurabilmesi ya da kurulmuş şirketlere ortak olabilmesi olanaklı kılınmıştır. Bu düzenlemeler, hukukun genel ilkeleriyle, Anayasanın 2.maddesinde yer verilen hukuk devleti niteliğinin gereği olan hukuk güvenliği ilkesiyle, Anayasanın örgütlenme özgürlüğü ve mülkiyet hakkına ilişkin 33. ve 35.maddesindeki kurullarla bağdaşmamaktadır"²⁸².

Halen üzerinde tartışmaların devam ettiği tasarımı hukukçular "Muğlâk", azınlıklar "Yetersiz", karşıtlar "Teslimiyetçi!" olarak nitelendirmektedirler. Hukukçulara göre tasarı, Türk ve azınlık vakıflarına farklı statüler getirerek "Eşitlik" ve "Ayrımcılık yasağı" ilkelerini çiğnemektedir. Bu da Anayasa'nın 2 ve 10. maddelerine, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14.maddesine, Lozan Antlaşması'nın 40.maddesine açıkça aykırılık oluşturmaktadır. Azınlık sözcüleri de, geçici 9.maddeyi örnek göstererek kanunun yürürlüğünden itibaren 18 ay içinde tapu sicil müdürlüklerine

²⁸⁰ *Yeni Şafak*, 14.03.2007.

²⁸¹ Medeni Kanundan önceki vakıflar Mazbut ve Mülhak Vakıflar olarak ikiye ayrılır. Mazbut Vakıf, Medeni Kanundan önce idarelerine el konmuş veya mütevelliliği bir makama şart edilmiş ya da hayri bir hizmeti kalmamış vakıflardır. Mülhak Vakıf ise, vakıf senedinde öngörülen mütevellileri (yöneticileri) tarafından yönetilen vakıflardır. Mazbut vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğüne, mülhak vakıflar ise mütevellileri (vakıf senedinde gösterilen yöneticileri) tarafından idare olunurlar.

²⁸² Cumhurbaşkanı, ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin de cemaat vakıflarının dini, hayri, sosyal, eğitimsel, sağlık ve kültürel alanlardaki gereksinimlerini gidermek üzere Bakanlar Kurulu'nun izniyle taşınmaz mal edinmelerini Anayasa'ya uygun bulduğunu belirtmiştir, *Milliyet*, 30.11.2006.

müracaat edilmesi olarak tanımlanan süre kısıtlamasını sadece kendileri için getirilen "Negatif ayırimcılık" diye nitelendirmektedirler. Karşıt gruplara göre ise, azınlık vakıfları özgürce mal edinebilmelerine imkan sağlayan 6.madde sayesinde bağış toplama ve mal edinme hakkı ile birer siyasal güç haline geleceklerdir²⁸³.

d- Ruhban Okulu Sorununun Gelişimi

Fener Rum Patrikhanesi ile ilgili olarak Türkiye'yi uluslararası kamuoyunda zor durumda bırakan meselelerin başında Heybeliada Ruhban Okulu sorunu gelmektedir. Başlangıçta bir azınlık okulu olarak faaliyet gösteren okul, Patrik Athenagoras ile beraber Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin iyileştiği dönemde, Grek-Ortodoks kültürünün akademisi durumunda olan uluslararası bir yüksek okul haline dönüşmüştür. Türk yasaları ve Lozan Antlaşması'ndaki eşitlik ilkelerine aykırı olarak göz yumulan bu durum, Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından özel okullar yasasını değiştirerek bu okulları Milli Eğitim bakanlığı'na bağlaması ile sona ermiştir. Okulun sadece kendisine bağlı olmasını isteyen Patrikhane, bu durumu kabul etmeyerek okulun Teoloji bölümünü kapatmıştır. Bu durum Patrikhane ve Yunanistan tarafından yıllarca Türkiye aleyhtar bir propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır.

i- Okulun 1971'de Kapatılıncaya Kadar Geçirdiği Evreler

Heybeliada Ruhban Okulu, 19. yüzyıldan itibaren Ortodokslar arasındaki dini birliği korumak amacıyla bir teoloji okulunun açılmasını gündeme getiren Fener Rum Patrikhanesi tarafından, 1821'de yanan Heybeliada'daki Ayia Triada Manastırı'nın restore edilmesi suretiyle 1 Ekim 1844'te açılmıştır.

Okuldaki eğitim, şu dört ana aşamadan geçmiştir;

1- 1844–1919: Dört yıl ortaokul ve üç yıl teoloji eğitimi

---

²⁸³ "En Hassas Tasarı", *Sabah*, 20.09.2006.

- 2- 1919–1923: Orta eğitimsiz, beş yıllık teoloji eğitimi
- 3- 1923–1951: Dört yıl ortaokul ve üç yıl teoloji eğitimi
- 4- 1951- 1971: Dört yıl lise ve üç yıl teoloji ihtisas eğitimi

Heybeliada Ruhban Okulu, 12 Mart 1936 tarihinde Tarabya Metropolitleri Yovakim ve Bursa Metropolitleri Polikarpas tarafından Kadıköy Evkaf İdaresine verilen beyanname ile 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereği mülhak vakıflar kapsamına alınmış ve hazine adına tapu kaydı yapılmıştır²⁸⁴.

Heybeliada Ruhban Okulu'nun faaliyetlerini sürdürdüğü dönem boyunca müdürleri metropolitler arasından atanmış ve aynı zamanda Ayia Triada Manastırı'nın da sorumlusu olmuşlardır.

1936 yılında Heybeliada'daki Deniz Kurmay Okulu'nun ihtiyacı gözönüne alınarak Heybeliada Ruhban Okulu ve Eytam Mektebi'nin (Diğer bir adı ile Çam Manastırı veya Yetimhane), İstanbul Vilayeti'nin 25.04.1918 tarih ve 447 sayılı yazısına dayanılarak idari bir tasarrufla istimlakı gündeme gelmiştir²⁸⁵.

Bakanlar Kurulu'nun 5 Kasım 1942 tarihli toplantısında verdiği 4265 sayılı kararla Eytam Mektebi'nin istimlakının tamamlanmasına, Heybeliada Ruhban Okulu'na ait işlemin ise ertelenmesine karar verilmiştir. Yunan elçiliğinin istimlak kararına itiraz etmesinin ardından, Başbakanlığın isteği ile 1947 yılında Dışişleri, Maliye ve Adalet Bakanlıkları tarafından bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon, incelemesinin ardından, Ruhban Okulu'nun eski sahiplerinde kalmasına, tapudaki kaydın sahipleri adına değiştirilmesine, ancak hükümetin bu binayı her zaman istimlak edebileceğine karar vermiştir. 1950 yılında her iki okulu temsil eden avukatların da hazır bulunduğu bir komisyon aracılığı ile bir sulhname hazırlanmış ve 2 Haziran 1952 tarihli ve 25147 sayılı kararname ile Eytam Okulu ve Heybeliada Ruhban Okulu meselesinin hazırlanan bu sulhname hükümleri gereğince halledilmesine karar verilmiştir²⁸⁶.

Adı geçen sulhname uyarınca, Heybeliada Ruhban Okulu'nun hazine adına kayıtlı olan tapusu, Tepe Manastırı adına tescil edilmiş, Eytam Mektebi hazineye terkedilmiştir.

---

²⁸⁴ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.288.

²⁸⁵ *A.g.t.*, s.67.

²⁸⁶ *A.g.t.*, s.69.

1948 yılında Athenagoras'ın Patrikliğe getirilmesi²⁸⁷ ve 1950'de Menderes Hükümeti'nin başa gelmesi ile yeni bir dönem açılmış²⁸⁸ ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın 8 Aralık 1950 gün ve 9127/7 ve 2601 sayılı emriyle dört sınıflı kısım lise derecesine çıkarılmış, üç sınıflı kısma bir sınıf daha ilave edilerek "Teoloji Yüksek Okulu" olarak derecelendirilmiştir²⁸⁹. Bakanlığın Tarım ve Terbiye Dairesi 25.9.1951.gün ve 151 Sayılı kararı ile yeni yüksek okulun yönetmeliği İstanbul Vilayetine gönderilmiştir²⁹⁰.

Ayrıca Başbakan Adnan Menderes'in Heybeliada Ruhban Okulu'na öğrenci olarak gelmek isteyen yabancılara vize verilmesi husunda ilgililere verdiği talimat sonrası okula çok sayıda yabancı öğrenci gelmiştir. Yabancı öğrenci sayısının hızla artması²⁹¹ ve Rum azınlığa ruhban yetiştirme olan kuruluş amacından uzaklaşması sonucunda, 1951 yılında başlanılan yabancı öğrencilerle ilgili uygulama, 30 Mayıs 1963 tarihli bir genelge ile değiştirilmiş ve yabancı öğrenci adaylarına soruşturma yapmaksızın vize verilmesi uygulamasına son verilmiştir²⁹².

Ayrıca dönemin Mili Eğitim Bakanı İbrahim Öktem de basın mensuplarına verdiği beyanatta, Lozan Antlaşması'nın 45.maddesindeki mütekabiliyet esasına sadık kalınacağını ve Batı trakya'daki Türk azınlığa verilmeyen haklara mukabele edileceğini açıklamıştır²⁹³.

---

²⁸⁷ Athenagoras, Türkiye'ye gelişi münasebeti ile kendisi için Ankara Palas otelinde verilen yemekte; Heybeliada'daki Ruhban Okulunun Ortodoks Üniversitesi haline getirilmesini ve İstanbul'un Ortodoks dünyasının merkezi yapılmasını istediğini belirtmiştir, bkz. *a.g.t.*, s.60.

²⁸⁸ Hâlbuki Patrikhanenin yabancı öğrenci ve ihtisas okulu konularında daha önce yapmış olduğu istekler, İçişleri, Dışişleri ve Milli Eğitim Bakanlıkları temsilcilerinin oluşturduğu bir kurul tarafından incelenmiş ve 26 Ekim 1949 tarihli kararında, okulun öğrenci sayısı ve Türkiye içerisindeki Rum azınlığı sayısı gözönüne alındığında Patrikhanenin okulla ilgili isteklerinin ihtiyacın çok üstünde olduğu tespiti yapılmıştır. Karara göre bu talep, okulu azınlık müessesesi mahiyetinden çıkararak bütün dünya Ortodokslarını toplayacak bir ilim merkezi haline getirme gayesini içermektedir. Yüksek okul seviyesine getirilmesi yönündeki isteğin ise okulun ancak ilahiyat Fakültesine bağlı bir ortodoks Kürsüsünün ilavesi suretiyle düşünülebileceği, aksi bir durumun diğer azınlıklara için emsal teşkil edeceği bildirilmiştir, bkz. *a.g.t.*, s.72.

²⁸⁹ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.291.

²⁹⁰ Ömer Sami Coşar, "Patrikhane Dosyası", *Hürriyet*, 18.08.1976.

²⁹¹ Bu konudaki en önemli tespit, 1950–1969 yılları arasında eğitimini tamamlayan 225 öğrencinin sadece 38'nin Rum asıllı Türk vatandaşı olması ve 162'si Yunan uyruklu olmak üzere 187'sinin yabancı uyruklu olmasıdır. Bu arada, 1952'de okulda eğitim veren 20 öğretmenin 12'nin de Yunanistan vatandaşı olduğunun belirtilmesi yerinde olacaktır, bkz. Gözde Kılıç Yaşın, "ABD- AB girişimleriyle gündeme gelen tartışma: Heybeliada Ruhban Okulu", *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, S.26, 27.12.2004. s.22.

²⁹² *A.g.t.*, s.84.

²⁹³ Bakan konuşmasında Yunan hükümetinin Türkiye'de eğitim görmüş Türk asıllı otuzbeş öğretmene Batı Trakya okullarında görev vermediğini ve bu harekete aynen mukabele edileceğini söylemiştir, *Milliyet*, 13.04.1964.

ii. Heybeliada Ruhban Okulu'nun Teoloji Bölümünün Kapatılması

1971 yılına gelindiğinde ise Danıştay'ın başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi, 1969/31 Esas, 1971/3 Karar ve 12 Ocak 1971 tarihli kararıyla, 625²⁹⁴ sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 1, 13. maddeleri ile beraber 8nci maddenin özel yüksek okullara ilişkin 2, 3 ve 4. fıkraları ve 48 nci maddenin özel okullara ilişkin hükümlerini iptal etmiştir²⁹⁵.

625 sayılı özel okullar yasasının iptal edilen maddeleri 1960 Anayasası'nın 120 nci maddesindeki “*Bütün yüksek öğretim kurumlarının yalnız devletçe ve yasa ile, bilim ve yönetim bakımından özerk bir kamu tüzel kişiler biçiminde kurulabilir*” hükmüne aykırı olduğu için kaldırılmıştır²⁹⁶.

Bu hükümlerin iptal edilmesiyle, 1951 yılındaki yönetmelik değişikliğinin ardından diğer yüksek okullar gibi özel bir yüksek okul mahiyetinde olan ve bu yüzden hukuki varlığı ortadan kalkan Heybeliada Ruhban Okulu'nun Teoloji bölümü, bölümün bir devlet üniversitesine bağlanmasını kabul etmeyen Patrikhane tarafından kapatılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı ile yüksek öğretim kurumları üniversite çatısı altında bütünleştirilmiş ve birçok ileri ülkede geçerli olan çağdaş bir uygulamaya geçilmiştir.

Heybeliada Ruhban Okulu'nun lise kısmı ile ilgili olarak ise herhangi bir değişikliğe gidilmemiş, öteki özel ya da vakıf liseleri gibi devamını sürdürmüş, ancak toplamda 1750 Rum'un yaşadığı İstanbul'da öğrenci yokluğundan dolayı yasal olarak açık, ancak uygulamada kapalı bir konuma gelmiştir. Bugün bir tek öğrencisi olmadığı halde Milli Eğitim bakanlığınca atanan yöneticisi hergün göreve gitmektedir²⁹⁷.

---

²⁹⁴ 625 Sayılı Kanun, 08.02.2007 tarihinde kabul edilen 5580 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Kanun maddeleri incelendiğinde, okulu kapatılma sürecine götüren maddelerde herhangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir, *Resmî Gazete*, 14.02.2007., S.26434.

²⁹⁵ Em. Gn. Md. lüğü Güv. D.Bşk.lığı Arşivi Klasör No: 42226-3/3-8/F3'den aktr. *a.g.t.*, s.96.

²⁹⁶ Üniversitelerin özerkliği ilkesi benimsenirken güdülen amaç, üniversite öğretimi niteliğindeki yüksek öğretimi nesnel, bilimsel ölçüler dışındaki etkilerin, başka bir deyimle siyasal çevrelerin, çeşitli çıkar veya düşünce kümelerinin etkileri dışında tutmaktır, bkz. *a.g.t.*, s.93.

²⁹⁷ Kavşak Özgen Acar, “*Heybeliada Ruhban Okulu*”, *Cumhuriyet*, 21.09.2004.

iii- Teoloji Bölümü'nün Kapatılmasından Sonraki Hukuki Girişimler

Patrik Athenagoras, okulun faaliyetine son verilmesinin ardından dönemin Başbakanı Nihat Erim'e gerekçeli bir başvuruda bulunmuş, ayrıca Ankara üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörlerinden Hicri Fişek'e hazırlattığı bir görüşü mesnet olarak göstererek, aynı üniversitenin Devletler Hukuku Profesörlerinden Ömer İlhan Akipek'i avukat tayin etmek suretiyle 17 Ekim 1971 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı aleyhine dava açmıştır²⁹⁸. Gerekçelerinin günümüzdeki tartışmalarla paralellik taşıdığı başvurudaki ana başlıklar şunlardır;

1- Teoloji bölümünün yüksek okul sayılmaması gerekmektedir. İleri sürülen gerekçede, okul mezunlarının yalnız rahiplik mesleğine girebildiği, okullarda öğretmenliğe kabul edilmediği, diğer lise mezunları gibi okulun eğitim ve öğretiminde bilimsel araştırma metodunu uygulamadığı gösterilmiştir.

2- Okul bir meslek yüksek okulundan ileri gidemez. Gerekçe olarak 625 sayılı kanunun 1.maddesi ile müsaade edilen okullardan olmadığı, bu yasanın yürürlüğünden çok önce faaliyet göstermeye başladığı, 125 yıldan beri devletin gözetimi altında ve 25 Eylül 1951 gün 151 sayılı yönetmeliğe ve müfredat programına uygun olarak faaliyet gösterdiği ve mezunlarına yüksek okul mezunu sıfatını bahşetmediği gösterilmiş, dolayısıyla ancak meslek yüksek okulu sayılabileceği ileri sürülmüştür.

3- Kapatma, Lozan Antlaşması'nın "azınlıkları korunması"na ilişkin üçüncü faslına ve 1960 Anayasa'sının 12. maddesinde öngörülen eşitlik ilkesine aykırıdır.

Hâlbuki 1950 yılından önce okul müdürlüğü tarafından dönemin hükümetine sunulan muhtıradaki, teoloji bölümünün yıllardan beri fiilen taşıdığı yüksek okul statüsünün tanınması istenmiştir²⁹⁹. 1951 yılında yürürlüğe giren Heybeliada Ruhban Okulu Yönetmeliği, bu düzenleme ile dört yıla çıkarılan teoloji bölümünün bir yıllık yüksek öğrenim veren yüksek okul sayılmasını kabul etmiştir. Teoloji bölümünün ders

²⁹⁸ A.g.t., s.97 vd., Dava konusu ile ilgili olarak ayrıca bkz.Elçin Macar, a.g.e., s.293 vd.

²⁹⁹ A.g.t., s.101.

muhteviyatına bakıldığında lise seviyesinin çok üzerinde bir ihtisas eğitimi verdiği görülmektedir³⁰⁰.

Patrikhanenin mezun olan öğrencilere gizli olarak, diploma yerine geçen ve Milli Eğitim Bakanlığı Diploması ile çelişen bir belge daha verdiği tespit edilmiştir. Bu belgede, okul mezunlarına teoloji öğretmeni unvanı verildiği görülmektedir. Ayrıca, son 11 öğrencinin okulun kapatılması ile Selanik İlahiyat fakültesine yatay geçiş yaparak öğrenimlerini tamamlamaları ve daha önceki dönemlerde mezun olanlar da dahil olmak üzere Yunanistan'daki liselerde öğretmenlik yapabilmiş olmaları, okulun yüksek okul olduğunun Yunanistan tarafından da kabul gördüğünü göstermektedir³⁰¹.

“ATHENAGORAS

Allahın İnyeti ve İstanbul

Yeni Roma Başpiskoposu ve Ekümenik Patrik

—Patrikin Tuğrası—

Heybeliada İlahiyat Okulu'nda muazzez ilahiyat derslerini dinleyerek mezuniyet imtihanının başarıyla veren... Oğlu... a'ya kilise tarafından “Ortodoks Hıristiyan Teolojisi Öğretmeni” unvanı verilmiş olup, bu unvanın istilzam ve bahşettiği hukuk ve yetkiler de tevdi edilmiş olduğundan, Allah'ın bağında muvaffakiyetle çalışması temennisi ile PATRİKHANE BELGESİ kendisine verildi.

YIL... AY... ”³⁰²

Kapatma kararı, Lozan Antlaşması'nın azınlıkların korunması ve eşitlik ilkesine aykırı olamaz zira devlet denetimi dışında yüksek okul açma izni sadece azınlıklara mensup vatandaşlara değil, tüm vatandaşlara yasaklanmıştır. Lozan

³⁰⁰ Haftalık Ders Konuları İçin bkz. EK-7.

³⁰¹ Zekai Baloğlu, “Patrikhane ve Rahipler Okulu, İnceleme Raporu”, s.51'den aktr. *a.g.t.*, s.96.

³⁰² *A.g.t.*, s.102.

Antlaşması azınlıklar için imtiyazlar değil, tüm vatandaşlara eşit haklar getirmiştir. 1971 yılındaki Anayasa Mahkemesi kararına kadar Türkiye'nin asli unsuru olan vatandaşları kendi din adamlarını devletten bağımsız olarak yetiştirme imkanına sahip değil iken, Ortodoks Rumlar kendi din adamlarını kendileri yetiştirmişlerdir. Mahkemenin kamu düzeni açısından aldığı karar bu eşitsizliği ortadan kaldırmıştır.

Din adamlarının özel okullarda değil, devlet okullarında yetiştirilmesi Anayasa, Anayasa Mahkemesi kararı, Yüksek Öğretim Kurumları Kanunu, Özel Eğitim Kurumları Kanunu ve Milli Eğitim Temel Kanunu ile düzenlenmiş bir devlet politikasıdır.

Teoloji bölümünden mezun olanların yüzde 80'nin yabancı ve ekseriyetinin Yunan vatandaşı olduğu bir okulun azınlık okulu olduğu ve kapatmanın Lozan Antlaşması'nın 40 ncı maddesindeki "Ekalliyetlerin Korunması" hükmüne ve İnsan Haklarına aykırı olduğunun ileri sürülmesinin ise tartışmaya dahi değer olmadığı kanaatindeyiz.

B- PATRİKHANE VE ORTODOKS MEZHEBİ

1- Ortodoksluk Nedir?

1054 yılında Doğu Roma Kilisesi (Ortodoks) Roma'dan tamamen ve resmen ayrılmasından sonra Balkanlardaki Hıristiyan Topuluğun hemen hemen tamamını kapsayan Doğu Hıristiyanlığı'na "Ortodoks"luk denmiştir³⁰³. Katolik ve Ortodoks kiliseleri arasındaki asıl ayrılık meselesi, M.S.850'li yıllardan itibaren Papa'nın ulûhiyet iddiası ve üstünlüğünü Ortodoks Kilisesi'nin kabul etmemesidir.

İlber Ortaylı, mezhepler arasındaki bu uluhiyet tartışmalarına şöyle bir açıklama getiriyor; "*Ortodoks Kilisesi'ne göre, Ruhban arasında, keşiş, papaz (yani cemaati aydınlatan ve ibadeti yaptıran) ve nihayet Piskopos olmak üzere üç derece*

---

³⁰³ Hakan Alkan, *a.g.e.*, s.13.

vardır. Piskoposun ruhani bir vasfı vardır ve rahiplerin üstünde bir yöneticidir. Patrik ise ilahi bir makam değildir, piskoposlardan bir tanesinin bir idareci-koordinatör olmasıdır. Yani Ortodoks Kilisesi'nde uluhiyet kazanmış tek bir yüksek ruhani yoktur. Katolik Kilisesi'nde ise XIX. yüzyıldan itibaren Papa'nın yanılmazlığı ve hükümlerinin tartışılmazlığının kabul edilmesi ile beraber bu uluhiyet kendisine verilmiştir”³⁰⁴.

Katolik Kilisesi, Lâtin dili ve kültürüne dayanırken, Doğu Kiliseleri çoğunlukla Yunanca veya Süryaniler'in kullandığı Aramca gibi ölü dillerden birini kullanmaktadır. Ortodoks ve Katolik kiliselerinin günümüzde dahi birleşmesi söz konusu olduğunda oğuldan kelimesi sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ulûhiyet-i selâse (trinite) Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'u ifade etmekte ve her iki mezhep tarafından kabul edilmektedir. Ancak Ortodokslar için Oğul, Baba'nın ulûhiyetini alan ve onun bir parçası olarak var olurken, Katolik Kilisesi “Baba'dan ve Oğul'dan” sözetmekte ve bu terim yüzünden Ortodokslarca Tanrı'ya ortak koşmak, Tanrı'yı ikilemekle suçlanmaktadır³⁰⁵.

“Ortodoksluktaki “doğru ve tam duasal bağlılık kurabilme gayreti”, Ortodoksluğun, yetki kaynağını yazılı metinlere dayandırmasını sağlamakta ve uygulamakta olduğu yetkinin kaynağını yazılı kutsal metinlere dayandırmaktadır. Dolayısıyla, Papaların tersine, Patrikler bir yandan yazılı metinlerde öngörülen kısıtlamalara, diğer yandan da egemen devletin öngördüğü yasalara bağımlıdırlar. Patriklerin görevi, Ortodoks Kilisesi'nin başı olan imparatorun, kendisinin ve ülkesinin çıkarlarına uygun olan isteklerini, yazılı kutsal metinlere uyumlu kılmaktan geçer”³⁰⁶.

Ortodoksluk'ta ruhban sınıfı üç kısımdır. Bunlar Diyagos, Papaz ve Episkopos'tur. Bu üç sınıf yalnız takdis ile olunur. Bunun dışında olanlar, mesela başepiskoposluk gibi, rütbe ile verilir. Metropolit bir üst rütbeye terfi etmiş episkopos demektir. Başepiskoposlukla metropolitlik aynı makamdır. Metropolit bir bölge veya vilayetin dini amiridir. Emri altında birkaç episkopos bulunabilir³⁰⁷.

---

³⁰⁴ Bkz. İlber Ortaylı, “Ortodoks Kilisesi”, *M.B.D.*, Şubat 1987, s.17.

³⁰⁵ *A.g.m.*, s.19.

³⁰⁶ Salim Gökçen, *a.g.m.*, s.32.

³⁰⁷ Hikmet Yavuz Ercan, *a.g.m.*, s.417.

2- Ortodoks Kiliseleri

a- Ortodoks Kiliseleri'nin Hiyerarşisi

431'de Efes Konsili'nde yaşanan monofisizm (İsa'daki ulûhiyetle, Tanrı'daki ulûhiyetin ayrılamayacağı) kavgasının ardından Ortodoks kiliseleri arasında da anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. İlber Ortaylı bu anlaşmazlığı şöyle açıklıyor; “*Bu anlaşmazlık sonucunda Ermeni-Gregorien Kilisesi (Ortodoks Ermenistan Kilisesi ve Mısır'daki Kopt Kilisesi) ortaya çıkmıştır. Kıbteler aslında Şark dillerinde Mısır'daki Hıristiyanların önemli bir kısmıdır ve bunlara bugünkü bir Ortodoks rahip, bir Yunanlı veya Rus rahip monophysist diye küçümseyerek bakar. Hem kilisenin resmi doktrininde hem de halk arasında bu monifisizme ve monofisist kiliselere karşı bir yabancılaşma vardır*”³⁰⁸. Dolayısıyla, Ortodoks Kilisesi itikat bakımından bir birlik içinde değildir ve Katolisizm'le Protestanizm'den çok evvel bölünmelere uğramış bir kilisedir.

Dünyada yaklaşık 320 milyon Ortodoks yaşamaktadır ve bu Ortodoks nüfus siyasal nedenlerle Grek ve Rus Ortodoksları olmak üzere başlıca ikiye ayrılmaktadır. Hiyerarşik olarak ise Ortodoks dünyasında birbirleriyle bağlantılı, ancak farklı özelliklere sahip üç tip kilise vardır.

Birinci grupta yer alan kiliseler Patriklik düzeyindedir. Bunlar; İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs Patrikhaneleri'dir.

İstanbul Rum Ortodoks Kilisesi, yani Fener Rum Patrikhanesi, hem bu dört Patriklik arasında, hem de bütün Ortodoks kiliseleri arasında tarihsel önceliği nedeniyle değil, Konstantin tarafından kurulması sebebiyle “Eşitler arasında ilktir”³⁰⁹.

Antakya, aşağı yukarı bugünkü bütün doğu Arap dünyasını, İskenderiye Patrikliği ise bütün Afrika'yı kapsamaktadır. Kudüs, sadece Filistin, yani İsrail ve Ürdün'ün batısıyla sınırlı bir daire iken, İstanbul Patrikliği denildiği zaman dünyanın diğer bölgeleri üzerindeki bir ruhani örgüt söz konusu olmaktadır.

---

³⁰⁸ İlber Ortaylı, *a.g.m.*, s.21.

³⁰⁹ Aytunç Altındal, *a.g.e.*, s.45.

Her ne kadar kiliselerarası hiyerarşi böyle görünse de Patrikhaneler ve bağımsız kiliseler birbirlerinin işlerine ve yetki alanlarına karışmamaktadırlar³¹⁰.

İkinci Grupta yer alan kiliseler, ulusal kiliselerdir. Bunlar; Rusya, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan, Gürcistan Patriklikleri'dir.

Üçüncü grupta yer alan ve Autosephalis Kiliseleri denilen Ortodoks kiliseleri ise şunlardır; Kıbrıs, Yunanistan, Arnavutluk, Polonya, Çekoslovakya ve Gürcistan (Autosephal Statüsü, Fener Patriği I.Dimitrios tarafından 4 Mart 1990'da verilmiştir.) Kiliseleridir.

Bunlar kendi kilise işlerini ulusal düzeyde, Patriklerden bağımsızca yönlendirme hakkına sahip olan kiliselerdir. Bu kiliseler otonom olmalarına rağmen Patrikliklere bağlıdırlar. Kendilerini ilgilendiren idari işlerde otonomduklar, ama dinsel konularda kendi başlarına ve Ortodoksluğu bağlayıcı kararlar alamazlar. Ayrıca Kanada, Afrika ve ABD metropolitlikleri de bu gruptadır³¹¹.

b- Türk Ortodoks Kilisesi

Megali İdea amacı ile başlayan Rum isyanları genelde Yunanistan, İstanbul ya da Adalar'da yaşanmış, Anadolu'daki Ortodoks halk bu harekete pek katılmamıştır.

XIX. Yüzyıl sonlarına kadar Antalya Rumlarının bir kelime Rumca bilmedikleri göz önüne alındığında³¹², Anadolu'nun iç kısımlarında oturanların Rum milliyetçiliğinden fazla etkilenmemiş olması normaldir.

Ancak yine de Patrikhanenin özellikle İstanbul ve Trabzon çevresinde başarılı olurken, Anadolu'nun diğer bölgelerinin bu gibi tahriklere kapılmamasının en önemli sebepleri Anadolu Ortodokslarının, Fener ve Yunan hükümet adamlarının tahriklerinden nispeten uzak kalması ve başlarında Papa Eftim'in bulunmasıdır³¹³.

---

³¹⁰ Salim Gökçen, "*Ruhban Okulu ve Ekümenizm*", *M.H.D.*, S.58 (Haziran, 2003), s.22.

³¹¹ Aytunç Altındal, *a.g.e.*, s.46.

³¹² Antalya Rumlarının Türkçe bilmedikleri, bu bölgede Rumca öğreten Nikoloidis adlı bir Yunan vatandaşı tarafından dile getirilmiştir, M.Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.241., ayrıca bkz.Engin Narin, "*İstanbul'un Adı Bile Yoktu (Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol Açıklıyor)*", *P.T.D.*, S.61 (Eylül, 2005), s.22.

³¹³ H.Yavuz Ercan, "*Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi*", *B.T.T.D.*, S.102 (2005), s.114.

Yakın tarihimizde, Anadolu'daki bütün Rumlar'a (Anadolu'da yaşayan Hıristiyanlara) Grek damgası vurulmuştur. Grekler'in Anadolu'ya gelişinden önce Anadolu'da birçok başka milletin var olduğu, yalnız ne var ki kültürlerin karışıp kaynaşması sırasında Grek dili ve kültürünün hepsinden öne geçtiği görülmektedir. Benzer olarak Türkler geldikten sonra bu kez Anadolu'da Türk kültürü hâkim duruma gelmiş ve yaklaşık 1000 yıldır bu kültürün egemenliği devam etmektedir. Buna örnek olarak, seksen yıl önce Anadolu Ortodokslarının Türkçe'den başka bir dil bilmediklerini yukarıda belirtmiştik.

İşte kendilerinin öz ve öz Türk olduğunu söyleyen ve Patrikhanenin devlete karşı işlediği suçlardan rahatsız olan bu Hıristiyan Türkler, daha 1918'de Fener Patrikhanesi'nin işgalci Batılı Emperyalistlerle birlikte Türkiye'ye karşı giriştiği saldırıya tavır alan ve Fener Patrikhanesi tarafından, Sadrazam Tevfik Paşa'ya şikâyet edilen Papa Eftim'in önderliğinde bu duruma karşı çıkmışlardır.

Patrikhanenin işgal sırasındaki ihanetini tasvip etmediği için Anadolu'ya gönderdiği genelgeye karşı çıkan Papa Eftim, bütün dünyadaki Hıristiyan âlemine gönderdiği kendi genelgesinde şöyle demiştir; *“Yaşanan bütün felaketlerin müsebbibi, İstanbul'daki Patrikhanedir. Müslüman Türk kardeşlerimiz ne kadar acı çekiyor ise, bizler de Hıristiyan Türkler olarak aynı acıları yaşamaktayız. Dolayısı ile biz, devletimizden yana tavır aldığımızı bütün dünyaya duyuruyoruz ve Kuvayı Milliye'ye, Mustafa Kemal'in başkanlığında katılıyoruz”*³¹⁴.

Papa Eftim, Anadolu'daki cemaati İstanbul'un hakimiyetinden kurtarmak amacı ile, Ankara Hükümeti'nin de onayını alarak, 21 Eylül 1922'de Kayseri'de bir kongre toplamıştır. Bu kongreye başta Konya ve Maçka Metropolitleri ile Antalya ve Gümüşhane Episkoposu olmak üzere 72 Ruhani katılmıştır. Fener etkisi altında olan İstanbul'daki sekiz ruhani dairenin katılmadığı bu kongrede; kanun ve nizamlara aykırı olarak seçilen Patrik Meletios'un Patriklikten çıkarılarak Fener Patrikhanesinin feshedilmesine, Kayseri'de bağımsız bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulmasına, Kilise ve cemaatler tarafından Papa Eftim'e Anadolu Ortodoks Kilisesi'nin Umumi vekilliğinin verilmesine karar verilmiştir³¹⁵.

---

³¹⁴ Engin Narin, *a.g.m.*, s.25.

³¹⁵ M.Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.247.

Kayseri'de Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulunca Fener Rum Patrikhanesi bu kuruluşun kendileri tarafından tasdik edilmediğini ve bağımsız bir kilise olamayacağını ileri sürmüştür. Hâlbuki şu unutulmamalıdır ki Fener Patrikhanesi kurulurken de Roma Katolik Kilisesi bu kiliseyi tanımamış ve aforoz etmiştir³¹⁶.

Papa Eftim, 17 Ekim 1923 günü toplanan Sen Sinod'u, Ortodoks Kilisesi ve cemaatleri Umumi Vekili sıfatı ile feshetmiştir. Meletios azledilirken, Papa Eftim Patrikhane mümesilliğine getirilmiştir.

Günümüz Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenol, "Söz konusu kongre bu kararları alırken böyle bir güce sahip miydi?" sorusuna şöyle cevap vermektedir; "Özellikle vurguluyorum, Balkan Harbi öncesinde, Balkanlar da İstanbul'a bağlı idi. Fakat bu savaş sonrasında, tek tek kendi bağımsızlıklarını ilân ettiler, kendi Patrikhanelerini kurdular ve İstanbul'dan koptular. Şayet Fener'deki Patriğin öne sürdüğü gibi Fener Patrikhanesi "ekümenik" olsaydı, o günlerde, ne Sırp ayrılıp kendi Patrikhanesini kurardı, ne Bulgar ne Romen. Yani Balkanlar, daha Osmanlı yıkılmadan önce, Fener'in ekümenlik iddiasını kabul etmediler ve peş peşe ayrıldılar. İşte Kayseri'deki kongre, İstanbul'daki Fener Patrikhanesi'nin feshine karar verirken, kendinde bu gücü görüyordu. Nasıl? Katılan 72 metropolit, kendi yönetim kurullarından ve kendi cemaatlerinden güç alıyordu. Çünkü kilisesini kuran da, yıkan da cemaattir! O gün alınan kararlar, hem hukuki yönden, yani devletin yönetimi açısından, hem de dinsel yönden kurallara uygundu. O bilinç içinde uygulandı, o hakka haizdi. Fakat ne yazık ki, Hıristiyanlığın dinsel hukuku iyi bilinmediği için, bu anlaşılmadı. Cumhuriyet döneminde de bunun üzerine gidilmedi, nedir, ne değildir araştırılmadı. O gün, Kayseri'deki kongrede alınan o kararla, Fener' deki olay, bitmişti aslında (...)"³¹⁷.

Kongrenin ardından, Yunanistan'ın entrikaları ile Kadıköy Metropolidi Grigorios'un Patrik seçilmesi üzerine Papa Eftim Patrikhane vekilliğinden istifa etmiş, ardından Ortodoks Kilise ve Cemaatleri Genel Vekili sıfatı ile Sen Sinod'u bir kez daha feshederek Patrik'i azletmiştir. Fakat bu da uzun ömürlü olmamış ve çalışmalarına, Patriklikten ayrı İstanbul Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi Patriği olarak devam etmeye karar vermiştir.

---

³¹⁶ A.g.m., s.118.

³¹⁷ A.g.m., s.119.

6 Haziran 1924'de Panaiya Kilisesi'nde yapılan kongrede şu kararlar alınmıştır; “Fener Patrikhanesi ile dine ve dünyaya ait bütün alâkaların kesilmesi, Kayseri'de önceden kurulmuş olan Türk Ortodoks Merkez Kilisesi'nin İstanbul'a nakledilerek başkanlığına Papa Eftim'in getirilmesi, Ortodoks Kilisesi'nin bağımsız olması ve bu istiklâlin Hükümet tarafından tasdikine ait gerekli işlemlerin hemen başlatılması, Panaiya Kilisesi'nin Türk Ortodoksluğunun merkezi olarak tanınması”³¹⁸.

Böylece Kayseri'de kurulan Türk Ortodoks Patrikhanesi İstanbul'a, Galata'daki Panaiya Kilisesi'ne nakledilerek, “Müstakil Türk Ortodoks Kiliseleri Başpapazlığı Vakfı” olarak tescil ettirilmiştir³¹⁹.

Patrik Grigorios'un 1925 Yılında ölümü üzerine, “Kralcı” ve “Venizelist” diye iki gruba ayrılmış olan Fener papazları arasından seçilecek Patrik hususunda, sinod üyeleri arasında mücadele başlamıştır. Daha önce de değindiğimiz gibi bunlardan kral taraftarı olan Terkos Metropolitidi Konstantin Araboğlu Patrik seçilmiştir. Fakat Yunanistan'da iktidar mevkiinde bulunan Venizelos taraftarlarının İstanbul'da bulunan mübadele komisyonu nezdinde yaptıkları çabaların da neticesinde, Patrik mübadeleye tabii tutulmuştur³²⁰.

Patrik seçimlerinden sonra, Papa Eftim'e Fener Patrikhanesi tarafından verilen aforoz cezası kaldırılarak Piskoposluğa yükseltilmiş ve böylece bağımsız bir Patrikhanenin Başpiskopos'u olmuştur³²¹.

Bu tarihten itibaren Papa Eftim ile Patrikhane birçok olayda karşı karşıya gelmişlerdir. Fener Rum Patrikhanesi'nin Türk Ortodoks Kilisesi aleyhine gelişen çalışmaları ve Papa Eftim'den sonra dağılma ihtimaline karşı Türk Ortodoks cemaati bir toplantı düzenlemiş ve Fener Kilisesi'nin aralarına soktuğu bozguncu ve casusların yapacakları herhangi bir kötü harekete meydan vermemek için kendilerine sadık Papazlar seçilmesini karara bağlamışlardır. Toplantıda Papa Eftim'in amcasının oğlu Sokrat'a “Ermış”, yeğeni Nikola'ya “Doran” adları verilerek papazlığa ve oğlu Yorgi'ye

---

³¹⁸ H.Yavuz Ercan, *a.g.m.* s.120.

³¹⁹ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.160.

³²⁰ *A.g.m.*, s.121.

³²¹ Eftim'in Panaiya'yı yönetmeye başlaması rahatsızlık yaratmış ve 19 Şubat 1924'te, Patrikhane tarafından din adamlığından ihraç edilmiştir. Papa Eftim, Patrik Grigorios'u bu nedenle mahkemeye vermiş ve 30 bin lira tazminat istemiştir. Dava, 1924'te Patrik'in 500 lira para cezası alması ile sonuçlanmıştır, bkz. Elçin Macar, *a.g.e.*, s.159.

“Turgut” adı verilerek diyagosluğa tayin edilmiş ve böylece Patrikhanenin geleceği teminat altına alınmıştır³²².

Papa Eftim, 4 Mart 1968 tarihinde ölene kadar, Patrikhanenin resmi gazetesi ve Rum basını da dâhil olmak üzere, Türklük ve kendisine karşı yapılan tüm aleyhte faaliyetlerle mücadeleye devam etmiştir.

Papa Eftim'den sonra görevi, büyük oğlu Dr.Turgut Erenol, Papa Eftim II olarak devralmıştır. Turgut Erenol'un 16 Mayıs 1991'de yaşamını yitirmesiyle kardeşi Selçuk Erenol, Papa Eftim III olarak göreve gelmiş, ancak onun da 19 Aralık 2002 yılında yaşamını yitirmesi ile görevi Paşa Ümit Erenol, Papa Eftim IV olarak devralmıştır.

3- Patrikhane ve Yunan Kilisesi

Fener Patrikhanesi'nin, Osmanlı'nın son zamanlarında ve Türk Kurtuluş Mücadelesi esnasında Atina Kilisesi ile beraber hareket ettiğini önceki bölümlerde görmüştük. 1920'de Konstantin'in yeniden krallığa getirilmesinin ardından Atina'daki Venizelosçu din adamlarının çoğu görevlerinden azledilmiştir. Ancak yine de Venizelos, azillerden etkilenmeyerek yerlerinde kalmış olan, kendisine bağlı din adamları sayesinde kilise üzerindeki etkisini devam ettirmiştir. Bu din adamlarından, önceki bölümlerde de çok iyi tanıdığımız Atina Başpiskoposu Meletios ve yardımcısı Athenagoras, bir müddet sonra Amerika'ya giderek, Venizelos'un talimatıyla, geçici bir süre Atina Kilisesi'ne bağlı çalışacak olan ABD Ortodoks Başpiskoposluğu'nu kurmuşlardır³²³.

Bu iki din adamından Meletios, hatırlayacağımız gibi Türk vatandaşı olmamasına rağmen batının baskısıyla ve Osmanlı hukukuna aykırı olarak 8 Aralık 1921'de Meletios IV adıyla Fener Patriği olmuş ve ABD'de kurulan kilise birdenbire Patrikhaneye bağlanmıştır. Daha sonra Amerika Başpiskoposu olan Athenagoras ise

---

³²² *A.g.m.*, s.121.

³²³ İlber Ortaylı, *a.g.m.*, s.23.

Yunanistan, ABD, Türkiye arasındaki ilişkilerin çok iyi olduğu bir zamanda, 1948’de, ABD aracılığı ile Fener Patriği olmuştur.

Bu ve önceki örneklerde de görüldüğü gibi, Yunan Doğu Ortodoks Kilisesi, Ortodoks âleminde ruhani olmayan ancak politize olmuş bir kurumdur. Yüzbinlerce insanın katledilmesine sebep olan, ihtirası ile Doğu Roma İmparatorluğu’nu zayıflatarak daha Türkler tarafından ele geçirilmeden yıkılma noktasına getiren ve yüzlerce yıldır içinde yaşadığı Osmanlı Devleti’nin paylaşılmasında bizzat yer alan bu iktidar ve siyaset hırsı, doğu kiliselerinde her zaman dinin ve inançların önünde yer almıştır.

Balkan Savaşları öncesinde, Patrikhane ve Yunan Kilisesi tarafından uygulanan kiliseleri Rumlaştırma faaliyetleri günümüzde, Ortodoks kiliselerinin Komünizm sonrası içine sürüklendikleri yoksulluk ve bilgisizlik ortamından çok iyi yararlanan Yunan Kilisesi tarafından devam ettirilmektedir. Yunanlılar, Yunanistan’daki manastırlarda var güçleriyle Ortodoks kiliseleri için papaz yetiştirmektedirler. Rus kiliselerinin de yetersiz kaldıkları bu ortamda doğan boşluk, Ortodoksluk’tan çok Helenizm’e bağlı olan Yunanlı papazlar tarafından doldurulmaktadır³²⁴.

Bu etkinin devam ettirilmesinde, Ortaçağdan beri var olan ve günümüzde Yunanistan’ın içinde yarı otonom bir yapıda bulunan “Aynaroz Ruhani Cumhuriyeti”nin de etkisi çoktur. Makedonya’dan Ege Denizi’ne uzanan Khalkidi Yarımadası üzerinde olan ve 1912 Balkan Harbinden sonra Osmanlı’nın elinden çıkarak Yunanistan’a verilen yarımada şu anda fiili olarak Yunanistan toprağıdır. Buradaki manastırlar, idari açıdan Yunan hükümetine, ruhani açıdan ise Fener Rum Kilisesi’ne bağlıdır³²⁵.

Yunanistan ile Patrikhane arasında tarihten gelen bağlar, Cumhuriyet döneminde de hiçbir zaman kopmamıştır. Bunun en güzel örneklerinden bir tanesi, Arnavut Ortodoks Kilisesi’nin 13 Şubat 1929 yılında Patrikhaneden bağımsızlığını ilan etmesi esnasında Yunanistan’ın gösterdiği tepkide görülmektedir.

Yunanistan’ın, ırk birliği derecesinde gördüğü kilise ilişkilerinden istifade ederek Arnavutluğu ele geçirmek istemesi sonucu, bundan rahatsız olan Arnavutluk Hükümeti, Ortodoks Kilisesini otosefal yapmaya karar vermiştir. Bunun için, Sırbistan

---

³²⁴ Aytunç Altındal, *a.g.e.*, s.44.

³²⁵ Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.136.

ajanlığı suçu ile hüküm giymiş olan ve aynı zamanda Sırbistan Otosefal Kilisesinden verilmiş metropolit beratına sahip Viseryon Cuvanni isminde bir Arnavut Despotundan istifade edilmiştir. Kilise içerisindeki Patrikhane yanlısı iki metropolit azlolunarak Viseryon ile beraber, üç metropolit daha atanmış ve otosefal kiliseler için dört metropolite sahip olma şartı gerçekleştirilmiştir. Otosefal Kilisenin ilanına ait hazırlıklar son dakikaya kadar gizli tutulmuş, hükümet erkânından çoğu ve Arnavutluk resmi gazetesi Gazatta E Re bile ancak törenin yapılacağı gün olaydan haberdar edilmişlerdir³²⁶.

Arnavutluk yasalarına göre son şart olan Kral huzurunda yemin etme töreninden sonra Devlet Başkanı Ahmet Zogo şu konuşmayı yapmıştır; *“Başka milletlerin hürriyeti uğrunda Arnavutların ne dereceye kadar fedakârlık etmiş olduklarına tarih şahittir. Bilinmelidir ki Arnavut hürriyetsiz yaşayamaz. Her millet gibi Arnavut Milleti de hürriyetini birçok fedakârlıklar bahasına elde etmiştir. Bu mühim eserde Arnavut papazlarının büyük hizmetleri görülmüştür”*³²⁷.

Arnavut Kilisesi'nin bu şekilde bağımsızlığını ilân etmesine, en büyük tepki Yunanistan'dan gelmiştir. Yunan basını, bunu acı bir hükümet darbesi olarak tanımlamış ve yapılan işin taahhütlere ve mukaddes kilise nizamnamelerine uymadığını belirterek hükümeti ağır bir şekilde eleştirmiştir. Hatta yarı resmi Messenger d'Athenes gazetesi, meseleye Yunan Savunma Bakanının müdahale etmesi gerektiğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Aynı gazeteye göre Ortodoks Yunan Hükümeti, 200 bin Ortodoks Arnavudun mukadderatına yabancı kalmayacak ve gerekeni yapacaktır.

Patrikhane, Arnavutluk Otosefal kilisesini tanımama kararı almış ve Sırp Patrikliği nezdinde itirazlarını iletmek için Trabzon Metropolidi ünvanı ile Hirisint Filipidis isminde birini Belgrad'a göndermiştir. Burada dikkati çeken husus, Patrikhanenin Yunan tebasından olan ve Yunan diplomatik pasaportu ile seyahat eden bir adamı bu iş için tayin etmiş olmasıdır³²⁸.

³²⁶ Dışişleri Bakanlığında, Başbakanlığa gönderilen 29.04.1929 tarihli yazıda bunun ayrıntıları verilmektedir, BCA 030.10./233.570.12.

³²⁷ A.g.a.b.

³²⁸ A.g.a.b., Bu görev için Trabzon Metropolitinin seçilmesi Rum basınından da eleştiriler almıştır, bkz. BCA 030.10./ 256.721.3.

Yunanistan ile Patrikhane arasındaki sözü ettiğimiz bu bağ, Patrikhanenin zaman zaman kendi içerisinde meydana gelen itilâflarda bile Yunanistan'dan arabuluculuk yapmasını istemesine sebep olacak kadar ileri gitmesine neden olmaktadır. Patrikhane içinde çıkan muhalif krizi esnasında, Athenagoras'ın Başkatip Yakovos Papa Yoannis ile İllinopolis Metropolidi Gennadios Arabacıoğlu'nu Amerika'da toplanacak olan Kiliseler Kongresinin esasları üzerinde görüşmek üzere 18 Mayıs 1954 tarihinde Atina'ya göndermesindeki esas maksadının, krizin Atina Hükümeti arabuluculuğunda çözülmesini sağlamak olduğu ve Atina'ya giden metropolitlerin Yunan makamları ile temas için talimat aldıkları, ayrıca Yunan Başbakanı Papagos ve Dışişleri Bakanı Stefanopulos'a verilmek üzere mektuplar aldıkları öğrenilmiştir³²⁹.

Yunanistan Anayasası'nın 2,1-3. Maddelerinde Yunanistan'ın bir "Din Devleti" olduğu yazılıdır. Kilise ayrıca sahip olduğu 300 bin dönümü bulan geniş tarım toprakları ile Yunanistan'ın en zengin kurumudur. Sahip olduğu bu zenginlik, siyasi gücü de beraberinde getirmektedir. Kilisenin bu kadar geniş miktarda sahip olduğu topraklar ve siyasi gücü, Yunan Hükümeti ile Kilise arasında çeşitli ihtilâflara neden olmaktadır.

1976'ta Karamanlis Hükümeti döneminde başlayan kiliseye ait toprakları kamulaştırma istekleri, Papandreu Hükümeti zamanında uygulama aşamasına gelmiş, bu toprakların, topraksız köylülere dağıtılmak üzere planlandığı tasarı 1987 yılı Mart ayında Yunan Parlamentosu'ndan geçirilmiştir. Yasa tasarısının ardından bu duruma karşı çıkan din adamları bir sonuç alamayınca, son çare olarak yasanın uygulanması halinde, geçmişte ayrıldıkları Fener Patrikhanesi'ne bağlanma girişiminde bulunacaklarını bildirmişlerdir³³⁰. Bunun hemen ardından, Patrik Dimitrios, Atina Başepiskoposu Serafim'e, "*Anayasaca kabul edilen, mukaddes kanunlarla 1850-1928 yıllarında çıkarılan ve halen kanun niteliğinde olan nizamnameler ışığında, Kutsal Meclis kararı ile "evlat kiliseyi" bu zor anında sonuna kadar destekliyoruz*" ifadelerini

---

³²⁹ BCA 030.01./133.869.4.

³³⁰ Ruhaniler, Yunan Kilisesi'nin beş idari bölümünden üçü ile Girit, Aynaroz ve Onikiada'nın tamamının zaten Fener'e bağlı olduğunu hatırlatarak, geri kalan kısmın bağlanmasının bir sorun yaratmayacağını vurgulamışlardır. Bu üç bölgede bulunan kilise toprakları Fener'in sayıldığı ve Hükümet bunlara müdahale edemediği için, Yunan ruhbanın amacı Fener'e bağlanıp kendilerine bağlı toprakları kurtarmaktır, bkz.Elçin Macar, a.g.e., s.279.

içeren bir telgrafla destek vermiştir³³¹. Sorun Anayasa Mahkemesi'nin bu yasayı iptal etmesi ile çözümlenebilmiştir.

İki kilise arasında görünüşteki bu desteğe rağmen, Atina Kilisesi, özellikle son Atina Başpiskoposu Hristodoulos'un göreve gelişiyle beraber, bir taraftan Yunanistan içerisinde çeşitli çevrelerle siyasi mücadeleye girerken, diğer taraftan Patrikhane ile güç yarışına girmiştir. Hristodoulos ve yandaşları, Yunanistan'daki aydınların ve özellikle sosyalist PASOK ağırlıklı politikacıların öne sürdüğü "devletle dinin ayrılması", yani Türkiye gibi laikleşmesi önerilerini vatan hainliği olarak tanımlamaktadırlar³³².

1998 yılında Patrikhane ve Yunan Kilisesi'nin ortaklaşa bir büro açma teşebbüsleri iki kilise arasındaki iktidar ve statü sorununun hangi boyutlarda olduğunu göstermiştir. Atina'da bu konu ile ilgili olarak yapılan toplantıda, Brüksel'de aynı büro içerisinde Patrikhanenin talimatları altında hareket etmek istemeyen Yunan tarafı, bağımsız bir büro açmak istediğini belirtmiş ve işi daha da ileriye götürerek, önce statüsünün belirlenmesi gerektiğini söyleyerek Patrikhanenin Atina'da büro açmasına dahi karşı çıkmıştır. Ayrıca devam eden müzakerelerde, Yunanlı bir din adamının, Patrikhanenin Türkiye topraklarında bulunduğunu ve dolayısıyla Yunanistan Kilisesi'nin işlerine karışamayacağını kastederek, "*Başımıza Padişah getirmeye niyetimiz yok.*" dediği ileri sürülmüştür³³³.

Fener'in, Ortodoks liderliğini ele geçirmek maksadıyla, Yunan Kilisesinden ayrı olarak izlediği siyaset iki kilise arasında gerginliklere sebep olsa da, Yunanistan'ın özellikle Balkanlardaki Ortodoks hamiliği ve önderliği çabaları Yunan Kilisesi ile Patrikhane ilişkilerinde bir dönem yakınlaşmaya yol açmıştır. Aradaki gerginlik sebebi ile 9 yıldır Atina'yı ziyaret etmeyen son Patrik Bartholomeos, Mayıs 1999'da Yunanistan'da devlet başkanı gibi karşılanmıştır³³⁴.

Ancak yine de Patrikhanenin, Türkiye'nin AB üyeliğini, kendisinin ve Türkiye'deki Rumların geleceğinin güvencesi olarak görmesi ve bu yönde bir politika izlemesi de Yunan Kilisesi ile karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır.

---

³³¹ *A.g.e.*, s.280.

³³² *Cumhuriyet*, 09.06.1998.

³³³ *Zaman*, 14.09.1998.

³³⁴ Ertan Köse, *a.g.e.*, s.240.

Bu sorunu çözmek ve iki kiliseyi yakınlaştırmak amacıyla, 1995 yılında ABD başkanı Clinton'un danışmanlarından Stefanopoulos, Patrik Bartholomeos'la görüştüğünden sonra gittiği Atina'da şu açıklamayı yapmıştır; “*Patrik, Gümrük Birliğinin gerçekleşmesinin İstanbul'daki Rum toplumunun yaşayabilmesi açısından önemli olduğunu söylüyor. Amerika yönetimi olarak İstanbul'da Rum toplumunun yaşayabilmesi için güvence veriyoruz. Patrik'e de bu güvenceyi verdim*”³³⁵.

Günümüzde 1928'de Balkan Savaşları'ndan sonra Yunanistan sınırları içerisinde kalan “*Yeni Bölgeler*”, iki kilise arasındaki en önemli sıkıntı konusunu teşkil etmektedir. Patrikhane, bu bölgelerin vekâletini 1928'de Yunan Kilisesi'ne bırakmıştır. Ancak Yunan Kilisesi, son Başepiskoposu Hristodoulos döneminde, bu anlaşmayı unutturma politikası izlemeye başlamıştır³³⁶.

Atina Başpiskoposu Hristodoulos'un, 2004 yılı içerisinde, Patrikhanenin manevi sorumluluğunda olan bu yerlerden Selanik, Kozani ve Elefterupolis metropolitliklerine atama yapması, Yunanistan tarafından yüzyılın krizi olarak nitelendirilecek bir krize neden olmuştur³³⁷. Patrikhane, Atina Kilisesi'nin bu hareketinin ardından Fener'e bağlı 42 metropoliti olağanüstü toplantıya çağırarak Hristodoulos ile her türlü ilişkiyi kesme kararı almıştır. Patrikhanenin Kuzey Yunanistan'daki metropolitlikleri üzerindeki manevi egemenliğe saygı göstermediği, Patrikhane ile Yunan Kilisesi arasında var olan 1928 tarihli anlaşmaya sadık kalmadığı, kilise kurallarını ihlal ederek Ortodoks Kilisesi'ne zarar verdiği gerekçesi ile alınan bu kararın ardından yapılan açıklamada, atamaların Yunan Hükümeti tarafından onaylanması durumunda bu bölgelerin yönetimlerine Patrikhane tarafından el konacağı bildirilmiştir. Ruhani Meclisin, Cumhuriyet'in ilanından bu yana ilk kez böyle bir toplantı yapması ilgi çekicidir³³⁸.

Patrikhanenin kararının haksız olduğunu ve üzüntü duyduğunu belirten Hristodoulos, “*Kilisemiz şu anda bile Patrikhane ile tartışmaktan kaçınarak, ekümenik Patriği desteklemeyi sürdürecektir*” demiştir³³⁹.

---

³³⁵ *Hürriyet*, 30 Ağustos 1995.

³³⁶ Ertan Köse, *a.g.e.*, s.238.

³³⁷ “Ruhani Egemenlik Krizi”, *Akşam*, , 02.06.2004.

³³⁸ “Ortodoks Dünyası Karıştı”, *Milliyet*, 01 Mayıs 2004.

³³⁹ “Kilise Kavgası Atina'yı Sarstı”, *Sabah*, , 02.05.2004.

Başpiskoposun bu sözlerine rağmen Atina Kilisesi'nin bu son atamalarıyla, aşırı milliyetçi papazların, “*Türk ordusunda askerlik yapmakla ve Türk ajanı olmakla*” suçladıkları Patrik Bartholomeos'un yetkilerine karşı çıktığı çok açıktır. Patrikhaneden talimat almak istemeyen Hristodoulos, Atina Kilisesi'nin statüsünü yükseltip, İstanbul, İskenderiye, Hatay, Kudüs, Rusya, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya Patrikliklerinin yanında 9. Patrik olarak ilan etmeye çalışmaktadır³⁴⁰.

İki kilise arasındaki siyasi manevralarla dolu mücadelelerde, etkili bir hamle de Patrikhaneden gelmiştir. Yunanistan sınırları içerisinde olmalarına rağmen doğrudan Patrikhaneye bağlı olan Girit Başpiskoposu ve Rodos Metropoliti, Patrikhane tarafından Sen Sinod'a seçilmişlerdir. Türkiye'de de “Yabancı metropolit ataması” adı altında çok tartışılan bu konuda, atananların ikisinin Yunan sınırları içinden olması, Patrikhanenin Yunan Kilisesi üzerinde yaptığı bir güç gösterisi olarak yorumlanmaktadır³⁴¹.

Hristodoulos, icraatları ile ilgili olarak kendi kilisesi içerisinde de muhalefet görmektedir. Bu muhaliflerden Zakintos Metropoliti Hrisostomos, Yunan Kilisesi olarak karar aldıklarını ve Başpiskopos'un Türkiye ve Patrikhane ile ilgili olarak vereceği beyanatlarının yalnızca kendi kişisel görüşleri olacağını söylemektedir³⁴².

Fenerin son zamanlarda Vatikan'la sürdürdüğü diyalog, özellikle AB üyeliği konusunda Patrik'in Türk dış politikasını destekler demeçler vermesi Yunan Kilisesini rahatsız etmektedir³⁴³. Bu rahatsızlık Aynaroz'da isyan noktasına ulaşmıştır. Patrikhanenin Vatikan'la yakınlaşma kararına uymayan ve Patrikhane tarafından buradan çıkarılmaları kararı alınan Aynaroz bölgesindeki Esfigmenos Manastırı'nın 117 papazı direnişe geçmiş, ablukaya alınan Manastır'daki isyan ancak polisin müdahalesi ile bastırılabilmiştir³⁴⁴.

Yunanistan'da, son yıllarda, Patrikhane ile ilgili olarak, “Türkiye'deki cemaatinin yok olması dolayısı ile Patrikhanenin Türkiye'den taşınması gerektiği” ve “Türkiye'nin AB üyeliğine adaylığının söz konusu olduğu bir ortamda, Türkiye'den uluslararası baskı mekanizmaları ile taleplerde bulunulması gerektiği” şeklinde iki farklı görüşün ortaya çıktığı görülmektedir. Birinci görüşün gerçekleşmesi durumunda,

³⁴⁰ *Hürriyet*, 02.05.2004.

³⁴¹ Elçin Macar, “Patrikhane Sorununu Anlamak”, *Radikal*, 15.03.2004.

³⁴² *Cumhuriyet*, 16.04.2005.

³⁴³ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.282.

³⁴⁴ “Komşuda Aynaroz Krizi”, *Hürriyet*, , 19.06.2003.

Yunanistan'ın ulus-devlet yapısından dolayı Patrikhanenin uluslarüstü konumunun bu ülkede sıkıntılar yaratacağı düşünülmektedir. İkinci görüş ile ilgili olarak ise, Yunan Dışişleri Bakanlığı'nın 2000 tarihli bir raporunda, “bugüne kadar Türkiye’den talepkâr gözükmeyen Yunan dış politikasınının terk edildiği” bildirilmiştir³⁴⁵.

Patrikhane ile Atina Kilisesi arasında yaşanan tüm bu tartışmalara rağmen, Yunan hükümetleri ve halkının Patrikhaneye olan manevi bağlılığı ve desteği hiç azalmadan devam etmiştir. 1975 tarihli Yunan Anayasası'nın “Kilise-Devlet İlişkisi” başlığı altındaki 3.maddesi, 1. ile 3. paragrafında, “Yunanistan'daki din, Hz.İsa'nın Doğu Ortodoks Kilisesi dinidir. Baş olarak, efendimiz Hz.İsa'ya tanıyan Yunanistan Ortodoks Kilisesi ile Konstantinapolis'teki büyük kilise ve aynı dindeki bütün Hıristiyan Kiliseleri arasında inanç bakımından ayrılmaz bağ vardır, aynı zamanda Kutsal Sinod Meclisleri Kanunları ile kutsal geleneğe bağlıdır”³⁴⁶ denilerek Grek Devleti'nin İstanbul Patrikhanesi'ne ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğu hükmü geçmektedir³⁴⁷. Patrik Bartholomeos, “Ruhani ve çok yönlü mücadelemizi sürdürmemiz için gücümüzü Yunan halkının duygularından alıyoruz” demektedir. Karamanlis Hükümeti, kendi ülkesindeki Katolik kiliselerin Vatikan'a bağlanmasına karşı çıksa da, her fırsatta Patrikhanenin Ekümenikliğini destekleyen açıklamalar yapmaktadır³⁴⁸.

Çeşitli nedenlerle Türkiye'ye gelen her Yunan Diplomatın Patrikhaneyi ziyaret ederek Patrik'in elini öpmesi son 10 senede bir gelenek halini almıştır. Patrik Bartholomeos da Yunanistan'ın Patrikhaneye olan ilgi ve yakınlığını şöyle belirtmektedir; “Gerek Başbakan Karamanlis'in geçenlerde Patrikhanemize teşrif etmesi, gerekse son zamanlarda sık sık memleketimize gelen Yunan bakanların Patrikhanemize gelmeleri, Yunan halkının bu ana kiliseye olan bağlılığını ve saygınlığını göstermektedir”³⁴⁹.

---

³⁴⁵ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.254.

³⁴⁶ Muammer Karabulut, *Laik Türkiye Cumhuriyeti'ni Patrikhane'ye (mi) Yıkıracaklar!*, K yay., İstanbul, 2006.

³⁴⁷ Nejat Tarakçı, “Batının Yayılma Araçlarından Biri... Küresel Mücadelede Din Faktörü”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, yıl., S.46., 16.05.2005, s.15.

³⁴⁸ *Cumhuriyet*, “Camiye İzin Yok, Atina Yönetimi Kiliseye Teslim”, 29.04.2006.

³⁴⁹ “Patrikhane Uğrak Yeri Oldu”, *Yeniçağ*, 15.07.2004.

4- Patrikhane ve Rus Ortodoks Kilisesi

Rus Ortodoks Kilisesi, Rus knezliklerinin, Türk-İslam devleti olan Altın Ordu Devleti'nin boyunduruğundan kurtularak Moskova etrafında birleşmeleri suretiyle Rus Devleti'nin ortaya çıkarılmasında büyük rol oynamıştır³⁵⁰. Kilisenin, Doğu Ortodoks kiliselerinin özelliği olan bu siyasi rolü, devletin çok geniş bir coğrafyada genişleyerek İmparatorluk halini almasında da büyük etken olmuştur.1453 yılında Doğu Roma İmparatorluğu'na Türkler tarafından son verilmesinin ardından, Rusların adeta kutsal bir sloganı haline almış olan, “*Moskova, Bizans'ın Hedefidir. Moskova, Üçüncü Roma'dır*” iddiası, Türkleri de çok yakından ilgilendiren genişleme politikasının temelini oluşturmuştur. “Slavizm-Yeni Slavizm” adları altında bir doktrin haline getirilen dini temele dayalı bu görüş, zamanla Rusya'nın siyasi ve ekonomik hedefleriyle birleştirilerek sistemleştirilmiş ve Ortodoksluğun merkezi İstanbul'un ele geçirilerek Slavların öncülüğünde ve yönetiminde eski Roma'nın hâkimiyet alanlarını da içine alacak şekilde bir Ortodoks-Slav İmparatorluğu kurulması haline gelmiştir³⁵¹.

Rusya'nın ve dolayısıyla Rus Kilisesi'nin gücünün en üst noktaya vardığı XVII. yüzyılda, Yunanlılar tarafından dönemin Rus Çarı Aleksey Mihayloviç'e Osmanlı Devleti ile savaşması ve Aya Sofya'ya tekrar haç dikmesi karşılığında bütün Ortodoks dünyasının liderliği teklif edilmiştir. Ancak, Çar Aleksey İstanbul'u alamadığı gibi, muhtemel bir birleşme için Yunan Kilise kurallarına uygun olarak yaptığı bazı reformlar, halk arasında olumsuz karşılanmış ve kendi içinde parçalanmalar yaşanmıştır³⁵².

20.Yüzyılın başlarına gelindiğinde bu iki kilisenin aynı amaç doğrultusunda tekrar yakınlaştığı görülmektedir. Fener Rum Patrikhanesi, Osmanlı Devleti'nin çökmek üzere olduğunu değerlendirerek, Moskova'daki Rus Ortodoks Kilisesi'nin desteği ile Ortodoks âleminin yeniden tarihteki güçlü yerini alacağına inanmıştır³⁵³. Ancak Hürriyetlerine kavuşan Balkan milletlerinin, ilk işleri kardeş kiliseler arasında

---

³⁵⁰ İlyas Kamalov, “Hayalden Gerçeğe III.Roma Rus Ortodoks Kilisesi”, *S.A.D.*, S.64(Ağustos, 2005), s.65.

³⁵¹ Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), “Komşularımız Rusya Federasyonu Dünü-Bugünü-Yarını”, *B.T.T.D.*, S.2.(Mart,1997), S.92.

³⁵² İlyas Kamalov, *a.g.m.*, s.65.

³⁵³ Aytunç Altındal, *a.g.e.*, s.43.

birinci derecede rol oynamak amacıyla “yeni kilise” fikrini ortaya çıkaran Rus Kilisesi’nin desteği ile kendi milli kiliselerini kurmaları olmuştur³⁵⁴.

Bolşevikler’in hâkimiyeti ele geçirmesiyle Rusya’da, rejim değişikliği yanında adeta din değişikliği de gerçekleşmiş ve Ortodoksluğun yerini ateizm almıştır. SSCB döneminde birçok kilise ve manastır yıkılmış ya da müzeye dönüştürülmüştür. Bunun etkisi ile devrimden sonra merkezi Newyork olarak seçilen bir Rus kilisesi kurulmuştur³⁵⁵.

Soğuk savaş döneminde, ABD’nin İstanbul Patrikliği’ni destekleyerek, Ortodokslar üzerindeki Rus etkisini önleme gayretleri, iki Patrikhane arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. Moskova Patrikliği Şubat 1949’da yayınlanan bir yazısında “*İstanbul Kilisesini şimdiye kadar nezaketen tanıdık*” diyerek İstanbul Patriği ile Ortodoks Kilisesinin diğer papazlarını Sovyet aleyhtarı faaliyetlerinden dolayı ihtar etmiştir³⁵⁶.

SSCB’nin son Başkanı Mihail Gorbaçov’un, ülke içinde başlattığı yumuşama politikası ve buna paralel olarak esmeye başlayan demokrasi havasının kendini dini alanda da göstermesi, kilise için yeni bir dönem başlatmıştır. BDT’nin dağılmasından sonra, birlikten ayrılan milletlerin din olgusu ile bir arada tutulması amacı ile Rus Ortodoks Kilisesi tekrar ayağa kaldırılmış, Rusya Federasyonu’nun ilk Devlet Başkanı Boris Yeltsin döneminde güçlenmeye başlayan Kilise, Vladimir Putin döneminde bu gücün zirvesine ulaşmıştır. Putin, Çarlık Rusyası’nda olduğu gibi Ortodoksluğu Rus kimliğinin bir parçası olarak görmektedir. Günümüz Rusya Federasyonu’nda Rus Ortodoks Kilisesi’nin üstlendiği görev şu başlıklar altında açıklanabilir;

- 1- Yeniden Rus milli kimliğinin önemli unsuru olmak,
- 2- Eski Sovyet ülkelerinde yaşayan Ruslar açısından birleştirici bir unsur olmak,
- 3- Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna’yı birleştirmek,

---

³⁵⁴ Yunan Kilisesi 1833’te, Romanya Kilisesi 1865’te, Sırbistan Kilisesi 1879’ta, Arnavutluk Kilisesi 1937’de bağımsızlaşmışlardır, bkz.M.Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s.343.

³⁵⁵ Günümüzde, Moskova ve Newyork olmak üzere iki Ortodoks Rus Kilisesi vardır, bkz.Halil Berktaş, *a.g.m.*, s.22.

³⁵⁶ Erol Türkmenoğlu, “Ortodoks Birliği ve Türkiye (III)”, *Belgelerle Türk Tarihi*, S.102 (2005), s.123.

4- Diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerinde Rusya'nın etkisinin devam etmesinin bir güvencesi olmak ve bu alanda entegrasyonu desteklemek³⁵⁷.

Bugün dünyadaki 320 milyon Ortodoks nüfusun yaklaşık olarak 200 milyonuna sahip olarak en kalabalık Ortodoks Kilisesi konumunda olan Rusya Kilisesi, tüm Ortodoksluğun temsilcisi ve koruyucusu olduğunu her fırsatta dünya kamuoyuna hatırlatmaktadır³⁵⁸.

1990'lı yıllarda, Rusya'nın, Moskova'da finanse edilen Yunan Ortodoks Bankası aracılığı ile Kıbrıs Rum Kesimi'ne S300 füzesi satmasının ardından, Rusya ve Rus Kilisesi'nin Fener Patrikhanesi'nin Ekümenik olmasını desteklediği ve Türkiye etrafında bir "Ortodoks Çemberi" oluşturmak için işbirliği yaptıkları iddiaları ortaya atılmıştır. Ancak bu iddiaların aksine, Rus Ortodoks Kilisesi ile Fener Rum Patrikhanesi arasında Ortodoks dünyasındaki alan mücadelesi sebebiyle devam eden gerginlik kendisini her alanda göstermektedir³⁵⁹.

Rus Kilisesi, SSCB'nin yıkılmasından sonra, Bartholomeos'u, Sovyetler Birliği'nden ayrılan yeni Cumhuriyetlerin kiliselerini Moskova Patrikliğinin çatısı altından koparmakla suçlamıştır. Bu Cumhuriyetlerden, Sovyet işgaliyle birlikte Rus Ortodoks Kilisesi'ne bağlanan Estonya, 1991 yılında yeniden bağımsızlığını kazandıktan sonra bağımsız kilisesini kurmuş ve Sovyetler öncesi konumuna geri dönerek Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlanmak istediğini açıklamıştır³⁶⁰. Fener Rum Patrikhanesi'nin bu teklifi kabul etmesinin ardından, Patrikhaneye bağlı özerk Estonya Kilisesi ile Moskova'ya bağlı bir Rus Kilisesi'nin kuruluşu kararı benimsenmiştir³⁶¹. Bu kararın ardından, Rus Ortodoks Kilisesi Fener Rum Patrikhanesi'yle bütün ilişkilerini kestiğini açıklamıştır³⁶².

Rus Ortodoks Kilisesi ile Fener Rum Patrikhanesi arasında ihtilaf konusu olmaya devam eden diğer bir mesele, Ukrayna'daki Ortodoks Kilisesi'dir³⁶³. Ukrayna Kilisesi, 1686'da Moskova'ya bağlanana kadar, Fener Patrikhanesi'nin yetki alanı içinde olmuştur. 1917'de muhalif Rus Kilisesi Rusya dışına taşınınca, 1930'da Ukrayna

³⁵⁷ İlyas Kamalov, *a.g.m.*, s.67.

³⁵⁸ Halil Bertay, *a.g.m.*, s.22.

³⁵⁹ Mehmet Çelik, *a.g.e.*, s.131.

³⁶⁰ İlyas Kamalov, *a.g.m.*, s.69.

³⁶¹ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.252.

³⁶² Hakan Alkan, *a.g.e.*, s.79, ayrıca bkz. İlyas Kamalov, *a.g.m.*, s.68.

³⁶³ *a.g.e.*, s.250.

Kilisesi de onu izleyerek ABD ve Kanada'ya yerleşmiştir. Kilisenin bağımsızlık isteyen ruhanileri, bunu Fener'den talep edince Aleksios, Bartholomeos'a sert bir mektup yazarak, onu kutsal kilise yasalarını bölmekle suçlamıştır. Fener Patrikhanesi, Moskova ile ilişkilerini bozmamak için konuyu Rus Kilisesi'nin bir iç sorunu olarak kabul ettiğini açıklamıştır. Günümüzde ABD destekli "Turuncu Devrim"le iktidara gelen Batı yanlısı Viktor Yuşenko, Ukrayna Ortodoks Kilisesini özgürleştirebilmek için Fener Rum Patrikhanesini Moskova'ya karşı bir koz olarak kullanmaktadır.

Estonya ve Ukrayna Kiliseleri'nin bağımsızlıkları için Patrikhaneyi bir destek aracı olarak kullanma istekleri, Patrikhane tarafından dünyaya "tarihi önemini" kanıtlayacağı bir güç gösterisi olarak sunulmaktadır. Hâlbuki şu anda mevcut milli kiliselerin tarihini değerlendirdiğimizde, Moskova'dan bağımsızlıklarını kurtaran bu kiliselerin bir sonraki adımının Patrikhaneden de ayrılmak olacağı çok açıktır.

Rus Patriği Aleksios, Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenikliğini tüm dünyaya duyurmak amacı ile yaptığı uluslararası organizasyonlara karşı çıkmaktadır. Bu sebeple 22-26 Eylül 1995 tarihinde, Patmos adasında yapılan "Vahiy ve Çevre Toplantısı"na katılmayarak, gerçekte Fener Patriğinin siyasi amaç taşıyan bu girişimine destek vermemiştir³⁶⁴. Yine 20 Eylül 1997'de Trabzon'da başlayan ve devamında Karadeniz kıyı şehirlerinin ziyaret edildiği "Din, Bilim ve Çevre Sempozyumu"nda, Fener Patriğini, maiyetinde yüzlerce din, bilim ve siyaset adamı olduğu halde, Odessa limanına uğradıklarında karşılamamış ve Odessa'daki makamında kabul etmiştir³⁶⁵.

Rus Patriği Aleksios'un girişimi ile 20 Ocak 1996 tarihinde Fener Patrikhanesi ile bir protokol imzalanmıştır. 201 sayılı bu protokole göre iki kilise, "birbirlerinin çıkarlarını zedelememe ve birbirlerinin etki alanına müdahale etmeme" kararı almışlardır³⁶⁶. Bu karara rağmen Fener Rum Patrikhanesi'nin üst düzey yetkililerine atfedilen bir açıklama ile Moskova Patrikhanesi'nin yetki alanını 1686 öncesi sınırlarında kabul etmesi, ilişkilerin tamir edilemeyecek şekilde bozulmasına sebep olmuştur. Fener Rum Patrikhanesi'nin bu kararı, Moskova Patrikhanesi'nin Ukrayna,

---

³⁶⁴Sempozyuma Gürcistan, Ukrayna, Bulgaristan, Sırbistan, Arnavutluk, Romanya, Avustralya ve AB üyesi ülkelerin Ortodoks kiliselerinin temsilcileri katılmışlardır, bkz.Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.147.

³⁶⁵Böylece Bartholomeos'a üstünlük sağlayacak ince bir hareketten kaçınmıştır, bkz *a.g.e.*, s.132.

³⁶⁶ Mehmet Çelik, *a.g.e.*, s.131.

Beyaz Rusya, Orta Asya ve hatta bugünkü Rusya'nın bir kısmı üzerindeki hakkını tanımadığı anlamına gelmektedir³⁶⁷.

Patrik Aleksios, Ortodoks dünyasında diğer dinlerden farklı olarak bağımsız yönetimlere sahip değişik kiliseler olduğunu, ortak bir lider ya da diğerlerinden üstün bir kilisenin olmadığını her fırsatta ifade etmektedir³⁶⁸. 2006 yılı içerisinde Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da, kilise temsilcilerinin toplantısında gündemin 45.maddesinde yer alan "Ortodoks dünyası öncelik merkezi Konstantinapol Rum Patrikhanesidir" ifadesine Rus Ortodoks Kilisesi temsilcisi itiraz ederek; "*Biz kimseye bağlı ve kimsenin altında değiliz. Moskova Patrikhanesiyle Konstantinapol Patrikhanesi arasındaki ilişki ancak eşitler arasındaki diyalog şeklinde olur*" demiştir³⁶⁹.

Rus Kilisesi, Patrikhane ile yaşadığı bu nüfuz mücadelesinin bir benzerini de Vatikan cephesinde yaşamaktadır. SSCB'nin yıkılmasından sonra din arayışına giren halkın bu ihtiyacını iyi gören Vatikan; Polonya, Macaristan, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Romanya, Karadağ, Makedonya ve genel olarak Ortadoğu'da yürüttüğü misyonerlik faaliyetlerinin benzerini topluluktan ayrılan ülkeler üzerinde de uygulamaya başlamıştır³⁷⁰. Bu durum Rus Kilisesi'ni rahatsız etmiş ve Katolik Kilisesi'ni "*Başkalarının mirasına konmakla*" suçlamıştır. Papanın Moskova'ya yapmak istediği ziyaret isteğini kabul etmeyen Rus Kilisesi, Ukrayna ve Kazakistan'daki Katolik temsilciliklerine yapılan ziyaretleri de protesto etmiştir. Moskova Kilisesi, "*Bizim Vatikan'a itaat etmemiz düşünülemez. Çünkü Papa'yı kutsal ve hata yapmayan kişi olarak kabul etmiyoruz*" demiştir³⁷¹.

Ayrıca Vatikan'ın Şubat 2005'te Rusya'daki idari birimlerinin statüsünü yükselterek, birer piskoposluk dairesi halinde Moskova'da bulunan metropolitliğe bağlama kararı, Rusya Dışişleri Bakanlığı ve Kilise tarafından büyük tepki ile karşılanmıştır³⁷².

---

³⁶⁷Gözde Kılıç Yaşın, "Medeniyetler Çatışırken Kiliseler Yakınlaşıyor...", *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, S.128., 11.12.2006., s.6-8.

³⁶⁸ "Türkiye Dinler Barışı İçin Tarihi Fırsat", *Milliyet*, 07.01.2006.

³⁶⁹ "Papa'nın Fener Şifreleri", *Hürriyet*, 02.11.2006.

³⁷⁰ Aytunç Altındal, *a.g.e.*, s.44.

³⁷¹ *Hürriyet*, 02.11.2006.

³⁷² İlyas Kamalov, *a.g.m.*, s.69.

III- PATRİKHANE’NİN GÜNÜMÜZDE EKÜMENİKLİK YOLUNDAKİ FAALİYETLERİ

Fener Rum Patrikhanesinin Ekümeniklik iddiası ile ilgili olarak günümüzde birçok değerlendirme yapılmaktadır. Bu değerlendirmelerden basın ve kamuoyunda en çok tartışılanı Prof.Dr. Mehmet Çelik’in “Fener Patrikhanesinin Ökumeniklik İddiasının Tarihi Seyri” adlı kitabında belirttiği, Patrikhanenin nihai olarak Vatikan tipi bir devlet kurmayı amaçladığı şeklindeki görüşüdür. Çelik’in 2000 yılında yapmış olduğu ve yaşanan gelişmeler çerçevesinde olayları özetlediği değerlendirmenin aşamaları şunlardır;

1. Ekümeniklik statüsüyle Patrikhane ve bağlı ruhanilerini Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının vesayetinden kurtarmak,
- 2.“Sur İçi İstanbul”un Patrikhanenin Ekümenik damgası altında eski Konstantinople olarak yeniden ihyası,
3. Hıristiyan Ülkelerin İstanbul’da dini Ateşelikler açmaları,
4. BM, AB ve UNESCO gibi uluslararası kuruluşların surlar içindeki tarihi Konstantinople’nin “Açık şehir” haline getirilerek, Türkiye’nin Hükümlerlik hakkını tartışmaya açmak.
5. Vatikan’ın resmen kuruluşu³⁷³.

Türk basının ve kuruluşlarının büyük bir kısmı tarafından Patrikhane ile ilgili muhtemel tehlikeler anlatılırken³⁷⁴ başvurulan bu görüş, konuya din özgürlüğü penceresinden bakan diğer bir kısım tarafından kendisine güvensiz milliyetçi fikirler olarak gösterilmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde, bu değerlendirmede geçen hususları günümüzde yaşanan gelişmelerin ışığında inceleyeceğiz.

³⁷³ Mehmet Çelik, *a.g.e.*, s.158.vd.

³⁷⁴ Bkz. ankara Ticaret Odası’nın 2005 yılında yayınladığı “Fener Rum Patrikhanesi” isimli kitapçık, ayrıca bkz. Saygı Öztürk, “İşte, Patrikhanenin 5 Aşamalı Planındaki Hedefler”, *Gözcü*, 12.12.2004.

A- EKÜMENİKLİK İDDİASININ TÜM DÜNYADA TANINMASI İÇİN YAPILAN GİRİŞİMLER

Fener Rum Patrikhanesinin Ekümenikliğini kabul ettirebilmesi için önce dünya kamuoyunun bu konuya alıştırılması gerekmektedir. Özellikle 1990 yılından sonra başlayan bitmek tükenmek bilmeyen uluslararası çalışmaları sayesinde Patrikhane bu konuda büyük bir başarı sağlamıştır. Patrikhanenin tüm bu faaliyetlerine geçmeden önce konuya biraz daha geniş açıdan bakabilmek amacıyla, günümüz dünya politikaları ve Vatikan’la yaşanan son gelişmelere öncelikli olarak değenmekte fayda görüyoruz.

1- ABD’nin ve AB’nin Yeni Dünya Düzeninde Patrikhanenin Rolü

1948’de Patrik Athenagoras’la başlayan ve Ekümenizm iddialarının ABD tarafından da desteklenmeye başladığı dönemde Ortodoks kiliselerinin birleştirilmesi çalışmaları devam ederken, eşzamanlı olarak yine ABD’nin isteği ve yönlendirmesi ile Vatikan’la da bir yakınlaşma sağlanmaya çalışılmıştır³⁷⁵. ABD, “Dinlerarası Diyalog” adı altında başlattığı bu proje ile komünizmi güneyden kuşatan anti-komünist “Yeşil Kuşak” uygulamasını da kuvvetlendirmeye çalışmıştır.

Athenagoras’ın Patriklik makamına getirilişi, anti-komünist açıklamaları, önceki bölümlerde açıkladığımız faaliyetleri birarada değerlendirildiğinde bu durum daha da anlam kazanmakta ve yaşanan tüm olayların aslında bu projenin birer parçası olduğu görülmektedir.

Bu projenin devamı olarak Soğuk Savaş döneminin ardından ABD’nin senaryosunu yazdığı “yeni dünya” düzeninde ulustan ziyade din faktörü ön plana

---

³⁷⁵ Alman Frankfurter Allgemeine Zeitung gazetesi, 28 Aralık 1963’te Athenagoras’la yaptığı bir röportajı yayımlar, Patrik Romalı bir hacı ile ilgili bir hikayeyi aktarmaktadır, “Hacı, sıla dönüşünde izlenimleri ile ilgili olarak din uğruna şehit düşenlerin kendisine “*Biz burada, Romalılar ve Yunanlılar yanyana yatıyoruz. Bizler bu meydanda imanımızı isbat ettik. Siz bugünün Yunan ve Romalıları karşılıklı tanımaya dayanan ikililiği muteber kılmadıkça, birlikte dua etmedikçe ruhlarımız şâd olmayacak*” dediklerini anlatır”, bkz.Emre Özyılmaz, a.g.t., s.63-64.,

çıkarmakta, milli duygular geri plana itilmek istenmektedir. Bu plana uygun olarak Batı ülkelerinde Hıristiyan mezhepleri birbirlerine yaklaştırılmakta, Avrupa Birliği örneğindeki gibi tek tip batı ülkesi oluşturulmaya çalışılırken, doğu medeniyeti de Büyük Ortadoğu Projesi ile Batıya uyumlu hale getirilmeye çalışılmaktadır. Birleşmiş Milletlere kayıtlı olan 160'dan fazla ülkenin ideolojileri törpülenmiş ve ülkelerin çoğunluğunda dini ideolojiler ulusal ideolojilerin üzerine çıkarılmaya başlanmıştır.

Dini ideolojilerin ve ortak inanç değerlerinin küresel güçler tarafından siyasal bir güç unsuru olarak kullanıldığı ve Hıristiyanlık ideolojisi içerisindeki mezhep ve fraksiyonlardan kaynaklanan birçok gerilim ve çekişmelerin yaşandığı günümüzde, NATO istihbarat raporlarındaki tehdidin yeni adı "İslam Kökten Dinciliği" olmuştur³⁷⁶.

Hıristiyan Kiliselerinin bu yaklaşımında hedefin İslam Dünyası olduğu fikrini paylaşan Prof.Dr. Erol Manisalı'ya göre; kiliseleri yakınlaştırma projesini başlatan Batı kapitalizmi, İslam ülkelerini iki seçenektan birisini seçmesi için zorlamaktadır: Ya "radikal İslam olarak" Batının karşısında düşman olmak, ya da "Batıcı olarak kapitalizminin yanında durmak", yani emperyalizmin maşası olmak³⁷⁷.

Batının Latin Amerika kıtası ülkelere de uyguladığı bu emperyalist yaklaşım içerisinde hedefteki ülkelerin halkçı, cumhuriyetçi, özgürlükçü yönetimler kurma istekleri tehlikeli olarak adledilmekte ve ülkelerin milliyetçilik çizgileri kırılmak istenmektedir.³⁷⁸

Bütün dünyanın gözü önünde perdelenen bu oyunla ilgili olarak Atilla İlhan şöyle bir yorum getiriyor; "*Doğu Bloku çökertilince, Uluslararası sermayenin (sistemin) gezegeni ele geçirmesine direnebilecek güç olarak, "ulusallık" ve "ulusal devletler" kalmıştır. Yeni hedef, onları "dağıtmak"; yeni metod, Türkiye gibi lâik ülkelerde "ılımlı İslâm"ı öne çıkarıp başat kılmaktır. Çünkü İslâm'da kavmiyet yani*

---

³⁷⁶ Nejat Tarakçı, *a.g.m.*, s.15.

³⁷⁷ Erol Manisalı, "Batının İslamcı Siyasete Yaklaşımı", *Cumhuriyet*, 27.08.2004.

³⁷⁸ Manisalı Batı kapitalizminin milliyetçiliğe bakış açısını şöyle yorumluyor; "Onlar bugün de Hugo Chávez 'lere, Lula da Silva 'lara bunun için karşı duruyorlar. Hıristiyan dünyası içinde "kısmen kabul edilebilir gördüklerini" İslam ülkelerinde kesinlikle istemiyorlar. ABD daha tutucu hale geliyor; Avrupa'da tutucu partiler oylarını soğuk savaş sonrasında arttırıyorlar. Çünkü Batı kapitalizmi kendi içinde yeni Roma İmparatorluğu'nu kurma hazırlığı içinde.", *a.g.g.*

“milliyetçilik” yoktur. Hedef, aynı zamanda Hıristiyanlığı öne çıkarıp, dinlerarası yumuşama ve işbirliği perdesi altında, dünya hâkimiyetini pekiştirmektir!”³⁷⁹

Ülkemizde son günlerde tartışmaya açılan alt-üst kimlik tartışmaları, Ermeni Soykırımını kabul ettirme dayatmaları, Atatürk’e ve ilkelerine hakarete varan söylemlerin artması, Lozan Antlaşması’nda kabul edilen azınlık tanımının genişletilerek etnik kimlik karmaşası yaratılmaya çalışılması bu bütünlük içerisinde düşünüldüğü zaman bir anlam kazanmaktadır.

Dinlerarası diyalog kavramı ile ilgili olarak Türk basınında çıkan birtakım yazılarda, İslamdaki haçlı direnişinin ve geleneksel yapı içindeki unsurların kırılmasının amaçlandığı, bu durumun “Uluslararası Protestanlaştırma Projesi” (Dinleri uç noktalardan arındırma) olarak da adlandırılabilceği ve Fener Rum Patrikhanesi’nin ekümenikleştirilmesi projesinin de bunun ayaklarından biri olduğu belirtilmektedir³⁸⁰.

Araştırmacı gazeteci Adnan Akfırat; bu proje dâhilinde, ABD’nin, kurduğu Moon Tarikatı (Resmi adı ile Birleştirme Kilisesi) ile Güney Kore nüfusunun yüzde 40’ını Hıristiyanlaştırdığını, hızla yayılan ve büyük mali olanaklara sahip olan diğer bir Hıristiyan tarikatın CIA bağlantılı Scientology tarikatı olduğunu ve Moon tarikatı ile çok sıkı bağlantıları olduğunu belirtmektedir. Yazara göre Scientology tarikatının Avrupa ve ABD’de en sıkı ilişkide olduğu güç ise Fettulah Gülen olup her üç tarikatın dini yorumlayışları, çalışma tarzları ve hedefleri arasında olağanüstü bir uyum vardır

Yine yorumlarda ABD’nin kıtalarası imparatorluğunu sürdürebilmek amacıyla her kutsal din içerisinde ‘Dinlerarası Diyalog’ söylemini yayan bir tarikatın örgütlediğini ileri sürmektedir³⁸¹.

Tüm bu yorumlar dikkate alındığında başını ABD ve AB’nin çektiği yeni dünya egemenliği projesinde bu birlikteliğin temel unsurlarından birisini de "Hıristiyanlık" unsurunun oluşturmakta olduğu ve iktisadi, siyasi ve askeri gücün Hıristiyanlık ile pekiştirildiği sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

İşte Fener Rum Patrikhanesi’nin faaliyetleri ve ekümenikliği ile ilgili olarak bu bölümde sunacağımız güncel olay ve tartışmaları, günümüz kültürel, iktisadi ve siyasi

³⁷⁹ Atilla İlhan, “Bu Nasıl Bir Gaflet?”, *Cumhuriyet*, 27 Mart 2000.

³⁸⁰ Bu yorumda 5 Mart 2000 tarihli *Aydınlık Dergisinde* yayınlanan Emin Gürses’in yorumu referans olarak alınmıştır, *a.g.g.*

³⁸¹ *A.g.g.*

hayatında her geçen gün daha da artarak yer alan Dinlerarası Diyalog kavramı açısından birkere daha düşünmek gerekmektedir. Patrikhanenin ekümenikliği meselesini sadece kilise teolojisi veya Türk kanunları açısından değerlendirmek yetersiz olacaktır. Çünkü Protestanlık, Anglikanlık ve diğer mezheplerin hâkimiyetini elinde tutan ve katolik toplumun desteğini de alan ABD ve AB'nin Avrasya (Büyük Ortadoğu) Projesinde, Ortodoks toplumunun kontrol altına alınabilmesi için Fener Rum Patrikhanesi'nin Ekümenikliği meselesi hayati önem taşımaktadır.

Çalışmamızın başında “Ekümenik Nedir” başlığı altında açıkladığımız Ekümeniklik tanımının daha iyi anlaşılabilmesi için şimdi bazı hatırlatmalar yapmak yerinde olacaktır. Günümüzde, "Ekümenik" kavramı Hıristiyan dininin ve uygarlığının egemen olduğu coğrafi alan anlamının yanında, Hıristiyan mezhepleri arasındaki farklılıkları mahfuz tutarak, Dünya Kiliseler Birliği, Protestan Kiliseleri ile Ortodoks ve Anglikan Kiliseleri'ni bir araya getiren ve Hıristiyanlığı yaymak amacına yönelik olan “Kiliselerearası Birliği” ifade etmektedir.

Bu yüzdendir ki, Fener Patrikhanesi, günümüzde “Din”in olmaktan çok Hıristiyan dinini dünyaya yaymak “ideoloji”sinin, siyasi strateji üretim merkezi durumundadır³⁸².

2- Patrikhane ve Vatikan'ın Yakınlaşma Çabaları

Kiliseler arasındaki yakınlaşmanın sağlanabilmesi amacıyla, 1948 yılında Amsterdam'da “*Dünya Kiliseler Konseyi*” kurulmuş³⁸³, 1954 yılından itibaren konsey toplantılarına Katolik kilisesi de temsilci göndermeye başlamıştır³⁸⁴.

³⁸² Aytunç Altındal, “Ekümenik Nedir?”, s.10.

³⁸³ Konseyin kurulmasını ilk olarak 1919 yılında İstanbul'un işgalinin ardından diğer kiliselere “Encyclical” denilen bir mektup gönderen Fener Rum Patrikhanesi istemiştir. Mektupta, Kilise'nin yüzyıllardır süren Türk- Müslüman boyunduruğuna tekrar düşmemesi için kiliselerin birleşmesi gerektiği belirtilmiştir. Resmî kilise kayıtlarına göre “Ekümenizm” diye bilinen oluşum ilk kez böyle başlamıştır, bkz. Aytunç Altındal, *Türkiye ve Ortodokslar*, Alfa yay., İstanbul, 2005, s.148-149., ayrıca Niyazi Berkes, Konseyin Patrikliğe bağlı 11 memleketin Ortodoks temsilcileri tarafından Patrikliği korumak maksadı ile kurulduğunu ve Konseyin Ortodoks kiliselerinin katıldığı bir Protestan teşekkül olduğunu belirtmektedir, bkz.Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s.34.

1962-1965 yılları arasında Roma’da toplanan II. Konsil³⁸⁵, iki kilise arasındaki yakınlaşmanın yolunu açmış, Athenagoras’ın, 1964 Ocak ayında Kudüs’te Papa VI. Paul’le görüşmesinin ardından 1439 yılından beri birbirleri ile hiçbir ilişki kurmamış olan iki kilise barışarak, aforozu sona erdirmiştir.

Ardından Papa VI. Paul 1967 ve 1979’da Patrikhane’yi ziyaret etmiş ve 1979’daki ziyaretin ardından kurulan “Ortak İlahiyat Komisyonu” ile Ortodoks ve Katolik kiliseleri arasındaki diyalogun resmen başladığı vurgulanmıştır³⁸⁶.

Gazeteci-yazar Aytunç Altındal, günümüze kadar gelerek devam eden bu hareketin sürecini şöyle açıklıyor; “1966’da Papalıkla Patrikhane arasında ilk ortak eylem deklarasyonu yayımlandı, 1967’de İstanbul’a gelen Papa Athenagoras’la gizli bir görüşme yaptı, 1968’de tüm Hıristiyanlığı kapsayan “Dinler Arası Diyalog” çağrısını yapan örgütler kuruldu, 1975’te Nairobi’de kiliselerin birleşmesi için ilk toplantı yapıldı, 1982’de Anglikan-Vatikan Daimi Komisyonu kuruldu ve Nihai Senet imzalandı, 1987’de BEM diye bilinen Kilise tarafından ibadet tarzları ile ilgili ortak kararlar alındı, 1991’de Nihai Senet Vatikan’ın resmi mührü ile yayımlandı, 1993’te Papalık ünlü “Directory”yi, yani “Ekümenizmin Normlarını Uygulama Yönetmeliği”ni yayınladı, 1995’te Papalık, İsa’nın doğumunun 2000.yılı münasebetiyle 2000 yılında yapılacak ve beş yıl sürecek olan “Büyük Jübile” için gereken Dinlerarası Diyalog ve Ekümenizm hazırlıklarını başlattı”³⁸⁷.

Vatikan’ın 2004 yılı içerisinde Patrikhaneye bir jest yaparak Latin istilasını esnasında Latinlerce Vatikan’a götürülen iki ruhaniye ait kemik ve eşyalardan oluşan kutsal emanetleri özel bir ayinle geri vermesi, iki kilise arasındaki ilişkileri yeni bir aşamaya getirmiştir. Bu buluşmada ayrıca dikkat edilmesi gereken konu, Papa II. Jean Paul’ün Patriğe “Ekümenik Konstantinapolis Patriği” diye hitap etmesi ve ayinin ardından yapılan basın açıklamasında Vatikan sözcüsü Joaquin Navarro-Vais’in “*bunun*

---

³⁸⁴ O güne kadar toplantılara sadece Ortodoks ve Protestan kiliseleri katılıyordu, bkz.Aytunç Altındal, *a.g.e.*, s.148.

³⁸⁵ Konsil’in başlıca amacı, kilisenin ruhani yönden yenilenmesi ve Katolik kilisesinden ayrılan Hıristiyanların kiliseye dönmelerine olanak sağlamaktır, bkz. Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.118.

³⁸⁶ *A.g.e.*, s.129.

³⁸⁷ Aytunç Altındal, *Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri*, s.149.

bir jest olarak değil, iki kilise arasında kutsal birleşme konusunda önemli bir gelişme olarak algılanması gerektiğini” açıklamasıdır³⁸⁸.

Papa 16.Benedictus’un 2006 yılı sonunda Türkiye’ye yapmış olduğu ziyaret, öncesi ve sonrasında birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Papa’nın 2006 yılı içerisinde Almanya, Regensburg’da verdiği bir ders sırasında Hz. Muhammed’in öğretilerini “*şer ve insanlık dışı*” diye niteleyen bir Bizans İmparatoru’ndan alıntı yaparak İslam dinini şiddetle bağdaştırdığı açıklamaları, İslam ülkelerinin büyük tepkisini çekmiş ve Türkiye’de de çok tartışılmıştır. Prof.Dr. Hüseyin Pazarıcı’ya göre, bu olay öncesinde Huntington tarafından Medeniyetler Çatışması görüşünün ortaya atılması ve özellikle 11 Eylül olaylarından itibaren Batı’nın, İslama farklı gözle bakmaya başlaması ve Papa 16.Benedictus’un İslamiyet karşıtı bu sözleri ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi’ini destekler niteliktedir³⁸⁹.

Batı’da İslam’a karşı oluşan önyargının bir örneği olarak Amerika’da Protestan mezhebinin Güneyli Baptist kolunun önde gelen liderlerinden olan Jerry Fawell isimli papazın sözleri çok düşündürücüdür; “*Bana göre Muhammed bir Terörist idi. Onun vahşi bir adam, bir savaş adamı olduğuna kanaat getirecek derecede Müslüman ya da Müslüman olmayan kaynakları okudum. Kanaatimce İsa ve Musa, birer sevgi timsalidir. Muhammed’in ise tam tersi bir örnek teşkil ettiğini düşünüyorum*”³⁹⁰.

Araştırmacı Yazar Aytunç Altındal, Papa’nın Ortodoks olmasına karşın Fener Rum Patrikhanesi’ni ve Protestan olmasına karşın Bush’u desteklediğini, Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde Rusya’ya ve Çin’e karşı ABD’nin yollarını açmaya çalıştığını ve misyonunun bu olduğunu belirtmektedir³⁹¹.

Yeni Papa’nın Kardinalliği döneminde dinlerarası diyalogdan rahatsız olduğu, Avrupa Anayasası’na ısrarla “*Hiristiyan-Yahudi gelenek*” çizgisi konmasını istediği ve “*Hiristiyan Kökenler*” tartışmasına önem verdiği bilinmektedir. Bu özelliğini taç giydiği gün Papa olarak yaptığı ilk konuşmasında, II. Jean Paul’ün müslümanları da işin içine

---

³⁸⁸ Sabah, 27.11.2004.

³⁸⁹ Cumhuriyet, 18.09.2006.

³⁹⁰ Sırrı Yücel Cebeci, “Misyoner Faaliyetleri Küresel Emperyalizm!”, *H.O.Tercüman*, 03.06.2004.

³⁹¹ Cumhuriyet, a.g.g.

katan anlayışının aksine, yalnız “Hıristiyanlarla ortak mirasa sahip Yahudi kardeşlerini” anarak ve İslamiyet’e atıf yapmayarak göstermiştir³⁹².

Dinlerarası Diyalog Platformu Başkanı Niyazi Öktem de, yeni Papanın ilk icraatlarından bir tanesinin dinlerarası diyalog taraftarı olan ve Vatikan’daki Dinlerarası Diyalog Sekreteryası’nın başındaki Kardinalin görevden alınarak, diyalog karşıtı sözleri ile tanınan diğer bir Kardinal’in göreve getirilmesi olduğunu belirtmektedir³⁹³.

Papa’nın Türkiye ziyaretindeki heyetin içerisinde yer alan Kardinal Walter Kasper, ziyaretten hemen önce, “*Küreselleşen dünyadaki anlaşmazlıklar, Hıristiyanları, gerek İslam dünyası karşısında, gerek sekülerleşen dünya karşısında, saflarını sıklaştırmaya zorlamaktadır*” demiştir³⁹⁴.

Bologna Başpiskoposu Kardinal Carlo Caffara da, Katolik Kilisesi açısından gerçek anlamdaki dinlerarası diyalogun ancak Yahudilikle ilişkiler açısından mümkün olabileceğini, İslamiyetle ancak makuliyet ve eğitim düzlemlerinde görüşülebileceğini ve görevlerinin batının kimliğini savunmak olduğunu belirtmiştir³⁹⁵.

Araştırmacı Yazar Faik Bulut da Papa ve Kardinallerinin bu ve buna benzer söylemlerinin ABD ve Büyük Ortadoğu Projesi tarafından üretilmiş bir ideoloji olan “medeniyetler çatışmasını” tetiklediğini ve bu projenin dini boyutunu Papa’nın tamamladığını belirtmekte ve şöyle demektedir; “*Papa kısaca Hıristiyanlıkla akıl arasında ciddi bir bağ olduğunu belirtiyor. Müslümanlıkta akıl ile din arasında bağ yoktur diyor, yani bu Hıristiyanlık iyi, İslam kötüdür demek. Büyük Ortadoğu Projesi de, ABD iyiyi getirecek diyor. İyi güçler kim, ABD ve ılımlı-Amerikancı-Hıristiyanlaşmış İslamcılar.*”³⁹⁶.

İşte tüm bu tartışmaların gölgesinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in davetlisi olarak³⁹⁷ 2006 yılı Kasım ayında Türkiye’ye gelen Papa’nın Patrikhaneye yaptığı ziyareti, Papa’nın; “*Şahsınız ve Ekümenik Patriklik Kutsal Sinod’un beni kardeşçe karşıladığı bu anı takdirle kalbimde taşıyacağımı söylüyor ve derin*

³⁹² Nilgün Cerrahoğlu, “Vatikan’daki Kara Papa”, *Cumhuriyet*, 25.04.2005.

³⁹³ Neşe Düzel, “Neden”, *Radikal*, 27.11.2006.

³⁹⁴ Altan Öymen, “Papa Ziyaretinin İlk Bölümündeki Beklenmedik Gelişme...”, *Radikal*, 30.11.2006.

³⁹⁵ “Dinlerarası Diyalog Ancak Yahudilikle Mümkündür”, *Hürriyet*, 14.10.2006.

³⁹⁶ A.g.g.

³⁹⁷ Fener Rum Patrikhanesi Papa’yı 2005 yılında Türkiye’ye davet etmiştir. Ancak aynı zamanda bir devlet başkanı olan Papa’nın böyle bir davete katılması, Türkiye devleti içerisinde ayrı bir devlet anlamı taşıyacağından, krize yol açacak bu girişime Cumhurbaşkanı’nın daveti ile çözüm bulunmuştur.

şükranlarımı sunuyorum....” şeklindeki konuşmasına karşılık Bartholomeos’un; *“Tıpkı bizden önceki seleflerimiz olan ekümenik patrik Athenagoras ve Demetrios’un, selefleriniz olan Papa 6.Paul ve Papa 2.Paul’u ağırladığı gibi, ...”* şeklinde, her iki tarafın Patrikhanenin Ekümenikliğine vurgu yaptıkları konuşmaları ile başlamıştır³⁹⁸.

Aynı buluşmada Aya Yorgi Kilisesi’ndeki ayinde Papa, *“Bu an kardeş olan, Roma ve İstanbul kiliselerini özel bir ilişkiyle birleştiren kardeşçe bir buluşmadır”* demiştir. Arapça, İngilizce, Fransızca, Almanca, Yunanca, Rusça ve İspanyolca olmak üzere yedi ayrı dilde yayınlandığı halde Türkçe basımı yapılmayan ortak deklerasyonda, *“Her iki kiliseyi biraraya getiren bu kardeşçe buluşma, Tanrının işi ve belirli bir anlamda onun hediyesidir”* ifadesi dikkat çekmiş ve *“Biri Petrus’un halefi, diğeri de kardeşi Havari Andreas’ın geleneğine göre kurulmuş bu kilisenin başında Episkoposluk görevinde bulunuyor. Bu an kardeş olan, Roma ve İstanbul kiliselerini özel bir ilişkiyle birleştiren kardeşçe bir buluşmadır”* diye tanımlanmıştır. Yine deklerasyonda; Petrus ve Andreas’ın kendilerine bıraktığı *“tüm ulusları İsa’nın öğrencisi yapma”* görevinin, amacına ulaşmaktan çok uzak olduğu belirtilmiş³⁹⁹, Sekülerizasyon (Laiklik) sürecinin bu geleneğin gücünü zayıflatıp tartışmalara yol açtığı, bu olay karşısında, Avrupa’nın öz köklerinin, geleneklerinin ve Hıristiyan değerlerinin bilincini yenilemek için bütün diğer Hıristiyan cemaatleri ile birlikte çağırıldıkları, Katolik ve Ortodoks kiliseleri arasında daha sıkı bağlar oluşturmaktaki gayretlerin bu misyonun bir parçası olduğu vurgulanmıştır⁴⁰⁰.

Papa’nın bu ziyareti ve sonunda yayınlanan ortak Deklerasyon, Papa’nın Patrikhanenin Ekümeniklik söylemini desteklemesi ve Ortodoks lideri olarak onu muhattap alması yönünden önemlidir. Bu aynı zamanda kendisini *“Üçüncü Roma”* olarak tanımlayan Moskova Ortodoks Patrikhanesi’ne karşı bir güç gösterisidir.

Ziyaretin ardından dış basında yapılan yorumlarda, Papa’nın hedefinin yalnızca İslamiyet değil, aynı zamanda Avrupa’da yükselen Laik ideoloji olduğu belirtilmektedir. Bu yorumlarda Papa’nın, Avrupa’nın ortak siyasi projesinin

---

³⁹⁸ *Cumhuriyet*, 30.11.2006.

³⁹⁹ Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın ve Halkla İlişkiler Sorumlusu Sevgi Erenrol, 1960’lı yıllarda toplanan II.Vatikan Konseyinin dinde reformu başlattığını, Papa’nın *“1.aşamada Avrupa’yi, 2.aşamada Amerika’yi Hıristiyan yaptık, 3.aşamada ise Ortadoğu’yu yapacağız, bunun için de Türkiye’den başlayacağız”* dediğini hatırlatıyor, Sırrı Yüksel Cebeci, a.g.g.

⁴⁰⁰ *Cumhuriyet*, 01.12.2006.

başarısızlığını, Avrupa kültürünün artan laikliğine bağladığı, bu sebeple, Patrikhaneye yapılan ziyaretin amacının tek tanrılı dinleri, militan ve kendini bile bile yıkan laik kültüre karşı birleştirmek olduğu iddia edilmiştir⁴⁰¹.

Görüldüğü gibi 1600 senedir Patrikhane'nin değil ekümenikliği, Patrikhane olduğunu dahi Kabul etmeyen Katolik Kilisesi sanki sihirli bir değnek dokunmuşçasına yüzlerce yıllık söylemlerini seleflerine rağmen değiştirmekte ve kiliselerin birleşmesinden bahsetmektedir. Buluşmanın amacının iki Kilise'nin yakınlaşmasından çok diğer Hıristiyan mezheplere misyonlarını hatırlatmak ve Patrikhanenin gücünü göstermek olduğu görülmektedir.

Hâlbuki "Ekümenik Patrik" kavramı resmi olarak ilk kez M.S. 587/588 yılında, Papa 2.Peleguis'a karşı güç yarışına giren İstanbul Patriği Johan tarafından kendi topladığı bir Synod'da kendisine "Ekümenik Patrik" denilmesini karara bağlaması ile kullanılmaya başlanmıştır. Johan'ın bu sıfatı kullandığını duyan Papa, Bizans'taki delegesine emir vererek Hıristiyanlığın en önemli töreni olan Eucarist'e (Şarap ve Ekmek) katılmasını yasaklamış ve kendisi tarafından yaratılmış bu sıfatı kullanan Patriğin yöneteceği ayinlerin Hıristiyanlığa aykırı olacağını söylemiştir. Peleguis'tan sonra Papa olan Gregory de bu sıfatın kullanılmasının Hıristiyanlığa ve Canon denilen kilise konseylerinin yasalarına aykırı olduğunu vurgulamış ve iki kilisenin ayrılmasında da Patrikhanenin ekümenik iddiaları başlıca nedenlerden biri olmuştur⁴⁰².

3- Dünya Kamuoyunda Patrikhanenin Ekümenikliğinin Kabul Edilmesi Amacı ile Yapılan Siyasi Faaliyetler

Patrik Bartholomeos Patrikliğe seçildiği 1990 yılından itibaren, ekümeniklik iddiasının tüm dünyada kabul görmesi ve bu konuda uluslararası bir kamuoyu yaratma düşüncesi ile benzeri görülmemiş bir gezi ve siyaset programı takip etmektedir. Lozan Antlaşması'na, Anayasamıza, 335 sayılı ve 26.3.1987 tarihli yasaya göre ve 2908 Sayılı

⁴⁰¹ *Hürriyet*, 01.12.2006.

⁴⁰² Aytunç Altındal, "Türkler ve Ortodokslar", *Yeni Türkiye (Türk Dış Politikası Özel Sayısı)*, (Mart-Nisan,1995),S.3., s.463.

Dernekler Kanunu ve Türk Medeni Kanununa göre kurulan vakıfların faaliyetlerini düzenleyen 25.7.1970 tarih ve 7-1066 sayılı tüzüğe göre, Bakanlar Kurulu'nun izni olmadan uluslararası faaliyet göstermemesi gereken patrik, seçildikten sonra sadece üç buçuk yıl içinde, Moskova'dan Etiyopya'ya, İngiltere'den Japonya'ya kadar 23 ülkeyi ziyaret ederek, saydığımız tüm bu kanunları çiğnemiştir.

Patrik, bu yoğun “trafikle” ilgili gerekçesini şöyle ifade etmektedir; “*Ben modern bir insanım. Eski çağlardaki gibi manastıra kapanıp bütün gün dua mı edeyim? Barış için, dini mesajlar vermek için temaslar yapıyorum*”⁴⁰³.

Seyahatlerinde çoğunlukla Yunanistan'ın tahsis ettiği Olympic Hava Yolları'na ait uçakları kullanan Patrik'in neredeyse Türkiye Dışişleri Bakanı'ndan çok yurt dışı teması bulunmaktadır.

Daha önceki bölümlerde sözünü ettiğimiz yeni dünya düzeninde Patrikhaneye biçilen görevin ifası için ABD tarafından Patrikhanenin statüsünün güçlendirilmesi operasyonu ilk defa başkan Clinton'ın 1994 yılında Başbakan Tansu Çiller'e yazdığı ve Türk-Yunan ilişkilerinin iyileştirilebilmesi amacıyla Türkiye'den bazı sembolik adımlar istediği mektupla fiiliyata geçirilmiştir. Clinton'ın istediği bu sembolik adımların içinde Rum-Ortodoks Patrikhanesinin işlerlik kazanması hususunda, var olan bazı güç koşulları kolaylaştırmak konusu da vardır⁴⁰⁴. Zaten işler durumda olan bir Patrikhane için yapılan bu istek, açıkça “*Patrikhanenin ekümenikliğini tanıyın*” anlamına gelmektedir.

Clinton ayrıca, 1994 Nisan ayında Yunanistan'a yaptığı ziyarette Andreas Papandreu ile birlikte düzenlediği basın toplantısında, “*Patrikhanenin statüsünün tarihi misyonuna uygun bir biçimde yeniden düzenlenmesi tavsiyesi 'nde'*” bulunmuştur⁴⁰⁵.

Bir azınlık kilisesinin ruhani lideri olarak görev alanı, gerek ulusal, gerekse uluslararası yasa ve anlaşmalardaki hükümler gereğince çizilen Bartholomeos, yurt dışı gezilerinde ve katıldığı toplantılarda: “*Ecumenical Patriarch and Archbishop of Costantinople and New Rome*” (Yeni Roma'nın ve İstanbul'un Başpiskoposu ve Evrensel Patriği) sıfatını kullanmaktadır ve bu şekilde sorumlu olduğu yasaları da ihlal

⁴⁰³ Mehmet Çelik, *a.g.e.*, s135.

⁴⁰⁴ Şükrü Elekdag, “Patrikhanenin Statüsü”, *Milliyet*, 03.12.1995.

⁴⁰⁵ Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.142., ayrıca Ertan Köse, *a.g.e.*, s.206.

etmektedir. Bartholomeos'un, İstanbul yerine Costantinople ismini kullanmakta ısrarlı olması, asıl amacının ne olduğunun anlaşılması bakımından önemlidir.

1994 yılından itibaren Patrikhaneye ekümeniklik konusunda verilen desteğe Avrupa Birliği de katılmıştır. Patrik, 19 Nisan 1994'te davet edildiği Avrupa Parlamenterler Birliği Toplantısının açılışındaki konuşmasında 'Ekümenik Patrik' olarak tanıtılmış, böylece bu sıfatın Avrupa Birliği tarafından da kabul gördüğü gösterilmiştir⁴⁰⁶. 18 Kasım 1994 tarihinde Patrikhanenin, Avrupa Birliği Temsilciliği Bürosu'nun açılışı yapılmış, böylece, Patrikhanenin AB'de bir de diplomatik temsilciliği olmuştur.

Yunanistan'da yayınlanan "To Vima" gazetesinin 20 Eylül 1995 tarihli "Patrikhane ve Türkiye'nin Gerçek Siyasi Çıkarları" başlıklı yazısında; "*BM, Avrupa Parlamentosu, Dünya Kiliseler Birliği Konseyi, dünyadaki bütün Ortodoks kiliseler, ABD Başkanı, Vatikan, Patrikhaneyi Ortodoksların merkezi olarak kabul ediyorlar*" denilmekte ve Türkiye'nin bu gerçeği kabul etmesi istenmektedir⁴⁰⁷.

27 Nisan 1996'da Avrupa Parlamentosu'ndan 20 Parlamenterin Patrikhaneye yaptıkları ziyaretin ardından, Avrupa Parlamentosu'nun 24 Ekim 1996 tarihinde aldığı ve Fener Patrikhanesinin ekümenik olduğunu ilân ettiği kararda, "*Patrikhaneye doğrudan bağlı olan Heybeliada Ruhban Okulu'nun derhal açılması çağrısında bulunur*" denilmiştir⁴⁰⁸.

Patrikhane, Uzakdoğu'daki küçük cemaatlerin bir merkezden koordinasyonunu sağlayabilmek amacıyla Kasım 1996'da Hong Kong'da bir metropolitlik açmıştır.

21 Kasım 1999'da ABD Başkanı Clinton Patrikhaneyi ziyaret ederek desteğini gösterirken, aynı günlerde Yunanistan Başbakanı Simitis de Patrikhaneye gelmiştir. Nisan 2000'de Almanya Cumhurbaşkanı Johannes Rau Patrikhaneyi ziyaret etmiş, Bartholomeos'a Heybeliada Ruhban Okulu'nun tekrar açılması için girişimde bulunacağına dair söz vermiştir⁴⁰⁹.

---

⁴⁰⁶O güne kadar Birliğin açılış konuşmalarını hep bir devlet başkanı yapmış iken o yıl açılış konuşmasını Bartholomeos yapmış ve Bizans devlet başkanı gibi ağırlandı, bkz. Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.144

⁴⁰⁷ Ertan Köse, *a.g.e.*, s.207.

⁴⁰⁸ Uğur yıldırım, *a.g.e.*, s.150.

⁴⁰⁹ Türk Ortodoks Patrikhanesi, Bartholomeos tarafından 10 Nisan 2000'de Almanya Cumhurbaşkanı Johannes Rau'ya "dini nişan" verilmesine, "*Fener Patriği, sanki Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içinde ikinci devlet başkanı varmış gibi hareket etmiştir. Patrikhane, "devlet içinde devlet" olma*

5 Mart 2002'de, son dört yıl içinde dördüncü ABD ziyaretini gerçekleştiren Patrik Bartholomeos, ABD'deki Ortodoks Başpiskoposluğu'nun kuruluş yıldönümü kutlamalarına katılmış ve Washington, Boston ve New York'taki Ortodoksları ziyaret ettikten sonra, Başkan George W.Bush ve Dışişleri Bakanı Collin Powell'a dinlerarası diyalog, terörizm ile mücadele, Fener Rum Patrikhanesi'nin durumu, Heybeliada Ruhban Okulu'nun kapalı olması konularında bilgi aktarmıştır⁴¹⁰.

Türkiye'yi her ortamda şikayet eden Bartholomeos, 2004 yılında Reuters haber ajansına yaptığı bir açıklamada, Türkiye'de din özgürlüğü kavramının oldukça kısıtlı ve yüzeysel olduğunu ileri sürerek, AB'nin baskısının bu durumu düzelteceğine inandığını belirtmiş⁴¹¹. Türk kamuoyunda, "Okul AB baskısı ile açılıyor" şeklinde yorumlanan ve büyük tepki çeken bu açıklama için, Reuters Ajansı bir düzeltme yapmak zorunda kalmıştır⁴¹².

AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen'in isteği ile Patrikhanede yapılan bir toplantıda, Patrikhane Başkâtibi, Türkiye Musevi Hahambaşısı, Vatikan Türkiye Temsilcisi, Latin Katolik Cemaati Temsilcisi, Süryani Katolik Cemaati Temsilcisi ve Ermeni Cemaati Temsilcisi ile görüşmüş, Türkiye'den kimsenin çağırılmadığı bu toplantı sonunda Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin konuşulduğu şeklinde üstün körü bir açıklama yapılmıştır⁴¹³.

23 Ekim 2004 tarihinde Vatikan ile Patrikhane arasındaki yakınlaşma hareketinin bir halkası olarak İstanbul Sent Antuan Kilisesi'nde 23. Ekümenik Piskoposlar toplantısı düzenlenmiştir. Manisa Alaşehir Metropoliti Meliton lakaplı Dimitri Kara'nın organize ettiği toplantıya Vatikan'a bağlı Fokolari Hareketi görevlileri de katılmıştır. Bartholomeos'un sürekli olarak ekümen olarak anons edildiği toplantı sonunda dağıtılan bildirimlerde de Patrik için ekümen sıfatı kullanılmıştır⁴¹⁴.

---

yolundadır, Patrik kendisini devlet başkanı olarak görmektedir" açıklaması ile tepki göstermiştir, bkz. Ertan Köse, *a.g.e.*, s.211.

⁴¹⁰ Erol Türkmenoğlu, *a.g.m.*, s.24

⁴¹¹ "Patrik'ten AB'ye Özgürlük Şikâyeti", *Milliyet*, 09.08.2004.

⁴¹² Mümtaz Soysal, "Sinsi ilişkiler", *Cumhuriyet*, 13.08.2004.

⁴¹³ "AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Verheugen'in Fener Rum Patrikhanesi'nde Düzenlediği Toplantı", *Anadolu Ajansı*, 09.09.2004.

⁴¹⁴ Fokolari Hareketi, Ortodoks, Katolik, Anglikan ve Avenjellik kiliseleri din adamları ve cemaatlerinin birleşmesi için 1982 yılında kurulmuş olan bir birliktir, bkz. "İstanbul'da Kutsal İttifak", *H.O.Tercüman*, 27.10.2004.

ABD'deki “*Ortodoks Patrikhane Temsilcileri Ulusal Konseyi*”nin (Arhonlar Grubu), Aralık 2004'te İstanbul ve Ankara'yı yaptığı ziyaret⁴¹⁵ esnasında, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Eric Edelman onuruna vereceği ABD Elçiliği'ndeki resepsiyon ve ardından Ankara Hilton Oteli'ndeki yemeğe ilişkin olarak milletvekilleri, bakanlıklar ile bazı kamu kuruluşları temsilcilerine gönderdiği davetiyelerde, “*Ekümenik Patrik'in müşfik himayelerinde (...)*” ifadesinin yer alması Türkiye'de rahatsızlık yaratmış ve davet Türk hükümet yetkilileri tarafından boykot edilmiştir⁴¹⁶.

Yemek ve resepsiyon için verilen boykot kararına karşılık olarak ABD'nin Dışişleri Sözcüsü Richard Boucher'un, “*Seçkin Ortodoks Kilisesi'nin liderleri dini özgürlüğün önemini vurgulamak için bu ziyareti gerçekleştirdi ve umuyoruz ki, mümkün olan en fazla sayıda Türk yetkililer ile görüşebilecektir*” şeklindeki tepkisinin yanında, ABD'nin hükümetin boykot olayını not ettiği şekilde devletlerarası ilişkilere yakışmayacak tarzdaki üslubu⁴¹⁷, Türk kamuoyunda büyük tepki ile karşılanmıştır.

Yine 2004 yılı içerisinde, ABD'de Katolik, Protestan, Ortodoks, siyahlar ve diğer azınlıklara ait kiliseler “*Hıristiyan Kiliseler Birlikteliği*” adı altında ilk kez ekümenik bir birliğe adım atmışlar ve kiliselerin birlikte ibadet edebileceği, karşılıklı anlayışın güçlendirilebileceği mesajını vermişlerdir. Bu hareketin, ABD tarafından desteklenen Patrikhane için de yeni bir destek oluşumu olarak ortaya çıkacağı muhakkaktır⁴¹⁸.

2005 yılı Haziran ayında ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi tarafından kabul edilen yasa tasarısında, Türkiye'nin, Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenik statüsünü tanınması ve Türk uyruklu din adamları yetiştirmesine izin vermesi için baskı yapılması teklifi kabul edilmiştir⁴¹⁹.

2005 Ekim ayında Fener Rum Patrikhanesi ile Avrupa Parlamentosu Hıristiyan Demokratlar-Avrupa Demokratları Grubu'nun İstanbul'da birlikte düzenlediği “*Genişlemeyi Mümkün Kılacak Avrupa Dayanışma ve İşbirliği İçin Temeller*”

---

⁴¹⁵ Ziyaretin sebebi, Vatikan'ın Patrikhaneye iade ettiği iki azizin kutsal eşyalarını ziyaret etmek olarak bildirilmiştir, bkz., “ABD ile Şimdi de Ekümenik Krizi”, *Sabah*, 02.12.2004.

⁴¹⁶ Elçin Ergün, “Ekümenik Davete Gitmeyin”, *Milliyet*, 01.12.2004.

⁴¹⁷ “Ekümenik Tepkisini Not Ettik”, *Sabah*, 04.12.2004.

⁴¹⁸ “ABD'de Kiliseler Birlik Kuracak”, *Radikal*, 19.11.2004.

⁴¹⁹ Yasemin Çongar, “ABD Kongresi'nin Ekümenik Talebi”, *Milliyet*, 11.06.2005.

toplantısı, Patrikhanenin ekümenikliğinin tanınması için bir propoganda aracı olarak kullanılmıştır⁴²⁰.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bir brifinginde bir Yunanlı gazetecinin, “*Washington, İstanbul'daki Fener Rum Patriği'nin statüsünü nasıl değerlendiriyor?*” şeklindeki sorusuna Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Sean McCormack adına yayımlanan açıklamada, “*ABD, ekümenik Patrik Bartholomeos'u, küresel pozisyona sahip bir dini lider olarak değerlendiriyor*” denilmiştir⁴²¹.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nca her yıl yayımlanan “İnsan Hakları ve Demokrasiyi Desteklemek” başlıklı raporun 2004, 2005 ve 2006 yıllarına ait olanlarının Türkiye bölümünde, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması, Fener Rum Patriği'nin “ekümenik” statüsünün tanınması ve Türk vatandaşı olmayanların da rahiplik yapabilmesine imkân verilmesi yönündeki Amerikan telkinlerinin sürdüğü bildirilmektedir.

2006 Temmuz ayında Zoğrafyan Lisesi Mezunları tarafından düzenlenen, “Bugün ve Yarın; İstanbul Buluşması” adlı konferansta, Patrik'in ekümenik olduğu tekrar vurgulanmış ve Bartholomeos'un konuşmasında; “*Sizler bir ölüyü değil, dirilecek olan bir yeri ziyarete geldiniz*” demesi dikkat çekmiştir⁴²².

Papa 16.Benedictus'un daha önceki bölümde gördüğümüz ve Patrikhanenin ekümenik olduğunun Vatikan tarafından da kabul edildiğinin tescil edildiği, Türkiye'nin ise resmi ağızlarından ekümenikliği kabul etmediğini kesin bir dille belirttiği ziyaretinin ardından, Patrik'in Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Başkanı tarafından 2007 yılı başında yapılacak olan Genel Kurul'da kültürler ve dinlerarası diyalog konusunda konuşma yapmak üzere davet edilmesi, Türkiye'nin bu tutumuna karşı çekilen bir rest niteliği taşımaktadır.

Patrik, bu davet üzerine 2007 Şubat ayında yapılan Genel Kurul toplantısında yaptığı konuşmasında; Patrikhanenin ekümenik statüsünün tanınması, Heybeliada

---

⁴²⁰ “Türkiye’ye Baskı Uygulamalıyız”, *Milliyet*, 22.10.2005.

⁴²¹ “ABD: Patrik Küresel Lider”, *Sabah*, , 06.12.2005.

⁴²² “Rum Zirvesinde Ekümenik Çıkış”, *Vatan*, 01.07.2006.

Ruhban Okulu'nun açılması ve taşınmaz mallar konusunda hala bazı sorunlar olduğunu açıklamıştır⁴²³.

4- Günümüz İnsanlarının Duyarlı Olduğu Konuların Siyasi Malzeme Olarak Kullanılması

Fener Patrikhanesi'ne “*Yeni Dünya Düzeni*” kapsamında Vatikan Statüsü kazandırma projesinde, yukarıda saydığımız siyasi faaliyetlerin yanında, Dünya kamuoyunun dikkatlerini konuya çekmek için, günümüz insanlığının, Din, Bilim ve Çevre gibi duyarlı olduğu konularda faaliyetler icra edilmektedir. Bu faaliyetlerdeki amaç, dünya kamuoyunun ilgisini Patrikhane üzerinde yoğunlaştırmak ve bu faaliyetlerin her safhasında Patrikhaneyi öne çıkarmak suretiyle bu makama Ekümenik bir mahiyet kazandırmaktır.

Bu faaliyetlerin başlangıcı, 1994 yılında, İstanbul'da tüm Ortodoks Ruhanilerinin katıldığı “Dünya Barışına Katkı” toplantısıdır. İstanbul yerine, “*Boğaziçi Deklerasyonu*” adının verildiği toplantının sonuç bildirisinde Bartholomeos; konuyla alâkası olmadığı halde, “*Konstantinopolis'teki tahtın varisi benim. Biz Koinoia yapıyoruz, yani “Bütünleşmeyi” başlatıyoruz*” demiştir⁴²⁴.

“*Dünya Barışına Katkı*” toplantısında Türkiye'nin olaya tepkisiz kalmasının ardından 1995 yılında Patmos Adası'nda, siyasi yönü açık bir şekilde öne çıkarılan “*Vahiy ve Çevre Sempozyumu*” yapılmıştır. Toplantıya ABD Başkanı Clinton'un çevreden sorumlu yardımcısı ile İngiltere Prensi Philip başta olmak üzere birçok devlet ve siyaset adamı katılarak, tüm dünyanın ilgisi çekilmeye çalışılmıştır. Toplantının Yunanistan'da yapılan bölümünde, Patmos Adası'nda, Bartholomeos devlet başkanı protokolüyle karşılanmış, 21 pare top atışıyla selamlanmış, şeref kıtasını denetlemiş ve törende Yunan marşı çalınmıştır⁴²⁵.

⁴²³ “Türkiye'nin AB Perspektifini Hep Destekledik”, *Hürriyet*, 22.02.2007.

⁴²⁴ Salim Gökçen, “Ekümeniklik Meselesi”, s.18.

⁴²⁵ Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.147.

Toplantının adı “Vahiy ve Çevre Sempozyumu” olduğu halde, toplantının seyri tamamen Patrikhanenin Ekümenik statüsü ile ilişkilendirilmiş, sonuç bildirgesinde bu sefer açık olarak “Ekümenik Konstantinople Patriği” imza ve ünvanıyla yayınlanmıştır.

20–28 Eylül 1997 tarihleri arasında Avrupa Birliği’nin Yürütme Organı olan Avrupa Komisyonu Başkanı Jack Santer’in himayesinde, ABD Başkan Yardımcısı Al Gore ve Çevre Bakanı Tim Wirth’in siyasi desteğinde “Din-Bilim ve Çevre Sempozyumu” yapılmıştır. Sempozyum Trabzon’da başlamış, Batum, Novorossisk, Yalta, Odessa, Köstence, Varrıa ve İstanbul limanları da ziyaret edilerek, Selanik’te sona ermiştir⁴²⁶. Sempozyumun açılış konuşmasında “Ekümenik Konstantinople Patriği” olarak takdim edilen Bartholomeos, “*Ana Kilise ve yavrularından bahisle, hedefinin “Ortodoks Dünyasında birliği sağlamak” olduğunu ilan etmiştir*⁴²⁷. Aynı sempozyumda Karadeniz’in “Pontus Gölü”, yerleşim birimlerinin isimlerinin de Rumca şekli ile gösterildiği bir harita bizzat Patrik tarafından dağıtılmıştır⁴²⁸.

Bu toplantıyı 1999’da Tuna Nehri’nde, 2000’de Adriyatik’te, 2002’de Baltık Denizi’nde ve 2006’da Amazon’da yapılan toplantılar izlemiştir. Toplantıların ortak özelliği, Patrik’in itibarını arttırmaları ve masraflarının Yunanistan Dışişleri Bakanlığı veya Yunan şirketleri tarafından karşılanmasıdır.

Patrik, en son toplantının yapıldığı Brezilya’nın Amazon Eyaleti’nde “Ekümenik Patrik” sıfatı ve yine devlet başkanı protokolü ile karşılanmıştır. B.M. Genel Sekreteri Kofi Annan’ın da katıldığı sempozyumda, Amazon Valisi’nin; “*Artık Amazonun da Patriğisiniz*” tarzındaki konuşması ile uğurlanmıştır⁴²⁹.

Patrik Bartholomeos’a, en son 2007 yılında, Avusturya Katolik Kilisesi’nin 2004 yılında ölen Viyana Kardinali Franz Köning adına ortaya koyduğu “*Köning 2007 Barış Ödülü*” verilmiştir⁴³⁰.

---

⁴²⁶Bu sempozyuma, Vatikan ve Rus Patriği temsilci göndermemişlerdir, bkz. Mehmet Çelik, *a.g.e.*, s.138.

⁴²⁷*A.g.e.*, s.141.

⁴²⁸Gözde Kılıç Yaşın, “Türkiye’nin AB Üyelik İlişkilerinde de Pazarlık Gündemine Girdi”, s.8.

⁴²⁹Gözde Kılıç Yaşın, “Hayatın Kaynağı Amazon Sempozyumu”, *Cumhuriyet Strateji*, S.111, 14.08.2006., s.20.

⁴³⁰*Hürriyet*, 14.03.2007.

B- PATRİKHANENİN EKÜMENİKLİĞİNİN DİĞER ORTODOKS KİLİSELERİ TARAFINDAN TANINMASI

Patrikhanenin ekümenikliği konusu, elbetteki bu yolla üzerlerinde baskı oluşturulmaya çalışılan Ortodoks Kiliselerini ve nüfusunun büyük çoğunluğunu Ortodoksların oluşturduğu ülkeleri yakından ilgilendirmektedir. Rusya dışında büyük kısmı Balkan ülkelerinde bulunan bu kiliselerin, 20.yüzyıl başında Fener Rum Patrikhanesi aracılığı ile uygulanan Rumlaştırma faaliyetlerine karşı geldiklerini ve ilk iş olarak kendi milli kiliselerini kurduklarını görmüştük. Bu oyun günümüzde de oynanmakta, ABD'nin yeni dünya düzeni içerisinde Yunan kökenlilerin egemen olduğu Ortodoks kiliseleri hayal eden Yunanistan da dolaylı olarak bu işten pay kapmayı hesap etmektedir

1- Ortodoks İttifakı Teşebbüsleri

Patrikhanenin Ortodoks kiliseleri ile ittifak kurma girişimleri Cumhuriyetin ilk yıllarına dayanmaktadır. O zaman için çok dikkate alınmayan bu girişim, Patrikhane ile Polonya Devlet başkanı arasında karşılıklı verilen nişanlardan öteye gidememiştir⁴³¹.

Patrikhane ile ilgili olarak özellikle 1990'lı yıllar ağırlıklı olmak üzere, SSCB'de Komünizmin din faktörünü ikinci plana çekmesi ve Ortodoks ittifakı içerisinde ABD'nin ağırlığının hissedilmeye başlanmasının ardından bir Ortodoks ittifakı kurmaya çalıştığı şeklinde görüşler ortaya konulmuştur.

Patrikhane önderliğinde, Ortodoks kiliseleri arasındaki yakınlaşma oluşturma çabaları çok öncelere dayanmaktadır. Patrikhane, Haziran 1926'da Başbakanlığa müracaat ederek Heybeliada Ruhban Okulu'nda İskenderiye, Antakya, Kudüs, Sırbistan, Romanya patrikleriyle Rusya, Kıbn, Yunanistan ve Lehistan kiliselerinden birer veya

---

⁴³¹ Bkz Ek-7.

ikişer papazın Heybeliada Ruhban Okulu'na daveti için izin istemiş, ekümenik olarak addedilecek bu talep reddedilmiştir⁴³².

Patrikhane bu dönemden sonra da bu çabalarına devam etmiş, Finlandiya, Litvanya, Letonya, Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan Ortodoks kiliseleri ile yakın temaslara kurmuştur. Bunun yanında Moskova Ortodoks Patrikhanesi'nin şemsiyesi ve güdümü altında hareket eden Batı ve Orta Avrupa'daki Ortodoks kiliseleri de Rusya'nın din karşıtı tutumundan dolayı Amerika'daki kardeş kiliselere yaklaşma politikasına girmişlerdir⁴³³.

1950 Seçimleri yaklaşırken, O yıllarda İstanbul'da yaşayan Rumların oy potansiyelini iyi kullanan Patrik Athenagoras, Demokrat Parti ileri gelenleri ile konuşarak, Heybeliada papaz mektebinin yüksek okul haline getirilmesinin sözünü almış ve Demokrat Parti iktidara geldikten sonra bu söz yerine getirilmiştir⁴³⁴.

15 Kasım 1964 tarihinde Rodos Adası'nda Patrik Athenagoras başkanlığında büyük bir Ortodoks ruhanileri toplantısı düzenlenmiştir. Amacı, bir yandan Ortodoks kiliselerinin birliğini gerçekleştirmek, bir yandan da Katolik Kilisesi ile daha mahiyeti belli olmayan birleşme işini tartışmak olarak gösterilmiş olan Panortodoks Kongresi sonunda her iki konuda da herhangi bir anlaşma sağlanamamıştır⁴³⁵.

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesi üzerine Rusya kilisesi ile ilişkiler geliştirilmeye başlanmış, Fener Patriği, 1989 yılında Moskova'yı ziyaret ederek Moskova Metropolitliğine Patriklik payesi vermiştir⁴³⁶.

1991 yılında Patrik seçilen Bartholomeos göreve geldikten sonra, bütün dünyadaki üst seviyedeki Ortodoks ruhbanları bir çatı altında toplamayı hedefleyen, "Ekümenik Patrikhane Archonlar Biraderliği"ni kurmuştur⁴³⁷.

---

⁴³² Elçin Macar, *a.g.e.*, s.143.

⁴³³ Erol Türkmenoğlu, *a.g.m.*, s.123.

⁴³⁴ *A.g.m.*, s.125.

⁴³⁵ Bu toplantı ile ilgili olarak Niyazi Berkes'in yorumu şöyledir; "Bu meselelerde anlaşma olmamasının nedeni, işin aslının bir din meselesi olmayıp, bir siyaset meselesi olmasıdır. Salt dini meseleler üzerine tartışacak ne var? Ruhaniler, din meselelerinde söyleyeceklerini en aşağı 1500 yıl önce söylemişler, teolojik hünerlerini son damlasına kadar tüketmişlerdir. Bunların sonucu olarak ortaya getirdikleri kesin dogmalardan ayrılmadıkları için yeni din meseleleri tartışmalarına gerek yoktur, bkz. Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s.40.

⁴³⁶ *A.g.m.*, s.125.

1992 yılında Fener Rum Patrikhanesi'nin önderliğinde İstanbul'da bir toplantı düzenlenmiştir. Yunan TV'si tarafından naklen yayınlanan toplantıda Bizans ilahilerinin okunması dikkat çekmiştir⁴³⁸

1993 Ekim ayında, Yunanistan-Sırbistan ve Rusya arasında ortak bir bildiri hazırlanmış, daha sonra Boris Yeltsin'le o zamanki Başbakan Mitsotakis arasında bir savunma paktı imzalanmıştır. 12 Maddelik bu antlaşmaya göre; İslam ve Türk tehlikesine karşı ortak askeri savunma, Balkanlar'daki Türk-İslam tehlikesine karşı ortak mücadele ile Yunan ve Ortodoks kiliselerinin işbirliği konusunda anlaşma sağlanmıştır⁴³⁹.

Bartholomeos, 1993 Ağustos ayında İstanbul'da, yedi patriğin hazır bulunduğu bir toplantı düzenlemiştir. Üç gün süren toplantıya Yunanlı gazeteciler alınırken, Türk gazeteciler “Kin Kapısı”nın önünde bekletilmişlerdir⁴⁴⁰.

Patrik 15 Mart 1994'te İstanbul'da, Antakya, Kudüs, Moskova, Belgrad, Bükreş, Sofya, Atina, Varşova, Prag, İskenderiye ve Helsinki Patrik ve Metropolleri ile bir araya gelmiştir⁴⁴¹.

1995 Eylül ayında Rusya Dışişleri Bakanı Andrei Kozoyrev Atina'ya gelerek Bulgaristan'ın Burgaz şehrinden Yunanistan'ın Dedeğaç Limanı'na ulaşacak ve on milyar dolara malolacak olan petrol hattı yapımına dair bir anlaşma imzalamıştır. “Yunan medyası bu olayı Yunan, Rus Ortodoks dayanışmasının başarısı olarak” duyurmuştur⁴⁴².

Yunanistan, 1996 Aralık ayında AB'ye üye ülkelerin Hıristiyan Demokrat Partileri'nin milletvekillerini, konusu “Hıristiyan Ortodoksluğun dünyaya, Anadolu'ya, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'ya yayılması” olan ve Selanik'te düzenlenen bir

---

⁴³⁷ “Archon”, Kilise dilinde üst düzey ruhbanlara verilen addır. Mesela, İncil'i korumakla sorumlu ruhban veya kiliselerde Ekmek-Şarap Ayini'nde ekmek ve şarapları dağıtan, ruhbanları bir masada toplayan kişi gibi, bkz. Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.135.

⁴³⁸ Erol Türkmenoğlu, *a.g.m.*, s.125.

⁴³⁹ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.131.

⁴⁴⁰ Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.138.

⁴⁴¹ *A.g.m.*, s.125.

⁴⁴² *A.g.m.*, s.125.

toplantıya davet etmiş ise de Yunan basını tarafından toplantının Fener Rum Patrikhanesi tarafından düzenlendiği açıklanmıştır⁴⁴³.

Yunanistan Cumhurbaşkanı Kostis Stefanopulos, 20-28 Eylül 1997’de Din-Bilim ve Çevre Sempozyumu’nun son durağı olan Selanik’teki törende yaptığı konuşmada; “*Ortodoks Kilisenin misyonunun sadece dini geleneği korumak olmadığını, dünyevi sorunlarla da ilgilendiğini vurgulayarak, Patriğin Birleşik bir Avrupa ve Birleşik bir Ortodoks Dünyası için verdiği mücadeleden*” övgüyle bahsetmiştir⁴⁴⁴.

1990’lı yıllarda üzerinde çok konuşulan Ortodoks ittifakı ile ilgili olarak sunduğumuz bu çoğunluğu siyasi içerikli ve ABD destekli olan faaliyetlerde istenilen ittifak kurulamadığı gibi, aksine kiliseler arasında bir çok ihtilafın yaşandığı gözlenmiştir. Patrikhanenin siyasi olarak kabul ettirmeye çalıştığı ekümeniklik iddiasının, dini gerekçelerinin diğer Ortodoks kiliseleri tarafından kabul edilmediği çok açıktır. Bunun en güzel örneği, yine aynı yıllarda Kudüs ve Rus Patrikliklerinin ekümenliğin kendilerine ait olması gerektiği yönündeki söylemleridir.

1994’te, Bulgaristan Ortodoks Kilisesinde Fener Patriğini destekleyen Bulgar Patriği Maksim’e karşı büyük bir muhalefet hareketi gelişmiş ve muhalefet eden grubun başkanı olan ve Bulgaristan’daki kilise çevrelerince milliyetçilik çizgisinde yürüyen ekip olarak bilinen Papaz Pimen ve arkadaşları bu muhalefetin liderliğini ele geçirmişlerdir. Aynı yıl içerisinde Romanya Patriğine karşı da benzer bir muhalefet başlamıştır⁴⁴⁵.

2- Diğer Ortodoks Kiliseleri Üzerinde Otorite Kurma Teşebbüsleri

Ortodoks ittifakının kurulmasında başarılı olamayan Patrikhane, Ortodoks kiliseleri arasında kendi aleyhine başlayan muhalefeti gidermek ve ekümeniklik iddiasını kabul ettirmek amacıyla bu kiliseler üzerinde otorite kurma gayretine

---

⁴⁴³ A.g.m., s.126.

⁴⁴⁴ Mehmet Çelik, a.g.e., s.15.

⁴⁴⁵ “Ortodoks İttifak Çatladı”, *Zaman*, 09.09.1994.

girişmiştir. Patrikhane, her ne kadar günümüzde yaptığı ekümeniklik tanımında, diğer Ortodoks Kiliseleri'nin içişlerine karışmayacağını taahhüt ediyorsa da uygulamada, çeşitli vesilelerle bu kiliseler üzerinde bir otorite kurmaya çalışmakta ve bu faaliyetlerini tüm dünyada bir güç gösterisi olarak kullanmaktadır. Çalışmamızın bu kısmında bu faaliyetlerinden örnekler verilecektir.

a- Kudüs Patriğinin Yargılanması

Kudüs Patriği I.Irineos, 2005 yılı içerisinde İstanbul'da, Patrik Bartholomeos'un davetiyle toplanan Ortodoks kiliseleri toplantısında azledilmiştir. Türk kamuoyunda "*Laik Türkiye'de şeriat mahkemesi kuruldu*" şeklinde tepki çeken toplantının basındaki yankıları da büyük olmuştur.

Azil olayının toplantı sonrası açıklanan sebebi, Kudüs Patriğinin sorumluluk alanındaki kiliseye ait bir araziye Sen Sinod'a danışmadan 190 yıllığına İsraililere kiralaması olarak gösterilmiştir. Patrik Irineos, toplantıda yaptığı savunmasında, Fener Rum Patrikhanesi'nin de Yunanistan'daki Patrikhane arsasını alışveriş merkezi yapmak için kiraya verdiğini, kendi işleminin niçin suç teşkil ettiğini anlayamadığını belirtmiş, karşılık olarak Atina Başpiskoposu Hristodoulos, "*Orası Yunan toprağı, sizinki İsrail toprağı*" şeklinde cevap vermiştir⁴⁴⁶.

Patrikhanenin, Yunanistan'ın Selanik kenti yakınlarındaki bu tesise 100 milyon Euro harcadığı ve inşaat bitiminde yılda 1,8 milyon Euro kazanacağı, Ruhban Okulu konusunda ismini işiteceğimiz Türk vatandaşı işadamı Vasiliki Filoridi tarafından açıklanmıştır⁴⁴⁷.

Her ne kadar sebep izinsiz arazi kiralamak olarak gösterilse de, asıl sebebin Fener Rum Patrikhanesi'nin koşulsuz olarak kabul edilmesini istediği ekümeniklik iddiası olduğu çok açıktır. Patrik Irineos daha önce bu koşulu yerine getirmek istememiş ve hatta Hz.İsa'nın mezarını koruduğu iddiasıyla ekümenik kilisenin aslında Kudüs olması gerektiğini ileri sürmüştür. Ayrıca 1993 yılında İstanbul'da düzenlenen Patrikler

⁴⁴⁶ "Sen Kendine Bak", *H.O.Tercüman*, , 26.06.2005.

⁴⁴⁷ "Patrik Holding", *H.O.Tercüman*, 29.11.2004

toplantısına da Bartholomeos'un ekümeniklik hazırlığı içinde olduğunu düşündüğü için katılmamıştır⁴⁴⁸.

Görüldüğü gibi Patrik Bartholomeos, ekümenikliğini kabul etmeyen patriği tüm dünyanın gözü önünde yargılayarak cezalandırırken ekümenik iddiasını adeta tüm dünyaya ilân etmiştir. Ayrıca ekümenikliğini kabul etmeyen Türkiye'nin sınırları içerisinde, ekümenikliğini kurduğu "şeriat mahkemesi" ile ekümenikliğini fiili olarak kabul ettirmeye çalışmış ve toplantıya Türkiye'nin resmi kanallarından verilen tepkinin azlığı, Patrikhanenin istediği amaca ulaştığını göstermiştir.

Toplantıya katılan Ortodoks kiliselerden Polonya ve Antakya Kiliseleri'nin oylama esnasında çekimser, Gürcistan Kilisesi'nin ise Irineos lehine oy kullanması, Patriğin diğer kiliseler üzerindeki otoritesinin aslında gösterilmeye çalışıldığı kadar büyük olmadığını ortaya koymaktadır⁴⁴⁹.

b- Kıbrıs Piskoposu Seçimleri

Patrikhanenin yine 2005 yılı içerisinde, aşırı yaşlılık ve hastalığını sebep göstererek Güney Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Hrisostomos'un yerine Başpiskopos seçimi için bütün Rum piskoposlarını İstanbul'da toplaması hem Türk kamuoyunda, hem de Rum papazlar arasında tartışmalara sebep olmuştur.

Güney Kıbrıslı Rum Ortodoks papazlardan, "Kıbrıs Rum Kilisesi'nin bağımsızlığını tehlikeye soktuğu" gerekçesiyle davete karşı çıkanlar olmuştur⁴⁵⁰.

Türkiye'den ve Rum din adamlarından gelen tepkilere rağmen yapılan toplantının asıl sebebi olarak, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin, ABD'de oluşan politikalar sonucu hazırlanan Annan planına hayır demesi gösterilmektedir. Noel Baba Vakfı Başkanı Muammer Karabulut, ABD tarafından siyaseten ekümenik görülen Patrikhanenin, ABD'nin Kıbrıs'taki stratejik çıkarlarını geliştirmek için, hasta

⁴⁴⁸ Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.138.

⁴⁴⁹ "Kudüs Patriği Irineos Azledildi", *Cumhuriyet*, 25.05.2005.

⁴⁵⁰ "Bartholomeos, Rum Papazları Böldü", *Milliyet*, 27.10.2005.

Başpiskoposun yerine Patrikhaneye yakın birisinin seçilmesine karar verdiğini ileri sürmüştür⁴⁵¹.

Hukukçular Birliği'nin, Bartholomeos'un Lozan Antlaşması'na, Atatürk'e, Türk milletine meydan okuduğu ve toplantıyı kasıtlı olarak 10 Kasım gününe aldığı gerekçesi ile yaptığı başvurusu sonucu İstanbul Valiliği'nce soruşturma başlatılmıştır⁴⁵².

Fener Rum Patrikhanesinin baskısı ile seçilen yeni Güney Kıbrıs Başpiskoposu II. Hristomos'un, KKTC'nin "*Türkiye tarafından istila edildiği, dolayısıyla düşmanlarının Kıbrıslı Türkler değil, Ankara olduğu*" yönündeki siyasi nitelikli açıklamaları⁴⁵³, Başpiskopos'un dini olmaktan çok siyasi olarak başa getirildiğini göstermektedir.

c- Bağımsız Ukrayna Kilisesi Projesi

ABD'nin Balkan ve eski komünist ülkelerini din nüfuzu altında Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlama planının birinci ayağı Ukrayna olmuştur. Başkanlık seçim sonuçlarının kilise ve batı tarafından finanse edilen sivil toplum kuruluşları tarafından değiştirildiği ve Turuncu devrim adını aldığı süreçte, Katolik Kiliselerinin yüzde onüçü ile Ortodoks Kiliselerinin yüzde yetmişini tarafından desteklenen ABD eğitimli ve batı taraftarı Viktor Yuşsenko⁴⁵⁴ başkan olarak seçilmiştir.

Bartholomeos'un elini öperken çekilen fotoğraflarının seçim esnasında muhaliflere karşı propoganda malzemesi olarak kullanıldığı Yuşsenko, seçimden sonra Patrikhaneyi iki defa ziyaret etmiştir⁴⁵⁵. Burada Yuşsenko'nun, sanki Hıristiyan dünyasında kendisinde bahşedilmiş bir ekümenik yetkisi varmış gibi Barholomeos'un desteğini alması dikkat çekicidir.

⁴⁵¹ "Kuyruk Acısına Bak", *Yeniçağ*, 28.10.2005.

⁴⁵² "Toplantıya Soruşturma", *Yeniçağ*, 03.10.2005.

⁴⁵³ "Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu'nun Açıklaması", *Anadolu Ajansı*, 08.01.2007.

⁴⁵⁴ Nejat Tarakçı, *a.g.m.*, s.15.

⁴⁵⁵ "ABD'nin Ortodoks Planı", *Yeniçağ*, 02.07.2005.

Ukrayna'da çoğunluk nüfusu oluşturan Ortodokslar, 1989'da kurulan Ukrayna Otosefal Kilisesi, 1992'de kurulan Kiev Patrikhanesi ile Moskova'ya bağlı Ukrayna Ortodoks kilisesi olmak üzere üç kilise arasında bölünmüştür. Bunun sebebi de doğrudan doğruya bağımsız Ukrayna'nın ortaya çıkışı ve Ukrayna kimliğinin canlanması ile ilgilidir. Başkan Yuşsenko, ulusal kimlik açısından önemli olarak gördüğü Bağımsız Birleşik Ukrayna Ortodoks Kilisesi projesine bizzat destek vermekte ve bu strateji içerisinde Kiev Patrikhanesi'ni desteklemektedir. Moskova Patrikhanesi ise, kendisine bağlı olarak belli bir otonomi düzeyine sahip olan Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin tamamen ayrılmasına karşı çıkarak, bağlılığın devam etmesini ve Ukrayna kimliğinin güçlenmesini engellemeye çalışmaktadır. Bu ortamda milliyetçi Ukrayna Ortodoksları açısından, çeşitli vesilelerle Moskova Patrikhanesi'nin Ukrayna ve Beyaz Rusya üzerindeki haklarını tanımadığını belirten Fener Rum Patrikhanesi, Moskova'ya karşı destek bulabilecekleri bir otorite durumuna gelmiştir⁴⁵⁶.

2005 Haziran ayında Ukrayna Kiliseleri ve Dini Kuruluşlar Konseyi ile biraraya gelen Yuşsenko, Bağımsız Birleşik Ukrayna Kilisesi'nin kurulmasının, milletin kimliğinin ve bütünlüğünün sağlamlaşması için en önemli faktörlerden biri olduğunu belirtmiş ve kiliseler arasındaki diyalogun başlatılması için aracılık yapmaya hazır olduğunu söylemiştir⁴⁵⁷.

Fener Patrikhanesi, Kiev Patrikhanesi'ni tanımadığı halde, aradaki yakınlaşmayı ekümeniklik iddiası için kullanmaktadır. Yine diasporadaki Ukrayna Kiliseleri siyasi manevralarla Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlanmıştır. Ukrayna'yı kendi kanonik toprağı olarak gören Moskova ise Birleşik Ukrayna Kilisesi'nin oluşturulması sürecinin hızlanmasından rahatsız olduğunu açıkça belirtmekte ve Fener'in müdahalesini istememektedir⁴⁵⁸.

Bağımsız bir kiliseye sahip olmak isteyen Ukrayna ile Hıristiyan alemindeki rolü arttırılmaya çalışılan Fener Rum Patrikhanesi'nin amaçlarının aynı yol üzerinde buluşmakta olduğu görülmektedir.

---

⁴⁵⁶ Anar Somuncuoğlu, "Ukrayna Ortodoksluğu ve Küresel Hesaplar", *Cumhuriyet Strateji*, S.52., 27.06.2005., s.14.

⁴⁵⁷ *A.g.m.*, s.14.

⁴⁵⁸ *A.g.m.*, s.15.

d- Bulgar Azınlık Kilisesi Problemi

Patrikhanenin ekümeniklik söylemleri ve diğer Ortodoks kiliseleri üzerinde söz sahibi olma çabaları ile ilgili olarak diğer bir örnek, maalesef Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin bir mahkemesinde yaşanmıştır.

Türkiye'de yaşayan 300 civarında Ortodoks Bulgar vatandaşın din hizmeti ihtiyacını karşılayan Bulgar Ortodoks Kilisesi'nde 1989 yılında göreve gelen Başrahip Konstantin Kostoff, 2003 yılı içerisinde Bulgar Kiliseleri Vakfı tarafından hiçbir sebep gösterilmeden görevden alınmıştır. Başrahip Konstantin, kararın kendisini 2002 yılında azleden Patrik ve 12 Sen Sinod üyesinin baskısı ile alındığı gerekçesi ile TCK'nın 175/1. maddesi olan “*Dinlerden birine ait ibadet ve ayinden men etmek*” suçundan, onüç kişi adına dava açmıştır⁴⁵⁹.

İki kilise arasındaki ilk kriz 1994 yılında Patrikhanenin Bulgar kilisesinde kullanılan belgelerin Rumca olmasını istemesi ile başlamış, bu isteğin kabul edilmemesinin ardından istenmeyen kişi ilan edilen Başpapaz, 31 Ekim 2002 yılında Fener Rum Patrikhanesi tarafından azledilmiştir⁴⁶⁰.

Bulgar Ortodoks Kilise Vakfı yönetim kurulu üyesi Bojidar Çipof tarafından, Patrikhane tarafından üç ayda bir 1200 dolar vermek taahhüdü ile Bulgar vatandaşların vaftiz kâğıtlarının alınarak Ekümenik Patrik imzalı ve Rumca yazılmış yeni vaftiz kâğıtları verildiğini, bu suretle de Bulgar Ortodoks Cemaatinin Rum Ortodoksu haline getirilmeye çalışıldığı belirtilmiştir⁴⁶¹. Kostoff da, Lozan Antlaşması'nda sadece Rum azınlığın başı olarak tanımlanmasına rağmen Rum Patriği Bartholomeos'un bu antlaşmaya aykırı olarak yıllardır, Türkiye'deki tüm Ortodoksların başı olduğunu iddia ettiğini ve Bulgarların Rumlaştırılmaya çalışıldığını söylemiştir⁴⁶².

2004 Haziran ayı içerisinde Fatih 3.Asliye Ceza Mahkemesi'nde görülen davada, Konstantin Kostoff'un tüm uyarılara rağmen, ayinlerde, en üst makam olan

⁴⁵⁹ “Patrik Hâkim Önüne Çıkıyor”, *Yeniçağ*, 03.04.2004.

⁴⁶⁰ “Bulgar Papaz'dan Bartholomeos'a Dava”, *Cumhuriyet*, 03.11.2004.

⁴⁶¹ “Bulgar Ortodoklara Rüşvet İddiası”, *Cumhuriyet*, 22.06.2003.

⁴⁶² *Cumhuriyet*, 12.07.2003.

ruhani liderin adını zikretmemesi sebebi ile 2002 yılında azledildiğini söyleyen Patrik Bartholomeos'a karşılık olarak Kostoff, *“Beni ruhanilikten azlettikten sonra 1.5 yıl görevimi sürdürdüm. Çünkü yönetim kurulu benim yanımdaydı. Hiçbir ayinde onun adını anmak zorunda değilim. Çünkü kendisi benim dini liderim değil. Ekümeniklik taşıyor. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde böyle bir şey olamaz”* demiştir⁴⁶³.

C- PATRİKHANENİN ULUSLARARASI BİR NİTELİK ALARAK TÜRKİYE’NİN KANUN VE VESAYETİNDEN KURTULMASI

1- Heybeliada Ruhban Okulu’nun Teoloji Bölümü’nün Yeniden Açılması Teşebbüsleri

ABD ve AB’nin son senelerde Patrikhanenin ekümenikliğini kabul edilmesi ile ilgili her türlü girişim ve beyanında, Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılması ve yabancı öğrenci kabulünün sağlanması da istenmektedir. Patrikhanenin planlanan şekilde uluslararası bir konuma gelebilmesi için Heybeliada Ruhban Okulu’nun Türk kanun ve yönetmeliklerinden bağımsız olarak açılması büyük önem taşımaktadır. Patrikhane, 2003 yılında Sinod meclisine yapmış olduğu yabancı metropolit atamalarına sebep olarak Ruhban Okulu’nun kapalı olması ve ruhban yetişmemesini göstermektedir. Ancak okulun açılması ile ilgili olarak Türkiye’nin sunmuş olduğu bir çok formülü de kabul etmemektedir. Patrikhane, okulu bir taraftan baskı aracı kullanırken, diğer taraftan yabancı din adamı ve hatta muhtemel bir yabancı Patrik ataması için bir neden olarak göstermektedir.

---

⁴⁶³ “Bartholomeos’a Dava Mahkemedede Ekümeniklik Kavgası”, *Cumhuriyet*, 08.06.2004.

a- ABD, AB ve Yunanistan'ın Okulun Açılması Yönündeki Girişimleri

Heybeliada Ruhban Okulu'nun, Patrikhanenin istediği tarzda yeniden açılması tartışmaları son yirmi sene içerisinde ABD, AB ve Yunanistan'ın da desteği ile artarak devam etmiş ve Patrikhanenin ekümenikliğinin kabul edilmesi ile ilgili olan her istemin yanında Heybeliada Ruhban Okulu'nun da açılması istenmiştir.

Dönemin Yunan Başbakan'ı Mitçotakis'in 1991 yılındaki ABD ziyareti sonrasında ABD'nin Heybeliada Ruhban Okulu konusunda Türkiye'ye baskı yapılmasını istemesinin ardından Bartholomeos'un, 16 Ocak 1992'de dönemin Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan'a okulun açılması için yaptığı başvuru geri çevrilmiştir. Ardından Avrupa Topluluğu dönem başkanı Jacques Delors, Türkiye Cumhurbaşkanı nezdinde, Dünya Kiliseler Konseyi ve Fransa Katolik Konseyi ise Başbakan nezdinde aynı girişimleri tekrarlamıştır⁴⁶⁴.

Başkan Clinton'un 1994 yılında başbakan Tansu Çiller'e gönderdiği mektupla okulun açılması girişimlerine katılan ABD de bu tarihten itibaren Ruhban Okulu'nun açılması için her türlü gayreti göstermektedir⁴⁶⁵. ABD Dışişleri Bakanlığı'nda, cemaatler arasında diyalogu geliştirmek, dini azınlıkların tüm dünyada karşılaştıkları baskılar konusunda ABD yönetimine akan bilgileri artırmak amacı altında "Din Özgürlüğü Danışma Komitesi" kurulmuştur. ABD yönetimi, Gayri Müslim cemaatlerin isteklerini bu komite vasıtası ile Türkiye'ye iletmektedir⁴⁶⁶.

28 Mart 1996'da ABD Başkanı Bill Clinton'un eşi Hillary Clinton Fener Kilisesi'ni ziyaret etmiş ve "Heybeliada Ruhban Okulu'nun açıldığı gün, çok mutlu olacağım" demiştir⁴⁶⁷.

17 Mayıs 2000'de ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Kuzey Amerika Başpiskoposu Dimitros onuruna verdiği yemekte, "Heybeliada'daki Ruhban Okulu'nun kapalı kalmaya devam etmesinin, Patriklik üzerindeki etkilerini anlıyoruz. Bu yüzdendir

⁴⁶⁴ <http://www.turk-yunan.gen.tr.>, Erişim: 11.07.2006.

⁴⁶⁵ ABD'nin Patrikhaneye desteğinde şüphesiz Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren Ermeni ve Rum Yunan lobilerinin de etkisi vardır. Bu lobilerin faaliyetleri, ABD Dışişleri Bakanlığı'ndaki "dış ilişkilere at gözlüğü ile bakanlar" diye adlandırılan bir kesimi etkilemektedir. Bu ekip Türk-Amerikan ilişkilerini "Kıbrıs ve İnsan Hakları" meseleleri çerçevesinde görmektedir, bkz. *Hürriyet*, 18 Mayıs 1999.

⁴⁶⁶ Emre Özyılmaz, *a.g.t.*, s.107.

⁴⁶⁷ Uğur Yıldırım, *a.g.e.*, s.149.

ki, inancınızla ilgili ihtiyaçlarınızın karşılanması ve saygın bir geleneğin sürmesi için, Türkiye'yi sürekli olarak bu okulun açılması konusunda teşvik ediyoruz" demiştir⁴⁶⁸.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 2005 yılında hazırladığı yıllık insan hakları raporunda, Türkiye'de son bir yıl içinde "kayda değer iyileşme" gözlenmesine karşın, ciddi ihlallerin sürdüğü bildirilmiş, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılmaması dinsel özgürlük ihlalleri arasında sayılmıştır⁴⁶⁹.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı, "ABD, ekümenik Patrik Bartholomeos'u, küresel bir lider olarak görüyor" şeklindeki yazılı açıklamasında 2005 yılı raporuna da değinilmiş ve Patrikhane konusunun Türk yetkililerle en üst seviyede ele alındığı, ABD Başkanı George W.Bush'un Haziran ayında ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Karen Hughes'un da Eylül'de Türkiye'ye yaptığı ziyarette bu konuya değinildiği belirtilmiştir⁴⁷⁰.

Yine 2005 yılı içerisinde ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi, bağlayıcılığı olmasa da çok önemli bir karar alarak Patrikhanenin Ekümenik statüsünün tanınması ve Türk uyruklu olmayan din adamları yetiştirmesine izin verilmesi için Türkiye'ye çağrı yapan bir karar tasarısını kabul etmiştir. Karar yasalassa dahi bağlayıcı olmayacaktır, ancak bir sonraki adımın yakın olduğu da açıkça görülmektedir⁴⁷¹.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nca 05 Nisan 2006'da yayımlanan, "*İnsan Hakları ve Demokrasiyi Desteklemek*" başlıklı raporun Türkiye bölümünde; Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması yönündeki Amerikan telkinlerinin sürdüğü bildirilmiştir⁴⁷².

Ruhban Okulu'nun açılması ile ilgili olarak ikinci cephelyi AB açmış, birçok girişimde bulunmuş ve halen de olanca gücü ile Türkiye'yi sıkıştırmaya devam etmektedir.

27 Nisan 1996'da Avrupa Parlamentosu'ndan sağ partilerin oluşturduğu Hıristiyan Demokrat Grup üyesi 20 parlamenterin Patrikhaneyi ziyareti esnasında

---

⁴⁶⁸ A.g.e., s.178.

⁴⁶⁹ Yasemin Çongar, "ABD: İnsan Hakları İhlalleri Sürüyor", *Milliyet*, 01.03.2005. ayrıca bkz. *Sabah*, 30.05.2005.

⁴⁷⁰ *Sabah*, 06.12.2005., Ortadoğu, 13.01.2006.

⁴⁷¹ Yasemin Çongar, "ABD Kongresi'nin Ekümenik Talebi", *Milliyet*, 11.06.2005.

⁴⁷² Yasemin Çongar, "ABD'den Dinsel Azınlık Raporu", *Milliyet*, 06.04.2006.

yaptıkları toplantıda, Heybeliada Ruhban Okulu'nun tekrar açılması ve Türkiye'de İnsan Hakları ihlalleri üzerinde görüşülmüştür⁴⁷³.

Avrupa Komisyonu 2000 yılı İlerleme Raporu'nda ve 13 Kasım 2001 tarihli kararında, "Heybeliada'daki Ortodoks Ruhban Okulu'nun 1971 yılında kapatılması konusunda bir ilerlemenin kaydedilemediği, çeşitli kiliselerin yasal statülerinin tanınmamış olduğu, dini personelin Türkiye'ye erişebilmesi de dâhil olmak üzere, bazı kısıtlamaların olduğu" bildirilmiştir.

İstanbul'da Fener Rum Patrikhanesi ile Avrupa Parlamentosu Hıristiyan Demokratlar- Avrupa Demokratları grubunca düzenlenen uluslararası "Genişlemeyi Mümkün Kılacak Avrupa Dayanışma ve İşbirliği Konferansı"nda "*Hıristiyanların mirası, hem arkeolojik kalıntılarda, hem Heybeliada Ruhban Okulun'da hem de Ekümenik Patriğin kendisinde bulunur*" diyen Avrupa Parlamentosu Hıristiyan Demokratlar-Avrupa Demokratları Grubu başkanı Hans-Ger Potttering, okulun açılmamasının Avrupa toplumlarında İslam Fobisini arttıracakını belirtmiştir⁴⁷⁴.

Aynı toplantıda söz alan Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Camiel Eurlings, son rapordan bu yana çok az bir gelişmenin sağlandığını, Gayri Müslim azınlıkların hâlâ ruhban yetiştiremediklerini, bu durumun cemaatlerin varlığını tehdit ettiğini belirtmiştir. Eurlings 2004 yılında hazırladığı raporla da Türkiye'ye birçok konuda eleştiri getirmiş, yaşanan ekümenik geriliminin Avrupa'ya olumsuz yansıdığını bu sıfatın Türkiye tarafından da kabul edilmesi gerektiğini, okul ile ilgili olarak Clinton zamanında verilen sözlerin tutulması gerektiğini iletmiştir⁴⁷⁵. Aynı konferansın bildirgesinde de AB üyeliği yolundaki Türk hükümetinden Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılması istenmiştir⁴⁷⁶.

Eurlings, 2005 yılında Avrupa Parlementosu Konferansı'nda, ruhban grubunun yaşlandığını ve Patrikhanenin 5-10 yıl içerisinde kapatılma noktasına gelebilecek olmasının kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır⁴⁷⁷.

---

⁴⁷³ Uğur yıldırım, *a.g.e.*, s.150.

⁴⁷⁴ *Sabah*, 03.12.2004.

⁴⁷⁵ *Sabah*, 06.12.2004.

⁴⁷⁶ *Milliyet*, 22.10.2005.

⁴⁷⁷ *Sabah*, 22.10.2005.

AB'nin 2005 yılı raporunda da AB'nin müzakere süreci içinde Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması konusunda ısrarcı olacağı vurgulanmış ve AB dönem başkanı olan İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Peter Westmacott tarafından Avrupa'da bulunan 5 bin cami örnek verilerek Ruhban Okulu'nun açılması istenmiştir⁴⁷⁸.

Görüldüğü gibi AB, bir ülkenin içişlerini ve kanunlarını hiçe sayarak açılmasını istediği Ruhban Okulu'nu, Rum azınlığın ibadet hakkı ile bir tutmakta ve Avrupa'daki camileri örnek göstermektedir. Türkiye'de Gayri Müslim azınlığın yeterli sayıda ibadethane ve kilisesi mevcuttur. Peki, acaba azınlık hakları konusunda bu kadar hassas olan ve Türkiye'yi her vesile ile suçlayan AB, Anayasa'sının bir din devleti olduğunu belirten Yunanistan'ı ortaklığa alırken de aynı hassasiyeti göstermiş midir?

Ankara'nın Güney Kıbrıs'ı tanıması ve Patrikhanenin ekümenik statüsünün kabul edilmesi şartı ile Türkiye'nin AB üyeliği için yardım edeceklerini söyleyen Cumhurbaşkanı Stefanopulos'un⁴⁷⁹ ve müzakereler çerçevesinde Türkiye'nin bu konudaki tavrının Avrupa kriterlerine uymadığını ifade eden Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün⁴⁸⁰ ülkesinde azınlık hakları AB'nin istediği seviyede midir?

Batı Trakya'daki Gümülcine ve İskeçe'ye bağlı iki medresenin durumuna bakmak yeterlidir. Şahin Medresesi'nde 1980 li yıllarda kayıtlı 300 öğrenci varken bu sayı bugün 15'e düşmüştür. Din eğitimi yapılmayan medresede görev yapan 5 öğretmenin 1 tanesi Türk, 4 tanesi Yunanlıdır. Türk öğretmen Suudi Arabistan Medine Üniversitesi mezunudur. Gümülcine Medresesi'nde ise görev yapan Türk öğretmenlerin tamamı çeşitli Arap ülkelerindeki ilahiyat ve diğer fakültelerden mezun olmuştur. Her iki medrese mezunları zorunlu olarak Selanik Öğretmenlik Pedagoji Akademisi'ne gönderilmektedir ve Türkçe eğitim yapılmamaktadır. Dolayısıyla din adamı yetiştirme amacıyla açılan bu medreseler amaçlarından uzaklaştırılmışlardır⁴⁸¹.

2006 yılında yayınlanan ve Heybeliada Ruhban Okulu konusunda bilindik istemlerin tekrarlandığı AB Komisyonu İlerleme Raporu ile ilgili olarak Yunanistan'ın, basınında çıkan yorumlar da ilgi çekicidir. Rapor Kathimerini gazetesinde, "uyum göstermeyen Türkiye'ye karşı ayrıntılarına girilmeyen tehdit" olarak yorumlanmış, To

---

⁴⁷⁸ *Hürriyet*, 18 Aralık 2005.

⁴⁷⁹ *Cumhuriyet*, 11.10.2004

⁴⁸⁰ *Associated France Press*, 14.11.2005.

⁴⁸¹ Emre Özyılmaz, *a.g.t.*, s.140.

Vima gazetesi tarafından “AB’nin Türkiye’ye ultimatomu” şeklinde yayınlanmıştır. Ta Nea gazetesi raporun Türkiye’nin insan hakları gibi kritik konularda en ufak bir ilerleme kaydetmediğini, aksine geri adımlar attığını ortaya koyduğunu ileri sürmüştür. Elefterotipiya gazetesi ise, Raporun fazla detaylı olmadığını ancak yine de Atina ve Rum yönetimini tatmin ettiği yorumunu yapmıştır⁴⁸².

İnsan Hakları ile ilgili olarak bu kadar hassas bir basına sahip olan Yunanistan’ın ne yazık ki uygulamalarda aynı hassasiyeti göstermediği ortadadır. 1980’li yılların başından itibaren müftüleri atayan, seçilmiş müftüleri ise yargılayıp cezaevine koyan, Kandil ya da bayramlarda Müslüman Türklerin, kutsal günlerini kutladığı suçlaması ile İskeç’e Müftüsü Mehmet Emin Ağa’yı yargılayan ve toplamı 100 ayı bulan hapis cezasına⁴⁸³ çarptıran Yunanistan’ın İnsan Hakları konusunda, hele ki din hürriyeti konusunda en son yorum yapabilecek ülke olduğu kanaatindeyiz.

b- Patrikhanenin Okulun Açılması Ve Yabancı Öğrenci Kabulü Yönündeki İstekleri

Uluslararası her ortamda Heybeliada Ruhban Okulu için Türkiye’yi sikayet eden Bartholomeos’un bu çabalarının başarılı olduğunu ve her geçen gün Türkiye’yi daha zor bir duruma soktuğunu yukarıdaki örneklerde görmüştük. Patriğin bu istekleri 19 Ekim 1997’de, 20 kişilik bir heyetle ve Yunan Hava Yolları’nın (Olimpic) tahsis ettiği bir uçakla gittiği ABD’de, okulun açılması için Türkiye’ye baskı yapılmasını istemesi ile beraber müthiş bir ivme kazanmıştır.

Bartholomeos’un 2005 yılında Avusturya’nın başkenti Viyana’da düzenlenen İslam Konferansı’nda; Ankara’nın Hıristiyan azınlığa karşı yürüttüğü politikayı eleştirerek Heybeliada Ruhban Okulu’nun yeniden açılmasını isteyen konuşması ve devlet kanalı ORF’ye okulun kapatılmasının Türkiye’nin AB emelleriyle tezat oluşturduğunu, okulun yeniden açılmasının AB yolundaki Türkiye’nin yararına

---

⁴⁸² *Hürriyet*, 9.11.2006.

⁴⁸³ *Hürriyet* arşivinden derlendiği ve eksikleri olduğu belirtilen listede Müftü’ye verilen hapis cezaları şöyle sıralanmıştır. “Mayıs 1996–12 ay hapis cezası, Kasım 1997–22 ay hapis cezası, Şubat 1998- 14 ay hapis cezası, Nisan 1998- 7 ay hapis cezası, Haziran 1998–14 ay hapis cezası, Ocak 1999- 17 ay hapis cezası, Aralık 1999- 7 ay hapis cezası, Aralık 2002- 6 ay hapis cezası.”, bkz. *Cumhuriyet*, 21.09.2004.

olacağını belirten demeci⁴⁸⁴ ile 2006 yılında İsviçre’de yapılan “Dünya Ekümenik Forumu’nda; okulun Türkiye’deki az sayıda Ortodoks Hıristiyan tebanın varlığının devamı için hayati önem arzettiğini, Ruhban sınıfında eğitilmiş kişi sayısının giderek azaldığını bu yüzden okulun faaliyete geçmesinin bir lüks değil, ihtiyaç olduğunu belirten konuşması⁴⁸⁵, okulun Patrikhanenin istediği statüyle açılması için uluslararası kamuoyu yaratmayı amaçlayan yüzlerce şikâyetten sadece bir kaçıdır.

Hâlbuki önceki bölümlerde de gördüğümüz gibi okulun teoloji bölümü, 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu’nda yapılan değişiklikler ve 12 Ocak 1971 tarihli Anayasa’nın tüm yüksek okulları devlet çatısı altında toplaması kararından sonra, Patrikhanenin 1971 yılından önceki özel statüsünün devam etmesi isteminin gerçekleşmemesi sebebi ile bizzat Patrikhane tarafından kapatılmıştır.

Patrikhane tüm bu tartışmalar boyunca kanunlarla bağlı olduğu Türkiye tarafından kendisine sunulan okulun açılması ile ilgili formülleri reddetmiştir. Patrikhane, okulun kendi bünyesinde olarak açılmasını istemektedir.

1994 yılında okulun 150 nci kuruluş yıldönümündeki basın toplantısında konuşan Tarabya Metropolidi Konstantin Harisiadis, okulun özel bir statü ile lise sonrası 4 yıl eğitim veren lise tedrisatlı bir okul olduğu ve dolayısıyla kapatmanın haksız olduğunu belirtmiş ve 100 öğrenci kapasiteli okulun açılması halinde Patrikhaneye bağlı ve Milli Eğitim Bakanlığı denetiminde olacağını söylemiştir. Teklife göre Müfredat bir konsey tarafından belirlenecek ve Milli Eğitim Bakanlığı’na sunulacaktır. Aynı konsey tarafından belirlenen öğretmenlerin atamaları Bakanlık tarafından yapılacaktır⁴⁸⁶.

Okul açıldığında müdürlüğüne getirilmesi planlanan Aya Triada Manastırı Metropolidi Başrahip Apostolos Danilidis⁴⁸⁷, okulun ilk aşamada 25 öğrenci ile, Milli Eğitim Bakanlığı’nın denetiminde özel statülü bir yüksek okul sıfatı ile açılacağını söylemiş, Yüksek Öğretim Kurulu’na bağlanması durumunda derslerin Türkçe verilmesi ve kız öğrencilerin gelmesi gibi mahsurların olabileceğini iletmiştir. Ayrıca

⁴⁸⁴ “I.Bartholomeos, Ankara Yönetiminin Hıristiyanlara Karşı Politikasını Eleştirdi”, *Associated France Press*, 14.11.2005.

⁴⁸⁵ *Reuters*, 27.01.2006.

⁴⁸⁶ *A.g.t.*, s.114.

⁴⁸⁷ 1971 yılı öncesinde de okul müdürleri Patrikhane tarafından Metropolitler arasından atanıyordu. Okulun bünyesinde kurulduğu Aya Triada Manastırı’nda şu anda 15 personel görev yapmaktadır ve Rum cemaat duaları ve Pazar ayinleri için manastıra gelmektedir.

okul binası son günlerde yeniden açılma hazırlıkları ve turist akını ile hareketlenmiştir. Okulun ne zaman açılacağını soran Yunanlı turistlere görevliler son gelişmelerden umutlu olduklarını ve Türkiye’de öğrenci bulunamayacağı için yurtdışından getirileceği cevabını vermektedirler⁴⁸⁸.

Yabancı öğrenci getirilmesinin şart olduğunu kendisi de belirten Patrik, yapılan bir söyleşide; “1964’e kadar yurtdışından öğrenci alıyorduk, şimdi de öyle olacak. 1961’de 13 kişi mezun olduk, bir ben Türkiyeli idim” demiştir. Ayrıca okul açıldığında, hocalar ve talebelerin, cübbe ve dini kıyafetlerini sadece kilisede dua ederken giyeceklerini, kilise dışında ceketli ve kravatlı olacaklarını belirterek laikliğe ve kıyafet kanununa aykırı bir durum oluşmayacağını söylemektedir⁴⁸⁹.

Görüldüğü gibi ABD ve AB’nin desteğini alan Patrikhane okulun açılmasına kesin gözü ile bakmakta ve açılış için hazırlık yapmaktadır. Patrikhane için sorun okulun hangi statü ile açılacağıdır.

Okulun açılma hazırlıkları ile ilgili olarak 2001 yılında patlak veren fakat basında fazla yer bulmayan bir skandala değinmekte yarar görüyoruz. Vasilaki Floridi isimli bir Rum işadamı, Ruhban Okulu’nun teoloji bölümünün, Türk yetkililere rüşvet verilmesi sureti ile açılması maksadı ile Patrikhaneye 5 trilyon para bağışladığını ancak paranın başka amaçlar için kullanıldığını açıklamış ve Patrikhaneyi dava etmiştir⁴⁹⁰. Floridi, Ekim 2001’de Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılmasını sağlamak maksadıyla Pentagon Özel Planlar Dairesi’nde bir misyon oluşturulduğunu ve Patriğin onayı ile ABD Bakan Yardımcısı’nın Türkiye’yi ziyareti öncesinde rüşvet olarak verilmek üzere 12 milyon ABD dolarının Patriğin kişisel servetini işletmekle sorumlu kişilerin hesaplarına transfer edildiğini iddia eden bir belge sunmuştur⁴⁹¹. Bu konu ile ilgili olarak verilen yazılı soru önergesine cevaben Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, davanın 30 Mart 2006 tarihinde beraatle sonuçlandığını, konu hakkında uluslararası düzeyde inceleme olduğuna dair Bakanlık’ta herhangi bir bilginin mevcut olmadığını belirtmiştir⁴⁹².

---

⁴⁸⁸ *Milliyet*, 06.06.2004.

⁴⁸⁹ *Milliyet*, 20.06.2004

⁴⁹⁰ *Cumhuriyet*, 14.10.2001.

⁴⁹¹ Atilla İlhan, “Gizlilik Şerhi Düşülmüş Belge... FLORİDİ”, 06.12.2004.

⁴⁹² *Hürriyet*, 27.11.2006.

c- Türk Hükümetleri Tarafından Okulun Açılabilmesi Amacı İle Ortaya Konulan Formüller Ve Tartışmalar

Okulun tekrar açılması ile ilgili talepler 1997 yılı Milli Güvenlik Kurulu'nda ele alınmış ve bu durum okulun tekrar açılması için “yeşil ışık” olarak yorumlanmıştır⁴⁹³. 1999 yılında okulun “doğrudan açılarak Patrikhane'ye bağlanmaması” ya da “İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde kurulacak Yüksek Dinler Kültür Başkanlığı'na bağlı olarak açılması” şeklinde iki formül üzerinde durulmuştur⁴⁹⁴. Ermeni yüksek okulunu da ilgilendiren İlahiyat Fakültesi'ne bağlı olarak açılması teklifi, “*Bu eğitimin İlahiyat Fakülteleri bünyesinde yapılmasını istemek, Vatikan'da imam yetiştirmeye benzer*” şeklindeki ifade ile her iki Patrik tarafından reddedilmiştir⁴⁹⁵.

59.Hükümete dönük girişimlerine 2003 yılında hız veren Patrik, arka arkaya yaptığı Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı ziyaretlerinde konuyu açmış ve ziyaretlerde “İlahiyat Fakültesi” çözümünün gündeme getirilmesine olumsuz yanıt vererek bu durumun okulun niteliğine uymayacağını belirtmiştir⁴⁹⁶. Ziyaretin ardından açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı da insanların kendi dinlerinin ilahiyatı ile ilgili olarak okul açma isteğine Bakanlık olarak kolaylık sağlayacaklarını ancak açılacak okulun müstakil açılmayacağını, Yüksek Öğretim Kurulu veya Bakanlığa bağlı olarak açılabileceğini söylemiştir⁴⁹⁷.

Bakan'ın söylediği gibi Bakanlığa bağlı olarak açılabilmesi için Anayasa'da ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nda değişiklik yapılması gerekmekte olduğundan bu mümkün görünmemektedir. Daha önce belirttiğimiz nedenlerle Yüksek Öğretim Kurulu'na bağlı olmasını istemeyen Patrikhane ise okulun eski statüsünde açılmasında ısrar etmektedir.

Başbakan Erdoğan'ın 2004 Mayıs ayında Yunanistan'a yaptığı ziyaret sonrasında, okulun İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulacak “*Türkiye'de Yaşayan Kültürler Kürsüsü*” adı altında serbest bir kürsü olarak açılması üzerinde durulmaya

⁴⁹³ *Hürriyet*, 27.11.1997.

⁴⁹⁴ *Hürriyet*, 17.12.1999.

⁴⁹⁵ Oktay Ekşi, “Patrik İmtiyaz İstiyor”, *Milliyet*, 23.09.2005.

⁴⁹⁶ *Cumhuriyet*, 09.03.2003.

⁴⁹⁷ *Milliyet*, 30.08.2003.

başlanmıştır. Bu çözüm arayışlarında, ruhban yetiştirilememesinin sebep gösterilerek Sen Sinod Meclisine 6 yabancı metropolidin atanmasının da etkisi vardır⁴⁹⁸.

Başbakan Erdoğan, Avrupa Halk Partisi (IPP) Grubu Başkanı Fred Martins’le yaptığı görüşmede okul konusunda kararı Yüksek Öğretim Kurulu’nun vereceğini belirtmiştir⁴⁹⁹. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanı Erdoğan Teziç ise Laik üniversite çatısı altında ruhban okulu açılmasının hukuki uygunluğunun bulunmadığını, bu konu ile ilgili olarak yürürlükteki yasanın 42. maddesinin değiştirilmesini içeren bir metni hükümete sunduklarını fakat sunulan bu metinden hiçbir yerde söz edilmediğini söylemiştir⁵⁰⁰.

2004 yılı içerisinde okulun açılabilmesi için ileri sürülen diğer bir formül de okulun bir vakıf bünyesinde açılması olmuştur. Mevcut yasalara göre Vakıfların Üniversite açabileceği, ancak Meslek Yüksek Okulu açamayacağı gerçeği üzerine 4207 sayılı bir yasa ile Vakıfların Meslek Yüksek Okulu açabileceği ve “İlaa Eğitim ve Kültür Vakfının” da bu yasaya dayanarak “Deniz Ticaret Meslek Yüksek Okulunu” açmış olduğu iddia edilmiştir⁵⁰¹. 2004 yılında yapılan “meselenin İmam Hatip Liseleri gibi mesleki eğitim çerçevesinde alınması” önerisi ise yüksek okul düzeyinin orta öğretim düzeyine ineceği sebebi ile Patrikhane tarafından kabul görmemiştir⁵⁰².

2005 yılına gelindiğinde ise Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik’in “*Yetki bende olsa, bana kalsa okulu 24 saatte açarım*” şeklindeki beyanının⁵⁰³ ardından aynı yıl içerisinde AB ile eğitim konusunda tarama süreci kapsamında, Eğitim Birliği (Tevhid-i Tedrisat) kanununda düzenlemeler yapılarak İmam Hatip Okullarının Diyanet Başkanlığı’na ve Heybeliada Ruhban Okulu’nun Patrikhaneye bağlanması üzerinde görüşülmüş, eğitim birliğini temelinden zedeleyecek olan bu çalışmadan kamuoyu ve basından gelen büyük tepkiler üzerine vazgeçilmiştir⁵⁰⁴.

AB Uyum Yasası çalışmaları kapsamında yapılan ortak çalışmalarda, ülkelerinin büyük çoğunluğunda kiliselere bağlı Ruhban sınıfında eğitim görenlerin

---

⁴⁹⁸ *Cumhuriyet*, 08.06.2004.

⁴⁹⁹ *Hürriyet*, 25.06.2004.

⁵⁰⁰ *Hürriyet*, 08.06.2004.

⁵⁰¹ Gazeteci Oktay Ekşi, bu kanun maddesini araştırdığını ancak 1960’dan önce ve sonra çıkan bu sayılı kanun maddelerinin içeriğinin tamamen farklı olduğunu belirtmektedir.” Oktay Ekşi, “*Anlayan beri gelsin...*”, *Hürriyet*, 25.06.2004.

⁵⁰² Kavşak Özgen, “*Heybeliada Ruhban Okulu*”, *Cumhuriyet*, 21.09.2004.

⁵⁰³ *Hürriyet*, 6.10.2005.

⁵⁰⁴ *Ortadoğu*, 11.10.2005.

daha sonra Türkiye'deki ilahiyat fakültelerine karşılık gelen "din enstitülerine" gittiği AB sisteminin Türkiye'de de uygulanması istenmiştir. Anayasamızın ve lâik devlet görüşümüzün önemli kilometre taşlarından olan "eğitim birliği" anlayışının değiştirilmesi anlamına gelen bu istemin, önümüzdeki dönemlerde AB tarafından tekrar gündeme getirileceğine hiçbir şüphe yoktur.

Okulun açılmasına yönelik en son formül teklifi, "İstanbul Üniversitesi bünyesinde karşılaştırmalı teoloji kürsüsü kurulması" şeklinde Ermeni Patrikhanesi'nden gelmiştir. Ermeni, Musevi, Süryani, Kadim, Protestan, Katolik, Rum ve Antakya Ortodoks din ve mezhep gruplarına ait dil, din kültürü, tarih, doktrin ve benzeri konularda derslerin verilmesi planlanan kürsüyle ilgili olarak, Fener Rum Patrikhanesi avukatı Kezban Hatemi, Ermeniler ve diğer Hıristiyanlarla birlikte eğitim yapılmasına karşı olduklarını belirtmiş ve okulun özerk olarak açılmasını istemiştir⁵⁰⁵.

Bu konu ile ilgili olarak Patrik II. Mesrob, "*Biz okulun istanbul Üniversitesi bünyesinde, teoloji bölümüne bağlı olarak açılmasını, diplomanın da buradan verilmesini istiyoruz. Rum Patrikhanesi ise Heybeli'nin bağımsız dini bir okul olması konusunda ısrarlı. Bir türlü anlaşamadık. Bu da çözümü zorlaştırıyor. AB de anlaşmazlıktan şikâyetçi. Tek öneriyle gelin diyor*" şeklinde konuşmuştur. Ermeni Patriği ayrıca Ruhban Okulu ile ilgili olarak ülkenin bazı dinamiklerinin mutlaka gözönüne alınması gerektiğini, Heybeliada Ruhban Okulu'nun bağımsız bir dini kurum olarak açılması halinde Erzurum'daki veya Van'daki medreselerin de aynı muameleyi görmek isteyeceklerini, halbuki Atatürk'ün dini okulları kaldırmış olduğunu hatırlatmıştır⁵⁰⁶.

Heybeliada Ruhban Okulu ile ilgili olarak en son tartışmalar, AB'nin çıkmasını istediği ve azınlık okulları ile ilgili birtakım yenilikler getiren Özel Öğretim Kurumları Yasası görüşülürken TBMM Genel Kurulu'nda yaşanmıştır⁵⁰⁷. Bakanlık bürokratlarının okulun faaliyete geçebilmesi için 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası'nın 3.maddesinde değişiklik yapılması gerektiğini işaret etmesi ve Yüksek Öğretim Kurulu tarafından okulun, din adamı yetiştiren yüksek kısmının açılabilmesi için Anayasa'da ve 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kurulu yasası'nda değişiklik yapılması yönündeki

---

⁵⁰⁵ *Radikal*, 22.06.2006.

⁵⁰⁶ "Ruhban Okulu Patrikleri Böldü", *Akşam*, 23.10.2005.

⁵⁰⁷ *Sabah*, 21.09.2006.

açıklamalarının ardından konu tekrar gündeme gelmiştir. 2006 yılı Haziran ayında yaşanan Kıbrıs restleşmesinin ardından sonbaharda daha ağır bir krize hazırlanan ve İlerleme Raporu'nda dile getirilmesi beklenen olumsuzlukları olabildiğince gidererek elini rahatlatmayı düşünen Hükümet, yabancı öğrenci kabulü konusunda büyük bir yanlıştan dönmüştür. AB Uyum Yasaları kapsamında olağanüstü toplanan mecliste, azınlık okulları ile ilgili tasarıya son dakikada eklenen önerenin 2. maddesinde “*gayrimüslim azınlıklara mensup Türk vatandaşlarınca kurulan, Lozan Antlaşması ile güvence altına alınan, kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğrencileri ile bu azınlığa etnik veya dini köken itibarıyla mensup, yabancı uyruklu çocukların devam ettiği ...*” şeklindeki azınlık okulu tanımı, muhalafet partilerinin okula yabancı öğrenci alınmasını sağlayacağı şeklindeki muhalefeti ve çetin tartışmaların ardından verilen ikinci bir önergeyle “*Rum, Ermeni ve Musevi azınlıklar tarafından kurulan, Lozan Antlaşması ile güvence altına alınan, kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğrencilerin devam ettiği.*” şeklinde değiştirilmiştir⁵⁰⁸.

Görüldüğü gibi okul üzerinde devletin hiçbir şekilde denetim hakkının olmaması ve okula yabancı öğrenci alımı konularında ısrar eden ve bu istemler dışında tüm önerileri reddeden Patrikhanenin AB nezdindeki dayatmaya varan baskısı karşısında, çok yoğun bir gündem içerisinde çalışan ve diğer birçok konularda da yasa çıkaran meclis hata yapmaya zorlanmaktadır. Diğer konuların yanında alelâde bir alt madde olamayacak kadar hayati önem arzeden ve geriye dönmenin imkânsız olduğu bu konuda çok dikkat edilmesi gerekmektedir. Bir Türkiye devleti kurumu olan ancak ABD ve AB ile bir olarak devlet üzerinde baskı oluşturan Patrikhane, Heybeliada Ruhban Okulu konusunda adeta pusuya yatarak Türkiye'nin hata yapmasını beklemektedir.

Patrikhanenin bu isteklerinin şu hukuki mesnetler nedeniyle gerçekleşmeyeceği kesindir; bu durumun Anayasa'nın 2 nci maddesine göre laik bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde dini öğretim yapan özel okul açmanın ve yönetmenin yasak olması, bu isteklerin Anayasa'nın 12 nci maddesindeki eşitlik ilkesine aykırı olması, Anayasa'nın 24 ncü maddesinin din ve ahlak eğitimi ve öğretimini devletin gözetim ve denetimi altında bulunduruyor olması, 403 sayılı

---

⁵⁰⁸ *Hürriyet*, 27.09.2006.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na göre dini tedrisatın devlet görevi olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiş olması, 5580⁵⁰⁹ sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 3 ncü maddesinde özel şahıs ve tüzel kişilere dini eğitim ve öğretim yapan özel öğretim kurumu açma yetkisinin verilmemiş olması, 5580 sayılı Kanun'un 3 ncü maddesinin 3 ncü paragrafında “*askeri okullar, dini eğitim ve öğretim yapan özel öğretim kurumları ile emniyet teşkilatına bağlı okulların aynı veya benzeri özel öğretim kurumu açamaz*” hükmünün olması.

Ermeni Patriğinin önerisini⁵¹⁰ kabul etmeyen Patrikhanenin bu isteklerdeki ısrarı, son dönemde yaşanan yabancı metropolit atamaları ve Patriğin Türk vatandaşı olan metropolitler arasından seçilme zorunluluğunun kaldırılması söylemleri ile birleşince bir anlam kazanmaktadır. Patrikhane kendi istekleri doğrultusunda okulun açılmasını sağlayarak dünyaya ve dolaylı olarak Türkiye'ye Ekümenikliğini kabul ettirecek, yukarıda saymış olduğumuz çok sayıdaki kanuna rağmen okulu açtırarak bir nevi gücünü gösterecektir.

Türkiye'yi uluslararası ilişkilerde bu kadar zor durumda bırakan Heybeliada Ruhban Okulu sorununun biran önce çözümlenmesi gerektiği açıktır. Yabancı öğrenci, yabancı metropolit ve son olarak yabancı Patrik konularında yaşanan yoğun tartışmalar, Patrikhanenin Ekümenikliğinin kabul edilip edilmemesi yönünden bir bütün olarak değerlendirilmesi gereken ve aslında birbirlerinin neden ve sonucu olan hususlardır.

Okulun açılması istemlerinin Patrikhanenin ekümenikliği konusunun bütünlüğü içerisinde değerlendirilmesi şarttır. Devlet denetimi ve gözetimi olmaksızın, yabancı öğrenci ve öğretmen alımına izin verilerek açılması, “Rum azınlığın” ihtiyaçlarını kat kat aşarak, yeni sorunlar ve talapleri de beraberinde getirecektir. Bu okulda yetiştirilmiş yabancı uyruklu bir öğrencinin hem ülkede kalması için T.C. vatandaşlığı sağlanması gerekecek, hem de Patrikhanenin yetkisini tanıyan Yunan asıllı Ortodoksların kiliselerine yapılan atamalarla Patrikhanenin “ekümeniklik” iddiaları güçlendirilmiş olacaktır. Bu durum aynı zamanda, Türkiye'nin azınlıklarına karşı olan sorumluluğunun dünya üzerine yayılmış Yunan asıllı diğer tüm Ortodokslar lehine genişletilmiş olduğu anlamına gelecek ve Türkiye sadece ortodoks azınlığının değil, Patrikhanenin eğitimine

⁵⁰⁹ 08.02.2007.tarihinde yürürlüğe girerek 625 Sayılı Kanunu yürürlükten kaldırmıştır.

⁵¹⁰ *Akşam*, 23.10.2005.

ilgi duyan tüm Ortodoksların dini eğitim ihtiyacını karşılamayı kabul etmiş olacaktır. Azınlıklara bu yolla sağlanacak dini özgürlükler başka hiç bir ülke için kesinlikle böylesi sonuçlar doğurmamaktadır.

Kamuoyunda ve basında yer alan okulun yurtdışında açılması gibi istemler, sınırlarında Ruhban yetişmeyen Türkiye'nin devre dışı bırakılarak bir müddet sonra tamamen Yunan Megali İdeası doğrultusunda yetiştirilmiş olan yabancı Ruhbanların ve Patriklerin atanması durumunu yaratacağından çözüm vasfı taşımamaktadır. Patrikhane, okulun İstanbul'da açılmasının kendileri için hayati bir konu olduğunu her fırsatta dile getirmekte ve tüm Hıristiyan dünyasını bu konuda ikna etmiş görünmektedir. Bu sebeple soruna Türkiye Devleti sınırları içerisinde mevcut kanun ve yasalar çerçevesinde çözüm bulunmalıdır.

Son olarak arzettiğimiz okulun İstanbul Üniversitesi bünyesinde "karşılaştırmalı teoloji kürsüsü içerisinde kurulması"nın, Türk kanunları ile Gayri Müslim azınlığın Yüksek Okul'da Ruhban eğitime isteği arasında uzlaştırıcı bir formül olabileceği görüşündeyiz. Bugünkü hükümetin lâik devlet yapısını bozacak ve anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olacak şekilde mevcut kanunlarda sadece Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması için yapılacak değişiklikler, gelecek dönem hükümetlerini ve devleti ipotek altına sokacaktır.

2- Metropolit Revizyonu ve Patriğin Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olma Zorunluluğunun Kaldırılması Çalışmaları

Daha önce Ruhban Okulu'nun açılması ile yabancı Metropolit ve yabancı Patrik atanması konularının Patrikhane tarafından birbirlerinin neden ve sonucu olarak gösterilmeye çalışıldığını açıklamıştık. Patrikhane, bir yandan okulun açılmamasını eleştirirken, diğer yandan bu konuyu Patrikhaneye yabancı ruhban atanması için baskı malzemesi olarak kullanmaktadır.

ABD'nin son üç senede yayınladığı İnsan Hakları Raporu ile AB İlerleme Raporları'nda sürekli olarak Okulun tekrar açılmasının yanında yabancı Patrik ve metropolit atamalarının yapılabilmesi istekleri ileilmektedir.

Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılmasını, aksi takdirde ruhban bulamayacaklarını söyleyen Patrikhane, 2004 Şubat ayı içerisinde Türk hükümetine bilgi dahi vermeden, sessiz sedasız Katoliklerin Kardinaller meclisine karşılık gelen Sen Sinod Meclisi'ne altı yabancı metropolit atamıştır. Gerekçe olarak da “*İstanbul'daki cemaatin ve ruhanilerin sayısının kısıtlı, bazılarının yaşlı ve hasta olmaları*” gösterilmiştir⁵¹¹.

Patrikhane çevrelerince Valilik Tezkeresi'nde Sen Sinod meclisine atanacak metropolitlerin Türk vatandaşı olma zorunluluklarının olmadığı belirtilmektedir. Amerikan Ortodoks Kilisesi Temsilciler Grubu Başkanı Antoni Limberakis, ABD Büyükelçisi Edelman onuruna verilen yemekte, Patrik seçiminde “vatandaşlık” gibi bir engel olmaması gerektiğini bildirmiştir⁵¹². Yine 2005 yılı içerisinde ABD Temsilciler Meclisi'nde kabul edilen “Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenikliğinin Türkiye tarafından tanınması çağrısını içeren” yasada, Patriğin Türk vatandaşı olması gerektiği yönündeki uygulamanın kaldırılması istenmiştir.

Tüm bu istekler gözönüne alındığında, yabancı metropolit atamasından sonraki safhanın yabancı Patrik ataması olacağı görülmektedir. Sen Sinod Meclisi'ne metropolit olarak atanan 6 üye ile ilgili olarak, Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında Yunan kökenli Amerikan uyruklu bir din adamının Patrik yapılacağı yönündeki tartışmalar devam etmektedir⁵¹³. İki Yunanlı, bir Amerikalı, bir İngiliz, bir Yeni Zelandalı ve bir Finlandiyalıdan oluşan atananlar listesinin ortak özelliğinin, Yunan kökenli kişiler olduğu gözönüne alındığında iddiaların boş yere olmadığı görülmektedir⁵¹⁴.

Altı üyeden biri olarak atanan ABD Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Demetrios, “*Ben Selanik doğumlu, Amerikan vatandaşıyım ve Türkiye'ye vize alarak geldim. Burada kalacak değilim. Toplantılara katılmak için yılda bir iki kez gelip geri döneceğim*” demektedir⁵¹⁵.

1925 yılında dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey'in, Meclis'te yaptığı ve Ortodoks hamiliğine soyunan Yunanistan'ın amacının “*Bir gün mutlaka Yunan kökenli*

---

⁵¹¹ “Patrikhane Atamaları-Hükümet Tavır Belirleyemedi”, *Cumhuriyet*, 10.03.2004.

⁵¹² Gözde Kılıç Yaşın, “Türkiye'nin AB Üyelik İlişkilerinde de Pazarlık Gündemine Girdi”, s.10.

⁵¹³ “Bartholomeos'un Yerine ABD'li Patrik Geliyor”, *Yeniçağ*, , 05.09.2005.

⁵¹⁴ Salim Gökçen, “Fener Rum Patrikhanesi'ndeki Metropolit Revizyonu Mevcut Statüye Rağmen Neden Yapıldı?”, *a.g.m.*, s.32.

⁵¹⁵ “Başpiskopos Demetrios; Bizden Korkmayın”, *Hürriyet*, 11.03.2004.

bir metropoliti Patrik yaparak, Ortodoks Kiliselerini Yunan hâkimiyeti altına almak” olduğunu belirten konuşması üzerinden neredeyse yüzyıl geçmesine rağmen, Yunanistan’ın bu amacının hala daha güncelliğini koruduğu görülmektedir⁵¹⁶.

3- Anadolu’daki Kiliselerin Tamir edilmesi ve Ayin İçin Açılması Teşebbüsleri

Sen Sinod Meclisi üyelerinin ve Patriğin yabancılardan seçilerek Patrikhanenin uluslararası bir statüye çıkarılmasından sonraki aşamanın, mübadele antlaşması ile boşaltılmış Anadolu topraklarına tekrar Rumların yerleştirilmesi olduğu çeşitli çevrelerce dile getirilmektedir.

Patrik Bartholomeos’un, Vatikanlaşmak istemediklerini belirten açıklamalarına rağmen, Patrikhane çevrelerince Anadolunun Hıristiyan yerleşimine tekrar açılması yönündeki açıklamaları niyetlerinin farklı olduğunu göstermektedir. Bu iddia ve talep, bizzat Bartholomeos tarafından 7 Mayıs 2000’de Kapadokya’da yapılan bir ayinde ilk defa dile getirilmiştir. Ayrıca cemaati olmadığı için işlevsiz kalan kiliselere metropolit atamaya devam etmekte ve bu metropolitleri İstanbul’da tutmaktadır.

Yakın zamanda, cemaati olmayan bu kiliselerin İnanç Turizmi adı altında restore edilerek ibadete açılması istemleri hızla artmaktadır. Bu konuyu uluslararası ortama çekerek kabul ettirmenin daha kolay olduğunu bilincinde olan Patrikhane, aynı zamanda bu kiliselerde yaptığı propoganda ile Anadolu’daki Ortodoks Helen kültürünün de egemen olduğunu göstermeye çalışmaktadır⁵¹⁷.

Patrik, 2000 yılının Mayıs ayı içinde Eğridir Gölü’ndeki adacıkta onarılan tarihi Rum kilisesi ile Avanos’taki yeraltı kiliselerini açarak açık hava ayinini yönetmiştir. Beyoğlu’ndaki Aya Kostandinos ve Eleni Kilisesi 18 ay süren restorasyon çalışmaları sonucunda yine Patriğin yönettiği bir Pazar ayini ile açılmıştır.

---

⁵¹⁶ 4 Şubat 1925, DevreII, İctima senesi II, 47.İtikat, 2.celse, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Türkiye İşbankası Kültür Yay.C.4., Genel Yayın No 267, Tarih dizisi18, Ankara, 1985., s.476-477

⁵¹⁷ 2000 yılı için planlanan Ortodoks ayinleri için bkz Ek-9.

Patrikhanede görevli din adamlarından Agathangelos, İstanbul’da sadece 1500–2000 kadar Rum kalmasına rağmen kiliselerin restorasyon çalışmalarının azimle sürdürülmesi konusunda; *“Bu kilise beş kişi ya da 20 kişiye hizmet verse bile fark etmez. Bu yolda devam edeceğiz”* diyerek cemaatin sayısının giderek azalsa da Patrikhanenin Rum Ortodoks kiliselerini restore ederek hizmete açmaya devam edeceğini belirtmiştir⁵¹⁸. Bu ibadethanelerin büyük kısmı bakımsız ve metruk olduğu halde, 2000 yılı için Anadolu’nun çeşitli kentlerinde planlanan İnanç Turizmi etkinlik programı durumun ciddiyetinin ne kadar büyük olduğunu göstermektedir⁵¹⁹.

2002 yılına gelindiğinde, Antalya Demre’deki Noel Baba Ören Yeri ile ilgili olarak Noel Baba Vakfı ile Patrikhane arasında ayın krizi boy göstermiştir. Patrikhanenin, Türkiye Anıt Çevre Koruma Vakfı aracılığı ile inanç turizmi etkinlikleri kapsamında Noel Baba (Aya Nikola) Kilisesi’nde düzenlemek istediği 9 adet ayın için Antalya Valiliği’ne yaptığı başvuru, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından olumlu karşılanmıştır. Gelişmeler üzerine Noel Baba Vakfı tarafından Bakanlığa yazılan mektupta, Patrikhanenin Demre’yi inanç turizmi adı altında İstanbul dışında ikinci bir basamak olarak, kendi yetki alanında kullanmak istediği belirtilmiştir⁵²⁰.

2005 yılı içerisinde, Yunanistan’da bulunan gayri resmi kuruluşların Türkiye’deki eski Rum eserlerini ücretsiz onarma isteği Yunanistan Dışişleri Bakanlığınca Türk Dışişleri Bakanlığı’na bildirilmiş, öneriye sıcak bakan İçişleri Bakanlığınca valiliklere gönderilen yazıda şu isteklere yer verilmiştir⁵²¹; *“Ülkemiz ile Yunanistan’dan belediyeler arasında tesis edilmekte olan kardeş şehir ilişkileri çerçevesinde bazı Yunan hükümet dışı kuruluşlarının Türkiye’deki eski Rum binalarının onarım ve restorasyonu için talepte bulunduğu, ... söz konusu onarım talepleri Yunanistan tarafından karşılıksız olarak önerildiğinden yerel makamlar tarafından cazip bulunduğu... Son olarak, İzmir’deki eski bir Rum okulu ile Edirne Uzunköprü’de bulunan tarihi kilisenin (Aziz Louis) Yunan hükümet dışı kuruluşlarınca restore edilmesi yolunda öneriler alındığı... Yunan tarafınca, çeşitli belediyelerimize iletilmiş olabilecek eski Rum eserlerinin restorasyonuna yönelik taleplerin güncel bir listesinin temin*

---

⁵¹⁸ A.g.e., s.213.

⁵¹⁹ “2000 Yılında İnanç Toplantıları”, *Cumhuriyet*, 11.03.2000.

⁵²⁰ “Ayine Siyaset Karışmasın”, *Cumhuriyet*, 28.10.2002.

⁵²¹ “Envanter Çalışması, Rumlar Türkiye’deki Eserleri Onaracak”, *Cumhuriyet*, 06.02.2005.

edilmesi istenmektedir. Rum eserlerin restorasyonuna yönelik taleplerin valiliğiniz tarafından listelenerek Bakanlığımıza gönderilmesi rica olunur.”

2005 yılı Haziran ayında, Patrikhanenin, bir seyahat acentesi aracılığı ile Türkiye'ye getirilecek bir kafiye Antalya ve Isparta Valilikleri tarafından Lozan Antlaşması'na aykırı olduğu gerekçesi ile izin verilmez iken, Kasım ayı içerisinde Dışişleri Bakanlığı'nın, “*Patrikhanenin İstanbul dışındaki yerlerde de ayin düzenleme taleplerinde, fiziki durumundan kaynaklanan güvenlik riskinin bulunmadığı kanaat getirilmesi halinde sakınca yoktur*” şeklinde Patrik Bartholomeos'u Anadolu'nun istediği yerinde ayin düzenleme konusunda serbest bırakan açıklaması büyük tepki yaratmıştır⁵²².

Patrikhane ile ilgili olan her türlü uyarıyı, paronaya veya kendine güvensizlik olarak yorumlayan kesime Yunanistan Zakintos Metropoliti Hrisostomos'un bir yorumunu sunmak istiyoruz⁵²³; “*İstanbul'da Rumlar çok azaldı, ama Türkiye AB'ye girdikten sonra Rum nüfusun sayısı artacaktır.*”

D- VATİKAN BENZERİ BİR DEVLETİN KURULMASI ÇALIŞMALARI

1- Patrikhane Binasının Onarımı

Patrikhanenin hareket alanının önündeki en büyük engel, Lozan Antlaşması'nın ilgili maddeleri ile bunlara dayanılarak hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti'nin kanun maddeleridir. Lozan Antlaşması'nın ilgili maddeleri göz önüne alınarak Patrikhanenin mevcut bina üzerindeki 1962, 1978, 1979 ve 1985 tarihli tadilat talepleri reddedilmiştir.

Eski ABD başkanı Carter, 1984'te, “İstanbul'daki Fener Patrikhanesi'ne yeni bir bina yaptırmak ve kiliseleri onartmak” amacıyla Türkiye'ye gelmiştir. Bu ziyaretin

⁵²² “Patrik'e Vize”, *Ortadoğu*, , 17.10.2005.

⁵²³ “Patrikhaneye İyi Bakın”, *Cumhuriyet*, 16.04.2005.

ertesinde, Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 1768/30.1.1986 ile 2294/20.6.1986 sayılı ve tarihli kararıyla, "Patrikhane binasının iç değişikliklerle restorasyonu" uygun görülmüştür⁵²⁴. Ancak Belediye'ye, sunulan belgede "malik hanesi"nin boş bırakıldığını tespit edilmesi ile Tapu Kadastro Genel Müdürlüğüne dosya iade edilmiştir.

ABD Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Yakovos, CIA başkanı ve dönemin ABD başkanı Bush'la birlikte ABD'yi ziyaret eden Başbakan Turgut Özal'la görüşmüş ve hemen ardından 8 Nisan 1987 tarih ve 87/ 3313 sayılı kararla Patrikhane binasının inşaat ruhsatına izin verilmiştir⁵²⁵.

Böylece, 1941 yılında yanarak hasar gören Patrikhanenin onarımı için 51 yıl sonra verilen ruhsatla 3 bin 700 metrekare sahada Patrikhane adeta yeniden inşa edilmiş, 17 Aralık 1989'da üç saat süren bir ayinle hizmete açılmıştır⁵²⁶.

2- Patrikhane ve Rum Vakıflarının Taşınmaz Mal Sorunu

Fener Rum Patrikhanesinin daha önce bahsettiğimiz taşınmaz mal sorunu, Patrikhane tarafından baskı aracı olarak kullanılan diğer bir konudur.

Patrik Barholomeos'un 2004 yılı sonlarında Atina, Brüksel ve Türkiye'ye eş zamanlı olarak gönderdiği mesajında, diğer taleplerinin yanında Patrikhane ve Rum azınlığın mülklerinin garantilenerek el konulan vakıf statüsünün değiştirilmesi, Büyükada yetimhanesinin Patrikhaneye geri verilmesi, Balıklı Rum hastanesine konulan yüksek verginin kaldırılması ve tekrar azınlık kurumu olarak tanınması, el konulan kilise ve mülklerin geri verilmesi istekleri de mevcuttur⁵²⁷.

AB uyum paketi çerçevesinde azınlık vakıflarıyla ilgili mevzuatın değişmesinin ardından azınlık vakıflarının yeni mülk edinebilecek olması ve kendilerine

---

⁵²⁴ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.231.

⁵²⁵ Uğur Yıldırım, *a.g.e.*,s.130.

⁵²⁶ Ertan Köse, *a.g.e.*, s.212.

⁵²⁷ "Fener Rum Patrikhanesinin Türkiye'den Talepleri" başlıklı haber, *CNN Türk*, 06.12.2004 .

ait olup yasak dolayısıyla tescil ettiremedikleri gizli mülklerinin kayıtlara geçecek olması, başta Patrikhane olmak üzere azınlık vakıflarını, daha önce mahkeme kararı ile hazineye geçmiş olan mülklerinin de geri alınması konusunda umutlandırmıştır. Azınlık vakıfları bu gayrimenkulleri geri alabilmek için hukuk mücadelesine girişmişlerdir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün hâlihazır denetiminde olan 165 azınlık vakfi mevcuttur. Bunların 75'si Rum cemaate ait olup⁵²⁸, bunlardan 44'ü ilkokul, 9'u lise ve ortaokul, 1'i papaz okulu olmak üzere 54 okulu mevcuttur.⁵²⁹

Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kanun çerçevesinde mazbut, yani temsilcisi olmayan kapsamına alarak yönettiği vakıf sayısı 41 bin 550'dir. Bunlardan cemaat vakıflarının sayısı 40–50 civarındadır. Bu vakıfların yönetimi genel müdürlükçe yürütülmekte olup, bu karar sadece azınlık vakıfları için değil, müslüman vatandaşların kurduğu vakıflar için de geçerlidir⁵³⁰.

Patrikhane son zamanlarda Vakıflar Genel Müdürlüğü ile arasındaki sorunlardan birisi olan Rum Erkek ve Kız Yetimhanesi Vakfi meselesini ön plana çıkartarak azınlık vakıflarının mevcut durumunu uluslararası ortamda tartışma konusu haline getirmeye çalışmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, vakfi hayır hizmeti bulunmadığı gerekçesi ile 22 Ocak 1997 tarihinde mazbut(yönetimi devlet tarafından ele alınmış) vakıflar arasına almış ve Yetimhane'nin kullandığı binanın sahibi olan Patrikhane hakkında 16 Mart 1999 tarihinde tapu ve sicil davası açarak söz konusu taşınmazı varlıkları arasına katmıştır. Fener Rum Patrikhanesi, 1970'li yıllarda tapusunun geçersiz kılınması ile ilgili davada sonuç alamayınca AİHM'e başvurmuş, bu konuyu referans göstererek diğer vakıf mallarının da kullanılmamasından doğan zararın tazminini ve Patrikhanenin tapularının tahsisini istemiştir⁵³¹.

Vakfin mazbut olmadığını ileri süren Patrikhane, bir üst mahkemeye başvurmuş, Danıştay 10. Dairesi bu onama kararını Temmuz 2005'te kaldırmış ve "Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kesintisiz olarak faaliyetine devam eden azınlık vakıflarının yönetimine el koyamayacağına" karar vermiştir. Kararda; "1936 yılında

⁵²⁸ Rum Vakıflarının Listesi bkz. Ek-10.

⁵²⁹ "En büyük gayrimenkul davaları başlıyor", *Milliyet*, 07.08.2002

⁵³⁰ *Milliyet*, 01.08.2005.

⁵³¹ "Patrik de Türkiye'yi AİHM'ye Şikâyet Etti.", *Cumhuriyet*, 30.05.2005

verdiği beyannameden sonra kesintisiz olarak faaliyetine devam eden davacı vakfın, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1-D maddesi kapsamında, mazbut vakıflar arasına alınmasına olanak bulunmamaktadır” denilmektedir⁵³².

Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Rum Patrikliği arasındaki söz konusu vakıf ile ilgili çeşitli tartışmalar devam etmektedir. Patriğin “*Bize mülklerimizi devredelim diye belge imzalatmak istediler, çocuk kampı yapmamıza izin verilmiyor*” şeklindeki beyanına karşılık olarak Vakıflar Genel Müdürü Yusuf Beyazıt; sorunun azınlık cemaatlerinin yeni cemaat vakıfları kurmak istemelerinden kaynaklandığını dile getirmiştir. Beyazıt ayrıca 1935'ten önceki tüm azınlık vakıflarının kabul edildiğini, Hristos Manastırı Vakfı'nın da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yönettiği mazbut bir vakıf olduğunu, mülklerin tapusunun vakıf üzerine kayıtlı ancak Patrikhane'ye ait olmadığını ve olayın bir spekülasyon olduğunu belirtmiştir. Çocuk kampı ile ilgili olarak ise istenilen kamp süresi için izin verildiğini ancak prosedür gereği çocukların velilerinden muvafakat alınması ve kamp alanının güvenliği konusunda gerekli tedbirlerin alındığına ilişkin imzalanması gereken belgelerin verilmediğini, bu durumun Patrikhane tarafından çarpıtılarak “izin verilmedi” şeklinde aksettirildiğini belirtmiştir⁵³³.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, Kıvalıada'daki Hristos Manastırı Vakfı'nın yönetimine mazbut (temsilcisi olmayan) vakıf olduğu gerekçesiyle el koymak istemesiyle başlayan tartışmada ise Patrik Bartholomeos'un kampın açılışından sonra yaptığı, “*Kötü niyet var. Vakıflar malımıza el koymak istiyor*” açıklamasına, Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin; “*Patrik sınırlarını aşıyor. Herkese eşit davranıyoruz. Azınlık vakıfları, müslümanların kurdukları vakıflardan daha fazla ayrıcalık istiyor*” şeklinde karşılık vermiştir⁵³⁴.

Bu tartışmanın ardından 3 Ekim 2005'te başlayacak AB müzakerelerinin hemen öncesinde, Rum ve Ermeni azınlıkları AB'nin üst düzey yetkilileriyle irtibata geçmiş ve değişik tarihlerde hazine adına tescillenen 16 adet önemli taşınmazın kendilerine iadesini talep etmişlerdir. Mirasçısı olmadığı için hazineye devredilen gayrimülklerden bir kısmı şunlardır; Balıklı Rum Hastanesi Vakfı'na ait olduğu iddia

⁵³² “Hukuk Savaşını Şimdilik Patrikhane Kazandı”, *Vatan*, 31.07.2005.

⁵³³ “Cemaat Vakıflarının Güvencesi Var”, *Milliyet*, 05.08.2005.

⁵³⁴ “Başbakan Yardımcısı Şahin; Patrik Sınırlarını Aşıyor”, *Milliyet*, 01.08.2005.

edilen Beyoğlu'ndaki apartman, (mahkeme kararı ile 2000 yılında hazine adına tescil edildi, 5 Temmuz 2004'te satılmıştır), Balıklı Rum Hastanesi Vakfı'nın istediği 116 metrekarelik Beyoğlu'ndaki dükkân (2004'te yargı kararı ile hazineye geçti, Mart 2005'te 3 yıllığına kiralanmıştır), Balıklı Rum Hastanesi Vakfı'nın kendi malı olduğunu savunduğu Şişli'deki 152 metrekare ev (2002'de mahkeme kararı ile hazineye geçmiş, Ekim 2004'te satılmıştır), Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'nın geri almaya çalıştığı Şişli'deki 438 metrekare arsa (Temmuz 1999'da mahkeme kararı ile hazinenin olmuş, Aralık 2001'de satılmıştır), Arnavutköy Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'ndan 2005'te mahkeme kararı ile hazineye geçen Arnavutköy'deki 805,8 metrekare arsa (Boğaziçi Spor Kulübü tarafından işgali görünmektedir)⁵³⁵.

Görüldüğü gibi AB desteğini de arkasına alan Azınlık vakıfları son uyum yasaları ile birlikte iyice cesaretlenmiştir. 9. Uyum Paketi doğrultusunda kabul edilen Vakıflar Kanunu sonrasında özellikle Rum Patrikhanesi ile ilgili olarak bir çok iddia ortaya çıkmıştır.

Bu iddiaların bir kısmı şöyledir; Küresel sermaye, vakıflar yoluyla Türkiye'yi ele geçirme planını uygulamaya koyacaktır. Patrikhane gizlice şahıslara satın aldığı mülkleri artık üstüne geçirebilecek, böylece İstanbul'da Vatikan gibi bir devlet doğacak ve hatta yeni Bizans'ın temelleri atılacaktır. Edinilen mülkle ilgili geriye dönük zaman sınırlaması konulmadığı için, Rum cemaati Ayasofya'yı bile isteme hakkına sahip olacaktır!⁵³⁶.

Ocak 2007'de, Fener Rum Erkek Lisesi'nin hissedarı olduğu gayrimenkulleri mülkiyetine geçirememesini "mülkiyet hakkının ihlali" sayan AİHM'nin, Türkiye aleyhine verdiği karar bu iddiaların dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Karara göre Türkiye, ya taşınmazın tazminatı olarak mahkeme masraflarıyla birlikte Fener Rum Erkek Lisesi Vakfı'na 910 bin euro ödeyecek veya aynı taşınmazı bugünkü sahiplerinden satın alıp vakfa verecektir. Söz konusu karar Patrikhanenin iddia ettiği

---

⁵³⁵ "Vakıf Malları İçin Kavga", *Sabah*, 13.08.2005.

⁵³⁶ "En Hassas Tasarı", *Sabah*, 20.09.2006.

diğer taşınmazlar ve diğer vakıflar için de önemli bir örnek teşkil edecektir⁵³⁷.

c- Üç İstanbul Planı

Fener Rum Patrikhanesi'ni Vatikan benzeri bir devletçik haline getirme çabalarının bir ayağı da toprak kazandırma projeleridir. Bu projelerden en büyüğü ise, ABD Başkanı Clinton'un, Nisan 1994'te dönemin Başbakanı Tansu Çiller'e tavsiye niteliğinde sunduğu “Üç İstanbul Planı”dır.

Bu planın açıklamasına geçmeden önce Azınlık vakıflarının mülk edinme haklarının kısa bir tarihçesini hatırlatmakta yarar görüyoruz.

1912'de çıkarılan bir yasa ile Azınlık vakıflarına tüzel kişilik verilmiş ve gayrimenkul sahibi olabilmelerinin yolu açılmıştır. 13 Haziran 1935'te çıkarılan kanun ile gayrimenkullerini tapuya kayıt ve beyan zorunluluğu getirilmiş, Yargıtay, ulusal güvenliği gerekçe göstererek 8 Mayıs 1974'te aldığı bir kararla, 1936'ya kadar yapılan beyanların kuruluş belgeleri olarak kabullenilmesine ve vakıfların beyannamelerinde belirtilenden başka gayrimenkul elde edemeyeceklerine karar vermiştir. Azınlık vakıflarının 1936'dan sonra edindikleri mallar Hazine'ye aktarılmış ve yeni mülk edinmelerinin önü kesilmiştir.

1936 sonrasında bağış ve vasiyet yoluyla elde ettikleri mülklerin kendilerine geri verilmesini isteyen vakıflar, “*kanunen ve fiilen bir hizmeti kalmadığı*” gerekçesiyle “mazbut vakıf” sınıfına ayrılan vakıfların Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yönetilmesine karşı çıkmaktadır. Azınlık vakıfları, 3. şahıslara satılmış vakıfların geri verilmesini istemekte, geri verilemeyecek durumdaki vakıflar için tazminat talep etmektedirler. 2002–2003 yıllarındaki düzenlemelerle azınlık vakıflarının her yolla gayrimenkul edinebilmelerinin yolu açılmış, ancak, sorun yaratacağı gerekçesiyle 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'ndaki “*Kanunen veya fiilen hayri bir hizmeti kalmamış vakıflar (mazbut) Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilir*” hükmünde değişiklik

---

⁵³⁷ AİHM konuya "azınlık hakları" açısından değil, mülkiyet hukuku açısından bakmış ve vakıf senetlerinin yargı kararı ile bile iptal edilemeyeceğini belirtmiştir, bkz.Taha Akyol, “Azınlık Kararı”, *Milliyet*, 10.01.2006.

yapılmamıştır. Hükümetin mazbut vakıfların geri verilmesine ilişkin düzenlemeye gitmemesi üzerine 120 azınlık vakfı 1300 gayrimenkulün kendilerine verilmesi için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuştur. Türk hükümeti, 2003'te mülk konusunda yeni düzenlemelere gidildiğini, 116 cemaat vakfının 2 bin 234 gayrimenkülü hakkında kayıt başvurusunda bulunduğunu ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bu başvurulardan 424'üne olumlu yanıt verdiğini mahkemeye bildirmiştir⁵³⁸.

Özellikle 2002-2003'teki düzenlemelerden sonra, bazı Türk ve Rum işadamlarının Sultanahmet bölgesinde aldıkları gayrimenkuller, bir müddet sonra Rum vakıflarına hibe yoluyla devredilmeye başlanmıştır. Özellikle, “Sur İçi”, 1950'li yıllardan itibaren kademeli olarak iş merkezlerine dönüşmekte ve meskun nüfus “Sur Dışı”ndaki semtlere kaymaktadır⁵³⁹.

İşte, bu durumla bağlantılı olduğu açıkça ortada olan ABD Başkanı'nın Planı, İstanbul'u üçe bölmeyi amaçlamıştır. Plana göre, kentin nüfus ağırlığı Anadolu Yakası'na kaydırılacak, Haliç'in doğusunda kalan ve “Pera” (Beyoğlu) diye anılan bölüm, finans, ticaret, sanayi ve yerleşime ayrılacaktır. Haliç'in batısında surlar içinde kalan en eski kesim ise, ABD, Avrupa Birliği, Avrupa ülkeleri, Dünya Bankası, Dünya Kiliseler Birliği ve UNESCO'nun maddi ve siyasi desteğiyle “dünya kültür kenti”ne dönüştürülecektir. Bu amaçla surların içi aşamalı olarak tamamen boşaltılacak ve “Bizans özelliği” öne çıkarılan bir açık hava müzesi olacaktır⁵⁴⁰.

ABD planına göre, uzun vadede devlet içinde ayrı bir devlet haline gelecek olan Patrikhane, “egemenlik alanını”, surların dışına bütün Trakya'ya taşıracaktır.

Milli Güvenlik Kurulu'nun müdahalesi ve Türkiye'nin seçim atmosferine girmesi sebebiyle proje rafa kaldırılmış, ancak bu sefer de “Fener ve Balat'ı Güzelleştirme Projesi” devreye girmiştir.

---

⁵³⁸ Önder Yılmaz, “Azınlık Vakıfları”, *Milliyet*, 02.08.2005.

⁵³⁹ Mehmet Çelik, a.g.e., s.146.

⁵⁴⁰ Uğur Yıldırım, a.g.e., s.143.

d- Fener- Balat Projesi

Patrikhane ile ilgili olarak üzerinde çok konuşulan konulardan birisi de 2003 yılında başlayan Fener-Balat restorasyon programıdır. Bizans ve Osmanlı dönemlerinde Rum, Musevi ve Ermeniler'e ev sahipliği yapmış olan bu iki semtteki evlerin restorasyonu projesi için 1997 yılında UNESCO, Avrupa Komisyonu ve Fatih Belediyesi işbirliğinde fizibilite çalışması başlatılmıştır. 150 evin restorasyonunun planlandığı projeye Avrupa Komisyonu 7 milyon Euro'luk kaynak tahsis etmiştir.

20.yy'da Musevilerin, 1960'larda Rumların ve diğer azınlıkların göç etmesinin ardından, 1990'larda özellikle Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu'dan göç alan bu iki semt, 2003 yılından itibaren başlayan çalışmalarla, büyük bir kısmı sanatçı, ressam, mimar olan bir kesim tarafından rağbet görmeye başlamıştır. Kentin tarihi dokusunun canlı tutulmasının amaçlandığı proje birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Proje ile Hıristiyan bir merkez oluşturulmaya çalışıldığı, bu yüzden özellikle İstanbul'un Bizans dokusunu ön plana çıkarabilecek olan Fener-Balat semtlerinin seçildiği, nihai amacın Balat'ta ikinci bir Vatikan oluşturmak olduğu yönünde tartışmalar yaşanmaktadır. Bu tartışmalar sebebi ile semt sakinleri de projeye temkinli yaklaşmış, restorasyon sonrasında buraların Yunanistan'dan gelecek Rumlara verileceği korkusu yaşanmıştır⁵⁴¹.

Balat- Fener Güzelleştirme Derneği Genel Sekreteri Kadri Gözüaydın'ın kentin dokusunu anlatan çok önemsiz şu açıklaması bile ister istemez bu yönde huzursuzluk duymaya yeterlidir; *"Sabahın erken saatlerinde, sokaklar boşken dolaşsak kendimizi Bizans'ta hissedecek kadar etkileyici bir bölgedeyiz"*⁵⁴².

2007 yılı Nisan ayına gelindiğinde ise, Fatih Belediyesi ve Avrupa Birliği tarafından desteklenen, "Fener-Balat Kültür Vadisi" adı altında Haliç'in etrafını yenileme projesinin ihalesi yapılmıştır. Proje kapsamında yapılan ve maliyeti 200 milyon dolar olan 280 bin metrekarelik "Fener-Ayvansaray Sahil kesimi Yenileme Alanı" ihalesinde, bölgenin yüzde 58'nin üstlenici inşaat firmasına verilmesi tepki ile karşılanmıştır. Basında, bu bölgenin uzun süredir UNESCO, AB ve birçok kuruluş

⁵⁴¹ "Fener-Balat'ta Vatikan Masalı", *Yeniçağ*, 30.05.2005.

⁵⁴² "Fener, Balat'ta Bir Şeyler Oluyor", *Dünya*, 12.10.2005.

tarafından Fener Rum Patrikhanesi'nin statüsü çerçevesinde dile getirildiğine işaret edilmektedir. Yine basında, en son kabul edilen yeni vakıflar yasası ile vakıfların arazi alabildiği, bu çerçevede bazı vakıfların buradan büyük oranda arazi olarak Patrikhaneye bağışlayabileceği ve bölgenin Patrikhanenin kontrolünde otonom bir yapıya dönüştürülebileceği uyarıları yapılmaktadır⁵⁴³.

---

⁵⁴³ “Patrikhane Vadileşiyor”, *Yeniçağ*, 24.04.2007.

IV- GÜNÜMÜZDEKİ EKÜMENİKLİK VE FENER RUM PATRİKHANESİ

Günümüzde Fener Rum Patrikhanesinin Ekümenikliği ile ilgili görüş bildirenler, Ekümenikliği destekleyenler ve desteklemeyenler olarak iki farklı kampa bölünmüşler ve birbirinden farklı birçok iddialarda bulunmuşlardır.

Peki, ama birbirinden farklı bu kadar çok şeyin söylendiği bu konuda kamuoyu doğruyu nasıl bulacaktır? Bu konuda bilgi veren gerek basın kuruluşları gerekse toplumun her kesiminden aydınlar, olabildiği ölçüde doğru ve yansız bilgiler vermelidirler. Yorumcular kendi görüşlerini savunabilirler. Kamuoyu da edindiği bilgiyi ve haberi, yorumcuların da yardımlarıyla kendi değer yargıları, anlayışı, bilgi ve tecrübesine göre değerlendirmekte özgürdür. Ancak daha tartışmanın ilk adımında kamuoyunun aklını karıştırmadan önce yorumcuların görmesi ve yanıtlanması gereken temel noktalar vardır.

Bunların bazıları şöyledir; Patrikhanenin ekümeniklik ile ilgili olarak söylemleri nelerdir?, Ekümenikliğin tüm dünyada kabul edilebilmesi için hangi şartların birarada oluşması gerekir?, Patrikhanenin Lozan Antlaşması'na göre statüsü nedir?, Her iki kesimin ve Cumhuriyet Hükümetlerinin ekümeniklik ile ilgili görüşleri nelerdir?

Bundan oniki sene önce basında aynı sıkıntıları paylaşarak, bu soruların cevabını arayan haberlerde; *“Bu soruları sorabilmek için yorumcuların önce kendisinin bilgi sahibi olması, sonra da arşiv sahibi olması gerekir. Ancak komplo teorisi üretmek varken bilgiyle kim uğraşır?”* denmektedir⁵⁴⁴.

Üzerinden bu kadar zaman geçmesine rağmen günümüzde aynı sıkıntılar devam etmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde, Patrikhanenin ekümenikliği konusundaki bu karmaşayı biraz olsun azaltabilmek için bu sorulara cevap arayacağız.

---

⁵⁴⁴ Akşam, 30.09.1995.

A- PATRİKHANENİN, EKÜMENİKLİK İLE İLGİLİ GÖRÜŞ VE SÖYLEMLERİ

Patrik Barholomeos, her fırsatta Türkiye vatandaşı olduğunu vurgulamakta ve Patrikhanenin Türk yasalarına tabi olduğunu söylemektedir. Ancak ekümeniklik konusuna gelince, bu söyleminin tam tersine bir tablo çizmektedir. Patrik Bartholomeos'a göre Patrikhanenin ekümen sıfatı tarihi, coğrafi ve ruhani olarak bahşedilmiş bir sıfattır. Bu tarihi, coğrafi ve ruhani nedenler dolayısıyla Lozan Antlaşması'nın veya bugünkü hukuk sisteminin ekümeniklik statüsünü değiştiremeyeceğini özellikle vurgulamaktadır⁵⁴⁵. Patrikhanenin yetki alanını tanımlarken de, Ortodoks otosefal kiliseler hariç dünyanın dört bir tarafındaki Ortodoks kiliselerinin başpiskoposları veya metropolitlerini Sen Sinod seçiminin ardından Patrikhanenin atadığını ve bu durumu Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri'nin de bildiğini beyan etmektedir⁵⁴⁶.

Kuzey ve Güney Amerika, İngiltere, Almanya, Batı Avrupa, Yeni Zelanda, Kore ve Hong Kong kiliseleri kendilerine bağlı iken ekümenik kabul edilmeme gibi bir durumlarının olamayacağını, altıncı asırdan beri kullanılan bu ünvanın Bizans ve Osmanlı dönemlerinde de kesintisiz olarak devam ettiğini söyleyen Patrik, *“Bizim için ekümeniklik problemi yok, bu ünvan son yıllarda sıkıntı oldu. Sanki ben icad ettim gibi yazıyorlar ...”* diye şikayet etmektedir⁵⁴⁷.

Aralık 2004'te Amerikan Büyükelçiliğinin Arhonlar grubuna verdiği resepsiyonda yaşanan ekümenik krizinin ardından, Patrikhane basın Sözcüsü Peder Dosietos, Patrikhanenin 451 yılından beri ekümenik ünvanı bulunduğunu ve bunu Türkiye dışında her yerde kullandıklarını ancak Türkiye'de tasvip edilmediği için kilise dışında kullanmadıklarını belirterek bu durumun kanunlar dolayısıyla değil de sanki keyfi uygulama ve önyargılardan dolayı kabul edilmemiş gibi bir açıklamada bulunmuştur. Ekümenik tartışmanın neden şimdi gündeme getirildiği sorusuna, *“Bunun yorumu çok zor. Ancak Amerikan Büyükelçisi “Ekümenik Patrik” diye yazdırmış*

⁵⁴⁵ “Bartholomeos'un Yorumu”, *Zaman*, 13.05.1996.

⁵⁴⁶ “Patrikhane Rehin Değil”, *Aksiyon*, S.459., 22.09.2003.

⁵⁴⁷ “Papa Ziyaretinin Hatırlattığı Ekümeniklik Tartışması”, *Zaman*, 29.11.2006.

davetiye de. Biz Türkiye’de kullanmıyorduk. Onlar kullanmışlar, bundan çıktı” değerlendirmesini yapmıştır. Sözcüye göre Laik bir cumhuriyette bir devlet bir kilisesinin adına karışmamalıdır⁵⁴⁸.

Peder Dositeos, ekümenik unvanının tarihsel ve ruhani anlamını da kısaca şöyle özetlemektedir; *“451 senesinde Doğu Roma İmparatorluğu zamanında Kadıköy’de, dini konuları konuşmak üzere toplanmış olan ekümenik bir konsey çerçevesinde, o zamanın İstanbul Patrikliğine Ekümenik ünvanı verilmiştir. Bu demektir ki, nasıl ki İskenderiye Patriği İskenderiye, Kudüs Patriği Kudüs Patriği ise, aynı şekilde İstanbul Patriği de İstanbul Ekümenik Patriğidir. Ortodoksluk içinde tek ekümenik unvanı taşıyan Patriklik, İstanbul Patriğidir. Atina ve Rus kiliseleri bizimle mektuplaşınca ekümenik unvanını kullanır”*⁵⁴⁹.

Peder Dositeos, ekümenik sıfatının evrenselliğini anlamak gerektiğini, bu unvanın dünyadaki Ortodoksların evrensel liderliği anlamına geldiğini şöyle anlatmaktadır; *“Dünyadaki Ortodoks kiliseleri, Bulgar, Romanya, Rus kiliseleri gibi yerel ve buldukları memlekete bağlı kiliselerdir. Bu yerel kiliseler dışında yaşayanlar bizim Patrikliğe bağlı olduklarından dolayı İstanbul ekümenik ünvanını alır. Pratik bir misal verirsek... Kuzey ve Güney Amerika’da yaşayan bütün Ortodokslar, oranın Başpiskoposuna ve oranın Başpiskoposu da İstanbul’a bağlıdır; dolayısıyla İstanbul Patriğinin müminidir.”* Sözcü ayrıca bu unvanın yalnızca ruhani bir liderliğe tekâbül ettiğini ve bunun yerel politikayla herhangi bir alakasının olmadığını açıklayarak, sadece İstanbul Patrikhanesi’ni tanımlayan bu unvanın, Roma katolik kilisesini temsil eden Vatikan’dan farklı olduğunu söylemiştir⁵⁵⁰.

Yunanistan’da yayın yapan Makedonya Haber Ajansının haberine göre de, Patrik Bartholomeos, Türkiye’yi ziyaret eden Yunanistan Turizm Bakanı Dimitri Avramopulos’a, Patrikhanenin ekümenikliğinin tanınmamasından kaynaklanan sorunlardan dert yanmış ve *“Yüzlerce kez 2. Vatikan olmak istemediğimizin, bunun Ortodoks Kilisesi’nin anlayışına aykırı olduğunun, bu unvana siyasi bir anlam yüklediğimizin teminatını verdim. Tarihi ve bize ait bir unvan bunu reddedemeyiz.*

⁵⁴⁸ <http://www.megarevma.net/ekumenik.htm>, Erişim; 03.01.2007.

⁵⁴⁹ A.g.y.

⁵⁵⁰ A.g.y.

Bize kim olduğumuzu kimse söylemeyecek. Biz yüzyıllardır kim olduğumuzun bilincindeyiz.” demiştir⁵⁵¹.

ABD Büyükelçiliği’nde yaşanan krizin bir nevi devamı olan, ABD Başpiskoposu Dimitrios’un Patrik Bartholomeos adına Ritz Charlton Oteli’nde verdiği yemekte ABD Başpiskopos Yardımcısı Alex Karloutsos, kiliseler içerisinde 576 yıldan beri var olan bu unvanın ne kendileri ne de Türk Hükümeti tarafından değiştirilemeyeceğini söylemiştir⁵⁵².

Patrik Bartholomeos, 15–16 adet olan Ortodoks kiliseleri arasında bir hiyerarşi olduğunu ve bu hiyerarşi içerisinde otosefal veya otonom kiliselerin iç işlerinde bağımsız olmakla beraber Ortodoksluğu ilgilendiren konularda İstanbul Patrikhanesinin birinci makam olarak koordinasyon yetkisi olduğunu söylemektedir. Ayrıca bu yetkiye göre Patrikhanenin, diğer Ortodoks kiliselerini ekümenik konsillerin kaidelerine dayanan bir hak ve imtiyaz olarak Panortodoks toplantılarına davet etmeye ve riyaset etmeye hakkı olduğunu ve bütün Ortodoks kiliseleri tarafından kabul edilen hiyerarşide kiliselerin İstanbul, İskenderiye, Şam, Kudüs, Moskova, Sırbistan diye sıralandığını belirtmektedir⁵⁵³. Ayrıca Bartholomeos, ekümenikliğin tescili olarak “*By the Mercy of God, Archbishop of Constantinople, New Rome and Ecumenical Patriarch...*” ifadesini kullanmaktadır.

2006 yılı içerisinde Zoğrafyan Lisesi mezunlarının düzenlediği “Bugün ve Yarın İstanbul Buluşması” adlı konferansta Batholomeos, Patrikhanenin ekümenikliğinin bir ülke ile ya da anlaşmalardan doğan yapıya sahip olmadığını ve İstanbul Patrikhanesi Başkanı olarak, İstanbul’dakilerin ve tüm Ortodoksların dini lideri olduğunu söylemiştir. Beşinci Konsil’de İstanbul Patrikhanesinin ekümenik vasfı aldığını ve dini konsilde alınan kararların bir başkası tarafından veya siyasi anlaşmalarla geri alınamayacağını belirtmiştir⁵⁵⁴.

Patrikhane ile ilişkilerinin çok yakın olduğu bilinen Avukat Kezban Hatemi, 29.05.2005 tarihinde Flash TV’de yayınlanan “Fransa’daki Referandum ve Patrikhane Sorunu” temalı “Alternatif” programında, Osmanlı zamanındaki uygulamaların

⁵⁵¹“Bartholomeos: Biz Kim olduğumuzu Biliyoruz”, *Sabah*, 20.10.2005.

⁵⁵²“ABD: Ekümenik Tepkisini Not Ettik”, *Sabah*, 04.12.2004.

⁵⁵³ Derya Sazak, “*Bizans İhya Edilemez*”, *Milliyet*, 01.12.2005.

⁵⁵⁴ “Rum Zirvesinde Ekümenik Çıkış”, *Vatan*, 01.07.2006.

Patrikhaneyi ekümenik kabul ettiğini, Lozan Antlaşması sonrasında da herhangi bir düzenleme veya kanun getirilmemiş olması dolayısıyla hukuken eski düzenleme ve tanzimlerin geçerli olduğunu belirtmiştir.

Görüldüğü gibi Patrik ve Patrikhaneye yakın olan çevreler ekümenik söylemlerini şu başlıklar altında tanımlamaktadırlar;

1- 451 yılından itibaren tarihi, coğrafi ve ruhani nedenlerle verilmiş olan bir unvandır.

2- 451 yılında ekümenik konsil tarafından verildiğinden dolayı değiştirilemez.

3- Tarihi, coğrafi ve dini nedenlerle verilen bu sıfat Türkiye Cumhuriyeti veya bir başkası tarafından değiştirilemez.

4- Otonom veya otosefal tüm Tüm Ortodoks kiliseleri arasındaki hiyerarşide Aziz Andrew tarafından kurulmuş olması sebebiyle diğer ortodoks kiliseleri arasında ilk sırada gelmekte ve bu durum tüm kiliseler tarafından kabul görmektedir.

5- Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu sıfat aralıksız olarak verilmiştir. Lozan Antlaşması'nda ekümeniklikle ilgili bir hüküm olmadığına göre eski hükümler, yani 1862 Nizamnamesi geçerlidir.

6- Patrikhanenin ekümeniklik statüsü, devamında Vatikan gibi herhangi bir istem getirmemektedir, buna ortodoks teolojisi de karşıdır.

Patrikhanenin ekümenik söylemleri özellikle 2004 yılından itibaren artarak devam etmekte, ABD, AB, Yunanistan ve son olarak Vatikan'ın desteğini de alan Patrik ve Patrikhane yetkilileri, ekümeniklik söylem ve iddialarını her ortamda dile getirmektedirler.

Patrikhane, ekümeniklik iddiasında bulunduğu her söyleminde Türkiye'nin AB üyeliğine taraftar olduğunu vurgulamaktadır⁵⁵⁵. Patriğin Türkiye'ye AB konusunda yapmış olduğu sadece sözde kalan desteğin nedeni konusunda, vermiş olduğu şu söylemi bir cevap niteliği taşımaktadır; “*Türkiye'nin AB sürecinin, Ekümenik*

---

⁵⁵⁵ *Yeni Şafak*, 23.01.2007.

Patrikhane ve Konstantinapolis'teki azınlıklara yapılan tüm haksızlıkların giderilmesine yol açacağını umuyorum"⁵⁵⁶.

Günümüzde Türkiye'nin AB sürecinin, "azınlık hakları" adı altında Patrikhanenin isteklerine endekslediği çok açık bir gerçektir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Birliği Başkanı Rene Van Der Linder'in "*Türkiye'nin AB üyeliği için birlikte ilerleyeceğimizi ümit ediyorum. Ancak bu sürecin dini hürriyetleri garanti altına alması gerekir*" şeklindeki açıklaması, Yunanistan Hükümeti ve Kilisesinin ekümenik sıfatını reddeden Türkiye'yi sert bir dille eleştirmesi ve Yunanistan Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün, "*müzakereler çerçevesinde Türkiye'nin bu konudaki tavrı Avrupa kriterlerine uymuyor*" şeklindeki beyanları⁵⁵⁷ ve Rum lobisine yakın üç Temsilciler Meclisi üyesinin ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi'ne "*Türkiye'nin AB müzakereleri öncesi adım atmasını talep eden*" tekliflerinin ardından "Fener Rum Patrikhanesi'nin ekümenik statüsünün tanınması ve Türk uyruklu olmayan din adamları yetiştirmesine izin vermesi için Türkiye'ye çağrı yapan" tasarısı⁵⁵⁸ ve daha verilebilecek onlarca örneğin çıkış noktası, Patriğin uluslararası her ortamda yaptığı konuşmalardır.

B- PATRİKHANENİN EKÜMENİK OLABİLMESİ İÇİN GEREKLİ OLAN ŞARTLAR

Fener Rum Patrikhanesi'nin hukuki ve siyasi konumunun tartışılır hale gelmesi, bugüne kadar Patrikhanenin statüsüne açıklık getirecek bir düzenleme getirilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında Patrikhanenin veya Patriğin özgürlük sınırlarını aşan, Türk Anayasası'nı ve kanunlarını zorlayan faaliyetleri ile ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerince gerekli tepkinin gösterilmemiş olması, gayri resmi durumların ve hukuka aykırı bu işlemlerin teamül haline gelmesine sebep olmaktadır.

⁵⁵⁶ "Ekümenik Patriğin Türkiye'nin Avrupa Süreci Konusunda Açıklaması", *Makedonya Haber Ajansı-Yunanistan*, 05.12.2005.

⁵⁵⁷ "Bartholomeos, Ankara Yönetiminin Hıristiyanlara Karşı Politikasını Eleştirdi", *Associated France Press*, 14.11.2005.

⁵⁵⁸ "ABD Kongresi'nin Ekümenik Talebi", Yasemin Çongar, *Milliyet*, 11 Haziran 2005.

Hükümetlerin geçmişte geçici politikalar uğruna yabancı birinin Patrik yapılmasına göz yumması veya Heybeliada Ruhban Okulu'na yabancı öğrenci alımına izin vermesi bunlara güzel birer örnektir. Azınlıklara kanunlara aykırı olarak verilen imtiyazların zaman içerisinde çok zararlı boyutlara geldiğinin görülmesinin ardından bu hakların bıçak gibi kesilerek atılması, Türkiye'nin dışarıda azınlık haklarını kısıtladığı veya kaldırdığı şeklinde algılanmakta, bu tepkilere karşılık olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından Lozan Antlaşması ve Türk kanunları çerçevesinde yapılan açıklamalar tatmin edici olmamaktadır.

Çalışmamızın yapıldığı 59. Hükümet dönemi bu açıdan çok kritik bir aşamaya gelmiştir. AB ve ABD dayatmaları ile Patrikhanenin ekümenikliğinin Türkiye tarafından kabul ettirilmesine çalışıldığı günümüzde, bu konuda doğru düşünülmüş ve gelecek nesilleri ipotek altına almayacak kararlar alınması hayati önem arz etmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak, Patrikhanenin ekümenikliğinin kabulü için hangi şartların sağlanması gerektiğine bir bakalım.

1- Yazılı Olmayan Hıristiyan Hukukunun Bu Konuya İlişkin Usül Kurallarına Uyulduğu Yönündeki Kabulü

Patrikhanenin ekümeniklik sıfatını kazanabilmesi için bu iddiasının, diğer Hıristiyan kiliseleri tarafından da kabul edilen teamüllere uygun olması gerekmektedir. Patrikhanenin Hıristiyan teolojisi içerisindeki ekümenik macerasını çalışmamızın birinci bölümünde geniş olarak ele almıştık. Bu konuyu tekrar hatırlatmak amacıyla aşağıda sunulmuş olan özet, Patrikhanenin ekümeniklik söylemlerine de bir nevi cevap olacaktır.

Hıristiyan teolojisinde ekümenik olarak kabul edilen konsillerden Hıristiyanlar için ilk ve en önemli olanı İznik Konsilidir. Konsilde, Hıristiyanlığın sahte kutsal kitapları ayıklanmış, dinin inanç ve ilkeleri üzerinde bir görüş birliği sağlanmış ve kiliselerin organizasyonu işlemi ilk defa gerçekleştirilmiştir. Roma, İskenderiye ve Antakya kiliseleri "Ekümenik Kiliseler" olarak tescil edilirken Başkent Kilisesi,

Hereclea Metropolitliğine bağlı bir Piskoposluk olarak tanımlanmıştır. Hıristiyan dünyasındaki bu ilk ekümenik konsil, yukarıda saydığımız özellikleri ve "oybirliğiyle" tespit ve tescil edilmiş olmaları sebebi ile Hıristiyan âlemi tarafından tartışmasız kabul edilmektedir⁵⁵⁹.

Devlet protokolü açısından İmparator Theodosius tarafından 381 yılında toplanan mahalli bir konsilde Piskoposluğa “*Patriklik*” statüsü verilmiş ve bu durum Roma kilisesi tarafından çok büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Protokolü baskı altında imzalayan Antakya ve İskenderiye Patrikleri ihanetle suçlanmış ve protokol bu kiliseler tarafından da kabul edilmemiştir. M.S.431 ve M.S.449 yıllarında Efes'te toplanan konsillerde İznik Konsili'nin tespit ettiği üç ekümenik Patrikliğin (Roma, Antakya, İskenderiye) hak ve yetkileri bir kere daha tescil edilmiş, İstanbul Kilisesi kâğıt üzerinde bağımsız bir Patriklik olarak görünse de, fiilen “*Piskoposluk*” olduğu tekrar vurgulanmış ve İskenderiye Patrikliği tarafından yönetilmeye başlanmıştır⁵⁶⁰.

Ülkede dini birliği ve hâkimiyeti tek elde toplamak amacındaki İmparator Marcian, 451'de topladığı Kadıköy Konsilinde Patrikhaneye “*Ekümenik*” statüsü vermiş, kutsal kilise kanunlarına ve Kitab-ı Mukaddese aykırı ve siyasi maksatla verilen bu karar sonrasında Antakya ve İskenderiye Patriklikleri kaldırılarak İstanbul Kilisesi'ne bağlanmıştır⁵⁶¹. Bu durum karşısında Hıristiyan âlemi ayağa kalkmış, doğu kiliselerinde iki yüzyıl süren dini isyanlar yüz binlerce insanın katledilmesine sebep olmuştur. Bu statünün getirdiği kaosu etkisiyle, M.S.476'da İstanbul'da toplanan diğer bir ekümenik konsilde İmparator tarafından bir ferman yayınlanmış; İznik Konsili'nde kabul edilen ilke ve prensiplerin dışındaki bütün görüşlerin hangi konsilde olursa olsun gayri meşru olduğu, Kadıköy Konsili ve kararlarının lânetlediği ilân edilmiştir⁵⁶². Doğudan gelen İslam tehlikesine karşı Papalığın desteğinin şart olduğunu gören İmparator, Patrikhanesini temeli olmayan “ekümeniklik” iddiasından vazgeçirerek “Milli Rum Kilisesi”ne dönüştürmüş, manevi yönden Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü kabul etmiştir⁵⁶³.

⁵⁵⁹ M.Süreyya Şahin, *a.g.m.*, s.31.

⁵⁶⁰ Mehmet Çelik, *a.g.e.*, s.29. vd.

⁵⁶¹ *A.g.e.*, s.31.

⁵⁶² *A.g.e.*, s.49 vd.

⁵⁶³ *A.g.e.*, s.66 vd.

Görüldüğü gibi Patrikhane, ekümenikliğin 451'deki ekümenik konsil tarafından verildiğini ve değiştirilemeyeceğini beyan ederken, bunun ilk ve en önemli konsil olan İznik Konsili kararlarına uygun olmadığına hiç değinmemekte ve büyük bir kısmının Patriklik statüsünü dahi kabul etmediği diğer ekümenik konsilleri adeta yok saymaktadır. Bu unvanın ekümenik konsilde verildiği için değiştirilemeyeceğini savunan Patrikhane, aslında bu statüyü kabul etmekle, ekümenik olan diğer konsillerin kararlarının hilafına hareket etmektedir.

İznik Konsili'nde ekümenik kiliseler tescil edilirken bu kiliselerin Apostolik, yani bir havari tarafından kurulmaları gözönüne alınmıştır. Apostolik olmadığı için Roma'nın itirazı karşısında zor durumda kalan İstanbul Kilisesi, Üçüncü İncil Luka'da havarilerin misyonerlik faaliyetlerinin anlatıldığı "*Resullerin İşleri*" adlı eserde İstanbul'a uğrayan ya da mektup yazan havarilerin hikâyeleri anlatılırken, İstanbul ile ilgili en küçük bir ima dahi verilmemiş olmasına rağmen⁵⁶⁴, ekümeniklik iddiasını ileri sürerken, Tyrus Piskoposu Dorotheos'a istinad edilen bir belgedeki Kıbrıs Başpiskoposu Salamis'in rüyasını delil olarak göstermekte ve Vatikan'ın kurucusu olan Aziz Peter'in büyük ağabeyi Aziz Andrew tarafından kurulmuş olması sebebi ile de Vatikan'ın dahi önünde olduğunu ileri sürmektedir. Vatikan'ın yüzlerce yıldır kabul etmediği "Patrikhanenin Aziz Andrew tarafından kurulduğu iddiası", Papa 16. Benedictus'un 2006 yılındaki ziyaretinde bir iyi niyet ve yaklaşma ifadesi olarak kabul görmüş durumdadır. Patrikhanenin, ekümenikliğin Ortodoks kiliseleri ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından kabul edilmesini amaçladığı planının devamında Vatikan'la da güç yarışına gireceğine hiçbir şüphemiz yoktur.

Patrikhanenin ekümenikliğin kabul edilmesi için gerekli olan Hıristiyan hukukuna uygun olma şartının yukarıda arz ettiğimiz sebepler dolayısıyla karşılanmadığı açıktır.

---

⁵⁶⁴ Bkz. Ahmet Uçar, *a.g.m.*, s.12.

2- Türkiye'nin Onayı

Patrik Bartholomeos, “Bizler İstanbul Patriklik makamı Ekümeniktir derken kendi fikrimizi ya da selefimizin fikirlerini ifade etmiyoruz, 14 asırdan beri kesintisiz kullanılan bu tarihi ve sembolik titri kullanmaya devam ediyoruz” demektedir⁵⁶⁵ ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde yeni bir yasal düzenleme getirilmediğinden dolayı eski düzenlemelerin geçerli olduğunu iddia etmektedir.

Patrikhanenin Bizans devrinde 602 yılından itibaren “Milli Rum Kilisesine” dönüştürüldüğünü görmüştük. Bu da Patrikhanenin İstanbul’un fethine kadar geçen yaklaşık 850 yıllık süre içerisinde bu unvandan yoksun olduğunu göstermektedir. Kaldı ki İstanbul’un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedildiği dönemde kilisenin neredeyse mevcudiyetini yitirmek üzere olduğunu ve başında bir Patriğin dahi bulunmadığı bilinen bir gerçektir.

Türkler tarafından Patrikhaneye verilen imtiyazlar ise Osmanlı Devleti’nin iç siyaseti, şer-i ve örfi hukuk sistemleri çerçevesinde tanzim edilmiş olan “Millet Sistemi” içerisinde düzenlenmiştir. Müslümanların tek millet, gayri müslimlerin ise inandıkları din veya mezhebe göre ayrı ayrı milletler olarak tanımlandıkları bu siyasi, idari ve sosyal organizasyon içerisinde Ortodoks kilisesine verilen haklar, zaman içerisinde diğer dinlere mensup azınlıklara da verilmiştir⁵⁶⁶. 1461 yılında Bursa’daki Ermenilerin Anadolu’daki ruhani lideri olan Ovakim’in İstanbul’a getirilerek kendisine “Ermeni Patriği” ünvanı verilmesi buna en güzel örnektir⁵⁶⁷. Gayri müslim azınlığın tamamına verilen bu hakların günümüzde sadece Ortodoks Kilisesi’ne verilmiş gibi gösterilmesi gerçeği yansıtmamaktadır.

Lozan Antlaşması’ndan sonra bu konudaki tek düzenleme İstanbul Valiliğince hazırlanan 1092/6-12 sayılı ve 1923 tarihli tezkeredir⁵⁶⁸. Bu tezkereye göre Patriğin Türk vatandaşı olması şart olduğu gibi Ortodoks olmasına rağmen Türk vatandaşı olma-

---

⁵⁶⁵ “Patrikhane Rehin Değil”, *Aksiyon*, 22.09.2003., s.33.

⁵⁶⁶ Ali Güler, *a.g.e.*, s.9.

⁵⁶⁷ *A.g.e.*, s.12.

⁵⁶⁸ BOA, Y. EK. Dosya No: 112, Gömlek No:24’dan aktr. Salim Gökçen, *a.g.m.*, s.34.

yan, ya da Türkiye'deki metropolitliklerde görev yapmayan Papazların Patrik olarak seçilmeleri de yasaklanmıştır⁵⁶⁹.

Patrikhane çevreleri tarafından Valilik tezkeresinin sadece Patrik seçimi ile ilgili olduğu ve Cumhuriyet döneminde yeni bir düzenleme olmadığı için, düzenleme olarak 1862 Rum Nizamnamesi'nin geçerli olduğu yorumu yapılmaktadır.

Hukukçular tarafından, yeni bir düzenleme yapılmadığı sürece Nizamname'nin yürürlükte bulunan Türk Anayasasına ve kanunlarına aykırılık teşkil etmeyen hükümlerinin geçerli olduğu sonucuna varılabileceği değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu değerlendirmelerde, Nizamnamede, “Patrik ... la-akl pederinden beri aslen tebea-ı Saltanat-ı Seniyeden olması elzemdir”, “Hakk-ı intihab münhasıran tebea-ı Saltanat-ı Seniyeye aittir” denmekte olduğu, dolayısıyla burada da kuralın Patriğin Osmanlı vatandaşı olması ve Patriği seçme hakkına sahip olanların da Türk vatandaşı olması gerektiği şeklindedir⁵⁷⁰.

Ancak aynı hukukçular, çok uluslu millet sisteminin bir uzantısı olan ve gayrimüslim vatandaşların milletbaşı vasıtasıyla tebası oldukları devletle ilişkilerini düzenleyen bu Nizamnamenin, tek hukukun egemen olduğu, kimseye imtiyaz tanımadığı, vatandaşların Devletle olan ilişkisinde cemaat liderlerine yetki verilmediği bir siyasi düzen olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile başka bir hukuki tasarrufa gerek kalmadan yürürlükten kalktığını önemle hatırlatmaktadırlar. Hukukun temel prensipleri gereği yeni hukuk sistemi eskisinden farklı bir düzenleme getirdiğinde, eski tarihli kurallar zımnen yürürlükten kaldırılmış olmaktadır⁵⁷¹.

Lozan Antlaşması ile bir devlet sona ermiş ve yeni bir devlet kurulmuştur. Dolayısıyla önceki devletin uygulamaları, kendi devrim yasaları ile kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni ilgilendirmez.

Ekümenikliğin kabulü için baskı yaratan Patrikhane yanlıları ve önceki bölümlerde bahsettiğimiz milliyetçilik düşüncesine düşman olan “yeni dünya” düşüncesinin savunucuları karşısında Lozan Antlaşması ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, adeta savunulması gereken birer kale durumuna gelmişlerdir. Patrikhane ve Ekümeniklik meselesi, devletin eşitlik ilkeleri ve kanunları çerçevesinde başka

---

⁵⁶⁹ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.124.

⁵⁷⁰ Sibel Özel, *a.g.m.*, s.53.

⁵⁷¹ *A.g.m.*, s.53.

sınırlayıcı yasal düzenlemelerle kontrol altına alınabilecekken, bu cesareti gösteremeyen hükümetlerin farklı düzenlemelerinden kaynaklanan tartışmalar nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlık garantisi olan Lozan Antlaşması sorgulanır hale gelmektedir. Bunun en yakın örneği, AB'nin belirlediği Müzakere Çerçeve Belgesi'nin 11. maddesi ile Lozan Antlaşması'nı tartışılır hale sokmasıdır⁵⁷².

Lozan Antlaşması Patrikhanenin hukuki durumunu şu çerçevede belirlemiştir;

1- Patrikhanenin İstanbul'da kalışı bir antlaşma hükmü ile değil, Türkiye'nin tek taraflı tasarrufu ile olmuştur.

2- Patrikhane bir Türk kurumudur. Patrik ve Patrikhane memurları Türk Hükümetinin muvafakatı ile tayin edilir ve Türk Hükümetinin denetimine tabidirler.

3- Patrik ve Patrikhanenin 1453'den 1923'e kadar sahip olduğu siyasi ve idari imtiyazlar kaldırılmıştır. Patrikhane ancak dini ve ruhani işlerle uğraşabilir. İstanbul'daki Rum cemaatin temsilcisi olmadığı için bu cemaatle Türk resmi makamları arasında aracılıkla ilgili işleri de yapamaz.

4- Patrikhane herhangi bir kilise veya sinagog gibi Lozan Antlaşmasınının 40 ve 42. Maddelerinde ifade edilmiş olan serbestlik ve himayeden faydalanır. Aynı antlaşmanın 44. maddesi gereği bu haklar Milletler Cemiyeti'nin teminatı altındadır. Antlaşmanın 45. maddesi gereği aynı haklardan Yunanistan'daki Türk azınlığına ait dini kurumlar da istifade edecektir. Diğer yandan Patrik ve Patrikhane görevlilerinin yapmış oldukları faaliyetler Türk kanunlarına göre suç teşkil ettiği takdirde, Türk Ceza Kanununa göre müeyyidelendirileceklerdir⁵⁷³.

Lozan Antlaşması'nda Patrikhane ile ilgili olarak ayrı bir düzenleme geçmemektedir ve azınlıkları ilgilendiren maddeler incelendiğinde, Patrikhanenin gayri müslim azınlıklara ait herhangi bir kilise veya sinagoga daha fazla yetki ve hakka sahip olmadığı görülmektedir. Ayrıca diğer önemli bir nokta, yine Lozan antlaşması'nın maddelerinde Patrikhanenin ismi geçmemesi dolayısıyla Patrikhane üzerinde Türkiye'nin kontrol hakkının uluslararası değil, tamamen ulusal düzenlemelere bağlı olduğudur.

⁵⁷² Gözde Kılıç Yaşın, "Türkiye'nin İçine Sürüküldüğü Ruhban Okulu Çıkmazı", *Cumhuriyet Strateji*, S.72., 14.11.2005, s.20.

⁵⁷³ Settar F.İksel, *a.g.m.*, s.43.

Türkiye açısından Patrikhane, Ortodoks azınlığın dini ihtiyaçlarını karşılayan, tüzel kişiliği olmayan, Türkiye Cumhuriyeti yasalarına bağlı dini bir müessesedir. Tüzel kişiliğinin olmaması nedeniyle de Türk medeni kanununun gerçek ve tüzel kişilere tanıdığı, okul, vakıf, dernek gibi kuruluşları kurmak, yönetmek ve denetlemek gibi bir hakkı da bulunmamaktadır.

Patrik Barholomeos, Patrikhanenin çözüme kavuşturulması gereken temel sorunlarının yanında Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılması, yurtdışındaki yüksek rütbeli ruhanilerin periyodik olarak Sen Sinod Meclisi'ne girebilmesi ve Patriğin bunların arasından seçilip kendisine sonradan vatandaşlık verilmesi isteklerini de mutlaka dile getirmekte ve uygulamaların Lozan Antlaşması'na aykırı olduğunu söylemektedir⁵⁷⁴. Yine Heybeliada Ruhban Okulu'nun kapalı olmasının Lozan Antlaşması'nın 40.maddesine aykırı olduğu yönünde görüşler bildirilmektedir.⁵⁷⁵

Hâlbuki 40.maddede, okulun Patrikhanenin istediği gibi doğrudan Patrikhaneye bağlı uluslararası bir teoloji okulu olarak açılabileceği şeklinde bir ifade geçmemektedir. Bu maddede önemli olan gayrimüslim azınlığın diğer Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile eşit haklara sahip olduğudur. Bu maddeden, gayrimüslim azınlıkların istediği şekilde ve biçimde hayır kurumu, dinsel ya da sosyal kurum veya okul açabilecekleri yönünde garanti verildiği şeklinde bir sonuç çıkarmak mümkün değildir⁵⁷⁶.

Patrikhanenin bu iddialarının Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en önde gelen ve Anayasa tarafından garanti altına alınmış temel niteliklerinden olan Laiklik ilkesine aykırı olduğu çok açıktır. Anayasa'nın 24. maddesi "Din ve ahlak eğitimi ve öğretimi devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır" hükmünü getirmektedir. Yine Anayasanın 130. maddesi, vakıflar tarafından devletin denetim ve gözetimine tabi yükseköğretim kurumlarının kurulabileceği hükmünü getirmiş olsa da Patrikhane, tüzel kişiliği olmadığı için ancak başka bir vakıf aracılığı ile okul açabilir. Ancak Patrikhane okulun kendisine tanınacak bir imtiyaz ile Yüksek Öğretim Kurulunun denetimi dışında, doğrudan kendisine bağlı olarak açılmasını istediğinden bu teklifi kabul etmemektedir.

---

⁵⁷⁴ Aksiyon, a.g.m., s.32.

⁵⁷⁵ Elçin Macar- M.Ali Gökaçtı, a.g.m., s.44 vd..

⁵⁷⁶ Sibel Özel, a.g.m., s.59.

08.02.2007 tarihli ve 5580 sayılı yeni Öğretim Kurumları Kanunu, 625 sayılı yasayı yürürlükten kaldırmıştır. Ancak Patrikhane açısından düşünüldüğünde Teoloji bölümünün kapanmasına sebep olan maddelerde herhangi bir farklı düzenleme getirilmemektedir.

Kanunun 1. maddesinde şöyle denmektedir “... Bu Kanun, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişilerce açılan özel öğretim kurumları ile yabancılar tarafından açılmış bulunan özel öğretim kurumlarını kapsar”. Dolayısıyla tüzel kişiliği olmayan Patrikhane okul açamaz.

Kanunun 2.maddesindeki azınlık okulları şöyle tanımlanmaktadır, “Azınlık okulları: Rum, Ermeni ve Musevî azınlıklar tarafından kurulmuş, Lozan Antlaşması ile güvence altına alınmış ve kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğrencilerin devam ettiği okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim özel okullarını ifade eder” . Dolayısıyla yüksek okullar azınlık okulu tanımı içinde değerlendirilemez ve yabancı öğrenci kabul edemez.

Kanununun ikinci bölüm 3.maddesinde, “Askerî okullar, emniyet teşkilâtına bağlı okullar ve din eğitimi-öğretimi yapan kurumların aynı veya benzeri özel öğretim kurumları açılmaz” hükmü geçmektedir. Bu hüküm yalnız Patrikhane için değil, tüm vatandaşlar için geçerlidir. Ayrıca Anayasanın 132. maddesi de Anayasa genel hükümlerinden ayrı özel hükümlere tabi yükseköğretim kurumlarını sadece Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Teşkilatına bağlı yüksek öğretim kurumları olarak belirlemiştir. Bu tanım içinde dini müesseseler, cemaatler ya da azınlıklar yer almamaktadır. Dolayısıyla Ortodoks azınlığın uluslararası teoloji eğitimi veren özel yüksekokul talebi bir imtiyaz talebidir ve Anayasaya aykırıdır⁵⁷⁷. Ayrıca talep edilen okulun statüsü, doğrudan Patrikhanenin ekümeniklik iddialarına destek verecek olan uluslararası Ortodoks teoloji okulu şeklinde olup, azınlığın din eğitimi ile ilgisi yoktur.

Tüm bu sebeplerden dolayı, topraklarındaki halifelik makamını kaldırıp atan Türkiye Cumhuriyetinin, Patrikhanenin ekümenikliğini kabul edeceğini beklemek hayalden öteye geçemez ve Patrikhanenin ekümenikliğinin kabul görmesi için ikinci şart olan “Türkiye’nin onayı” da mümkün değildir.

---

⁵⁷⁷ Sibel Özel, *a.g.m.*, s.59-60.

3- Dünya Üzerindeki Diğer Ortodoks Kiliselerin Kabulü

Patrikhane, milli kiliseler haricindeki diğer kiliselerin kendilerine bağlı olduğunu, bundan dolayı Türkiye tarafından kabul edilmese de zaten ekümenik olduğunu iddia etmektedir.

Patrikhanenin diğer Ortodoks kiliseler üzerindeki etkisi 1965 yılındaki bir habere şöyle taşınmıştır; “*Athenagoras, nazari olarak ruhani liderdir ama bu sıfatı fiili olarak çoktan yıpranmıştır. Günümüzde İskenderiye, Kudüs ve başka yerlerdeki Patrikler, kendilerine aynı sıfatı yakıştırıyorlar. Ruslar ve Balkan milletleri, Fener Patrikhanesi’ni tanımıyorlar. Diğer Ortodoks Kiliseleri ise bağımsızdırlar. Athenagoras, kendisinden Kıbrıs olayları ile ilgili olarak Makarios’u durdurması istendiğinde, O bana bağlı değildir, bağımsızdır cevabını vermiştir*”⁵⁷⁸.

Bu haberin çıktığı dönem, Patrikhanenin Vatikan’la diyaloga girdiği dönemdir. Dolayısıyla Patrikhanenin Ortodoks lideri sıfatı ile Katolik Kilisesi ile temasa geçtiği dönemde diğer Ortodoks Kiliseleri konuya ilgisiz kalmışlardır.

Bugün dünya üzerinde yaklaşık olarak 320 milyon Ortodoks yaşamaktadır. Bunlardan Patrikhanenin yetkilerini kabul edenler iki gruptur. Bunlardan birincisi, Türkiye’deki Rum azınlığın da dahil olduğu, ABD, Avusturalya, Yeni Zelanda ve bazı Avrupa ülkelerindeki Yunan kökenli Ortodoks cemaatlerin kurdukları kiliselerdir. Örnek olarak vermek gerekirse, ABD’de yaşayan 14 milyon Ortodoksun sadece 2 milyonu Yunanlıdır ve Patrikhaneye bağlıdır. İkinci grupta ise Yunanistan’a sonradan katılan Girit, Onikiadalar ve Kuzey Yunanistan gelmektedir⁵⁷⁹.

Ortodoks nüfusa sahip olan milletler için milli kiliseler özgürlüğün simgesi durumundadır. Bu durum, bağımsızlıklarını kazanan Yunan, Sırp ve Bulgarların süratle bağımsız kiliselerini kurarak Patrikhanenin yetkilerini reddetmelerinden anlaşılmaktadır⁵⁸⁰. Son yıllarda Patrikhanenin ruhani yetkisini tanıyan Estonya ve Ukrayna Kiliseleri’nin, Moskova Kilisesi’nden bağımsızlıklarını kazanabilmek için Patrikhaneye yakınlaşmaları, bu kiliselerin Patrikhanenin ekümenikliğini tanıması

⁵⁷⁸ “Bir Portre Athenagoras”, *Cumhuriyet*, 21.04.1965.

⁵⁷⁹ Gözde Kılıç Yaşın, s.8.

⁵⁸⁰ Bkz Necla Atalay, *a.g.m.*, s.204 vd.

anlamına gelmemektedir. Bu kiliselerin, yapılarındaki ve geleneklerindeki farklılıklar nedeniyle bir sonraki adımının Fener Rum Patrikhanesi'nden de ayrılmak olacağı çok açıktır.

Milli kiliselerden 123 milyon Ortodoks nüfusa sahip olan Rus Ortodoks Kilisesi, Patrikhaneyi ekümenik olarak tanımadığını ve diğer kiliselerle eşit gördüğünü beyan etmektedir. Fener Rum Patrikhanesi'nin "Pirumus Inter Pares" (Eşitler Arasında Birinci) sıfatı Ortodoks kiliseleri arasında kabul görmekte ve tartışılmamaktadır; ancak bu durum Fener Rum Patrikhanesinin ekümenik olarak kabul edildiği anlamına gelmemektedir. Rus Kilisesi Patriği Aleksey II de, Ortodoks dünyasında ortak bir lider veya üstün olan bir kilisenin olmadığını ve bu inanışta olan 15 kilise olduğunu söylemektedir⁵⁸¹.

2005 yılında yaşanan Güney Kıbrıs Ortodoks kilisesi Başpiskoposluk sorunu, Aynaroz'daki ruhanilerin Vatikan'la yakınlaşmaya karşı çıkmaları, 2004 yılında Yunanistan kilisesi ile yaşanan metropolit atamaları krizi, Patrikhanenin aslında kendisine bağlı olarak tanımladığı kiliselerde dahi iddia ettiği gibi mutlak bir hâkimiyetinin olmadığını göstermektedir.

Çok yakın ilişki içerisinde olduğu Güney Kıbrıs kilisesinin bile kilisenin bağımsızlığına müdahale etmekle suçladığı⁵⁸² Patrikhanenin, ekümeniklik iddialarının Ortodoks camiası tarafından kabul görmediği anlaşılmaktadır.

Patrikhanenin ekümenikliği konusunda ilgi çekici olan husus, Ortodoksları doğrudan ilgilendiren ekümeniklik meselesinin, Yunanistan hariç olmak üzere nüfusunun çoğunluğu Ortodoks olan diğer ülkelerden ziyade, Ortodoks olmayan ülke ve organizasyonlar tarafından dile getiriliyor olmasıdır.

ABD, AB, Yunanistan, Dünya Kiliseler Birliği ve listeye son olarak eklenen Vatikan, Ortodoks olmadıkları halde Patrikhanenin ekümenikliğini kabul ettiklerini belirtmektedir. Türkiye'ye bu konuda kurulan baskılardaki ortak söylem, Patrikhanenin zaten ekümenik olarak tanındığı, Türkiye'nin ekümenikliği kabul etmesinin önemli olmadığı şeklindedir. Ancak Türkiye'nin kabulünün önemli olmadığını söyleyen aynı

---

⁵⁸¹ *Milliyet*, 07.01.2006.

⁵⁸² *Milliyet*, 27.10.2005.

çevreler tarafından Türkiye'ye uygulanan baskı, ekümenikliğin kabulü için Türkiye'nin onayının da şart olduğunu göstermektedir.

C- EKÜMENİKLİK ÜZERİNE TÜRK BASININDA YAŞANAN TARTIŞMALAR

Patrikhanenin ekümenikliğı ile ilgili olarak basında çok çeşitli haber ve tartışmalar gündeme gelmektedir. Devletin bekasını ilgilendirebilecek bu kadar önemli bir konuda, bilinçli ya da bilinçsiz olarak yaratılan haber ve bilgi kirliliğı Türk kamuoyunun doğru olarak bilgilendirilmesini engellemektedir. Bu kadar güncel ve önemli bir konuda haber yapmak, muhakkak ki bu konu ile ilgili yeterli bir bilgi birikimi gerektirmektedir. Yeterli bilgi sahibi olmadan yapılan yorumlar hem konunun gidişatı, hem de devletin güvenliğı konusunda büyük sakıncalar doğurmaktadır.

Patrikhanenin ekümenikliğı konusunda Türk basını konuya ya ilgisiz kalmakta ya da lehinde veya aleyhinde yorumlar yapmaktadır. Konuya ilgisiz kalanların bir kısmı, okuyucularının bu tür milli ve ağır konuları tahlil ve takip edebilecek seviyede olmamaları sebebiyle gazetelerinde magazine yakın ağırlıklı haberlere yer vermektedirler. Diğer bir kısım ise konuya bilinçli olarak ilgisiz kalmakta olup bu durum, devamlı atakta olan Patrikhane ve yanlıları karşısında bir nevi destek konumuna gelmektedir.

1- Ekümenikliğin Kabul Edilmesi Yönündeki Görüşler

Basında 1990'lı yıllara kadar çıkan tartışma ve haberler genelde Patrikhanenin varlığı ve Türk-Yunan ilişkileri üzerine yoğunlaşmışken, 1990'lı yıllardan sonra hızla şekil değiştirerek Patrikhanenin uluslararası faaliyetleri ve ekümenikliğı üzerine odaklanmıştır.

Patrikhanenin ekümenikliği meselesine olumlu olarak bakan kesim 1990'lı yıllardan başlayarak olumsuz bakan kesmi gereksiz milliyetçilik ve kendine güvensizlikle suçlamaktadır.

Bunun ilk örneklerini 1997 yılında Karadeniz'de Patrikhane tarafından düzenlenen geziye karşı oluşan tepkiler üzerine yazılan yazılarda görüyoruz. Patrikhanenin ekümenikliğinin Türkiye tarafından kabul edilmesinin herhangi bir zarar getirmeyeceğini savunan bu yazılarda, Patrikhanenin ekümenikliğinin Hıristiyanlığın iç meselesi olduğu ve Müslüman Türklerin bu meseleye karışmasının doğru olmadığı vurgulanmaktadır⁵⁸³.

Yine bu yorumlarda, Türkiye'nin Patrikhanenin ekümenik kimliğini kabullenmeyip muhattabı olarak Eyüp kaymakamlığını almasının, onu neredeyse bir "mahalle kilisesine" indirgemesi anlamına geldiği söylenmekte ve bu durum Türkiye'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun tanıdığı bir statüyü tanımayarak Patrik ve cemaatini yavaş yavaş yoketmesi, kendince bir "etnik temizlik" politikası gütmesi olarak yorumlanmaktadır. 1997 yılında Karadeniz'deki çevre gezisi esnasında Trabzon'da gösterilen tepki ve Fener'de bazı evlerin Rumlar tarafından satın alınmasının kamuoyunda "Patrikhanenin Bizans devleti kuracağı" şeklinde yorumlanması ise, "*Patrikhaneye karşı duyulan şüphe ve korkuların, kendine, ülkesine ve tarihine güvensiz "hasta ruhlu milliyetçiliğin" izleridir*" şeklinde değerlendirilmektedir⁵⁸⁴.

Yine aynı yıllarda Balkanlar'da, Türkiye'ye karşı bir Ortodoks çemberi kurulacağı yönünde çıkan tartışmalara rastlıyoruz. Bu konuda Patrikhane lehine çıkan haberlerde, Patrikhanenin Ortodoks dünyasının başı olması sıfatı ile Türkiye'nin etrafında oluşturulmaya çalışıldığı zannedilen bir Ortodoks çemberi çabalarının da başı olduğu yönündeki spekülasyonların Patrikhanenin ne olduğunun kavranmasına mani olduğu konusunda eleştiriler yapılmaktadır. Bu yorumlara göre, Patrikhanenin aleyhine söylenenler bilimsel verilerle desteklenmeyen komplolardır. Ortodoks dünyasında düşünüldüğu gibi bir bütünlük ne tarihte ne de günümüzde olmamıştır. Böyle bir birlik Osmanlı Balkanlara genişlemeden önce de, şimdi de yoktur ve Patrikhane bir Yunanistan kurumu veya Yunanistan'ın Türkiye'deki bir uzantısı değildir. Dolayısıyla

⁵⁸³ Cengiz Çandar, "Patrikhane'de Akşamüstü...", *Sabah*, 18.06.1999.

⁵⁸⁴ Cengiz Çandar, "Çırpınırdı Karadeniz", *Sabah*, 23.10.1997.

Patrikhane ile ilgili olarak 19.asır milliyetçiliğinin etkisi ile yarattığımız komplolardan kurtulmak ve bu kuruma sahip çıkmak gerekmektedir. Masraflarını Türkiye'nin karşıladığı Patrikhane ve Türkiye'nin tahsis ettiği uçaklarla seyahat eden bir patrik tablosunun Türkiye'ye kazandıracakları tahmin edilemeyecek kadar çoktur⁵⁸⁵.

Ortodoks ittifakı ile ilgili olarak ortaya konulan düşüncelerden birisi de, Balkanlar ve Kafkasya'daki Ortodoks topluluklar üzerinde Rusya'nın Türkiye'nin hilafına iddialar taşıdığı halde Türkiye'deki resmi doktrinin, Patrikhanenin ekümenikliği konusunda Moskova kilisesi aynı paralelde olduğu düşüncesidir⁵⁸⁶.

Yine bu yorumlara göre dış politika meselelerimizde “Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur” sözündeki korku paronayası, adeta dış politika temeli olarak benimsemiş durumdadır. Hâlbuki Asya ile tarihi ve milli bağlar, İslam dünyası ile dini ve tarihi bağlar ve Patrikhane ile de dış dünya ile bağlar kuvvetlendirmek sureti ile Batı ile eşit statüde ilişki kurulabilir. Bu tür imkânları iyi kullanan bir Türkiye, dışarıda ve bilhassa büyük ülkeler nezdinde çok güçlü lobiler oluşturabilir, dış dünya ile diyaloglarını geliştirebilir ve çok güçlü dış politika kozları elde edilebilir⁵⁸⁷.

Günümüzde ise Ortodoks ekseninden ziyade dinlerarası diyalog ve Patrikhanenin Vatikan'la yakınlaşması üzerine yorumlar yapılmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ekümenikliği kabul etmesinin sağlayacağı faydalardan bahsedilerek, ABD, Avrupa Parlamentosu, Dünya Kiliseler Birliği Konseyi ve son olarak da Vatikan'ın ekümenikliği zaten kabul ettikleri, Türkiye'nin bunu kabul etmemekle hiçbir şey elde edemeyeceği, aksine tüm dünyada antipati toplayacağı, ayrıca T.C. pasaportu taşıyan etkin ve saygın bir Patriğin Ortodoks kamuoyunu etkileyerek Türkiye lehine güçlü lobiler oluşturulabileceği şeklinde görüşler bildirilmektedir.

Hatta Türkiye hazzetmese de Patrikhanenin dolaylı faydalarını günümüzde dahi görmekte olduğu vurgulanmaktadır. Patrik Bartholomeos'un ekümenik sıfatı olmasaydı, Patrikhanenin teşebbüsü ile, Hıristiyan- müslüman yakınlaşması çizgisinde önemli bir aşama olan Charta oecumenica yayımlanamaz ve ardından da Avrupa Parlamentosu'nda temsil edilen Hıristiyan partilerinin, “müslümanları komşu ve birinci sırada partner”

⁵⁸⁵ Hasan Ünal, “Patrik Nedir Ne Değildir?”, *Zaman*, 03.10.1997.

⁵⁸⁶ Cengiz Çandar, “Patrikhane'de Akşamüstü...”, *Sabah*, 18.06.1999.

⁵⁸⁷ Ali Ünal, “Patrikhane ve Patrik Bartholomeos'un Faaliyetleri”, *Zaman*, 16.10.1997.

gören bildirisi yayınlanmazdı⁵⁸⁸. Dolayısıyla, dinlerarası diyalog konusunda da görüldüğü gibi Patrikhanenin şimdiden Türkiye'ye faydası olmuştur denilmektedir.

Patrikhanenin ekümenikliğinin tanımını Ortodoks teolojisi açısından yorumlayan yazılarda ekümeniklik; “Ortodoks kiliseler arasında koordinatörlük, diğer kiliselerle ilişkiyi yürüten merkez olma gibi işlevleri ifade eden, tarihsel ve onursal bir unvan olarak tanımlanmaktadır. Ekümeniklik, aynı zamanda fiilen bağımsız Ortodoks kiliselerin egemenlik alanlarının dışında kalan bölgelerde, Patrikhanenin ruhani yetki sahibi olmasıdır. Dolayısıyla din ile devletin birbirinden tamamen ayrıldığı, devletin dini alana, dinin de devlet işlerine müdahale etmediği ve etkisinin bulunmadığı sistem olan laiklik sisteminde, devlete düşen görev, böyle bir dinî tartışmaya girmekten kaçınmak ve bir şey söylemek gerekiyorsa da, bununla ilgilenmediğini belirtmektir. Laiklik açısından ekümenikliğı kabul etmekle reddetmek pek farklı şeyler değildir” şeklinde açıklanmaktadır⁵⁸⁹.

Yine bu görüşlere göre, Patrikhanenin Vatikan tipi bir devlet kuracağı söylemi, kendisinden emin olmayanların görüşüdür. İstanbul 550 yıldır Türk ve Müslümandır. Vatikan benzeri bir devlet kurulması mümkün değildir. Ortodoks teolojisi devlet kurmayı öngörmez, inanç sistemine aykırıdır. Ortodokslukta devlet kurma değil, devlete tabi olma geleneği vardır. Bu gelenek, devletin dini kontrol altına aldığı bir Eski Roma hukuku geleneğidir⁵⁹⁰.

Bu kesime göre, Patrik'in ekümenik niteliğı idari ve siyasi olmayıp, yalnızca ruhani bir nitelik olduğuna göre bu konuda Türkiye'nin çıkışlarının herhangi bir yasal veya anlaşmadan doğan dayanağı yoktur⁵⁹¹. Ayrıca Patrikhanenin Sen Sinod'a yabancı metropolit ataması ve gelen ruhanilerin görev yerleri, Patrikhanenin bizzat ekümenikliğinin göstergesi niteliğindedir. Bu görevlendirmeler, diğer bağımsız Ortodoks kiliselerinin egemenlik alanlarının dışında kalan bölgelerde, Patrikhanenin ruhani yetki sahibi olması olarak anlaşılmalıdır⁵⁹².

---

⁵⁸⁸ Hüseyin Hatemi, “Papa Hoş Geldi”, *Yenişafak*, 30.11.2006.

⁵⁸⁹ Elçin Macar- Mehmet Ali Gökaçtı, *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceğı Üzerine Tartışmalar, ve Öneriler*, TESEV yay., İstanbul, 2005. s.19.

⁵⁹⁰ Dinlerarası Diyalog Başkanı Niyazi Öktem ile yapılan söyleşiden, Niyazi Öktem'in ekümeniklik ile ilgili görüşleri, bkz. Neşe Düzel, “Neden”, *Radikal*, 27.11.2006.

⁵⁹¹ Ali Sirmen, “Kendi Yarattığımız Gereksiz Sorunlar”, *Cumhuriyet*, 03.12.2004.

⁵⁹² Elçin Macar, “Patrikhane Sorununu Anlamak”, *Radikal*, 15.03.2004.

Yine benzer yorumlarda, “Merkezi İstanbul’da bulunan Ortodoks kilisesinin yetkili kurulları Patriği ekümenik sıfatıyla anıyorsa ve Patrik de kendisine ekümenik diyorsa, zaten öyledir. Bunu ne Türkiye ne de başka bir ülke değiştirebilir” denmektedir. Türkiye bir din devleti olmadığı için Patriğin ekümenikliğini kabul etmek ya da etmemek Türkiye’nin işi değildir ve kabul etmemesi yine bir anlam ifade etmez. Bu düşünceye göre ekümenikliğin bugünün dünyasında dünyevi iktidarla bir ilgisi yoktur. Ekümenikliğin bu şekilde problem sahası olarak görülmesi, Türkiye’de Rumlara karşı hâlâ devam eden bir takım korkulardan ve kolayca kurtulunamayacak önyargılardan kaynaklanmaktadır⁵⁹³.

Bazı yorumlarda Patrikhane aracılığı ile kazanılacak Ortodoks desteğinin, Türkiye’nin günümüzde yaşadığı diğer uluslararası problemlerin çözümünde de faydalı olacağı belirtilmektedir. Mesela Türkiye’nin Ermeni soykırımını iddialarının yanlış olduğunu dünyaya anlatabilmek amacıyla, 300 milyonu bulan Ortodoksların desteği sağlanabilir. Patrikhanenin 554 yıldır kullandığı bu unvan dini bir deyimdir ve siyasi anlam taşımamaktadır. Ayrıca, “*Fetihten sonra Fatih’in vezirlik payesi verirken rahatsız olmamış, bu gün biz niye rahatsız oluyoruz? Türk vatandaşı olan, Türkiye’de askerlik yapan patriğin Türk devleti içinde ayrı bir devlet kuracağı iddiası haksız değil midir? Bu saçma iddiaları bir kenara koyup Ermeni meselesine odaklanmalıyız*” şeklinde görüşler bildirilmektedir⁵⁹⁴.

Kültürlerarası Diyalog Platformu Genel Sekreterliği’ni yapan Cemal Uşşak da, Ortodoks dünyası için bu kadar önemli bir imkanı Türkiye’nin kullanmadığını söylemekte ve Türkiye’yi emperyal vizyonu olmamakla suçlamaktadır. Uşşak’a göre dinlerarası diyalog meselesi ile beraber ekümeniklik meselesi de birer argüman olarak kullanılmakta, abartılı rakamlarla Patrikhane ile misyonerlik bağdaştırılarak halkta bir önyargı oluşturulmaya çalışılmaktadır⁵⁹⁵.

Patrikhanenin ekümenikliğinin lehinde çıkan bir takım yazılar ise tamamen kişisel duygu ve düşüncelere dayanmaktadır. Bu yazılara göre, “Kendi müslümanlığımızdan şüphe duymamıza gerek yoktur”, ”Patriğin kendisini ekümenik olarak nitelemesi onun cemaati olunması anlamına gelmez”, “Patrik kendisini hangi

⁵⁹³ İsmet Birkan, “Rumları Neden Sevmiyoruz?”, *Radikal*, 06.12.2004.

⁵⁹⁴ Yazar, Liberal Demokrat Parti Onursal Başkanı Besim Tibuk’un bu konudaki görüşünü iletiyor, bkz. Mustafa Mutlu, “Ekümenik Sorununa Farklı Bir Bakış”, *Vatan*, 16.09.2005.

⁵⁹⁵ *Zaman*, 04.12.2006.

sıfatla tanımlamak isterse onu kullanabilir, konu bizi ilgilendirmez”, “Patriğin kendisini ekümenik olarak ilan etmesinden en çok Papa’nın veya Türkiye’deki Ermeni Patriğinin rahatsızlık duyması gerekir” şeklinde yorumlar yapılmaktadır⁵⁹⁶.

Yine “Biz gerçekten bu muyuz?” diye eleştiri yapılmakta, 2005 yılında Ankara Ticaret Odası’nın hazırladığı rapor ve Kudüs Patriği’nin Türkiye’de yargılanmasına karşı gösterilen tepkiler aşırı bulunmakta, “500 yıl çok uluslu, çok dinli, çok dilli bir devleti sürdürüp şimdi Rum, Ermeni, Ortodoks, Katolik veya bizden farklı herşeye karşı düşman mı kesildik?” diye sorulmaktadır⁵⁹⁷.

Türkiye’nin henüz AB’ye girmedığı ve girse dahi bunun çok uzak bir gelecekte olacağı gerçeği ortada iken ekümenikliğin kabulü ile AB üyeliği aynı terazide gösterilmektedir. Bu yorumlarda, “Bugün patrikhanenin Ekümenik sıfatını taşımasına itiraz edenler, yarın AB’ye gerçekten giriş aşamasına gelindiğinde, pekçok egemenlik konusunun birliğe devredilmesi söz konusu olunca ne düşüneceklerdir?, AB’ye girince para basma hakkını devretmeyecek miyiz?, bugün Gümrük Birliği içerisinde Türkiye Cumhuriyeti egemenliğe sahip midir?, dış ticarete istediğini yapabilir mi?, imzalanan anlaşmalar gereği doğal olarak yapamaz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kararları Anayasal olarak Türkiye Cumhuriyeti Yargı Sistemi’nin üzerinde sayılmaktadır. Bu durum egemenliğimizi zedeler mi? Katı anlamda evet, elbette ki zedelemektedir. Ülkenin çıkarları sözkonusu olunca egemenliğinin bir bölümünü uluslararası kuruluşlara devretmekte sakınca görmeyen devletimizin ekümeniklik konusunda değişik bir düşünceye sahip olması Türkiye Cumhuriyeti’ne birdizi fayda sağlamayacak mı?, kaldı ki konu bizi neden ilgilendiriyor, ne karışıyoruz diye sorulabilir! Biraz özgüvenle pekçok engelin aşılabileceği kabul edilebilir” denmektedir⁵⁹⁸.

Yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi, ekümenikliğin kabul edilmesi gerektiğini düşünen kesim üçe ayrılmaktadır. Bunlar; ekümenikliğin ne anlama geldiğini bilmeyenler, konuya sadece eşitlik, azınlık ve insan hakları ve din özgürlüğü gibi popülist düşüncelerle yaklaşanlar ve Patrikhaneye yakın olan Türk veya gayri müslim kişilerdir.

⁵⁹⁶ İsmet Birkan, “Papa Bile Ekümenik Dedikten Sonra”, *Radikal*, 02.12.2006.

⁵⁹⁷ Mehmet Barlas, “Dön Baba Dön Oyunu Bitecek mi?”, *Sabah*, 25.05.2005.

⁵⁹⁸ Deniz Gökçe, “Ekümenik Ne Demek?”, *Akşam*, 07.12.2006.

Ekümenikliğin lehinde yaklaşanların ortak düşüncesi, ekümenik statüdeki bir Patrikhanenin Türkiye'ye dış dünyada siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda fayda sağlayacağı yönündedir.

Ekümenikliğin lehinde olan bazı yazarlar zaman zaman bilinçli olarak Tarihsel ve sosyal gerçekleri ters yüz etmektedirler. Diğer bir kısım yazar ise demokrat görünüşleri, her türlü düşünceye saygı ve meselelere farklı boyutlarda yaklaşım gibi özellikleri nedeniyle kamuoyunda farklı bir yer kazanmışlardır. Ancak, bilgileri yüzeysel olduğu için mantıklarıyla veya yeri gelince duyguları ile hareket etmekte ve insan hakları, din özgürlüğü veya eşitlik gibi günümüzün pürüm yapan popülist konuları açısından yaptıkları yaklaşımlar ve kamuoyu üzerindeki etkileri nedeniyle art niyetlilerden daha zararlı olmaktadır.

Patrik, Vatikan tarzı bir devlet olmak istemediklerini, siyaset yapmanın Ortodoks inancına uygun olmadığını belirtmektedir. Bir söyleşide, *“Patrikhanenin ekümenikliği Türkiye için faydalıdır, siyasi alanda bize geniş bir manevra kabiliyeti sağlar şeklinde görüşler var”* denmesine karşılık, *“devletimiz bize siyasi bir misyon yüklese bile kabul edemeyiz⁵⁹⁹”* diye cevap veren Patriğin siyasi ağırlıklı uluslararası konularda Türkiye'ye nasıl yardımcı olacağı hususu cevap bekleyen konulardan bir tanesidir.

2- Ekümenikliğin Kabul Edilmesine Karşı Olan Görüşler

Patrikhanenin ekümenikliği ile ilgili olarak çıkan yazıların büyük çoğunluğunun ekümenikliğin kabul edilmesine karşı olduğu görülmektedir. Ekümenikliğin devletin ve milletin bekasını etkileyebilecek boyutta vahim sonuçlar doğurabileceğini belirten bu görüşleri, Türk basını, çeşitli dernek ve kuruluşlar ile akademisyenlerin görüşleri olarak ayrı ayrı ele alacağız.

---

⁵⁹⁹ Zaman, 13.05.1996.

a- Türk Basınına Yansıyan Aleyhte Görüşler

1994 yılında ABD'nin Patrikhane ile ilgili isteklerini resmi kanallardan Türkiye'ye iletmesi ile beraber, basında özellikle ABD'deki Yunan ve Rum lobilerinin etkilerini ortaya koyan yorumlara rastlanmaktadır.

Bu yorumlarda, Yunanistan'ın ABD'deki üç milyonluk Yunan lobisini kullanarak ABD'yi Patrikhane vasıtası ile Türkiye'nin içişlerine karışmaya zorladığı, bu durumda Patrikhanenin işlevinin Türkiye'deki Ortodoksların dinsel liderliğiyle sınırlı tutulmasının ve Türkiye yasalarına tabi ruhani bir Türk kurumu olarak muhafaza edilmesinin ülkemiz için yaşamsal bir önem taşıdığı ve Patrikhanenin ekümenik statü kazanmasının Türkiye'nin dış ilişkilerinde çok ciddi rahatsızlıklar yaratmanın ötesinde, Türkiye'de rejimin dinamitlenmesi sonucunu doğuracağı belirtilmektedir⁶⁰⁰.

Basında yayınlanan Patrikhanenin ekümenikliği aleyhindeki görüşlerin özellikle 2004 yılında ABD ile yaşanan resepsiyon krizinden sonra artış gösterdiğini görüyoruz.

Resepsiyonun hemen ertesinde sorulan “*Patrik ekümen olursa Türkiye ne kaybeder?*” sorusuna karşılık olarak, Türk Ortodoks Patrikhanesi Sözcüsü Sevgi Erenol, bu sıfatın kabulü durumunda Türkiye'nin Patrikhaneye müdahale edemeyeceğini ve toprak talebinde bulunacağını söylemektedir. Sultanahmet civarındaki Bizans eserlerinin restore edilmesini örnek olarak vererek, Bizans'ın yeniden canlandırılıp İstanbul'un Vatikan veya Hong Kong gibi bir şehir devlet yapılmak istendiğini belirtmektedir. Araştırmacı yazar Aytunç Altındal ise, bu sıfatın Türkiye için bir tehdit olduğunu, Türkiye'nin vermediği bir unvanı kimsenin kullanamayacağını, aksi takdirde kilisenin Türkiye Cumhuriyeti yasalarına değil, Ortodoks şeriatına tabi olacağını belirtmektedir. Altındal'a göre, Vatikan özellikle Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde bir “strateji ve harekât kontrol merkezi” olarak görev yapmaktadır ve bu strateji ve harekât kontrol merkezlerinden birisi de soğuk savaş döneminde Rusya'daki kiliselerle temas amacıyla CIA tarafından kullanılan Fener Rum Patrikhanesi'dir. Yani Patrikhane aslında bir siyaset üretim merkezidir⁶⁰¹. Emekli Büyükelçi İnal Batu da, bu güne kadar

---

⁶⁰⁰ Şükrü Elekdâğ, a.g.g.

⁶⁰¹ *Yeniçağ*, 04.09.2005.

Patriğe devlet başkanı muamelesi gösterilmesine ve A protokolde olmasına Türkiye'nin göz yumduğunu, ancak bu defa durumun farklı olduğunu belirtmiştir⁶⁰².

Azınlık vakıfları ile ilgili olarak çıkan haberlerin bir kısmında Patrikhanenin çoğu yabancı vakfı ele geçirdiği, mal talepleri karşısında hükümetin, çıkardığı kararnamelerle bu talepleri yerine getirdiği ve AIHM'de açılan davaların Patrikhane lehine sonuçlandığı belirtilmekte, hükümet bu konularda eleştirilmektedir. Yine benzer haberlerde, Ege Bölgesi'nde Yunanistan'ın da, siyaseten bu işin içerisinde olduğu ve tarım politikaları yüzünden canından bezdirilen çiftçinin elinden topraklarının alınmakta olduğu belirtilmektedir⁶⁰³.

Sen Sinod Meclisi'ne dışarıdan ithal edilen üyelerin ardından, Heybeliada Ruhban Okulu'nun yine ithal edilecek yabancı öğrencilerle açılması girişimlerinin, Polonya olayında Vatikan'a Lehli bir Papa seçtirerek işi arkadan idare eden sistemin bir başka halkası olduğu, bu defa Avrasya olayında, Moskova'ya karşı İstanbul'da "Batılı" ve "Ortodoks" bir Vatikan oluşturma teşebbüsleri olarak tasarlanmış olabileceği yönünde söylemler dile getirilmektedir⁶⁰⁴.

Türkiye'nin gündeminde AB üyeliğinin önemli bir hale gelmesi ile ekümeniklik ve Ruhban Okulu konularının üyelik koşulları içerisinde olmadığı halde "Ne koparırsak kârdır" anlayışı ile gündeme getirildiği yönündeki eleştirilere, Ankara Ticaret Odasının hazırlattığı "Fener Rum Patrikhanesi" kitapçığı da eklenmiştir. Ekümenikliğe olumlu bakan gazeteler tarafından aşırı milliyetçi ve hatta faşist düşüncelerin ürünü olmakla suçlanan bu raporda, Sevr'in Türkiye'ye tekrar dayatılmak istendiği belirtilmektedir. Ayrıca bazı akademisyenlerin vurguladıkları ve bizim de çalışmamızın üçüncü bölümünde detaylı olarak incelediğimiz Patrikhanenin "Vatikan modeli dini bir devlet" kurma gayreti içerisinde uyguladığı öne sürülen beş aşamalı plana vurgu yapılmaktadır. Diğer aşamaların tamamlanmasının ardından, beşinci aşamada ekümenik bir Patrikhanenin önderliğinde Bizans yeniden ihya edilecek, devlet resmen kurulacaktır. Ekonomik darboğazlarla boğuşan, dış baskı ve ambargolarla bunalan Türkiye bu

---

⁶⁰² *Vatan*, 03.12.2004.

⁶⁰³ Taylan Sorgun, "Ruhban Okulu ve Patrikhane", *Ortadoğu*, 26.06.2004.

⁶⁰⁴ Atilla İlhan, "İkisi de 'Ortodoks' Ama!..", *Cumhuriyet*, 16.06.2004.

safhada dünyayı karşısına alamayacak, mücadelede hiçbir yerden destek alamayacaktır⁶⁰⁵.

Eski Anayasa Hukuku Profesörlerinden Mümtaz Soysal'a göre de Heybeliada Ruhban Okulu'nun tekrar açılması istemlerinin sebebi, ekümenlik iddiasını Ankara'ya kabul ettirip Patrikhaneyi Vatikan'a benzer bir statüye kavuşturmak ve Lozan Antlaşması'nda temelleri atılmış Cumhuriyeti bir de bu yönden zayıflatmaktır. Soysal'a göre Patrikhane sorunun temelinde Hıristiyanlık-Müslümanlık çatışmasından öteye, önümüzdeki yıllarda yeniden canlandırılacak olan ABD-Rusya yarışında dünyadaki Ortodoks nüfusun yarısından fazlasını oluşturan Rus Ortodoksluğunun Moskova Kilisesi'ne egemen bir Fener Patriği yaratma ve Batı'dan yana tutma düşüncesi yatmaktadır⁶⁰⁶.

2004 yılında Antalya Demre'deki Noel Baba Kilisesi'nde 22.'si düzenlenen “Noel Baba ile Dünya Barışına Çağrı” etkinliklerinde Noel Baba vakfi yöneticilerinden ve aynı zamanda yahudi cemaatinden olan Hairi Ojelva'nın, kendilerinin “Ne mutlu Türk'üm” diyene özdeyişine bağlı Yahudiler olduklarını ancak, Patrikhanenin Türkiye Cumhuriyeti'nin vermediği bir unvanı, Ankara'daki bir büyükelçinin dayatması ile almaya çalıştığı, 1675 yıl dünyada yahudilere yapılan işkencelere göz yuman bir kilisenin şimdi de, sevgi ve hoşgörü örneği olan ve herkese açık olan Demre'deki kiliseyi kendi doğrultusunda bir mekan haline getirmeye çalıştığı yönündeki suçlamaları, Türkiye'deki diğer azınlıkların Patrikhaneye bakış açısını göstermesi açısından güzel bir örnektir⁶⁰⁷.

Patrikhanenin Lozan Antlaşması'na aykırı olarak gerçekleştirdiği faaliyetleri ile ilgili olarak hükümeti gerekli tepkiyi vermeyerek çekingen davranmakla suçlayan haberlerde, daha da geç olmadan süratle bu tepkinin gösterilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Bunun için, Patrikhanenin Lozan Antlaşması'ndaki statüsünün dışında hiçbir sıfatının olmadığına hatırlatılmasının, yurt dışı faaliyetlerinin incelenerek Patrikhanenin harcama ve gelirlerinin kontrol altına alınmasının, Yunanlılar başta olmak üzere yabancı devlet adamlarının Patrikhaneye el öpme kuyruğuna girmelerinin ve uluslararası toplantı düzenlemesinin kontrol altına alınmasının, Sen Sinod'daki

---

⁶⁰⁵ Gözcü, 12.12.2004.

⁶⁰⁶ Mümtaz Soysal, “Sinsi İlişkiler”, *Cumhuriyet*, 13.08.2004.

⁶⁰⁷ *Cumhuriyet*, 07.12.2004.

yabancıların görevine son verilmesinin şart olduğu söylenmekte, Patrik ve üyelerin Türk vatandaşı olma şartından asla vazgeçilmemesi gerektiği belirtilmektedir⁶⁰⁸.

Yine benzer olarak, çözülmeyle zamana bırakılan her konunun zamanla uluslararası mahiyet aldığı ve artık istense de o meselenin kendi gerçeklerimiz doğrultusunda çözüme özgürlüğünün ortadan kalktığı ve başkalarının elinde koz haline dönüştüğü yönündeki haberlerle de hükümetten somut adımlar atılması istenmektedir⁶⁰⁹.

2005 yılında ABD Kongresi Temsilciler Meclisi'nde ekümenikliğin kabulü için Türkiye'ye baskı yapılması karar tasarısının kabul edilmesinden sonra çıkan haberlerde, bu kararın, her ne kadar bağlayıcı görünmese de beraberinde bir çok sorun getireceği, bu kararın diğer ülke parlamentolarında alınabilecek yeni kararları tahrik ettiği ve içinde Vatikan modeli bir ülke kurulmasının öngörüldüğü şeklinde yorumlanmıştır⁶¹⁰.

Basında, Patrikhanenin ekümeniklik meselesine tam bir taraf olmayan her iki fikir arasında kalan haberlere de rastlanmaktadır. Taha Akyol, Patrikhanenin siyasi davrandığı zamanlar büyük kavgalar çıktığını, hâlbuki Patrikhanenin eski siyasi rolünü istese de oynayamayacağını, Patriğin Türkiye'yi Yunanistan'a şikâyet etmesinin ve devreye ABD'yi sokmasının hata olduğunu, bu sıfatın ruhani kaldığı müddetçe sorun yaşanmayacağını belirtmektedir. Sinod Meclisi'ne yabancı üye seçimine karşı çıkmamakta ve Amerikalı, Kıpti veya Arap Ortodokslar gibi Rum olmayanların da seçilmesinin Patrikhanenin daha kozmopolit bir ruhani kurum haline gelerek Türkiye'de daha geniş bir tanıtım ve iletişim imkânı elde edebileceğini söylemektedir⁶¹¹.

Yine benzer olarak, ekümeniklik meselesinde bu statünün dini ve siyasi olmak üzere ikiye ayrılan yetkisinden tartışılması gerekenin, milli birlik ve bütünlüğümüz için zararlı olması muhtemel olan siyasi ekümeniklik olduğu, bunun da tebası bütün dünyanın Ortodoksları olan devlet içinde bir devlet anlamına geldiğini belirten yorumlara rastlanmaktadır. Bu düşünceye göre dini ve ruhani liderlik alanındaki ekümeniklik Türkiye'nin istemesine bağlı değildir. Bu inanç ve kabul meselesi

---

⁶⁰⁸ Sadi Somuncuoğlu, "Tarihi Zirve mi Yabancı Patrik ile Ekümenikliğe Hazırlık mı?", *H.O.Tercüman*, 24.05.2005.

⁶⁰⁹ Abdülhamit Binici, "Papa Ziyaretinin Hatırlattığı Ekümeniklik Tartışmaları", *Zaman*, 29.10.2006.

⁶¹⁰ Kenan Akın, "Fener RumDevletine Doğru mu?", *Ortadoğu*, 11.06.2005.

⁶¹¹ Taha Akyol, "Patrikhane Meselesi", *Milliyet*, 04.12.2006.

olduğundan, Moskova ve Kudüs gibi kabul etmeyenlere bunu kimse kabul ettiremeyeceği gibi kabul edenlere de hesap sorulamaz⁶¹².

b- Çeşitli Dernek Ve Kuruluşların Ekümeniklik Meselesinin Aleyhine Beyanatları

Patrikhanenin ekümeniklik söylemlerinin aleyhinde olan çeşitli dernek veya kuruluşların beyanatları da göze çarpmaktadır. Daha önce bir takım görüşlerini belirttiğimiz Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol, Akdeniz Üniversitesi'nde düzenlenen "Patrikhane, Misyonerlik ve Azınlıklar" sempozyumunda yaptığı konuşmasında, dünyada insanları köleleştirmek isteyen bir grubun, Avrupa Birliği Uyum Yasaları, siyasi manevralar ve kültürel yönden seçilmişlik kavramı ile tek dünya devletinin temelini attıklarını, Fener Rum Patrikhanesi'nin de bu oyunun bir parçası olduğunu söylemiştir. Erenerol'a göre amaç, "Misyonerlik ve Azınlık" meselesi ile üniter devleti parçalamak, şehir devletçikleri haline getirmektir⁶¹³.

Hukukçular Birliği, Milliyetçi Hareket Partisi İstanbul İl Başkanlığı, İşçi Partisi, Noel Baba Vakfı, Bağımsız Türk Ortodoks Kilisesi, Muharip Gaziler Derneği, Yeniden Kuvayı Milliye ve Şehit Aileleri Derneklerinin de aralarında bulunduğu Milli Güç Platformu üyeleri, Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu'nun seçilmesi amacıyla Patrikhanenin İstanbul'da yaptığı toplantıyı protesto etmişlerdir. Platform Başkanı Kemal Kerinçsiz Patrikhanenin yasallaşarak Vatikan tipi yeni bir devlet kurma gayreti içinde olduğunu söylemiştir. Platform, aynı tarihlerde Patrikhanenin Yunanistan'a taşınması için imza kampanyası başlatmıştır⁶¹⁴.

Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı Ertuğrul Kazancı, Ortodoks Kiliseleri Uluslararası Konseyi Toplantısı'na tepki gösterirken, "*Tüm dünyadaki Ortodoks Hıristiyanlar için liderlik hevesine düşen ve ekümenik Patrik unvanını açıkça kullanan*

⁶¹² Hayrettin Karaman, "Papa Gitti", *Yeni Şafak*, 03.12.2006.

⁶¹³ *Milliyet*, 13.01.2006.

⁶¹⁴ "Fener Rum Patrikhanesi Önünde Protesto..." , *Anadolu Ajansı*, 10.11.2005.

bir davranışa sessiz kalmak olanaksızdır. Bağnaz Hıristiyan Zihniyeti, İstanbul'da gösteri yapmakta, yargılamada bulunmaktadır” demiştir⁶¹⁵.

Noel Baba Vakfı Genel Başkanı Muammer Karabulut, Ukrayna'da gerçekleştirilen Turuncu Devrim ile birlikte ABD'nin desteklediği Viktor Yuşşenko'nun yeniden iktidara gelebilmesi için, Patrikhanenin sanki Hıristiyan Dünyasında kendisine bahşedilmiş bir ekümeniklik yetkisi varmış gibi desteğini almasının ilgi çekici olduğunu belirtmektedir. ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde Avrasya'ya hakim olabilmek için Ortodoksları İstanbul üzerinden yönetmek istediğini belirten Karabulut, *“Laik Türkiye Cumhuriyeti, Rus Ortodoks Patrikhanesi'ni ve kiliselerini ortadan kaldırmaya yönelik Amerikan operasyonunun hiç bir yerinde ve merkezinde olamaz. Bu oyunu oynamak isteyen varsa, Patrikhaneyi Yunanistan'a taşır ve orada oynar”* demiştir⁶¹⁶.

c- Akademisyenlerin Görüşleri

Türkiye'de Ekümeniklik ve Patrikhane konusunda çalışmalar yapmış akademisyenler, genelde Ekümenikliğin Türkiye'ye faydası olmayacağını, aksine Türkiye'nin rejimini sorgulanır hale getirerek bekasına karşı bir tehdit halini alacağını savunmaktadırlar.

Prof.Dr. A.Suat Bilge, 1990 yılındaki bir yazısında, Patrikhanenin, Patriğin seçimi ile ilgili olarak, dünya üzerinde kendisine bağlı Ortodoks kiliselerinin temsilcilerinden oluşan bir dini meclis tarafından seçilmesi konusunda teklifler getirdiğini belirtmektedir. Hâlbuki 1970 ilkelerine göre, Patrik, Patrikhanede toplanan İstanbul ve İmroz'daki Metropolitler tarafından gizli oyla seçilmektedir. Lozan Antlaşması'ndaki karşılıklılık ilkesine rağmen Yunanistan, 24 Aralık 1990 tarihli kanun hükmünde kararname ile Batı Trakya'daki müftüleri kendisi atamakta ve Türk azınlığı tarafından seçilenleri hapse yollamaktadır. Durum bu iken Yunanistan, Patrikhanenin

---

⁶¹⁵ *Cumhuriyet*, 26.06.2005.

⁶¹⁶ *Yeniçağ*, 02.07. 2005.

teklif ettiği seçim sistemi ile Türkiye'nin içine Ankara'nın seçimlerini ve faaliyetlerini kontrol etmekte zorlanacağı milletlerarası bir din kurumu yerleştirmiş olacaktır. Böylece Patrikhanenin denetimi Türkiye dışında yerleşmiş Rum ve Rus kökenli Ortodoksların eline geçecektir⁶¹⁷.

Prof.Dr. Doktor Halil İnalçık, Patrikhanenin tarih sahnesindeki ekümeniklik iddiasının milli birliğimizi, devletimizi, kültürümüzü aşağılayıcı nitelikte olduğunu belirttikten sonra, Patrik Bartholomeos'un, İstanbul'un Ortodoks dünyasının merkezi olarak Patrikhanenin ekümenikliğinin 14 asırdır devam ettiği ve Türk hâkimiyetinin bir farklılık getirmediği yönündeki iddialarının, tarihi belgeleri ve Lozan Antlaşması'nı hiçe saymak olduğunu söylemiştir. Halil İnalçık'a göre İstanbul'un fethiyle Bizans ve ona bağlı bütün müesseseler hükümsüz kalmış, Fatih, akıllıca bir politikayla halkın bir Patriğe ihtiyacı olduğuna karar vererek bir berat ile Sclaris'i Patrik tayin etmiştir. Bundan sonra da Patrikler, Padişahlar tarafından beratla tayin edilmişlerdir. Dolayısıyla kesintisiz bir devamlılık söz konusu değildir⁶¹⁸.

Prof.Dr. Mehmet Çelik'e göre, ABD'nin "yeni dünya" düzeninde Patrikhane kilit bir rol oynamaktadır ve sözü geçen düzen en çok Türkiye'yi ilgilendirmektedir. Tansu Çiller'in Başbakanlığı döneminde MGK'nın isteği ile konunun uzmanı bilim adamlarından Milli Güvenlik Kurulu'na sunulan dört rapordan birini hazırlayan ve Hıristiyan kaynaklarına dayanarak, Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddialarını çürüttüğü ve Fener Patrikhanesi'nin, ABD'nin "Yeni Dünya Düzeni" stratejisindeki kilit rolünü vurguladığı raporunda Mehmet Çelik şöyle demiştir: "*ABD'nin yeni dünya düzeni projesi, Rusya ve Ortodoks âlemi kadar, hatta onlardan daha fazla Türkiye'yi ilgilendirmektedir. Şayet Türkiye konuya gereken hassasiyeti göstermezse, bunun faturası İstanbul ve Trakya bölgesinin elimizden çıkması demektir*"⁶¹⁹.

Prof.Dr. İlder Turan, Lozan Antlaşması'nın, bazı haklar tanımakla beraber Patrikhaneye özel bir statü vermediğini söylemektedir. Heybeliada Ruhban Okulu'nun "Yüksek öğretimin devlet tekelinde olması gerektiğine" ilişkin karara dayanılarak kapatıldığını hatırlatan Turan, "*Türkiye'de Yüksek Öğretim Kurulu'nun nasıl açılacağı hükme bağlanmıştır. Patrikhane din adamı yetiştirmek istiyor, bu anlaşılabilir bir*

⁶¹⁷ A. Suat Bilge, "Fener Rum Patrikhanesi", *Cumhuriyet*, 9.12.1997.

⁶¹⁸ *Zaman*, 21.10.2006.

⁶¹⁹ *A.g.e.*, s.143.

istektir. Mevcut kanun içinde çözüme kavuşturulabilir, ancak Patrikhanenin bir ayrıcalık istemesine gerek yoktur” demektedir⁶²⁰.

Prof.Dr. Mustafa Yurtkuran da, Kudüs Patriğinin yargılanacağı Ortodoks zirvesi ve buna benzer faaliyetler adı altında, Patrikhane tarafından ekümeniklik meselesinin gündeme getirilmeye çalışıldığını, Türk ulusunun onuruyla oynamaya kimsenin hakkının olmadığını söylemiştir⁶²¹.

Dç. Dr. Salim Gökçen’e göre bugün Patriğin Türkiye’ye karşı baskıya dönüşen uluslararası ziyaret trafiği, tamamen siyasi bir niteliktedir. AB ile Patrikhanenin ilişkileri gözden geçirildiğinde, AB’nin uluslararası hedeflerinden birisinin, Balkanlar’ı arka bahçesi yapmak olduğu görülmektedir. Gökçen’e göre mevcut uluslararası konjonktür, ABD’nin bu bölgeyi AB’ye bırakmış olduğu veya buradaki faaliyetlerine şimdilik göz yumduğu şeklindedir. AB’nin Türkiye’den Patrikhane ve Ruhban Okulu ile ilgili istekleri basit olarak bir papazın veya Yunanistan’ın isteklerinden ziyade AB’nin Balkan politikasının önemli unsurlarından biridir. Bu politikaya göre Patrikhaneye Vatikan benzeri evrensel bir nitelik kazandırılabilirse ve Ruhban Okulu yeniden açılarak Balkanlar için papaz yetiştirilebilirse, AB’nin Balkanlar’daki gücü ve etkinliği daha da artacaktır. AB’nin, genişleme sürecine bazı Balkan ülkelerini dahil etmesi, bu politikanın yansımalarıdır⁶²².

Prof.Dr. İlber Ortaylı’ya göre kilisenin hiyerarşisi, hitap biçimleri ve terminolojisi ile kilise dışında meşgul olmak, ABD de dâhil olmak üzere modern bürokrasilerin kapasitesini aşmaktadır. Vatikan’ın, Patrikhanenin statüsünü artık reddetmiyor olması, iddiasından vazgeçmiş olmasından değil, kiliselerin bile artık etiket ve kimliği konuşmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Ortodoks kiliseleri otosefal, yani tamamen ayrı kiliselerden oluşmaktadır. Diller, adetler ve mali yapılar birbirlerinden bağımsızdırlar. Ancak ibadette Fener Rum Patriğinin adını öncelikle zikrederek dua ederler ve Patriğin bundan daha fazla bir öncülüğü söz konusu değildir. Bu sebeple Patrikhanenin Vatikan tarzı bir devlet olma ihtimali yoktur. Vatikan gibi Fener’in de turist ve para çekeceğini söyleyenler veya aksine Fener’in devletimizin

---

⁶²⁰ *Milliyet*, 30.08. 2003.

⁶²¹ *Cumhuriyet*, 26.06.2005.

⁶²² Salim Gökçen , “Ruhban Okulu ve Ekümenizm”, s.25.

üstünde Avrupa ve ABD adına bu çevreye hükmedecek beynelminel bir kurum olacağını ileri sürenler bu konuda bilgisiz olan kişilerdir⁶²³.

Patrikhanenin ekümenikliği lehinde az da olsa Akademisyenlerden de destek gelmektedir. Prof.Dr. Levent Köker, ekümenik sıfatının Lozan Antlaşması'na aykırı olduğu fikrine katılmamaktadır. Lozan Antlaşması'nda ve yasalarda bu sıfatın kullanımını yasaklayan herhangi bir yasa maddesi, yönetmelik veya uluslararası bir belge olmadığını, aslında dini olan bu sıfatın, siyasi polemige getirilebilecek bir konu olmadığını belirtmektedir. Ekümenikliğin kabulünün Vatikan tipi bir devletin kurulması ile sonuçlanacağı konusundaki görüşlerin olayı başka türlü kullanmak isteyenler tarafından ortaya atıldığını söylemektedir⁶²⁴.

D- CUMHURİYET DÖNEMİ HÜKÜMETLERİNİN EKÜMENİKLİĞE BAKIŞI

1- 1923–1990 Yılları Arasında Hükümetlerin Ekümeniklikle ilgili Görüş Ve Uygulamaları

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, 1948 yılında ABD'nin isteği ile yabancı bir din adamının Patrik olarak seçilmesine kadar Lozan Antlaşması hükümlerini uygulamış ve Patrikhane konusunda büyük bir problem yaşamamışlardır. Bunun örneklerinden birisi, Patrikhanenin Heybeliada'da düzenlemek istediği Panortodoks toplantısına 18.08.1926 tarih ve 3995 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile izin verilmemesidir⁶²⁵.

Ancak 1948 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Patrikhaneye karşı davranışları özetle dostluk devirlerinde Lozan Antlaşması ve Türkiye Cumhuriyetlerinin bir tarafa itilerek tavizler verilmesi, buhranlı devirlerde ise bu tavizlerin geri alınması şeklinde olmuştur.

⁶²³ İlber Ortaylı, "Ökümenik Tartışması", *Milliyet*, 19.12.2004.

⁶²⁴ <http://www.megarevma.net/ekumenik.htm>., Erişim; 12.01.2007.

⁶²⁵ Elçin Macar, a.g.e., s.143, ayrıca karar için bkz.Ek-11.

Bu duruma en güzel örneklerden bir tanesi Patrikhane Binası üzerine yaşanan gelişmelerdir. Patrik Athenagoras, İstanbul'a geldikten sonra ilk demeçlerinde Amerika'daki Ortodoks cemaatinin Patrikhanenin 1941'de yanan kısmının yeniden inşası için büyük arzu duyduğunu ve ABD'den bunun için maddi yardım getirdiğini söylemiştir (Cumhuriyet, 28.01.1949). Bunun ardından Patrik vekili Emilyanos, gazetecilere Patrikhane binasının yanan kısmını yeniden yapmak için iki sene evvel ilgili makamdan müsaade alındığını söylemiş, ancak birkaç yıl sonra Eyüp ve Fener Semtlerinin imarı için hazırlanan projede Patrikhane binasının yıkımı gündeme gelmiş ve gerekli hazırlıklara başlandığı bildirilmiştir (Hürriyet, 14.04.1957). Yunanistan ile yakınlaşma döneminde bu proje rafa kaldırılmış, ancak Zürih Antlaşması ile bağların yeniden kopmasının ardından bu sefer 1964 yılı Nisan ayında Akis dergisi, İmar Bakanlığı tarafından 1958'de yapılmış tebligata göre, binanın o yıllarda hazırlanmış bir projeye göre istimlâk edileceğini, Eyüp-Kumkapanı sahil yolu yapımına yaz aylarında başlanacağını bildirmiştir⁶²⁶.

Patrikhaneye Heybeliada Ruhban Okulu konusunda vakıflar kanununun hükümlerine rağmen büyük bir taviz tanınmış ve okul Patrikhaneye bağlı beş kişilik ruhani bir komisyon tarafından idare olunacak şekilde açılmıştır. Patrik Athenagoras, 13 Temmuz 1953'te, mevcut kanuna rağmen öğrencilere üniversite eğitimi verebilen bir ilahiyat fakültesi haline getirilebilmesinden memnunlukla bahsetmiştir. Patrik, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a, Başbakan Adnan Menderes'e ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'ye Ruhban Okulu, Kilise ve Rumlar hakkında gösterdikleri ilgiden dolayı teşekkür ederken, eski hükümetleri eleştirmiştir. Ayrıca yabancı öğrencilere verilen tezkereler eğitim süresi sonunda hükümsüz kalmış olmalarına rağmen, Patrikhane bu öğrencileri hükümetin bilgisi dahilinde İstanbul Kiliseleri'nde stajyer olarak görevlendirmiştir⁶²⁷. Bu durum 1971 yılındaki düzenlemeye kadar devam etmiş ve hiç yoktan yaratılan bu tavizlerin geri alınması ile Türkiye uluslararası ortamda zor bir duruma düşmüştür.

Yine Athenagoras Türkiye'ye gelir gelmez Patrikhane içinde özel bir matbaa kurulması için izin istemiştir. O dönemde Matbaalar Kanunu'na göre matbaaların ancak tüzel kişiler tarafından kurulabildiği hükmü bulunduğu halde, Patrikhane matbaasının

⁶²⁶ Ömer Sami Coşar, "Patrikhane Dosyası", *Hürriyet*, 20.08.1976.

⁶²⁷ Ömer Sami Coşar, "Patrikhane Dosyası", *Hürriyet*, 18.08.1976.

kurulmasına ve dini yayınlarını bastırmasına engel olunmamıştır. Ancak Kıbrıs olaylarının tırmandığı bir dönemde, 30 Ocak 1965'te Türkiye Dışişleri Bakanlığı sözcüsü tarafından Patrikhanenin tüzel kişiliği olmadığı gerekçesi ile matbaasının kapatılacağı kararı açıklanmıştır. Yunanistan tarafından bu olay, tüm dünyaya Patrikhaneye uygulanan baskının bir kanıtı olarak gösterilmiştir⁶²⁸.

Hükümetlerin gözyumduğu diğer bir konu da yabancı din adamları sorunudur. Athenagoras 02.04.1951 yılında Yunan vatandaşı 8 Ortodoks papazın Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığına alınmasını istemiş, bunlardan Miron Metropolitisi Hrisoslomos Emilyos Konstantinidis Bakanlar Kurulu'nun 17.01.1952 gün ve 3/14294 sayılı kararı ile vatandaşlığa kabul edilmiştir. Athenagoras 28 Mart 1961'de İstanbul Vilayetine bir dilekçe daha vermiş ve bu din adamları için talebini tekrarlamıştır. Lozan Antlaşması'na göre Patrikhanede yabancı uyruklu din adamı çalışmaması gerektiği halde, verilen dilekçede Türk emniyet makamlarının bu sekiz din adamının çalışmasına müsaade ettikleri, Türkiye'de zaten yıllardır çalışan bu din adamlarının vatandaşlığa alınmasının talep edildiği ve Galata, Heybeliada, Beyoğlu, Kumkapı, Yeniköy, Yenişehir ve Patrikhane içinde görevli bu din adamlarının görevden alınması halinde yerine koyacak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı papaz olmadığına bildirilmesi ilginçtir. Yabancı din adamlarının durumu 1961'de bu şekilde ortaya çıkınca yasaklama getirilmiş, ancak bunlardan Evangelos Galanis, yine Bakanlar Kurulu'nun 29.05.1962 tarih ve 6-549 sayılı kararı ile Türk vatandaşlığına alınmıştır⁶²⁹.

1964 yılında güvenlik nedeniyle diğer azınlık kurumları ile beraber Patrikhanenin de denetlenmek istenmesi, ancak Patrikhanenin bunu kabul etmemesi, kamuoyu ve basında hükümetin zayıflığı olarak algılanmış ve bu yönde eleştirilmiştir. Bu tepkilerin ardından, bir sene sonra alınan ve İçişleri Bakanı İsmail Hakkı Akdoğan tarafından açıklanan kararda; *“Devlet Maliye ve İçişleri Bakanlığı olarak azınlık müesseselerinin denetlenmesinde ve Türk kanunlarına tabi bütün hükmi şahsiyet ve müesseselerin kontrolü kararında azimli ve kesin kararlıyız”* denilerek hükümetin bu konudaki kararlılığı gösterilmeye çalışılmıştır⁶³⁰.

---

⁶²⁸ A.g.g.

⁶²⁹ Ömer Sami Coşar, “Patrikhane Dosyası”, *Hürriyet*, 17.08.1976.

⁶³⁰ *Cumhuriyet*, 20.04.1965.

Ancak Patrikhanede başlatılan denetleme, ABD'nin baskısı ile kaldırılmıştır. Bu baskıya bir örnek olarak şu olayı verebiliriz. NATO'nun 1964 yılı toplantısında C.Sunay, ABD Dışişleri Bakanı D.Rusk'a parası ödenen iki muhribin ne zaman verileceğini sormuş ve *“Patrikhaneye karşı icra ettiğiniz baskıyı kaldırır, sürdürdüğünüz hesap tetkik işlerine son vererseniz, yarından tezi yok Başkanla görüşeceğim”* cevabını almıştır. Söz konusu gemiler ancak 1967 yılında teslim alınabilmiştir⁶³¹.

16 Nisan 1965'te Dışişleri Bakanlığı açıklamasında, Kıbrıs meselesi, Onikiada'da yaşayan Türkler, İstanbul'da oturan Rumlar ve Patrikhanenin bu muvazenede mütalaa edileceği, yani *“karşılıklılık”* ilkesi içerisinde değerlendirileceği açıklanmıştır⁶³².

Ayrıca dönemin Paris Büyükelçisi Bülend Uşaklıgil de bu gerilimli ortam içerisinde, hükümetin Patrikhanenin ekümenikliğine bakış açısını şöyle açıklamıştır; *“1920’de kurulan yeni Türk Devleti, imparatorluğun evrensel niteliğini taşımamaktadır. Türkiye, Lozan’da Patrikhanenin dini yetkilerine inhisar etmek şartıyla cömertçe kabul etmekle, bu müessesenin diğer kiliseler üzerinde ruhani ve evrensel karakterinin kaybolduğunu açıklamış oluyordu. Çünkü evrensel talepleri olmayan bir devlete bağlı bir müessesenin yetkilerinin dini de olsa gene o devletin sınırları dışına çıkamayacağı mantıkidir. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti, Patrikhaneyi artık bir ruhani meclis olarak değil, bir milli müessese olarak kabul etmektedir. Çeşitli dinlerin ve Hıristiyanlık sıfatlarının yakınlaşmasına, gerçeklerin dışında bir büyüklüğe kapılmadan hizmet edebilir. Bugün Patrikhane yalnızca dört metropolitlik üzerinde (İmroz, Bozcaada, Adalar, Kadıköy ve Tarabya) nüfus sahibidir. Bu durumdaki Patrikhane sadece Türk tabiiyetindeki Ortodoks Rumlar’ın reisidir. Türkiye’nin Patrikhaneyi tekrar imparatorluktaki gibi ruhani bir merkez olarak görmesi imkânsızdır. Çünkü bugünkü Türkiye’nin ve Cumhuriyet müesseselerinin çerçevesine aykırı düşer ve Türkiye’yi milli devlet yapan prensiplerle çatıştır. Patrikhanenin Türkiye’de yaşayabilmesinin birinci şartı, Ortodoks reisliği hayallerine kapılmadan dini ödevini yapması, ikinci şartı da yeni bir Bizans’ın hasretini duymamasıdır.”*⁶³³

⁶³¹ A.Suat Bilge, “Fener Rum Patrikhanesi”, *Cumhuriyet*, 09.12.1997.

⁶³² Elçin Macar, *a.g.e.*, s.206.

⁶³³ *Cumhuriyet*, 05.05.1965.

Örneklerde de görüldüğü gibi, hükümetlerin Patrikhaneye bakış açıları 1990'lı yıllara kadar genelde Türkiye'nin ABD ve Yunanistan ile olan ilişkilerine paralellik arzemiş, ancak ilişkilerin iyi olduğu dönemlerde gereksiz birçok tavizler verilmiştir. 1950'li yılların başında Yunanistan'la yakınlaşma, Kıbrıs olaylarının başlaması ile kısa sürmüş ve bu dönemden itibaren Patrikhane konusundaki uygulamaların temelini Lozan Antlaşması'nın 45. maddesindeki karşılıklılık ilkesi oluşturmuştur.

2- 1990 Yılından Sonra Hükümetlerin Ekümeniklik İle İlgili Görüşleri

1990 yılından başlayarak günümüze kadar gelen dönem, Patrikhanenin ekümenikliği meselesinin uluslararası bir propoganda malzemesi haline dönüştürüldüğü dönemdir. Bu dönemde de Hükümetler, Patrikhanenin ekümenikliğin kabulü için gerçekleştirdiği faaliyetler ile ilgili olarak kesin bir tavır koyamamışlardır.

1990 yılında Patrik Dimitrios'un bir devlet adamı gibi karşılandığı ve ekümenik olarak tanıtıldığı ABD ziyareti esnasında bu durum ile ilgili olarak sorulan bir soruya, Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Murat Sungar, "*Patriğin dini konularda ABD'li yetkililerle yapmış olduğu görüşmelerde kendisine gerekli saygının gösterilmesi doğaldır. Fakat kendisini evrensel olarak tanımlaması ve bir takım davetiyelerde İstanbul yerine Konstantinopoli sözcüğünün kullanılması bizi rahatsız eden gelişmelerdir. Oradan dönünce buradaki ilgililere muhtemelen bir bilgi lütfeder*" şeklinde muğlak bir cevap vermiştir⁶³⁴.

1994 yılında dönemin Başbakanı Tansu Çiller, 1988'de Turgut Özal'ın Davos'ta Yunanistan ile yaptığı görüşmeye benzer bir görüşme için Yunanistan'a bir teklif götürmüştür. Bu talep karşısında Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, görüşmenin yapılabilmesi için önce iki ülke arasında bir iklim, olumlu bir hava yaratılması gerektiğini ve bunun da güvenlik altında olmayan Patrikhaneye "özel statü" verilmesi şeklinde olabileceğini bildirmiştir. İşin ilginç yanı bu istek Türkiye'ye iletildiği sırada

---

⁶³⁴ Güneş, 13.07.1990.

Amerikan Dışışleri Müsteşar Yardımcısı, ABD Büyükelçisi ve İstanbul Başkonsolosu Patrikhaneyi ziyaret ederek Patrikhanenin güvenliği hakkında bilgi almaktadırlar. Basında, bu konu ile ilgili olarak yapılan eleştirilerde, Yunanistan'ın güvenlik konusu ile dünyanın ilgisini Patrikhane üzerine çekmeye ve Lozan Antlaşması'nı yıkmaya çalıştığı belirtilmiş ve hükümet bu konuda hata yapmaması için uyarılmıştır⁶³⁵.

1995 yılında Yunanistan'ın Patmos Adasında yapılan “Vahiy ve Çevre” konferansına davet edilen Türkiye Dışışleri Bakanlığı ve Dıyanet İşleri Başkanlığı temsilci göndermemiştir. Dışışlerine yakın kaynaklar, toplantıya temsilci göndermenin Patriğin ekümenikliğini tanımak anlamına geleceğini belirtmiştir⁶³⁶. Toplantının Türkiye koordinatörü Mehmet Dülger'in, toplantı çevre ile ilgili olduğu halde, bu toplantıda tüm dinlerden temsilcilerin olacağını ve müslümanlar adına sadece Türkiye ve Peygamber soyundan geldiği için Ürdün Kralı Hüseyin'in kardeşi Prens Bin Tallal'ın davetli olduğunu açıklaması basında çok eleştirilmiştir⁶³⁷.

ABD ve AB destekli ekümeniklik söylemleri, daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi 2000 yılından sonra artmış ve özellikle AB üyeliği görüşmelerinde yaptırım haline gelmiştir. Hükümet, bu baskılar karşısında kamuoyunu karşısına almamak amacıyla, yurt içinde yaptığı açıklamalarda ekümenikliğin mevcut antlaşma ve yasalar nedeniyle kabul edilemeyeceğini kesin olarak belirtmektedir.

Patrik Bartholomeos'un 2003 yılında Heybeliada Ruhban Okulu konusunu görüşmek üzere avukatları ile beraber Dışışleri Bakanı Abdullah Gül'e yaptığı ve okulun açılmasını içeren “*sorunlar ve istemler*” belgesi sunduğu ziyareti esnasında, Bakan Gül tarafından, Patriğin ekümenik sıfatını taşımasından duyulan rahatsızlık bildirilmiştir. Ayrıca hükümetin uyum paketi kapsamında çıkardığı “Yabancı vakıfların Bakanlar Kurulu onayıyla mülk sahibi olabilmesine dair yasanın” ardından, Patrikhanenin Fener semtinde çok sayıda mülk alma başvurusu ve bunların birçoğuna Bakanlar Kurulu'nun olumlu yanıt vermemesi konusu ile ilgili olarak Bakan Gül, “*Patrikhane'nin bu tutumu, Ortodoks Vatikanı'na dönüşüyor izlenimini yaratıyor*” demiştir⁶³⁸.

---

⁶³⁵ Fahir Armaoğlu, “Patrikhane”, *Tercüman*, 12.06.1994.

⁶³⁶ *Akşam*, 20.09.1995.

⁶³⁷ Arslan Bulut, “Lozan İle Peygamber Soyunun Ne İlgisi Var!”, *Akşam*, 20.09.1995.

⁶³⁸ *Cumhuriyet*, 09.08.2003.

Devlet Bakanı Beşir Atalay, Vatikan Büyükelçiliğinin 2003 yılındaki bir konferans davetiyesinde Patrikhane için “Ekümenik” sıfatını kullanmasının ardından meclise verilen soru önergesine cevap olarak 19.10.2004 günü meclis oturumunda yaptığı açıklamada, “...Yasalarımız çerçevesinde faaliyet gösteren her kurumumuz gibi, Fener Rum Patrikhanesi'nin de bu hak ve sorumluluklar çerçevesinde hareket etmesi esastır. Bu çerçevede, ihtiyaç duyulan her durumda, hak ve sorumlulukları İstanbul Valiliğimizce, Patrikhaneye hatırlatılmaktadır” demiştir⁶³⁹.

ABD Ortodoks Patrikhanesi Temsilciler Ulusal Konseyinin (ABD Arhonluğu), ABD Büyükelçisi onuruna ABD Elçiliğinde verdiği resepsiyon ve Ankara Hilton Oteli'ndeki yemekle ilgili olarak konseyin Bakanlıklar ve bazı kamu kuruluşlarına gönderdiği davetiyelerde; “Ekümenik Patrik'in müşfik himayelerinde” ifadesinin yer alması üzerine Başbakanlık Müsteşarı Ömer Dinçer imzasıyla çıkarılan ve ilgili birimlere gönderilen genelgede davete gidilmemesi istenmiştir⁶⁴⁰.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da, davetiye krizi ile ilgili olarak, “Bizim vatandaşımız olan birinin böyle bir sıfatı olmadığı halde, bu sıfatın dışarıdan verilmesi suretiyle davetler çıkarılmasını yanlış buluyoruz. Bunu genelgeyle kamudaki temsilcilerimize bildirdik. Her ülkenin hassasiyetleri var, bunu korumak zorundayız. Lozan'daki statü bunu gerektirir. Böyle bir şeyi ülkemde tartışma durumuna getirmek isteyenler art niyetlidir. Düşükleri hatayı düzelsinler” diye konuşmuştur⁶⁴¹.

Adalet Bakanı Cemil Çiçek, Patrikhanenin, taleplerini AB üzerinden Türkiye'nin önüne koymaya çalıştığını ve bu meselede Türkiye'ye baskı yapma konusunda bir takım kuruluşların özel gayreti olduğunu açıklamıştır⁶⁴².

Başbakan Erdoğan, bir AB toplantısı dönüşünde yaptığı basın toplantısında, 17 Aralık zirvesi öncesinde Patrikhanenin ekümenik olduğunun hukuken tanınması gibi taleplerin de müzakereye eklenmesi hususuyla ilgili olarak; “17 Aralık'ı adeta Türkiye'den birşeyler koparma gayreti için son fırsat gibi gören bazı şebekelerin

---

⁶³⁹ Hakan Cem Işıklar, *Ege'de Casus Belli*, Ümit yay., Ankara, 2005., s.357.

⁶⁴⁰ “Ekümenik Davete Gitmeyin”, *Milliyet*, 01.12.2004.

⁶⁴¹ “Patrikhanenin Ekümenik İnadı”, *Milliyet*, 02.12.2004.

⁶⁴² “Patrikhane Taleplerini AB Üzerinden Getiriyor”, *Hürriyet*, 22.09.2004.

arasına karışıp, bu hengâmede biz de kendimize bir post kapabilir miyiz diyenler var. Biz bu oyuna gelmeyiz” demiştir⁶⁴³.

2005 Ekim ayı içerisinde İstanbul’da toplanan “Genişlemeyi Mümkün Kılacak Avrupa Dayanışma ve İşbirliği İçin Temeller” konferansı, hükümetle Patrikhanenin söz düellosu haline gelmiştir. Bartholomeos’un, gayrimenkul edinme haklarının olmadığını, önceki Patrikler kullandığı halde kendisinin ekümenik sıfatını kullanmadığını, bu sıfatın yaşadıkları topraklara karşı kullanılacağını sanıldığını ve hükümetle diyaloglarının olmadığını söylemesine karşılık, Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkan Yardımcısı Şaban Dişli, “1924 Lozan Antlaşması belli. Patrikhane, İstanbul’da yaşayan Rum ortodoks halkına dinen hizmet etmekle görevlidir. Patrikhane, Türkiye’deki diğer tüm kurumlarla beraber eşittir ve eşit muamele görür. Bizde de eskiden Şeyh-ül İslam vardı. Cumhuriyetle artık Diyanet İşleri Başkanı var” demiştir⁶⁴⁴.

Papa 16.Benedictus’un İstanbul’u ziyareti esnasında, Patrik Bartholomeos’tan “ekümenik patrik” diye bahsetmesi üzerine, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan tarafından yapılan açıklamada, Patrikhanenin bir Türk kurumu olduğu, ekümenikliğin kabul edilmediğinin bütün dünyaya anlatıldığı, bunun ötesindeki hiçbir tarifin kendilerini bağlamayacağı belirtilmiştir⁶⁴⁵.

Ancak hükümetin içeride ekümeniklik aleyhine yaptığı tüm bu açıklamalara rağmen, gerçekte bazı tavizlerin sözlü de olsa verildiği, ABD, AB ve Patrikhanenin söylemlerinden ve beklentilerinden anlaşılmaktadır.

ABD Dışişlerinin yıllık Uluslararası Dinsel Özgürlük Raporu’nun Türkiye bölümünde “kısıtlamalar” başlığı altında, Türkiye’nin Patrikhanenin ekümenikliğini tanımamakla beraber Patrik’in bu sıfatla yaptığı uluslararası etkinliklere engel olmamasının önemli olduğu belirtilmektedir. ABD’li yetkililer, Heybeliada Ruhban Okulu konusunda, Başbakan ve Dışişleri Bakanı’ndan hep olumlu yanıt aldıklarını söylemektedirler. Hükümetin, okulun açılmasına ilkesel bir itirazının olmadığı, ancak hukuki düzenlemelerin yapılması gerektiğini açıkladıkları belirtilmektedir. Gelenen

---

⁶⁴³ “AB Üzerinden Post Kapma Yarışı”, *Zaman*, 12.12.2004.

⁶⁴⁴ “Patrik İle AKP’linin Ekümenik Tartışması”, *Hürriyet*, 21.10.2005.

⁶⁴⁵ “Dışişleri: Ekümenikliği Tanımıyoruz”, *Hürriyet*, 30.11.2006.

noktada Washington'un yorumu, 59. Hükümetin bu konuda bir türlü siyasi irade ortaya koyamadığı şeklindedir⁶⁴⁶.

Patrikhanede düzenlenen ve Yunanistan'ın İstanbul Başkonsolosu'nun da katıldığı bir toplantıda Patrik Bartholomeos, Başbakan'ın bir temsilci aracılığı ile tüm sorunları halledeceğini ancak biraz sabretmeleri gerektiğini ilettiğini söylemesi akıllarda soru işareti bırakmıştır⁶⁴⁷.

Kudüs Patriğinin İstanbul'da yapılan yargılama toplantısı ile ilgili olarak Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan tarafından yazılı olarak yapılan açıklamada, *“Ülkemizin Ortodoks dünyasının kendi bünyesindeki konulara ve görüş ayrılıklarına taraf olması söz konusu olmadığı gibi bu toplantının ülkemiz açısından herhangi bir sonuç doğurması da mümkün değildir. Fener Rum Patrikhanesi, Rum Ortodoks vatandaşlarımıza verdiği ruhani hizmeti, herhangi bir müdahale ve ayrımcılığa maruz kalmadan sürdürmektedir. Bahse konu toplantının İstanbul'da yapılması, Türkiye'nin Patrikhaneye atfedilen ekümeniklik sıfatına ilişkin bilinen görüş ve tutumunda bir değişiklik anlamına gelmemektedir”* demiştir. Kulislerde ise, yargılanan Kudüs Patriğinin Patrikhaneye bağlı malları Musevilere satmasından hükümetin rahatsızlık duyduğu ve İstanbul'daki toplantıyı mesele yapmak istemediği için bu toplantıya tepki göstermediği yorumları yapılmış ve hükümet bu konuda eleştirilmiştir⁶⁴⁸.

Dışişleri Bakanlığı'nın, *“Ortodokslukla ilgili konulara Türkiye'nin karışmasının söz konusu olmadığı”* yönündeki bu açıklaması, Yunan Elefterotipia gazetesinde, *“Patrikhanenin ekümenikliği konusunda klasik tezin tekrarlanmasına rağmen, uygulamada ekümenikliğin kabul edildiği”* şeklinde yorumlanmıştır⁶⁴⁹.

Patrikhanenin Sen Sinod Meclisi'ne 6 Yabancı Metropolit atamasına hükümetin tepki vermemiş olması, bu durumu yakinen takip eden ABD tarafından da *“Ülkenin 80 yıllık tarihinde bir ilk”* olarak değerlendirilmiştir⁶⁵⁰.

⁶⁴⁶ Yasemin Çongar, “Patrikhane ve Washington”, *Milliyet*, 12.04.2004.

⁶⁴⁷ *Hürriyet*, 11.12.2004.

⁶⁴⁸ “AKP Patrikhaneye Tepkisiz”, *Cumhuriyet*, 26.06.2005.

⁶⁴⁹ “Ankara Ortodokslukla İlgili Konulara Karışmıyor”, *Elefterotipia*, 26.06.2005.

⁶⁵⁰ Sadi Somuncuoğlu, “Lozan Jurnalı, Ekümeniklik ve Altın Goller”, *Yeniçağ*, 02.12.2006.

Başbakan Erdoğan, verdiği bir beyanatta, “*Fatih İstanbul’a geldiğinde ekümenikliği serbest bıraktı. Çünkü kendine güveni vardı, bizim de güvenimiz var*” demesi, Patrikhanenin ekümenikliğine çok da karşı olmadığını göstermektedir⁶⁵¹.

Görüldüğü gibi, iç kamuoyu ve dış baskılar arasında bunalan 59.Hükümet, ekümeniklik konusunda içeride katı bir tablo çizerken, dışarıda konuyu zaman içerisinde çözebileceği konusunda ümit verici ve tavizkâr bir görüntü sergilemektedir. Ancak bu ikilemde Patrikhanenin hukuka aykırı olarak yaptığı hareketlere gerekli tepkinin verilmemesi, bu hareketlerin uluslararası alanda da resmi bir teamül kazanmasına sebep olmaktadır.

Bu durumu en iyi şekilde yine bizzat Patrik’in kendisi ortaya koymaktadır. Kuzey Yunanistan Kiliseleri üzerinde Atina Kilisesi ile nüfuz mücadelesine giren ve Yunan din adamları tarafından İstanbul Valisi’nin emrinde olmakla itham edilen Bartholomeos, bu ithamlara karşılık olarak şunları söylemiştir; “*İstanbul Valisi ne zaman Girit, 12 adalar ya da Aynoroz’a müdahale etti? Bütün bu bölgeler de Ekümenik Patrikhaneye bağlıdır. İstanbul Valisi, Amerika ile ilgili olan konulara ne zaman müdahale etti ki? Geçen yıl Bozcaada-Gökçeada metropolitini seçtik. Marmara’daki adaların metropolitlerini seçtik. Ne bize bir şey sordular, ne de biz onlara bir şey sorduk. Seçim sonuçlarını bile valiye bildirmediğimiz*”⁶⁵².

Ekümenik söylemlerinin doruğa ulaştığı 59.Hükümet döneminde, Patrikhanenin veya Patriğin yetki ve özgürlük sınırlarını aşarak gerçekleştirdiği faaliyetlerle ilgili gerekli ve yeterli tepkinin gösterilmediği yönünde çeşitli kesimlerden tepki ve eleştiriler yöneltilmektedir.

Lozan Antlaşması’na darbe olarak nitelendirilen, Patrikhanenin Sen Sinod’a yabancı üyeler ataması hususu ile ilgili olarak, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül tarafından yapılan, “*Konuya ilişkin hukuki ve teamüli açılardan değerlendirmelerimiz sürdürülmektedir*” şeklindeki açıklamasından başka resmi bir açıklama yapılmamıştır⁶⁵³.

---

⁶⁵¹ A.g.g.

⁶⁵² “Patrikhane’yi Size Yedirtmem”, *Hürriyet*, 19.10.2003.

⁶⁵³ Sadi Somuncuoğlu, “Tarihi Zirve mi? Yabancı Patrik İle Ekümenikliğe Hazırlık mı?”, *H. O.Tercüman*, 24.05.2005.

Vatikan Büyükelçisi'nin Patrik Bartholomeos'tan bahsederken "ekümenik Patrik" ifadesini kullanması üzerine CHP Başkan Yardımcısı Onur Öymen, Devlet Bakanı Beşir Atalay'dan gereken uyarıların yapıp yapılmadığı sorusunun cevabını istemiş, Bakan tarafından Büyükelçi'nin Dışişleri Bakanlığı'na çağırılarak uyarıldığı cevabı verilmiştir⁶⁵⁴.

Resepsiyon krizi ile ilgili olarak; Hükümete diğer siyasi partilerden de eleştiriler gelmiştir. DYP lideri Mehmet Ağar, "*Hükümet bir memuru aracılığı ile genelge yayınlamak tepkisini koyacağına, ilgili büyükelçiyi çağırıp gereğini yapmalıydı*" şeklinde tepki göstermiştir. MHP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Şandır ise Bartholomeos'un suç işlediğini, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Eric Edelman'ın da bu suça iştirak ettiğini savunmuştur. İstanbul Bağımsız Milletvekili Emin Şirin tarafından TBMM Başkanlığı'na verilen soru önergesinde, söz konusu davete kamu görevlilerinin gitmemesi için genelge yayınlamak yerine, ABD'ye nota verilmesinin gerekip gerekmediği sorusu yönelttilmiştir⁶⁵⁵. MHP lideri Devlet Bahçeli de Başbakan Erdoğan'ı müzakere tarihi alma ümidiyle Avrupa'da dolaşp taviz üstüne taviz verdiği yönünde eleştirmiş, Türkiye'de bir Vatikan devleti kurulmak istendiğini ancak milletin buna izin vermeyeceğini söylemiştir⁶⁵⁶.

ABD Dışişleri Bakanlığınca hazırlanan 2005 ve 2006 yılı Dini Özgürlükler Raporu'nda, "*Türk devletinin ekümeniklik sıfatını tanımadığı, bunun da Lozan'a dayandırıldığı*" hatırlatılmış ancak diğer taraftan "*Hükümet görevlilerinin özel görüşmelerde Lozan'da buna ilişkin bir kayıt olmadığını söylediği*" iddia edilmiştir⁶⁵⁷.

Milli Güç Platformu Başkanı Kemal Erınçsöz, Kıbrıs Başpiskoposu'nun İstanbul'da seçildiği toplantıya hükümetin izin verdiğini belirterek, "*Papaza direnemeyen yetkilileri şiddetle kınıyoruz*" demiştir⁶⁵⁸.

Meclis'te Vakıflar Yasa Tasarılarının görüşülmesi esnasında çok sert tartışmalar yaşanmıştır. Muhalefet partileri tarafından, çoğu yabancı vakfi ele geçirmekle suçlanan

⁶⁵⁴ "Patrikhane İçin Ankara Vatikan'a Sert Çıktı", *Elefterotipia Yunanistan*, 21.10.2004.

⁶⁵⁵ *Cumhuriyet*, 03.12.2004.

⁶⁵⁶ *Zaman*, 13.12.2004.

⁶⁵⁷ Sadi Somuncuoğlu, *a.g.g.*

⁶⁵⁸ "Fener Rum Patrikhanesi Önünde Protesto...", *Anadolu Ajansı*, 10.11.2005.

Patrikhanenin mal taleplerinin, çıkarılan kararnamelerle karşılanmaya çalışıldığı yönünde suçlamalar getirilmiştir⁶⁵⁹.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, son Vakıflar Yasasının 9 maddesini, hukukun genel ilkeleriyle, anayasanın 2.maddesinde yer verilen hukuk devleti niteliğinin gereği olan hukuk güvenliği ilkesiyle, Anayasa'nın örgütlenme özgürlüğü ve mülkiyet hakkına ilişkin 33. ve 35. maddesindeki kurallarla bağdaşmadığı gerekçesi ile veto etmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer ayrıca bu düzenlemenin, Türk devriminin tasfiye ettiği “şeri hukuk” düzeni içinde kurulmuş eski vakıfların ortadan kaldırılmasını amaçlayan yaklaşımın ve bu yaklaşımın gereği olarak tüm eski vakıflar üzerinde Vakıflar Genel Müdürlüğü aracılığı ile kurulan oldukça sıkı izin ve denetim sisteminin neredeyse tümünün ortadan kaldıracağı anlamına geldiğini belirtmiştir⁶⁶⁰.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2006 yılı içerisinde ABD'ye yapmış olduğu bir gezi esnasında “Büyük Ortadoğu Projesine destek olacağız” sözlerine karşılık olarak Ege, Marmara ve Akdeniz bölgesindeki onüç baro adına yapılan açıklamada, İzmir Barosu başkanı Nevzat Erdemir; Türkiye'nin haçlı seferleri ile karşı karşıya olduğunu kaydederek “*Büyük Ortadoğu Projesi'nin hedeflerinden birisi de Türkiye'dir. Bu nedenle böyle bir projeye destek olunamaz... Başbakan'ın bu açıklamaları kaygı vericidir*” demiştir⁶⁶¹.

Yine bu düzenleme ile hiçbir gayrimüslim cemaatin yaşamadığı yerlerdeki eski kilise, manastır gibi yerlerin tekrar ibadete açıldıktan sonra, buraların mülkiyetlerinin de bu cemaatlere verilmesinin yolunun açılacağı, Sümela Manastırı, Ani harabileri, Aziz Nikolas kilisesi gibi Anadolu'nun birçok yerindeki tarihi eserler üzerinde hak iddia edebilecekleri yönünde eleştirilere rastlanmaktadır⁶⁶².

---

⁶⁵⁹ Taylan Sorgun, “Ruhban Okulu ve Patrikhane”, *Ortadoğu*, 26.06.2004.

⁶⁶⁰ *Cumhuriyet*, 30.11.2006.

⁶⁶¹ “Din Devleti Uyarısı”, *Cumhuriyet*, 17.06.2006.

⁶⁶² *Cumhuriyet*, 21.09.2006.

SONUÇ

Çalışmamızda belirttiğimiz hususları biraraya getirdiğimizde ortaya şöyle bir manzara çıkmaktadır. ABD'nin "Yeni Dünya Düzeni" adı altında başlattığı ve ulusların milliyetçiliğinin söndürülerek belli başlı dinler altında birleştirme projesinin bir ayağı da Fener Rum Patrikhanesi'nin Ekümenik sıfatı ile Ortodoks dünyasının lideri yapılması çalışmalarıdır. ABD'nin "Soğuk Savaş" döneminde Balkan ülkelerini Fener Rum Patrikhanesi himayesine alarak Sovyetler Birliği'ne karşı güneyde oluşturulmuş "Yeşil Kuşağa" ek olarak birleştirme projesi, günümüzde tadil edilerek, Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkeleri de içine alacak şekilde tekrar ortaya konmaktadır.

Bu plan başta ABD, AB olmak üzere Dünya Kiliseler Birliği Teşkilatı ve son söylemleri ile Vatikan tarafından desteklenmektedir. Diğer taraftan Anadolu hakkındaki idealleri bilinen ve bu toprakları hâlâ "Baba Mirası" olarak tanımlayan Yunanistan⁶⁶³, Patrikhanenin maddi ve manevi destekçisi konumundadır. Dolayısıyla Patrikhane, çoğunluğu Ortodoks olmayan çevrelerin desteği ile Ortodoks dünyasının lideri yapılmaya çalışılmaktadır. Şu ana kadar gerçekleştirilen uluslararası gezi ve toplantı türü faaliyetlerde uluslararası kamuoyunun bu konuya ilgisi çekilmiş ve başarıyla gerçekleştirilen bu faaliyetlerin ardından propaganda safhasının sonuna gelinmiştir. Son on sene içerisindeki söylemlerde Patrikhanenin ekümenik olduğu artık açık bir şekilde dile getirilmektedir. Bu durumun kendi iç dinamiklerine ve kanunlarına uygun olmadığını haklı olarak belirten Türkiye ise "Azınlıklarının Dini Özgürlüğünü Kısıtlamakla" itham edilmektedir.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın her sene açıkladığı İnsan Hakları Raporu'nun son üç sene yayınlanan dini özgürlükler bölümünde, Fener Rum Patrikhanesi'nin "ekümenik" statüsünün tanınmaması, "Kutsal Sinod" üyelerinin Türk vatandaşı olması yönündeki resmi görüşün kabul görmemesi, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılmaması

---

⁶⁶³ Bkz. İbrahim Erdal, , *a.g.m.*, s.34.

ve Patrikhanenin Rum kiliselerinin tamiri için izin alamaması dinsel özgürlük ihlalleri arasında sayılmaktadır⁶⁶⁴. Avrupa Birliği, Avrupa sınırları içerisinde mevcut beş bin camiye örnek göstererek, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılmasını ve yabancı öğrenci kabul edilmesini istemektedir. Son olarak Papa 16 Benedictus'un Türkiye'ye ziyaretinde de belirttiği gibi Vatikan, 1600 yıldır kabul etmediği Patrikhanenin ekümenikliğine onay vermektedir.

Ekümenikliğinin sadece diğer Ortodoks kiliseleri arasında koordine yetkisinden ibaret olduğunu belirten Patrikhane, Kudüs Patriğini İstanbul'da kurduğu şeriat mahkemesi ile görevden almakta, bir taraftan Moskova Kilisesi'ne karşı Estonya ve Ukrayna Kiliselerini desteklerken, diğer taraftan Türkiye'deki Bulgar azınlığın kilisesini dahi Rumlaştırmaya çalışmaktadır.

Kamuoyu ve basında Patrikhanenin ekümenikliğinin tüm dünya tarafından tanındığını, dolayısıyla Türkiye'nin tanımamasının bir anlam ifade etmeyeceğini belirten bir kesim mevcuttur. Bu kesime göre ekümeniklik, Ortodoks dünyasının bir iç meselesidir ve laik bir ülke olan Türkiye bu konuya müdahil olmamalıdır. Türkiye'nin yaptığı kısıtlamalar, ülkenin prestijini düşürmekte ve saygınlığını azaltmaktadır.

Türkiye'nin Ekümenikliği konusundaki onayının değeri yok ise bu konuda Türkiye'ye, tehdide varan ve bitmek tükenmek bilmeyen zorlamalar niçin yapılmaktadır? Bunu talep eden Patrikhane ve yukarıda tanımlamasını yaptığımız güçler, Patrikhanenin ekümenikliğinin kabul görmesi için üç şartın aynı anda gerçekleşmesi gerektiğini çok iyi bilmektedirler. Bu şartlar; yazılı olmayan Hıristiyan hukukunun bu konuya ilişkin usul kurallarına uyduğu yönündeki kabulü, diğer Ortodoks nüfusun ve kiliselerin onayı ve son olarak Patrikhanenin içinde bir kurum olarak var olduğu Türkiye'nin onayıdır.

1968 yılındaki "İkinci Vatikan Konsili"nde alınan kararlarla başlatılan ve günümüzde Hıristiyan mezhepleri arasındaki farkların görmezden gelinerek birleştirilmesini öngören "Dinlerarası Diyalog" dönemi, Vatikan ile Fener Rum Patrikhanesi arasındaki 1600 yıllık ekümeniklik tartışmasını yukarıda arzettiğimiz plan çerçevesinde geçici olarak sona erdirmiş görünmektedir. Ancak siyasi olarak meydana

---

⁶⁶⁴ Yasemin Çongar, "ABD'den Dinsel Azınlık Raporu", *Milliyet*, 06.04.2006.

getirildiği açıkça görülen bu durum, Patrikhanenin ekümenikliğinin çalışmamızın ilk bölümünde ortaya koyduğumuz şekilde, “Kutsal Kilise Kanunları”na aykırı olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Dünya üzerindeki 320 milyonluk Ortodoks nüfusunun yaklaşık olarak 200 milyonunu barındıran Rus Ortodoks Patrikhanesi, Fener Rum Patrikhanesinin ekümenikliğini kabul etmediğini kesin bir dilde ifade etmektedir⁶⁶⁵. Kudüs Patriğinin yargılanmasında, Güney Kıbrıs Başpiskoposu seçiminde ve Yunan Kilisesi ile yaşanan krizde de görüldüğü gibi diğer Ortodoks kiliseleri üzerinde güç kullanarak bir otorite yaratma gayreti içerisine girilmiştir. Ortodoks kiliselerinin yapıları itibari ile farklı özelliklere sahip oldukları ve bu nedenle bir birlik oluşturamayacakları kesindir. Şunu iyi bilmek gerekir ki, Patrikhanenin yetkilerini kayıtsız ve şartsız kabul edenler, ABD, Avustralya, Yeni Zelanda ve bazı Avrupa ülkelerindeki Ortodoks cemaatten Yunan kökenlilerin mensubu olduğu kiliselerdir⁶⁶⁶. Patrikhanenin tarihi ve etnik bağlara sahip olduğu Yunan ve Güney Kıbrıs Kiliseleri ile olan ilişkilerinde dahi bir statü ve bağımsızlık mücadelesi yaşanırken, Patrikhanenin ekümenik statüsünün tüm dünya tarafından kabul gördüğünü söylemek, Türk kamuoyunu aldatmaktan başka bir anlama gelmemektedir.

Türkiye'nin Patrikhanenin ekümenikliğine vereceği onay, bu şartlar arasında en önemlisi olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü Patrikhane, ancak Türkiye'nin vereceği onay ve kanunlarında yapacağı düzeltmeler sayesinde gerçek bir uluslararası statüye kavuşacaktır. Bu durum, Türkiye'nin kuruluş ve varoluş sözleşmesi olan Lozan Antlaşması'nın azınlıklar ile ilgili hükümlerine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bağımsızlık ve milli egemenlik olan kuruluş felsefesine aykırıdır. Lozan Konferansı tutanakları, Patrikhanenin sadece İstanbul Rumlarının dini ihtiyaçları için İstanbul'da bırakıldığını göstermektedir⁶⁶⁷. Lozan Antlaşması'nda Patrikhane ile ilgili bir madde olmasa da azınlıklar ile ilgili maddeler, Patrikhanenin hangi statüde olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Halifelik makamını kaldırıp atan Laik Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin aynı statüdeki Ekümenikliği kabul etmesi beklenemez.

⁶⁶⁵ “Türkiye Dinler Barışı İçin Tarihi Fırsat”, *Milliyet*, 07.01.2006.

⁶⁶⁶ Gözde Kılıç Yaşın, *a.g.m.*, s.8.

⁶⁶⁷ *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler*, s.332.

Patrik Bartholomeos'un, 2004 yılı içerisinde Atina ve Brüksel'e eşzamanlı olarak gönderdiği ve Yunan Elektiro Tipo gazetesinde yayınlanan mesajındaki; "590 yıldan beri geçerli olan Patrikhanenin Ekümenikliği tanınmalı, Heybeliada Ruhban Okulu tekrar açılmalı, Patrikhanenin hukuki varlığı tanınmalı, Patrikhane ve Rum azınlığın mülkleri garantilenmeli ve el konulan vakıf statüsü değiştirilmeli, Büyükada Yetimhanesi Patrikhaneye geri verilmeli, Balıklı Rum hastanesine konulan yüksek vergi kaldırılmalı ve tekrar azınlık kurumu olarak tanınmalı, azınlığın kurum ve binalarında yönetim kurulu seçimlerinde zorluk çıkaran yasa değiştirilmeli ve seçimler azınlığın gelenek ve göreneklerine uygun yapılmalı, yabancı ülke vatandaşı olan kilise mensuplarına Türkiye'de çalışma ve oturma izni verilmeli, Patrik seçimi bütün dünyada bulunan despotlar arasından yapılmalı ve Türk vatandaşlığı sonradan verilmeli, el konulan kilise ve mülkler geri verilmelidir"⁶⁶⁸ şeklindeki isteklerinin yanında, Yunanistan'ın restore maksadı ile eski Rum ve Bizans kiliselerinin envanterini istemesi ve bunun için birçok hükümet dışı kuruluşun büyük paralar ayırması, AB'nin zorlaması ile çıkarılan yeni vakıflar kanununda yabancılara toprak almada getirilen kolaylıklar, Patrikhane ve çevresinin Rumların terk ettikleri Anadolu şehirlerine Hristiyanların geri dönmeleri gerektiğini belirten demeçleri düşünüldüğünde, Patrikhanenin Vatikan tipi bir devlet kurma yolunda olduğu çok açık bir şekilde görülmektedir.

Kamuoyu ve basının büyük bir çoğunluğu tarafından paylaşılan bu değerlendirme, küçük bir kesim tarafından kendisine güvensiz milliyetçi düşünceler olarak tanımlanmaktadır.

Şu hiçbir zaman unutulmamalıdır ki, Fener Patrikhanesi, gerek yapı itibariyle ve gerekse yüzyıllardır güttüğü "Devlet Kilisesiz, Kilise Devletsiz" olmaz anlayışı ile bir "İmparatorluk Kilisesi" durumundadır⁶⁶⁹. Bu sebeple, Bizans ne kadar tarihe karışmış olsa da, Patrikhanenin günümüze kadar gerçekleştirdiği bu faaliyetler, kendisini hâlâ Bizans İmparatorluğu'nun "vasisi" kabul ettiğini göstermektedir. Bu da, ekümenik bir statüye kavuşacak olan Patrikhanenin nihai hedefinin Vatikan gibi şimdilik sembolik de olsa bir devlete sahip olması düşüncesini kaçınılmaz kılmaktadır.

⁶⁶⁸ "Patrikhanenin 10 Talebi", *Hürriyet*, 06.12.2004.

⁶⁶⁹ Mehmet Çelik, *a.g.e.*, s.XIX.

Patrikhane tarafından iletilen bu isteklerin sadece bir azınlığın dini özgürlükler çerçevesindeki masumane talepleri olarak değerlendirmek hiç bir mantığa ve düşünceye sığmaz. Bu aynı zamanda tarihten ders almamak anlamına da gelmektedir. Patrik Bartholomeos, Vatikan tarzı bir devlet olma gibi bir düşünceleri olmadığını beyan etse de bu isteklerin, kurulması istenilen bir devletin plan aşamaları olduğu çok açıktır. Dünyada hiçbir ülke, bir azınlığının hakları uğruna kendi milli egemenliğinden ödün vermez. Kaldı ki Bartholomeos'un destek amacı ile taleplerini ilettiği ve başkenti Atina'da bir caminin varlığına dahi tahammül edemeyen Yunanistan, azınlık hakları ve din özgürlüğü konularında, en son yorum yapabilecek ülkeler arasındadır. Yunanistan gibi bir din ülkesi Avrupa Birliği'ne üye olabilmiş iken, azınlıklarına çok daha müsamahalı davranan Türkiye'nin üyeliği için bu kadar ağır isteklerin dile getirilmesi, çifte standart olarak adlandırılabilir bir uygulamadan çok daha ağır, siyasi bir amaç gütmektedir.

Patrik Bartholomeos, vesayeti altında olduğu Türkiye sınırları içerisinde bağımsız bir devlet başkanı gibi yabancı devlet başkanlarını ağırlayarak nişanlar takmakta, sadece devlet başkanlarının konuştuğu Avrupa Parlamentosu kürsüsünde konuşmalar yapmakta, gittiği ülkelerde devlet başkanı protokolü ile karşılanmaktadır. Bir Türk Kurumu olan Patrikhanenin resmi internet adresinde⁶⁷⁰ İngilizce, Yunanca ve İspanyolca dil ikonları bulunduğu halde, Türkçe seçeneği bulunmamaktadır. Patrik, uluslararası tüm faaliyetlerde ve internet sitesinde, "Ecumenical Patriarch and Archbishop of Costantinople and New Rome" (Yeni Roma'nın ve İstanbul'un Başpiskoposu ve Evrensel Patriği) sıfatını kullanmaktadır. Sen Sinod Meclisi'ne Türkiye'deki hiçbir makama bilgi vermeden 6 yabancı metropolit ataması yapmıştır. Bu metropolitlerin atanma sebebi olarak Ruhban yetiştirememeleri gösterilmektedir. Ancak bunun sorumlusu, kendisine Türkiye tarafından birçok formül sunulduğu halde okulu Türk yasalarına ve eğitim kanunlarına aykırı olarak, sadece Patrikhaneye bağlı olacak şekilde açmak niyetinde olan Patrikhanedir. Fener Rum Patrikhanesi, diğer azınlıkların kabul ettiği bu formülleri kabul etmeyerek, bir taraftan Ruhban Okulu'nu Türk denetiminden uzak bir şekilde Grek-Ortodoks kültürünü egemen hale getirecek bir ilahiyat eğitim merkezi halinde açmaya çalışırken, diğer taraftan yine bu durumu bahane ederek yabancı ruhban atamaları yapmaktadır. Bunun bir sonraki aşaması Patriğin bu

⁶⁷⁰ Bkz. <http://www.patriarchate.org> veya <http://www.ec-patr.org>.

yabancı metropolitler arasından seçilerek, Papa gibi uluslararası bir dini lider haline getirilmesidir. Patrikhane tarafından ataması yapılan metropolitlerin farklı ülkelerin pasaportlarını taşıdıkları halde Yunan kökenli olmaları, bu plan içinde Yunanistan'ın da çok büyük emeller beslediğinin bir işaretidir.

Yunanlıların Anadolu ve İstanbul üzerinde beslediği emeller hiçbir zaman tükenmeyecektir. Cumhuriyet döneminde bunun birçok örneği yaşanmıştır. 22 Ocak 1947 tarihinde Umum Müdürlüğü tarafından Başbakanlığa gönderilen bir raporda, Rum okullarında okunmak üzere Atina'da basılan ve Yunan okullarında da okutulan, Türk ve Türkiye aleyhtarı mahiyet taşıyan iki tarih kitabının yurda sokulmaması için Bakanlar Kurulu kararı ile tedbir alınması istenmektedir⁶⁷¹. Raporda, kitabın 73. sayfasında İstanbul'dan bahsederken, şehrin Türkler tarafından işgali esnasında Ayasofya Kilisesinde dini ayin yapan ruhanilerin ölmediği ve İstanbul'un Türklerden kurtarılmasından sonra dirilip dini ayinlerine devam edecekleri, Kral Konstantin Palaologos'un İstanbul'un fethi esnasında ölmediği, mermer haline gelmiş olduğu ve eşref saati geldiği zaman tekrar dirilip Türkleri İstanbul'dan kovacağı ve zamanla İstanbul'un Yunanlıların olacağına dair bir Yunan efsanesi anlatıldıktan sonra şu temenniler iletilmektedir “*Bu efsanenin günün birinde tahakkuk edeceğine inanmalıyız. İstanbul'un Türkler tarafından fethi münasebetiyle yarıda kalan Hıristiyan Ortodoks dini ayininin devamını tekrar Ayasofya'da dinlemek saadetini mazhar olacağımızı ümit edelim.*” Bu kitapların iki ülkenin tarihlerinde en yakın ve samimi ilişkiler kurdukları bir dönemde ortaya çıkmış olması, özellikle dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Yunanistan'ın bu emelleri günümüzde de devam etmektedir. Bunun en son örneği 23 Nisan 2007 tarihinde Yunanlılar'ın Osmalı'dan ayrılışlarını kutlamak için New York'ta geleneksel olarak düzenledikleri yürüyüşte yaşanmıştır. Teması “Türkiye’de dini özgürlük” olarak belirlenen, Yunan din adamları ve sanatçıların da katıldığı kutlamalarda, Ayasofya demir parmaklıklar ve kilitler arkasında gösterilirken, “*İstanbul’daki ekümenik Patrikhane kısıtlamalara maruz kalmadan istediğini yapma konusunda özgür mü?, Heybeliada Ruhban Okulu açık mı?, Din özgürlüğüne evet! Fakat nerede?, O halde neden Türkiye demiyoruz?*” şeklinde ifadeler kullanılmıştır⁶⁷².

⁶⁷¹ BCA 030.10./87.576.5.

⁶⁷² “Yunanın Hedefi Türkiye”, *Yeniçağ*, 24.04.2007.

Patrik Barholomeos'un Patrikhanenin gücünü Yunanlılar'ın manevi desteğinden aldığı belirten görüşleri ve Yunanistan eski Dışişleri Bakanı Papandreu'nun Patrikhane bizim "Mekkemiz"dir tanımlaması⁶⁷³, Yunanistan ile arasındaki bağın diğer ifadeleridir.

Fener Rum Patrikhanesi'nin hiçbir geçerli şarta uymayan ekümeniklik iddialarına ve bu amaca ulaşmak amacıyla gerçekleştirilen tüm bu faaliyetlere karşı, önceki dönemlerde olduğu gibi, şu anki hükümet döneminde de yeterli tepki gösterilmemektedir. Gösterilen tepkiler ise daha çok iç kamuoyunun tansiyonunu azaltıcı tepkilerle sınırlı kalmaktadır. Patrikhanenin Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren geçirdiği aşamalar değerlendirildiğinde, Türk kanun ve yasalarının taviz vermeden uygulandığı İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde Patrikhane ile ilgili bir sorun yaşanmadığı görülmektedir. Ne zaman ki Hükümetler, bu yasalardan çeşitli nedenlerle taviz vermeye başlamışlarsa, Heybeliada Ruhban Okulu örneğinde de gördüğümüz gibi bu tavizler uluslararası problem haline dönüşmüştür. Hükümetlerin geçici politikalarla keyfi olarak verdiği bu ödünlerin, bir müddet sonra zararlarının görülmesi nedeniyle geri alınması, Türkiye'yi azınlık haklarını çiğneyen bir ülke durumuna düşürmekte ve bu konudaki açıklamaları uluslararası kamuoyunu ikna edemez hale getirmektedir.

Yunanistan kamuoyunda, Patrikhanenin Yunanistan'a yerleştirilmesi ile ilgili tekliflere, Yunanistan, "*Yunanistan'ın ulus-devlet yapısından dolayı Patrikhanenin uluslarüstü konumunun bu ülkede sıkıntılar yaratacağı*" düşüncesi ile karşı çıkmaktadır⁶⁷⁴. Tüm bu koşullar değerlendirildiğinde, uluslararası antlaşmalar veya kendi kanunlarında Patrikhanenin ekümenikliğini hiçbir şekilde tanıma zorunluluğu olmayan ve bu iddiaların iç dinamikleri ile Anayasasının Laiklik ve eşitlik ilkelerine aykırı olduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden bunun tanınmasının istenmesi çok anlamsız görünmektedir. Lozan Antlaşması'nda azınlık olarak tanımlanan diğer Türk vatandaşları da Fener Rum Patrikhanesinin ekümeniklik yolundaki faaliyetlerinden rahatsızlık duymakta ve bu faaliyetlerin Türkiye'nin iç dinamikleri ve eşitlik ilkesi ile bağdaşmadığını dile getirmektedirler⁶⁷⁵.

⁶⁷³ "Bizim Mekke'yi Tanıyın", *Hürriyet*, 11.12.2004.

⁶⁷⁴ Elçin Macar, *a.g.e.*, s.254.

⁶⁷⁵ "Ruhban Okulu Patrikleri Böldü", *Akşam*, 23.10.2005.

Tüm bu değerlendirmelerden sonra, “Fener Rum Patrikhanesi ve yukarıda belirttiğimiz güçler haricinde hiçbir kurum veya kişi tarafından kabul görmeyen ve devletin egemenlik haklarını tehlikeye sokan bu iddialara karşı Türkiye Cumhuriyeti Devleti ne yapmalıdır?” sorusuna cevap olarak şu hususlar süratle hayata geçirilmelidir; ABD’de ve AB’de faaliyet gösteren lobi kuruluşları vasıtası ile Fener Rum Patrikhanesinin ekümeniklik söylem ve faaliyetlerinin, Türkiye’nin kendi sınırları içerisindeki egemenlik haklarına, kurucu Antlaşması olan Lozan Antlaşması hükümlerine, Anayasasına ve Türkiye’nin iç dinamiklerine aykırı olduğu gerçeği dünya kamuoyuna anlatılmalıdır. Aynı lobi kuruluşları kullanılarak Türkiye’deki yasaların diğer azınlıklarla beraber, müslüman çoğunluğa da aynı şekilde uygulandığı, Patrikhanenin isteklerinin karşılanamaz nitelikteki ayrıcalıklar olduğu anlatılmalıdır. Konu üzerinde araştırma yapan tarihçiler ve bilimadamları tarafından hazırlanacak raporlarla Türk basını ve kamuoyu aydınlatılmalı, bu konudaki kavram karmaşası önlenmelidir. Moskova Kilisesi ve diğer milli Ortodoks kiliselerle irtibata geçirilerek, bu kiliselerdeki Yunan din adamlarının etkisi azaltılmalıdır. Patrikhanenin Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bir kurumu olduğu, izin almadan uluslararası faaliyetlerde bulunamayacağı ve yasalara uymadığı takdirde yurtdışına çıkarılacağı kesin bir dille açıklanmalıdır. Türk kanun ve yasalarında, günlük çözümlerle değişiklik yapılmamalıdır.

KAYNAKÇA

I- GAZETELER

Akşam

Cumhuriyet

Dünya

Eleterotipia Yunanistan

Gözcü

Hürriyet

Milliyet

Ortadoğu

Sabah

Vatan

Yenişafak

Yeniçağ

Zaman

II- İNCELEME VE YAPITLAR

A- ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muamelat Genel Müdürlüğü Belgeleri

BCA 030.01/133.869.4., BCA 030.01./ 133.869.5., BCA 030.01./ 35.213.17.

BCA 030.01./101.625.15., BCA 030.10./191.308.15., BCA 030.10./ 109.728.17.

BCA 030.10./109.726.9., BCA 030.10./ 109.733.1, BCA 030.10./191.308.11.
BCA 030.10./87.576.5., BCA 030.10./109.733.4., BCA 030.10./109.726.13.
BCA 030.10./5.29.10. , BCA 030.01/133.869.7. , BCA 030.10./6.33.20.
BCA 030.10./233.570.12., BCA 030.10./ 256.721.3., BCA 030.18.1.1/20.52.16.

B-RESMİ YAYINLAR

“Anayasa Mahkemesi’nin 41. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyum’da Sunulan Bildiriler”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 25–26 Nisan 2005.

Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler, çev.Seha L.Meray, Takım I, C.1., Kitap1., Yapı Kredi yay., İstanbul, 2001.

Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler, çev.Seha L.Meray, Takım II, C.2., Yapı Kredi yay., İstanbul, 2001.

Misak-ı Milli ve Lozan Sulh Muahednamesi 24 Temmuz 1923, Dışişleri Bakanlığı K.T.Y.M. Bürosu Yunan İşleri Şubesinde Hazırlanmıştır, ş.y., 1966.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Türkiye İşbankası Kültür yay., C.4., Genel Yayın No 267, Tarih dizisi 18, Ankara, 1985.

XII.Türk Tarih Kongresi, Ankara, 12-16 Eylül 1994, “Kongreye Sunulan Bildiriler”, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1999.

19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999) Ondokuz Mayıs Üniversitesi, A.İ.İ.T.A.U. M. yay ., No:5, Samsun, 2000.

Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler), 17–19 Ekim 2001, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2002.

Resmi Gazete, 09.08.2002, S.24841.

Resmi Gazete, 19.07.2003, S.25173.

Resmi Gazete, 14.02.2007, S.26434.

C-KİTAPLAR

Alkan, Hakan, *Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri*, Kutup Yıldızı yay., İstanbul, 2003.

Altındal, Aytunç, *Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri*, Alfa yay., İstanbul, 2005.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, 4.Basım, İstanbul, 2005.

Aybars, Ergün, *İstiklal Mahkemeleri*, C.I-II., İleri Kitabevi , İzmir, 1995.

Baş, Mustafa, *Türk Ortodoks Patrikhanesi*, Aziz Andaç yay., Ankara, 2005.

Benlisoy, Yorgo – Macar, Elçin, *Fener Patrikhanesi*, Ayraç yay., Ankara, 1996.

Berkes, Niyazi, *Patrikhane ve Ekümeniklik*, Kaynak yay., İstanbul, 2002.

Çankaya, Necati, *Türk Kurtuluş Savaşında İrticai Olaylar ve İç İsyanlar*, ABO Ajans, İstanbul, 1998.

Çapa, Mesut, *Pontus Meselesi*, Serander yay., Trabzon, 2001.

Çelik, Mehmet, *Fener Patrikhanesi'nin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri*, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000.

Güler, Ali, *XX. Yüzyıl Başlarının Askeri Ve Stratejik Dengeleri İçinde Türkiye'deki Gayri Müslimler*, Gn. Kr. ATASE yay. , Ankara, 1996.

Güler, Ali, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Rizeliler Kültür ve Dayanışma Derneği, Ankara, 1995.

Işıklar, Hakan Cem, *Ege'de Casus Belli*, Ümit yay., Ankara, 2005.

Kaptan, Eyüp, *Lozan Konferansı'nda Azınlıklar Sorunu*, HarpAkademileri Basımevi, İstanbul, 2002.

Karabulut, Muammer, *Laik Türkiye'yi Patrikhane'ye(mi) Yıkıracaklar!*, K yay., İstanbul, 2006.

Köse, Ertan, *Yunanistan ve Bitmeyen Kin*, IQ Kültürsanat yay., İstanbul, 2005.

Macar, Elçin, *İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim yay., 2003.

Macar, Elçin – Gökaçtı, Mehmet Ali, *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler*, TESEV yay., İstanbul, 2005.

Meydan Larousse, C.11., İstanbul, 1973.

Özyılmaz, Emre, *Heybeliada Ruhban Okulu Üzerine Bir İnceleme*, Hacettepe Üniv. A.İ.İ.T.E., Doktora Tezi, Ankara, 1999.

Oran, Baskın, *Türkiye'de Azınlıklar*, İletişim yay., İstanbul, 2006.

Şahin, M.Süreyya, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken yay., İstanbul, 1999.

Türsan, Nurettin, *Yunan Sorunu*, K.K.K.lığı Ankara Basımevi, Ankara, 1981.

Uluben, Erol, *İngiliz Belgelerinde Türkiye*, Aykoç Kitabevi, İstanbul, 1967.

Yıldırım, Uğur, *Dünden Bugüne Patrikhane*, Kaynak yay., İstanbul, 2004.

D-MAKALELER

Acar, Kavşak Özgen, “Heybeliada Ruhban Okulu”, *Cumhuriyet*, 21.09.2004.

Akalın, Cüneyt, “Athenagoras Kimdir?”, *Cumhuriyet*, 12–13 Temmuz 2000.

Akar, Rıdvan, “İki Yıllık Gecikme: 6–7 Eylül Olayları”, *Toplumsal Tarih*, S.117(Eylül, 2003), s.87–93.

Akın, Kenan, “Fener RumDevletine Doğru mu?”, *Ortadoğu*, 11.06.2005.

Akyol, Taha, “Azınlık Kararı”, *Milliyet*, 10.01.2006

Akyol, Taha, “Patrikhane Meselesi”, *Milliyet*, 04.12.2006.

Altındal, Aytunç, “Ekümenik Nedir?”, *M.H.D.*, S.51(Kasım, 2002), s.6-10.

Altındal, Aytunç, “Türkler ve Ortodokslar”, *Yeni Türkiye (Türk Dış Politikası Özel Sayısı)*, S.3 (Mart-Nisan,1995), s.463.

Armaoğlu, Fahir, “Lozan ve Patrikhane”, *Cumhuriyet*, 22.04.1965.

Armaoğlu, Fahir, “Patrikhane”, *Tercüman*, 12.06.1994.

Arslan, Esat, “Kurtuluş Savaşında Yunan-Fener Patrikhanesi Birlikteliğine Karşı Örgütlü Bir Yaklaşım “Türk Ortodoks Kilisesi”, *A.Y.D.*, C.4., S.15(Mayıs 1995), s.407-426.

Atalay, Bülent, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Siyasi Faaliyetleri (1876-1908)”, *Yeni Türkiye*, S.44 (Mart-Nisan 2002), s.194-204.

Atalay, Bülent, “Ortodoks İttifakı ve Türkiye”, *Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler)*, 17–19 Ekim 2001, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2002, s.71–81.

Atalay, Necla, “XX. Yüzyıl Başlarında Balkanlar’da Fener Patrikhanesi ile Diğer Ortodokslar Arasındaki Kilise Mücadeleleri”, *Yeni Türkiye*, S.44(Mart-Nisan, 2002), s.204–215.

Barlas, Mehmet, “Dön Baba Dön Oyunu Bitecek mi?”, *Sabah*, 25.05.2005.

Birkan, İsmet, “Rumları Neden Sevmiyoruz?”, *Radikal*, 06.12.2004.

Birkan, İsmet, “Papa Bile Ekümenik Dedikten Sonra”, *Radikal*, 02.12.2006.

Bulut, Arslan “Lozan İle Peygamber Soyunun Ne İlgisi Var!”, *Akşam*, 20.09.1995.

Cebeci, Sırrı Yücel, “Misyoner Faaliyetleri Küresel Emperyalizm!”, *H.O.Tercüman*, 03.06.2004.

Cerrahoğlu, Nilgün, “Vatikan’daki Kara Papa”, *Cumhuriyet*, 25.04.2005.

Coşar, Ömer Sami, “Patrikhane Dosyası”, *Hürriyet*, 18.08.1976.

Çandar, Cengiz, “Patrikhane’de akşamüstü...”, *Sabah*, 18.06.1999.

Çandar Cengiz, “Çırpınırdı Karadeniz”, *Sabah*, 23.10.1997.

Çapa Mesut, “Karadeniz’de Pontuşçuluğun Sonu: Rumların Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne Sadakatleri, Hıristiyan Türkler ve Türk ortodoksluğu”, *19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu(20-22 Mayıs 1999)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi A.İ.İ.T.A.U. M. yay ., No:5, Samsun, 2000, s.53-66.

Çapa Mesut, “Pontus Meselesinde Rum Cemiyetlerinin Rolü”, *B.T.T.D.*, S.35(Ocak,1988), s.68-70.

Çiçek, Rahmi, “Merzifon Amerikan Koleji ve Pontus Meslesindeki Yeri ”, *19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu(20-22 Mayıs 1999)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi A.İ.İ.T.A.U. M. yay., No:5, Samsun, 2000, s.67-77.

Çongar, Yasemin, “Patrikhane ve Washington”, *Milliyet*, 12.04.2004.

Çongar, Yasemin, “ABD: İnsan Hakları İhlalleri Sürüyor”, *Milliyet*, 11 Mart 2005.

Çongar, Yasemin, “ABD Kongresi’nin Ekümenik Talebi”, *Milliyet*, 11 Haziran 2005.

Çongar, Yasemin, “ ABD’den Dinsel Azınlık Raporu”, *Milliyet*, 06 Nisan 2006.

Düzel, Neşe, “Neden”, *Radikal*, 27.11.2006.

Ekşi, Oktay, “Anlayan Beri Gelsin...”, *Hürriyet*, 25.06.2004

Ekşi, Oktay, “Patrik İmtiyaz İstiyor”, *Milliyet*, 23.09.2005.

Ercan, HikmetYavuz, “Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi”, *B.T.T.D.*, S.102 (2005), s.114-122.

Ercan, HikmetYavuz, “Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi”, *T.A.D.*, S.8-9(1967), s.411-437.

Erdal, İbrahim, “Türk Basınına Göre Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu’nun İhracı Meselesi”, *A.Ü.T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi*, S.33-34., (Mayıs-Kasım, 2004), s.33-49.

Ergün, Elçin, “Ekümenik Davete Gitmeyin”, *Milliyet*, 1 Aralık 2004.

Ekincikli, Mustafa, "Milli Mücadele'de Türk Ortodoksları", *XII.Türk Tarih Kongresi, Ankara, 12-16 Eylül 1994, "Kongreye Sunulan Bildiriler"*, T.T.K.yay., Ankara, 1999, s.1297-1308.

Gökçe, Deniz, "Ekümenik Ne Demek?", *Akşam*, 07.12.2006.

Gökçen, Salim, "Ruhban Okulu ve Ekümenizm", *M.H.D.*, S.58 (Haziran, 2003), s.23-27.

Gökçen, Salim, "Heybeliada Ruhban Okulu Yanılsamaları", *M.H.D.*, S.65 (Ocak, 2004), s.46-49.

Gökçen, Salim, "Fener Rum Patrikhanesi'ndeki Metropolit Revizyonu Mevcut Statüye Rağmen Neden Yapıldı?", *M.H.D.*, S.68(Nisan, 2004), s.32-35.

Gökçen Salim, "Fener Rum Patrikhanesi ve Pontus'u Canlandırma Hayali", http://tr.greekmurderers.net/index.php?option=com_content&task=view&id=302&

Gökçen, Salim, "Ekümeniklik Meselesi", *M.H.D.*, S.88 (Aralık, 2005), s.17-20.

Güler, Ali, "Yunan Gizli Teşkilatları-Patrikhane", *B.T.T.D.*, S.32.(Ekim,1987), s.64-72.

Güneri, Hasan, "Azınlık Vakıflarının İncelenmesi", *Vakıflar Dergisi*, S.X., 1972, 78-108.

Gürbüz, Musa – Ok, Abdullah, "Azınlık Vakıflarının Taşınmaz Mal Edinmeleri Sorunu ve Uyum Yasaları ile Getirilen Düzenlemeler", *S.A.D.*, C.5., S.49(Mayıs, 2004), s.27-33.

Işıksal, Turgut, " Makedonya Üzerinde Oynanan Oyunlar ve Bilinmeyen Bir Nüfus Sayımı", *B.T.T.D.*, S.43.,1971, s.15-17.

İlhan, Atilla, "Bu Nasıl Bir 'Gaflet'?", *Cumhuriyet*, 27.03.2000.

İlhan, Atilla, "İkisi de 'Ortodoks' Ama!..", *Cumhuriyet*, 16.06.2004.

İlhan Atilla, "Gizlilik şerhi düşülmüş belge... FLORİDİ", *Cumhuriyet*, 06.12.2004.

İksel, F.Settar, "İstanbul Rum Patrikhanesi I", *B.T.T.D.*, S.62(1972), s.23-29.

Macar, Elçin, “Patrikhane Sorununu Anlamak”, *Radikal*, 15.03.2004.

Manisalı, Erol, “Batının İslamcı Siyasete Yaklaşımı”, *Cumhuriyet*, 27.08.2004.

Oran, Baskın, “Lozan’da Azınlıkların Korunması”, *T.T.D.*, S.115(Temmuz, 2003), s.74-77.

Oran, Baskın, “Ulusal Egemenlik Kavramının Dönüşümü, Azınlıklar ve Türkiye”, *Anayasa Mahkemesi’nin 41. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyum’da Sunulan Bildiriler, Anayasa Yargısı Dergisi*, 25–26 Nisan 2005, s.61–93.

Ortaylı, İlber, “Ortodoks Kilisesi”, *M.B.D.*, (Şubat, 1987), s.17-25.

Özgen, Kavşak, “Heybeliada Ruhban Okulu”, *Cumhuriyet*, 21.09.2004.

Şıvgın, Hale, “Kiliseler ve Mektepler Kanunu”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.48(Şubat, 2004), s.133–146.

Karakılçık, Yusuf, “Yabancılara Taşınmaz Mülk ve Toprak Edindirme Uygulaması ve Türk Yerel Yönetimlerine Etkisi”, *S.A.D.*, Gen.Kur.ATASE yay., S.6(Aralık,2005), s.21-36.

Kamalov, İlyas, “Hayalden Gerçeğe III.Roma Rus Ortodoks Kilisesi”, *S.A.D.*, S.64(Ağustos, 2005), s.65-71.

Kaya, Önder, “80 Yıl Önce Fener Rum Patriği İle Yapılan Bir Mülakat”, *T.T.D.*, S.124(Nisan, 2004), s.60-63.

Kayhan Sağlamer, “Bir Siyasi Koz Olarak Patrikhane”, *Cumhuriyet*, 21.04.1965.

Köksal Osman, “Mütareke Döneminde Ermeni ve Rum Patrikhanelerinin İşbirliği”, *A.T.B.*, S.24(Şubat,1998), s.61-70.

Kılıçbay, Mehmet Ali, “İstanbul’un Latinler Tarafından Zabtı (1204)”, *T.T.D.*, (Haziran 1985), S.18., s.31-36.

Küçüksipahioğlu, Birsal, “Hıristiyan Dünyasında İlk Ayrılıklar”, *P.T.T.D.*, S.58 (Haziran, 2005), s.34-40.

Mutlu, Mustafa, “Ekümenik Sorununa Farklı Bir Bakış”, *Vatan*, 16.09.2005.

Narin, Engin, “İstanbul’un Adı Bile Yoktu (Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenol Açıklıyor)”, *P.T.D.*, S.61 (Eylül, 2005), s.22-28.

Okur, Mehmet, “Milli Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikhanesi’nin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimleri”, *A.Ü.T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi*, S.29-30 (Mayıs-Kasım 2002), s.101-116.

Özel, Sabahattin, “Milli Mücadele’de Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesi’nin İstanbul’daki faaliyetleri ve Atatürk’ün Patrikhane Konusundaki Görüşleri”, *A.T.B.*, S.46(Şubat, 1999), s.3.

Öztürk, Saygı, “İşte, Patrikhane’nin 5 Aşamalı Planındaki Hedefler”, *Gözcü*, 12.12.2004.

Öymen, Altan, “Papa Ziyaretinin İlk Bölümündeki Beklenmedik Gelişme...”, *Radikal*, 30.11.2006.

Sarınay, Yusuf, “Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası”, *A.A.M.D.*, C.XI., S.34.(Mart, 1995), s.107-145.

Sav, Murat, “Constantinopolisin Tam Elli Yedi Yıl Süren Fetret Dönemi... Latin İstilâsı”, *T.D.D.*, (Eylül, 2004), S.2004/8., s.48-55.

Sazak, Derya, “Bizans İhya Edilemez”, *Milliyet*, 01.12.2005.

Silahlı Kuvvetler Dergisi, S.288 (Nisan 2006), s.29–39.

Sirmen, Ali, “Kendi Yarattığımız Gereksiz Sorunlar”, *Cumhuriyet*, 03.12.2004.

Sofuoğlu Adnan, “Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri”, *A.A.M.D.*, CIX, S.28., s.211-239.

Somuncuoğlu, Anar, “Ukrayna Ortodoksluğu ve Küresel Hesaplar”, *Cumhuriyet Strateji*, S.52., 27.06.2005.

Somuncuoğlu, Sadi, “Tarihi Zirvemi Yabancı Patrik ile Ekümenikliğe Hazırlık mı?”, *H.O.Tercüman*, 24.05.2005.

Somuncuoğlu, Sadi, “Lozan jurnali, Ekümeniklik ve Altın Goller”, *Yeniçağ*, 02.12.2006.

Soysal, Mümtaz, “Sinsi İlişkiler”, *Cumhuriyet*, 13.08.2004.

Şahin, M.Süreyya, “Fener Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Meselesi-1”, *M.H.D.*, S.89 (Ocak, 2006), s.30-33.

Şahin M.Süreyya, “Fener Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Meselesi-IV”, *M.H.D.*, S.92(Nisan, 2006), s.43-45.

Tarakçı, Nejat, “Batının Yayılma Araçlarından Biri... Küresel Mücadelede Din Faktörü”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, yıl1., S.46., 16.05.2005, s.14-15.

Taş, Fahri, “Milli Mücadele Döneminde Rum Ayaklanması”, *A.A.M.D.*, C.XII., S.34 (Mart,1996), s.87-100.

Tekindağ, Şahabettin, “Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane”, *B.T.T.D.*, S.1(Ekim2002)., s.52-55.

Tosun, Ramazan, “Lozan ve Azınlıklar”, *ATA Dergisi*, S.Ü.A.İ.İ.T.A.U.M.yay., S.10(2002), s.93-120.

Tosun, Ramazan, “Patrik VI. Konstantin Araboğlu'nun Mübadelesi”, *Askeri Tarih Bülteni*, S.46(Şubat, 1999), s.53–59.

Trask, Roger R., Yay. Haz.Eğitim ve öğretim Araştırma Grubu, “Türkiye’de Gizli Hıristiyanlık”, *B.T.T.D.*, S.31(Eylül, 1987), s.64-70.

Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), “Komşularımız Rusya Federasyonu Dünü-Bugünü-Yarını”, *B.T.T.D.*, S.2(Mart,1997), S.92.

Türkmenoğlu, Erol, “Ortodoks Birliği ve Türkiye (II)”, *B.T.T.D.*, S.102 (2005), s.123-28.

Türkmenoğlu, Erol, “Ortodoks Birliği ve Türkiye (III)”, *B.T.T.D.*, (Nisan-Mayıs-Haziran, 2005), s.113-117.

Uçar, Ahmet, “Bu İddia Ne Canlar Aldı?”, *T.D.D.*, S.1(2005), s.11–33.

Ünal, Hasan, “Patrik Nedir Ne Değildir?”, *Zaman*, 03.10.1997.

Yaşın, Gözde Kılıç, “Türkiye’nin AB Üyelik İlişkilerinde de Pazarlık İşin İçine Girdi”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, 20.12.2004., s.8.

Yaşın, Gözde Kılıç, “ABD-AB girişimleriyle gündeme gelen tartışma: Heybeliada Ruhban Okulu”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, S.26, 27.12.2004. s.22.

Yaşın, Gözde Kılıç, “Türkiye’nin İçine Sürüküldüğü Ruhban Okulu Çıkmazı”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, S.72., 14.11.2005, s.20-21.

Yaşın, Gözde Kılıç, “Medeniyetler Çatışırken Kiliseler Yakınlaşıyor...”, *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, S.128., 11.12.2006., s.6-8.

Yıldırım, Uğur, “Yunanistan’ı Masonlar Kurdu”, *T.D.D.*, S.61(Eylül,2005), s.13–23.

c- Elektronik Adresler

[http://www.avrupa.marmara.edu/trwebecimjes_pdf14\(1\)](http://www.avrupa.marmara.edu/trwebecimjes_pdf14(1)), Erişim: 01.05.2007

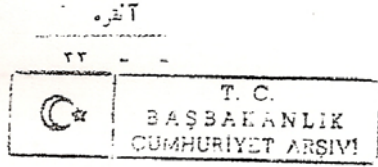
<http://www.turk-yunan.gen.tr.>, Erişim: 11.07.2006.

<http://www.megarevma.net/ekümenik.htm>, Erişim: 03.01.2007.

<http://www.bianet.org/2004/10/29/45917.htm>, Erişim: 01.12.2006.

<http://www.ecupatriarchate.org/>, Erişim: 05.12.2006.

http://tr.greekmurderers.net/index.php?option=com_content&task=view&id=302&Itemid
Erişim:03.11.2006.

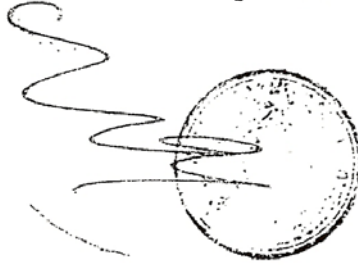

تورکیا
پوزبولک مات مجلسی ریاستی
باش کتشی
حیث و قوانین مدیریت
عدد

بیتہ علیہ

لوزانہ قوتقاندہ بویہ ائیکہ اولوہ نگران عقده کلمتک بیسی نغیر ماضیہ اریجات
دیرمنی تکقیاریم ۸۱۹۹۱۹۹
طرزہ معین
کا نگر

۸۱۹۹۱۹۹

630	10		5	25	10
-----	----	--	---	----	----

تورکیا پوزبولک مات مجلسی ریاستی
باش کتشی
حیث و قوانین مدیریت
عدد

میرزا کتشی
مقامی ایدلرک
امضاسی

مقامی ایدلرک
امضاسی

2

⁶⁷⁶ Lozan Konferansı'nda cereyan etmekte olan müzakereler hakkında Meclisin aydınlatılması için Trabzon Milletvekili Hafız Mehmet Bey tarafından verilen önerge, BCA 030.10/5.29.10.

EK-2⁶⁷⁷

AZINLIKLARIN KORUNMASI

MADDE 37:

Türkiye 38. ile 44. Maddelerde yer alan hükümlerin temel yasa olarak Kabul edileceğini ve hiçbir yasa, yönetmelik ya da resmi uygulamanın bu hükümlerle çelişmeyeceğini; hiçbir yasa, yönetmelik ya da resmi uygulamanın bunlardan üstün olmayacağını taahhüt eder.

MADDE 38 :

Türk hükümeti doğuş, milliyet, dil, ırk ya da din farkı gözetilmeksizin Türkiye’de yaşayan herkesin hayat ve özgürlüğünün tam olarak korunmasını teminat altına almayı taahhüt eder. Türkiye’de yaşayan herkes kamu güvenliği ve ahlaka aykırı olmadıkça ister halk arasında ister özel yaşamında her tür itikat, din ve inancın gereğini yerine getirmekte özgür olacaktır.

Gayrimüslim azınlıklar, bütün Türk uyruklular için ülkenin bir bölümü ya da tamamında Türk hükümetince ulusal savunma ve kamu düzeninin korunması gerekçesiyle alınan önlemlere tabi olarak, seyahat ve göç etmekte tam özgürlük sahibi olacaktır.

MADDE 39:

Gayrimüslim azınlıklara mensup Türk uyruklular Müslümanlarla aynı yurttaşlık haklarına ve siyasal haklara sahip olacaktır.

---

⁶⁷⁷ <http://www.bianet.org/2004/10/29/45917.htm>, Erişim: 01.12.2006.

Türkiye’de yaşayan herkes, din farkı gözetilmeksizin yasa karşısında eşit olacaktır.

Hiç bir Türk uyruklunun, örneğin kamuda işe alınma, kamu görevi yerine getirme ya da onurlandırılma ya da iş ve meslek edinme gibi yurttaşlık haklarından ve politik haklardan yararlanmasında din, itikat ve inanç farkı gözetilmeyecektir.

Hiçbir Türk uyruklunun özel ilişkilerinde, ticaretle, ibadette, basında ya da her tür yayında ya da halka açık toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmasına kısıtlama getirilmeyecektir.

Resmi dilin mevcut olmasına bakılmaksızın Türkçe konuşmayan Türk uyruklulara mahkeme önünde kendi dillerini sözel olarak kullanmaları için yeterli olanak sağlanacaktır.

MADDE 40:

Gayrimüslim azınlıklara mensup Türk uyruklular yasa karşısında ve gerçek yaşamda öteki Türk uyruklularla aynı muameleyi görecektir ve aynı güvenceye sahip olacaktır. Özel olarak, , buralarda serbestçe kendi dillerini kullanmak ve kendi dinlerinin gereğini yerine getirmek hakkına sahip olarak, masraflarını kendileri karşılayarak, her tür hayır kurumu, dinsel ve toplumsal kurum, her türden okul ya da eğitim ve öğretim amaçlı başka kuruluş kurmak ve denetlemekte eşit hak sahibi olacaklardır.

MADDE 41:

Kamusal eğitim için Türk hükümeti gayrimüslim uyruklarının hatırı sayılır bir oranda yaşadıkları kent ve ilçelerde böylesi uyruklarının çocuklarına ilköğretim okullarında kendi dilleri aracılığıyla öğretim verilmesi için yeterli olanak sağlayacaktır. Bu hüküm Türk hükümetini bu okullarda Türkçe’yi mecburi dil kılmaktan alıkoymayacaktır.

Gayrimüslim uyruklarının hatırı sayılır bir oranda yaşadıkları kent ve ilçelerde bu azınlıkların eğitim, din ya da hayır amaçlı devlet, belediye ya da başka bütçelerden yararlanmaları ya da bu bütçelerin kullanılmasında hakkaniyetli bir pay almaları teminat altına alınacaktır. Söz konusu paylar, bu kurum ve kuruluşların yetkili temsilcilerine ödenecektir.

MADDE 42:

Türk hükümeti, gayrimüslim azınlıkların, aile içi ve kişisel anlaşmazlıklarını kendi adetlerine göre çözmelerine izin verecek önlemleri almayı taahhüt eder.

Bu önlemler, eşit sayıda Türk hükümet temsilcisi ve söz konusu azınlıkların her birinin temsilcilerinin yer aldığı özel komisyonlarca ele alınacaktır. Görüş ayrılıklarında Milletler Cemiyeti Konseyi ve Türk Hükümeti aralarında anlaşarak Avrupalı bir avukatı hakem tayin edecektir.

Türk hükümeti yukarıda söz edilen azınlıkların kilise, sinagog, mezarlık ve diğer dinsel kuruluşlarına tam koruma sağlamayı taahhüt eder. Halihazırda Türkiye’de mevcut sözü geçen azınlıkların inanç vakıflarına ve din ve hayır kurumlarına bütün olanak ve yetkiler tanınacak ve Türk hükümeti yeni din ve hayır kuruluşlarının kurulması için, bu türden diğer özel kurumlara garanti edilen gerekli olanakların hiçbirini reddetmeyecektir.

MADDE 43:

Gayrimüslim azınlıklara mensup Türk uyruklular inançlarının ya da dinsel telakkilerinin ihlaline yol açabilecek hiçbir eylemde bulunmaya zorlanmayacak ve kendi tatil günlerinde mahkemeye çıkmadıkları ya da herhangi bir yasal işlemi yerine getirmedikleri gerekçesiyle herhangi bir kısıtlamaya uğratılmayacaktır.

Bununla birlikte bu hüküm böylesi Türk uyrukluları, kamu güvenliği

gerekçesiyle bütün öteki Türk uyruklulara getirilen mecburiyetlerden bağışık kılmayacaktır.

MADDE 44:

Türkiye, bu bölümde yer alan önceki maddelerin Türkiye'nin gayrimüslim uyruklarıyla ilgili bölümlerinin uluslararası ilgiye mahzar mecburiyetler oluşturduğunu ve Milletler Cemiyetinin teminatı altında olduğunu kabul eder. Bunlar Milletler Cemiyeti Konseyinin çoğunluğunun onayı olmadıkça değiştirilemez. Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, ve Japonya, Milletler Cemiyeti Konseyi'nin çoğunluğunca onaylanan bu maddelerin herhangi bir şekilde değiştirilmesine onay vermeyeceklerini kabul ederler.

Türkiye ayrıca, Türk hükümetiyle anlaşmayı imzalayan devletlerden herhangi biri ya da Milletler Cemiyeti üyesi başka herhangi bir devlet arasında bu maddelerden kaynaklanan hukuksal ya da olgusal sorunlarda ortaya çıkacak herhangi bir görüş ayrılığının Milletler Cemiyeti Sözleşmesinin 14. Maddesi uyarınca uluslararası bir anlaşmazlık olarak ele alınacağını kabul eder. Türk hükümeti, böylesi herhangi bir anlaşmazlığın, diğer taraf bunu isterse, Uluslararası Daimi Adalet Divanınca ele alınacağını kabul eder. Daimi Divan kararı nihai olacak, hüküm, Sözleşme'nin 13. Maddesi ile aynı kuvvet ve etkiye sahip olacaktır.

MADDE 45:

Türkiye'nin gayrimüslim azınlıklarıyla ilgili olarak bu bölümdeki hükümlerde tanınan haklar aynı şekilde Yunanistan tarafından kendi topraklarındaki Müslüman azınlığa tanınacaktır.

EK-4⁶⁷⁹

T. C. BAŞBAKANLIK YAZI İŞLERİ VE SİGİL MÜDÜRLÜĞÜ		ÖZETİ :
Gelen evrakın Tarihi	3. 11. 1948	<p style="text-align: right;">19399</p> <p style="text-align: center;">911</p> <p style="text-align: right;">2011</p> <p style="text-align: right;">T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ</p> <p style="text-align: center;">İçişleri Bakanlığına Dışişleri Bakanlığına</p> <p style="text-align: center;">İstanbuldan Sensinod Meclisi Reisi Kadıköy Metropolidi Toma imzasıyla Yüksek Cumhurbaşkanlığına çekilip Genel Kâtipliğin 3/II/1948 tarih ve 4/860 sayılı tezkeresiyle Başbakanlığa tevdi buyrulan ve Amerika Başpiskoposu Atenagoras'ın İstanbul Rum Pat- rikliğine seçildiğini bildiren telgrafın bir örneği bağlı olarak sunulmuştur.</p> <p style="text-align: center;">İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarına yazıl- mıştır.</p> <p style="text-align: right;">Başbakan Yerine Müsteşar</p> <p style="text-align: center;">11/11-258</p> <p style="text-align: right;">12/11</p>
No.	4/860	
Yazan Memur	<i>Q. İ. İ. İ.</i>	
Yazı tarihi	10. 11. 1948	
Beyaz eden	<i>K. İ. İ. İ.</i>	
Beyaz tarihi		
Karşılaşmalar		
Dosya No.	6-2245	
Gidiş No.	3872	
Ekleri	4	
Sevk tarihi	15-11-248	
Kaydeden		
Not :		
- 3 -		030 10 109 733 1

ACELE CUMHUR BAŞKANI EKSELANS İSMET İNÖNÜ ANKARA

6279 FENER 12 28 1/11/948 14/00 =

BUGÜN SENSINOD MECLİSİ TARAFINDAN PATRİK SEÇİMİNDE
AMERİKA BAŞPİSKOPOSU ATENAGORASIN İSTANBUL RUM
PATRİKLİĞİNE SEÇİLDİĞİNİ ARZ EBERİM
SENSINOD MECLİSİ REİSİ KADIKÖY METROPOLİDİ TOMA ==+=

030 10 109 733 1

679 Amerika Başpiskoposu Athenagoras'ın Rum Patrikliğine seçildiğini bildiren telgraf, BCA 030.10/109.733.1.

EK-5⁶⁸⁰

POSTLERİNGİZEL 2:000 rnc.069
CUMHURİYETİ BAŞKANI

Devlet telgraf muhaberetinden
dolay mesuliyet kabul etmez.

TELGRAF c/8

Adres: 6225

(Örnek: I N B I)
Yol
Sıra İşaretleri

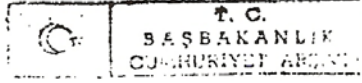
+ EKSELANS A.MENDERES BAŞ VEKİL ANKARA +

Sıra No	İlk Merkez	No.	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA	
				Tarih	Saat			Tarih	Saat		
012	FENER	49	27	2/3	1630		HUBUSİ	STANBUL	2	22	

KANUN LAYİHALARININ İB MECLİSİ TARAFINDAN TASTIKI MİNASERETİLE ÇOK
SEVGİLİ EKSELANSIHIZA SAHSİ TEŞEKKÜRLERİNİZLE PATRİK HANEMİZİN HARARETLİ
TEŞEKKÜRLERİNİ İFADE EYLERİZ +++++ RUM PATRİĞİ ATINAGORAS +++++

030	01			133	869	7	2
-----	----	--	--	-----	-----	---	---

⁶⁸⁰ Athenagoras'ın Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği telgraf, BCA 030.01/133.869.7.

109. Numaralı Karar

25 inci maddenin tatbiki esnasında mallar yanlış tefviz edildiği takdirde tatbik olunacak usul.

Bir kimsenin şahsi vaziyeti, muhtelit mübadele komisyonunun bir kararı ile tesbit edilmiş ise, Ankara mukavalesininin 25 inci maddesinin tatbiki sırasında buna karşı olarak verilen diğer bir karar, Muhtelit Mübadele komisyonunca mezkûr kimsenin şahsi vaziyeti hakkında verilmiş olan ilk kararın neticelerini hiç bir suretle bozamaz ve kalıdıramaz.

Ankara mukavalesininin 25 inci maddesi mucibince Türk hükümetinin tasarrufuna geçen gayrimenkulleri idare ve tasfiyeye memur edilen her hangi Türk makamları, bankaları ve müesseseleri nezdinde tahakkuk eder ise ki : evvelce Muhtelit Mübadele Komisyonunca etabli veya Yunanlı olarak tanınmış olan kimselere ait veya tapuda Yunan tebaası namına mukayyet mallar, yanlış olarak Türkiye Cumhuriyet Pasaportu alaksızın terkeden kimselere ait gibi ve bu suretle Türk Hükümetine geçmiş gibi telâkki olunmuştur. Bu taktirde mezkûr makamlar Bankalar ve müessese ler ilişkilerinin veya nüfus kayıtları ile musaddak evlâtlarının 19 - teğrinievvel 1934 den itibaren bir sene mühlet zarfında yapacakları - istek üzerine 25 inci maddenin tatbiki sırasında verilmiş mezkûr karar ları hükümsüz addedecekler ve temlik edilmemiş ise bu gayrimenkulleri sahiplerine iade eyleyecekler ve temlik edilmişler ise satış bedelini sahiplerine teslim eyleyeceklerdir.

19 Teğrinievvel 1934 den önce müzayedeye konulan gayrimenkuller hakkında lâzım gelen tasbihler, Muhtelit Mübadele komisyonunca yapıldığı cihetle bu tarihten evvel yapılan satışlar için malların iadesine veya satış bedellerinin tediyesine müteallik hiç bir istek ka bul olunmayacaktır.

(18 Teğrinievvel 1934 genel toplantısı.)

'5/ N:

030	10			109	733	4
-----	----	--	--	-----	-----	---

⁶⁸¹ Mübadele Komisyonu tarafından çıkarılan 109 sayılı karar, BCA 030.10./109.733.4.

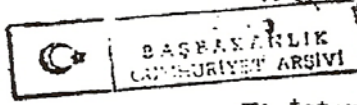
HEYBELİADA TEOLOJİ BÖLÜMÜ HAFTALIK DERS DAĞITIM CETVELİ

DERSLER		SINIF I	SINIF II	SINIF III	SINIF IV
1	Türk Dili ve Edebiyatı	2	2	2	2
2	Ahdi Atik'e Medhal	2	-	-	-
3	Ahdi Ceddite Medhal	2	-	-	-
4	İbrani Arkeoloji	1	-	-	-
5	İlmi Tefsir	1	-	-	-
6	Mukaddes Kitapların Kritiği	1	-	-	-
7	Ahdi Atik Tefsir	1	1	1	1
8	Ahdi Cedit Tefsiri	2	2	2	2
9	Kilise Tarihi	3	3	2	-
10	Ortodoks Otosefal Kiliseler Tarihi	-	-	-	-
11	Patoloji	2	3	-	-
12	Hristiyan Arkeolojisi	-	1	-	-
13	Akaidi Diniye Tarihi	-	-	-	2
14	Dinler Tarihi	-	-	2	-
15	Apolojetik	-	-	2	-
16	Doğmatik	3	3	3	-
17	Simbolik	-	-	2	2
18	Felsefi Ahlak	-	3	-	-
19	Hristiyanlık Ahlakı	-	-	2	2
20	Liturjik	-	-	-	2
21	Katışetik	-	-	-	2
22	Pimantik	-	-	-	2
23	Belagat	2	-	-	-
24	Kilise Hukuku	-	3	2	-
25	Teoloji Ansiklobedisi	2	-	-	-
26	Kilise Mimarlığı	-	-	2	-
27	Felsefe Tarihi	3	3	-	-
28	Beden Eğitimi	1	1	1	1
29	Sağlık Bilgisi	2	-	-	-
Toplam					
Saat		30	25	23	22

⁶⁸² A.g.t., s.73.

T.C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube 4. B.2
Hususi 1233
Umumi 101

28 /5/1931.

71

H: İstanbul Rum Ortodoks Reisi Ruhanisi ile Polonya Reisi Cümhuru - arasında teabi olunan nişanlar H.

Yüksek Başvekâlete

484

943

İstanbul Ortodoks Reisi Ruhanisinin, Garp Kiliselerile anlaşmak için nazarı dikkati celp eden temas ve faaliyeti cümlesinden olmak üzere bilhassa Polonya Reisi Cümhuru ile aralarında mezhebi nişanlar teati edildiği ve bu günlerde Rumca gazetelerinin de Rumluğa ilân ettikleri veçhile ; Fenerin Sinot azalarından olup Polonya Reisi Cümhuruna Baş Papas Fotyos'un nişanlarını takdim eden heyet Reisi " Sardeon Metropolitidi Yermanos "a Reisi Cümhur tarafından bir nişan verildiği ve bu hususa dair Polonya sefareti tarafından Fener Ruhanî Reisine gönderilen bir tezkerede : Sardeon Metropolitidi Yermanos ile Trabya Metropolitidi " Remirosyos " un birinci ve Miron metropolitidi " Polikarpos " ile Vladikya metropolitidi " Derviyos " un ikinci " Polonikis Anayenisyos " yani " Polonyanın yeniden doğuşu " nişanlarıyla ve tercüman Kostantin'in de bir kıt'a altın haç ile taltif edildikleri ve bu nişanların Polonya kilisesi lehine Fener Kilisesinde hizmet ve faaliyetleri mesbuk papazlara verildiği istihbar kılınmıştır. Arsi keyfiyet eyleyim efendim.

Dahiliye Vekili

Takdim
1-6-931

S. Vata

030	10			109	726	13
-----	----	--	--	-----	-----	----

1-6-931 3158

Cevaben yazılacak muharrerata ait olduğu şube tarih ve numarasının derçi rica olunur efendim.

Anadolu'da 2000 Yılı İçin Planlanan 'İnanç' Toplantıları Listesi

* St. Paul'ün Şam Yolundan Dönüş Günü Kutlamaları: 25 Ocak 2000. 75. Yıl Tarsus Kültür Merkezi Müdürlüğü İsmet Paşa Mah. Muvaffak Uygur Cad. 33400 Tarsus/İçel

* 2000 İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Konferansı: 20 Nisan 2000. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Din Şûrası Genel Sekreterliği Olgunlar Sk. No: 29 Kocatepe/Ankara

* St. Paul Yürüyüşü: 1-5 Mayıs 2000. Yalvaç Müze Müdürlüğü Hükümet Cad. No: 4 32400 Yalvaç/Isparta

* 2000 Yılında Tarih ve Edebiyat Metinlerinde İslamiyet ve Hıristiyanlık Arasında "Saygı ve Hoşgörü" Sempozyumu: 15-18 Mayıs 2000. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 17100 Çanakkale

* Anadolu'da ve Yakınoğu'da Tek Tanrılı Dinler ve Tasvir Sorunsalı Konulu Sempozyum: Haziran. Tarih Vakfı 2000 Yılı Projeleri İletişim Merkezi Valikonağı Cad. No: 57/2 80200 Nişantaşı/İstanbul

* 2000 Yılı İnanç Turizmi Konulu Sempozyum: 23-26 Haziran Denturod Karahayıt/Denizli

* II. Uluslararası Pisidia Antiocheia Sempozyumu: 2-4 Temmuz 2000. Yalvaç Müze Müdürlüğü Hükümet Cad. No: 4 32400 Yalvaç/Isparta

* Uluslararası İnanç, Hoşgörü ve Çoğulculuk Sempozyumu: Eylül 2000. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Din Şûrası Genel Sekreterliği Olgunlar Sk. No: 29 Kocatepe/Ankara

---

⁶⁸⁴ "İnanç Toplantıları", *Cumhuriyet*, 11.03.2000.

* II. Uluslararası Kur'anı Kerim Okuma Yarışması: Eylül 2000. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Din Şûrası Genel Sekreterliği Olgunlar Sk. No: 29 Kocatepe/Ankara

* 2000 Yılı Göller Bölgesi İnanç Turizmi Konulu Sempozyum: 7-9 Eylül 2000. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Başkanlığı 32260 Isparta

* St. Paul Paneli 15-16 Eylül 2000. Yalvaç Müze Müdürlüğü Hükümet Cad. No: 4 32400 Yalvaç/Isparta

* Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi: 23-28 Ekim 2000. Anadolu Erenleri Kültür ve Sanat Vakfı Necatibey Cad. 8/101 06100 Kızılay/Ankara

* İslam ve Hıristiyanlıkta Hz. İsa İmajları Konulu Toplantı: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kurupelit/Samsun

* Hıristiyan Teolojisinde Cybele'nin Meryem'e Adaptasyonu Konulu Toplantı: Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi 45010 Manisa

* I. ve II. Okümenik Efes Konsilleri ve Efes'in Hıristiyan Teolojisi Açısından Önemi Konulu Toplantı: Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi 45010 Manisa

* Anadolu'daki İlk Hıristiyan Misyon Merkezleri ve 2000 Yılı Etkinlikleri Çerçevesinde Ülkemizdeki Misyonerlik Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi Konulu Toplantı: Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi 45010 Manisa.

EK-10⁶⁸⁵

Türkiye’de Kayıtlı Bulunan Rum Vakıflarının Listesi

- 1- Beykoz Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 2- Büyükada Panayia Aya Dimitri Profiti İlya Rum Ortodoks Kilisesive Mektebi Vakfi
- 3- Heybeliada Aya Triada Tepe Manastırı Vakfi
- 4- Heybeliada Aya Nikola Rum Ortodoks Vakfi
- 5- Heybeliada Rum Ruhban Okulu Vakfi
- 6- Kınalıada Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 7- Burgazada Aya Yorgi Karipi Manastırı
- 8- Burgazada Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 9- Fener Maraşlı Rum İlkokulu Vakfi
- 10- Fener Yoakimion Rum Kız Lisesi Vakfi
- 11- Fener Rum Erkek Lisesi Vakfi
- 12- Feriköy 12. Apastol Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfi
- 13- Fener Tekfursaray Panayiaaınçerli Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 14- Fener Vlahsaray Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 15- Fener Meryem Ana Rum Ortodoks (Kanlı) Kilisesi Vakfi
- 16- Kurtuluş Aya Tanaş Dimitri Aya Lefter Rum Ortodoks Kilisesi veMektebi Vakfi
- 17- Beyoğlu Rum Ortodoks Kileseleri ve Mektebi Vakfi
- 18- Beşiktaş Cihannüma Rum ortodoks Kilisesi Vakfi
- 19- Beşiktaş Nanayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 20- Yenimahalle Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 21- Bebek aya Haralambos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 22- Çengelköy Aya Yorgi Rum Ortodoksk Kilisesi Vakfi
- 23- Fatih Eğrikapı Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 24- Aksaray Langa Aya Todori Rum Ortodoks Kilisesi
- 25- Bağımsız Türk Ortadoks Kiliseleri ve Patkirhanesi Vakfi
- 26- Ayvansaray Aya Dimitri, Aya Vlaharne Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfi
- 27- Üsküdar Profiti İlya Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfi
- 28- Arnavutköy Aya Strati Taksiarhi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi

---

⁶⁸⁵ “Cemaat Vakıflarına Mal İzni Yürürlükte”, *Hürriyet*, 24.01.2003.

- 29- Yeşilköy Aya İstefanos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 30- Altı Mermer Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 31- Cibali Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 32- Kuzguncuk Aya Pandeliimon Rum Ortodoks Kilisesi
- 33- Kumkapı Aya Kiryaki Elpida Rum Ortodoks Kiliseleri Vakfi
- 34- Balat Aya Strati Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 35- Balat Panayia Balino Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 36- Zapion Rum Kız Lisesi Vakfi
- 37- Sarmaşık Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 38- Topkapı Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 39- Hasköy Aya Paraykevi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 40- Salmatomruk Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 41- Kuddusü Şerif Rum Patrikhanesine Bağlı Yeniköy Aya Yorgi Kilisesi ve Manastırı Vakfi
- 42- Galata Rum İlkokulu Vakfi
- 43- Tarabya Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfi
- 44- Paşabahçe Aya Konstantin Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 45- Kuruçeşme Aya Dimitri Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 47- Yeniköy Panayia Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfi
- 48- Boyacıköy Panayia Evangelistra Rum ortodoks Kilisesi Vakfi
- 49- Kadıköy Rum Ortodoks Kiliseleri ve Mektepleri Vakfi
- 50- Balıklı Rum Hastahanesi Vakfi
- 51- Büyükdere Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 52- Bakırköy Aya Yorgi Aya Analipsiz Rum Ortodoks Kiliseleri ve Mektepleri Vakfi
- 53- Kandilli Metemorfosis Hz. İsa Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 54- Koca Mustafa Paşa Belgrad Kapı Panayla Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 55- Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 56- Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 57- Samatya Aya Analipsiz Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 58- Koca Mustafa paşa Samatya Aya Konstantin Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 59- Samatya Aya Mina Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 60- Beyoğlu Yenişehir Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi

- 61- Fener Rum Patrikhanesi Valsunuda Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 62- Yeniköy Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 63- Dereköy Aya Marina Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 64- Tepeköy Evangelismos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 65- Zeytinliköy Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 66- Bademliköy Pahayia Kimisis Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 67- Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 68- Gökçeada Merkez Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 69- İskenderun Rum Ortodoks Kilisesi Fukara Vakfi
- 70- Antakya Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 71- Antakya Rum Katolik Kilisesi Vakfi
- 72- Altınözü Tokaçlıköyü Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 73- Samandağı Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 74- İskenderun Arsuz Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi
- 75- Altınözü Sarılar Mahallesi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfi

قر. ۲۰۱۰

برقده اور تو و قسطنطنیة معلی مختلف دینی مسطورک تحقیق ایدیل و ضمیمه ایچمه قاریلدیغی
طرفنده آطوره کائن رهبان کتبخانه ایچماری بر قونقارنک طوبیوخانه مساعی ایچمه کی طبع ایدیلدی
واضحه کتبخانه یازیلدی ۱۰۸۱ حردان و ۱۰۸۱ ایچماری تاریخ و ایچماری تاریخ و ایچماری تاریخ
بر قسطنطنیه شاره خارجه کتبخانه کونده رین ایچماری تاریخ و ایچماری تاریخ و ایچماری تاریخ
صنعت ایچماری تاریخ ایچماری تاریخ و ایچماری تاریخ و ایچماری تاریخ و ایچماری تاریخ
اولورده ساده جردی بر قسطنطنیه ایچماری تاریخ و ایچماری تاریخ و ایچماری تاریخ
سردایین اقلیدرله آیه نه هینک تینی تکلیفی ده - دایلمه اولمسه و کونده معاهد نامه ایچماری تاریخ
ایچماری تاریخ ایچماری تاریخ ایچماری تاریخ ایچماری تاریخ ایچماری تاریخ ایچماری تاریخ
دی تقریر ایچماری تاریخ ۱۸۱

خارجی وکیل
داغدی وکیل
جری وکیل
ساقی وکیل
عبدی وکیل
لابسه وکیل
صحبته
صحبته
صحبته
صحبته
صحبته
صحبته

080 18 01 01 020 52 16

⁶⁸⁶ Patrikhanenin Heybeliada'da düzenlemek istediği Panortodos toplantısına izin verilmediğini bildiren 18.08.1926 tarih ve 3995 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, BCA 030.18.01.0./020.52.16.